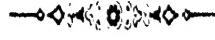

સાંકળિયું.

મુક્તા મોહિની.	૧
રાણધીરસીંહ ને પ્રેમમોહિના.	૨૦
ઉદ્દેપુરની લાલખા.....	૩૨
કલી મલી ને ચંત.	૬૨
માલવાનો માહવીર રીસાળુ.	૭૬
ગૂજરાતનો છેલો રાજા જયશિખર ચૌરા	૯૩

ડયાની અગત્ય માને સેજ ખૂલાસાનીજ અગત્ય ધરાવતો જાણી
ખૂલાસો કરું છું કે રજપૂત વીરસ કથા કેવળ રજપૂત ખણિયાં રાજ્ય
તરે ન્યાયી રૂઢીથી મચેળાં યુદ્ધોનાં રૂઢીર વરસતા સંગ્રહ છે. રજપૂતો
માહબલિષ્ઠ ખાત્રી સ્વશૂરાતનસાર માહપ્રખ્યાત થયાછે. “ રત ચઢ્યો
૫ નહી ” આ તો એ શૂરાળી જાતને હીંદુસ્થાનની ખત્રીસ કોઠી વસ્તીથી કીરતીનો
પણ થયોછે. અને કવી ને ભાટ ને ચારણાએ એ અમુલ્ય ચાંત મનસક્તીની
પ્રિયોગે અમરતાની ધાતુનો ઘડ્યો છે તે, આજ તેઓના મુગતરણીત થયલા મ-
પણ ને ખળની સીકારસનું સ્વરૂપ છે. તે ખળવંત રજપૂત જાતની એ અને એવી
ગ્રીક માનવીની રંગોના મુગડાલ લોહુને વીજલી મેળવી, ભાગ્ય ઉલટ પુલટ કરનાર
કથા મને આજ છેલાં પાંચ સાત વર્ષમાં ગુજરાત, કાઠ્યાવાદ, કછ, ઈનદોર,
ઉદેપોર વગેરેના આવનારાઓ સાથ વાતચીતનો સંબંધ અછો થવે તેઓ પાસેથી
પ્રિયના પુરાતન લખેલાં હાલહવાલ ચોપડી ચોપડા તેમજ તેઓના મોહથી
અવસર સાંભળ્યાથી મળી છે.) પહેલાં એ કથા ઉપર મારું લક્ષ ઠીક લાગું નથી
લાગું હતે તો આજ એવી કથાના મેં મસ મોટા પાંચથી સાત ગ્રંથ જાહેર કર્યા હતે
તે તેમ કરવામાં હું કાવતે એવો હીંગામ પણ મને અનુકુલ હતો પણ હાલ તેથી ઉલટોજ
ગામ મારી ઉપર ચાલુ થયાથી આ તરેહનું એક પુસ્તક હું જાહેર લાવવાને શક્તીમાન
યા છું. એ ગ્રંથમાં છ મોટી કથા છે. તેમાં ખીજી ને ચોઠી રાજવાડાની કથા પ્રગટ કર્તાને
મોતી અરજ ઉપરથી મેં મીત્રાચારીમાં લખી આપી હતી. ને આ પુસ્તકમાં તે પ્રગટ
યા પછે જણાયલા જોઈતા ફેરફાર સાથ દાખલ કરીછે અને પાંચમીના છેલાં ચાર
પેજ રાજવાડાની કથામાં કાંઈ ભુલાવાથી તેના પ્રગટ કર્તાને મારેથી અપાયલાં તેમાંહે
પ્રગટ થયાં હતાં, પણ તે ચાર પેજ મારી પાંચમી કથાની તમામ નવી ને સહી કથાનો ધણોજ
નીચળવ ભાગ છે. છેલી કથા જયશિખર ચૌરાની મેં એક ગુજરાતના વૃદ્ધ જોગીથી સાંભ-
લેળીમાં મીઠ ભગવાનદાસની કાઠ્યાવાદની તવારીખમાંથી ફક્ત એ પત્ર ને ભુવડે જસરાજને
ને જસરાજે ભુવડને લખ્યા તે દાખલ કર્યાં છે. મને કથા ને મળી હતી તે માત્ર
સારના ખોખાં હતીયો. આ મારો સાદો ખુલાસો છે.

રજપૂત વીરસ કથા

રત્નપૂત વીરરસ કથા.

મુક્તા મોહીની.

કાઠીઆવાડનો સુરે રણજીત મુઝો તેવારે તેને કુલદીપકમાં ઝેક અતી ટેકેલ ને શૂરા બદનનો પુત્ર હતો. ખુદરતીજ તે પોતાના પીતા સમાન નીવરશે, એ તરફ થવાને કોઇને વેહેમ હતો નહી, પણ રણજીતસોહના મરણ પછે માતાના અતી લાડે વીજસોહ લગાર છડ્યો હતો. તે બાર વર્ષથીજ લડવધઆનો ઠાક કરતો બુદ્ધ લોખ્ખનમલ પાસ શસ્ત્રવીદ્યા સીખતો હતો. ધનુરવીદ્યા તેની વાહલી કથરત હતી, પણ જરે તે મુર્ગ કે મોર્ગ જેવા વાછાબંદ પંખી પસુ ઉપર અજમાવવાનો હોકમ થતો, તેવારે તે કેવળ પાપાણુ સમ હડીલો થઇને ઉરતાદને ગણકાવતો નહી, પંદર વર્ષની ઉમરે મા પાસ જંગનનાથનો રથ જોવાની રજ માંગી તો તેણે મોટા હર્ષથી થોડી થોડી થઈ જતાં શ્રી અશરશ્રી આપીને કુલ પાત્ર તથાઆરીથી મોકલી આપ્યો. વીજસોહ મોહોલ બાહેરની ઠાક રચના જોતાં રીજતાં જગનનાથ જઈ પોહોંચ્યો. જે દીવસે કાસી પોહોંચ્યો તે દીવસે જગનનાથનો રથ નીકલનારો નથી જાણીને તેણે કાસીના ચૌઠાની રચના જોવાની ઇચ્છા કરી. તે તેના ઉરતાદે આનંદથી કબુલ રાખી. બજારમાં તેના આવવાથી શારબકોર થઈ રહ્યો. ગરીબ ઉમેદવાર થઈ તેના જવાન ચેહરા સામે ઉભાં, તો તરત માતાએ આપેલી અશરશ્રીઆમાંથી એકનો ખુરદો કરીને દરેક ભીખારીને રૂપાંદાન કરવા લાગો, તે વચે એક ટોલીઆએ જુવાન જોઈ તેની પરીક્ષા માટે પોતા પાસ રાખેલા ગરૂદનું બચું કાઢી તેની નજર સામે ધર્યું કે માહરાજ આ કાકાકૌવા લીએ, એની કીમત હલ શાનાની અશરશ્રીએ. ગરૂદને મરાદાર જોઈને બાલક તે લોભાણો. તરત પોતાનો ઉરતાદ નહી જાણે તેમ તેની કીમત આપી તે ખરીદ કસ્યો, અને પોતાના હાથમાં લઈ કાકાકૌવા કાકાકૌવા કરી બોલાવા લાગો. જો કે પોતાના બાગ બગીચામાં દરરોજ હજારો તેવા આનંદી કાકાકૌવા ઉડતા ન મધુરાં ફલ સંહાર કરતાં જોતો હતો, પણ પેલા ટોલીઆની મધુર વાણીથી તેમ દગાં કે જુદાણાથી કેવળ અનુભવે માટે તે ગરૂદને કાકાકૌવામાં પ્રરક જોઈ શક્યો નહી.

વેચનાર લગાર આંગો પાછો થયો કે ગરૂદ પોતાના નવા ધણીને બહુ વાહલથી આધીનતા બટાવી. જગનનાથનો રઠ ખીજે દીવસ જોઈને વીજસોહ પોતાના ઉરતાદ સંગ પાછો રસ્યો. જરે મોહોલ આવ્યો તારે હર્ષમેર દોડતોજ કે માતાજી મેં કાકાકૌવા વેચાતો લીધોછે, મા પણ ખુશ થતી તે પંખીની મુખ વાછા સંભલવા ગઈ, પણ જરે તેણીએ ગરૂદને જોયો તારે તે અતી આકળી પડી બોલી, મેટા આ કોર ખુનીને હલ શાનાની અશરશ્રી આપી ખરીદ્યો તો આપણુ બાગમાં હજારો કાકાકૌવા વશેછે તે સુધલાઓની કેટલી અશરશ્રીઓ થઈ? વીજસોહ બોલ્યો મા તે તો હશે પણ આ તો કાકાકૌવા છે. પણ વીજ કોઈને દેખાડવા વના તારી અકલ નને તારી બુલ બતાવે તો કેમ? શું આ પંખી જે માંસ ભક્ષ મલીન, જે પાંજરા ઠાને

રાનને લાયક તે શું તારી અછી જતનને પાત્ર, ને વલી તું જોયા મારો ચતુર ખેટકો તે કાકાકૌવા મમજી હરખાપ ! હા: હા: દીકરા આજ તારો જીવનપદ ધુન્નવતો ખાત હજીઆ હોતે તો તે આ બનાવથી તુરત ધાયજ થતે. શું આ ખુબશુરત પંખી ખરીદવાને તને તારા ગુરજીએ હોમત આવી ? એટલામાં ગુરૂ આપ્યા તે કનચનના પીજરે ગરદને ખેંઠા અજી પેર ખાતો જોઈને વીરમય પામતોજ કે પુછ્યા લાગો કે આ શું કોતક ? વીજમીંહ ખોલીએ, કે આ મં કાસીમાં ખરીદેજો હલ શોનાની અશરશીનો કાકાકૌવા ! એ પંખી શું શોભાયમાન ને શ્યાણ મલુખવાલું છે. આવું મન રીજવણુ ડાલદાર પંખી મારી ખજાંદ મલવું કડીણ. માતા ખોલી મારી ખજાંદ તો શું પણ ઈશ્વરની કારીગરીમાં એની જનતમાં એ પંખી પેટલું તે છેલુંજ મમજવું. હા: હા: આ પંખીનો ખરીદનાર ખરે કોઈ દેવતા ખપનાર હજીઆવારે પ્રાણુમમાન વીજ તારી અકલ ઉપર હું તાજુખ થઈછું. કહ અરધું મશકરી ને કહ અરધું ગંભીર મોહ કરી માતા દીવાનખાનામાં પોતાના ખેટાને ઉરતાદ હજીર મેલી જતી રહી. ઉરતાદ વીજમીંહને પુછી વાકેશ થતાં તેની આ મુરખાખ ઉપર ખડ ખેદ પામ્યો.

જેવારે વીજમીંહ એખલો રહ્યા તેવારે ગરદ તેના હાથને ચોંચથી ગીલી લગાવતો કે તેનું નામ ખોખ્યો. પછે તેણે ઈશ્વર ભજન ગાયું અને પોતાના ધણીને ખીજના મેનાં માટે દીલાશે દીધા કે જગત એવુંજ છે. તેં મને આ આનંદનો જન્મ આપવા હલ શોનાની અશરશી ખરચોછે તો હું તને તેના ખદલામાં તે કરતાં નવાણુ હજીર ધણી અછી ખદેશ કરીશ. આ વાછા સંભળી વીજ તો તાજુખ થયો, પણ મૈના મામા થયા છતાં તેના માણી લીધેલા કાકાકૌવાને તેણે બારી જતનથી પાખ્યો. દરરોજ મવારમાં તે પોતાના પ્યારા પંખી માય ઈશ્વર ભજન કરે, પંછ તે મંગ ખાગમાં પ્રવા નીકલે. પોતે જે અતી મધુરાં પ્રલ ફલ ભાગવે, તે પોતાના વાહલા કાકાકૌવાને આપે, એ માશક દીન ગાલતાં જરે સંપકાલ થાય તારે તે પોતાના પ્યારા કાકાકૌવા માય ગાયન ગાય, રાત્ર ભોજન કરે તે પણ મંગાતે અને એ માશક વીજમીંહ ને તેનો માણી લીધેલો ગરદ કાકાકૌવા ખે મરજે મરખા પ્રાણી હોય તેવો દોંગ સ્વર્ગવાસી રણુજીતમીંહના મોહાલમાં થતો રહ્યો.

આ બનાવને હજીતો વીજ પચોમ દીવસ ગુજર્યા નથી એટલામાં માનકદારી પુનેમ પડી; તેના ઉમંગમાં માતાએ વીજમીંહને એક હજીર અશરશીઓ ખદી, પણ તે વેળા તેણી કેહવાને ચુકી નહી, મારા પ્રાણુ આ વેળા તું કોઈ એવો કાલો ખરીદવામાં ના રોકાતો, જો તારી મંછા હોયતો તારે લાયક કોઈ રાજપાણીનો તુરી ખરીદજે, અથવાતો આપણો દરવાજો શોભાવે એવો કોઈ રૂપાલો ગજ વેચાતો લેજે. માતાને આલીગણુ કરી વીજમીંહ તેણે ખોલે ધણીવાર રહ્યો પણ તેવામાં તેના વાહલા કાકાકૌવાએ પણ પાજરાંમાથી નીકલી આવી પોતાના ધણીની આલ નકલ કરી; તે પણ પોતાના બધે પગથી વીજમીંહની માતાને આલીગન કરવા લાગો, એથી તેની માતાએ સીસ મેલી કે તરત વીજમીંહ ખદંગ કરતો હોમા થયો કે પોતાને ખખે કાકાકૌવા જોઈ મંધો બનાવ પામી ચુપ રહ્યો.

વીજમીંહ માતાએ આપેલી હજીર અશરશીઓ પોતાના ગજવામાં નાખી માનકદારી પુનેમનો મધો જોતો પ્રેરેછે, તેવામાં તે મેલામાં એક જન ખાલાખીજ લઈ હોમીછે, તેના કાલા ખાલ પોતાના કાકાકૌવાના પરખીછીને મલતા જોઈ તેને મન માહ સોચ ઉતપંત થયો કે મારા કાકાકૌવાને મારી ગેરહાજરીમાં કોઈ મીલ વેલ ગાલવાને જોઈએ. જો આ અતી રમણીય જનવર તેના સોખતીપણા ખાતર ખરીદ કરીશ, તો તે મારા કાકાકૌવાને ઉતંમ મીત્ર થઈ

પડશે. વળી મારી ગેરહાજરીમાં તેનું મન રીજવવાને આ અધુરું હતી આર નીવડશે. વળી મારી માતાએ કહ્યું છે તેમ આ કદાવર જનવરથી મારા માહોલનો દરવાજો શોભી રહેશે; અને એ રીતે જોતાં મારી મા જે આગલ મારી ઉપર ખેર પાંખી હતી, તેનો બદલો વાળવાને યતન કર્યો એ જરૂર તેણીની જાણમાં આવશે તારે તો બસ મને કેવો આનંદ થશે ? આ વીચારમાં ને વીચારમાં પેલા બાલાખીચવાલાને કેહવા લાગો કે જો 'તું' આ જનવર વેચવાનો હોય અને તેની કીંમત હલ્લે અશરણી હોય તો હું તને આપવાને તથા આર છું. જો તારી ઇચ્છા હોય તો આ હું તથા આર છું. એનું નામ શું ? વેચનારો તો તરત રાજ થયો. હલ્લે અશરણી અસતકમાં લઈ બહાર આદરમાન દેઈ નમન બજાવતો બોલ્યો કે માહરાજ આ અસીલ જનવરને અમારા લોકો ખીછરાજ કહે છે. એ શીખેલો છે. તલવાર પણ અછી લગાવનાર છે. રણમાં એ અક દજન હાડીએ હંશવે. એવી કલાથી પુરવીન છે.

વીજમીંહ ખીછરાજને પીઠ પસવારતો કોટી કરીને બોલ્યો કે હું પણ જીવદલાનો શીખેલો ને શાખીલો છું. વલી મારો એક મીત્ર પણ છે જે તારા રંગરૂપ ને ખુબશુરતીનો છે. ચાલ મારા ખીછરાજ. આ પ્રેમથી બાલાખીચ બહુ પ્રીત થયા. તે પોતાના નવા ધણી સાથે ઘણીએક હેરત ભરેલી અંગ કસરત કરતો માહોલને દરવાજે આવ્યો કે તાંહાં ખેડેલા સંધાંએ ગભરાટમાં પડ્યા. જેને જેમ લાગ મળ્યો તેમ નાહાં સખખ બાલાખીચ છુટો હતો, વલી તે બપનકર કુદકા ને કસરત કરતો ગાજતો તેમ બામ મારતો આવતો હતો. માતા આ પેલા વીજમીંહની વર્તણુકથી છક થઈ ગઈ. તેણી પોતાના છોકરા ઉપર ક્રોધ કરી મુગીજ પોતાના ખંદમાં ગઈ. વીજમીંહ તો હરખમાં પુર ચક્રચુર તે માતાનો તરામ સમજી શક્યો નહી. તે તો ખીછરાજને દરવાજામાંથી બારીકેક ને તોરથી પોતાના દેવાનખાનામાં લઈ ગયો. પોતાના વાહલા કાકાકોવાને દેખાડી ખીછરાજને આલખ કરાવતો હોય તેમ હસતે ચેહેરે પીંજરામાંથી ગરદરાજને બાહર કાઢી તેની પીઠ ઉપર બેસાડ્યો. પોતાના નોકરને શીરોપુરીનું ભાજન ખીછરાજ પાસે મુકવા કહીને માતાને પોતાના ઉમંગનો કાંઈ ભાગ આપવા બોલાવણું માંડ્યું; પણ માતાએ રોકાણ કહી તે મેલાપ માંડી વસાવ્યો.

ખીછરાજ લાખા પંથ વીજમીંહ તે ખંધો સંગાતને લઈ દરરાજ બાગમાં શેહેલ મારે. ખીછરાજે જે વખતથી બાગમાં દેખાવ કર્યો તેવારથી તે બાગમાંના પંખીએ નીકલી ગયાં. ખામા શલકુલના ઝાડ ઝાડીએ સુકા ખખ થયાં અને પ્રકત વેરાન જેવી જમ્યા બની તે દરમ્યાન વીજમીંહ ખીછરાજ ને ગરદરાજ સાથે રાજ જીવદકસરત કરે. ગરદરાજ અવાર નવાર બખ્યા ખુમાતા કરે તે વીજમીંહને જોગીએતા બજન જેવું લાગે. તે મનમાં મદા એ સ્વર ઉપર તરાય તરાય થઈ સમજે કે આ કાંઈ સંસ્કૃત શ્લોક હશે, તેમ ખીછરાજ જેવારે કાંઈ ગરજમાં આવે તેવારે દૈત્ય જેવો ખખખાર મારે, તેને કોઈ મંત્ર સાંધણ સમજીને વીજમીંહ પોતામાં રનેહીએ માટે માટું માન ધરાવે. વેરાન સમ બાગમાં જેવારથી યુદ્ધ કસરત ને ખીછરાજ ને ગરદરાજ વીજમીંહને જોતા ગયા, તેવારથી તેઓમાં તે ગતી આવતી ગઈ. તે એટલે તલગ કે ગરદરાજ ખાન લાવી આપે, ખીછરાજ તે ધનુષ્યમાં બાશે અને ચાહી નેમ ઉપર વીજમીંહ તે લગાવે. કોઈ કોઈવાર વીજમીંહ પોતાના માહોલને પાછલ આવેલાં રાણમાં શેકારે ઉતરે અને તાંહાં ગરદરાજ ને ખીછરાજની શામેલગીરીથી વીકાલ જનવરો સેજમાં વીંધો લે. આ રીતની પારધની રચના જોવાને ઘણીવાર શેહેરીએની ઠંઠ લાગતી, અને તેથી આ કસરત એક એમએ કેહવાતી હતી.

આ બનાવને વર્ષ એક ગુજસ્થું અને વીજસીંહ અછી કમરત ને નવીન સ્નેહીઓથી એક અછો જવાન નીવરતો દેખાયો. તેનો બાંધો વધારે મજબૂત ગુંઠાતો તેની બાજુ ને જાંગ કેવલ લોખનના લાકા થયા. તેનો પોહાયો એક અછી ઢાલ જેવો બન્યો. અજી તો અવરથા બાલક છતાં તેનો ભાર મોટા મલ જેવો જણાવા લાગ્યો. ગમે એ વખતે પણ તેનું બદન તીખાંના કવચમાં ગરક અને લોહ પીતી તલવાર કમરે લટકતી રેહતી હતી. તેનો રંગ આશમાની જેવો હોઇને તેનું મોહ કાંઈ ખુબશુરત હતું નહી, પણ જબરદસ્ત, તરાસદાયક અને મગરૂર હોઇને તેનો દેખાવ જોનારને ખીવાડનારો, ધુળવનારો ને સરણ કરનારો ઠોકતો હતો. કોઇ કોઇવાર કલાકના કલાક ખીછરાજ ઉપર તે ટેકો દઇ વીચારમાં ગરક જતો હતો. જે કાંઈ તે બોલતો તે જે કોઇએ બળવ્યું નહી તો તેનો કોવ મોહ વીશાળ વરસીને કદી તેનાં મોહ ઉપર નજર કરતો નહી. દરકાર તો તે સમજતોજ નહી. અને વાધ ને વીકાલ જાનવરોને તે પોતાના પ્યાર લાયક માની રીજી રીજવતો. પારધમાં આ વેળા તેણે અરધો દજન રાજ્ય વાગ પકડી પોતાને દરવાજે લોહડાંના જખરાં પાંજરામાં નાખેલા હતા તે તેના શિરેરની બલક દરેરાજ જોવાને મલતી એથી તેની માતાને તે ઉપરના પ્યારનો ધા લાગો હતો, તેણી પોતાના બેટાને હુલ્લું ને બેભાન સમજી.

દસેરાના ઓછવપર તેની માતાએ તેને બોલાવી કહ્યું કે આ મારા વીજસીંહ આજ તું એક અછો ઘોડો ખરીદજે. મારો બોલ રાખજે. આ એક હજાર શતાબ્દી અગરશી લે ને જો બેટા વલી તું કાંઈ નવું પલીત ઘર ના લાવતો. વીજસીંહ બોલ્યો માતા તું મારી ઉપર વીધાસ રાખીશ ? હું તે કહ્યું તેણે એક અછો કાલી રાલ કપે તેણે કાલો તુરી જે મારા કાલા રંગના બાંધાને ઉઠાવનારને રણમાં મારી બાજી સમાલનારો લાવીશ. મારા ગરદરાજ ને ખીછરાજ સ્નેહીઓ મંગ મારી સ્વારી કોઇ અતી મસ્ત કાલા ઘોડા ઉપર રેહવી જોઇએ. મા તે કહ્યું તે હું કરીશ. કદી કોઇ કાલ મારી મા તારો અછરતો બોલ પણ હું નહી બળવીશ તો પછે આખી શૃષ્ટીમાં તારા બોલને ઉપર રાખનારો કોણ છે ?

આ કુમરાં મધુરાં બોલાં વચનોથી ધણુજ વાહાળ માતાના હૃદયમાં ચઢી આવ્યું, તેણીએ પોતાના લોખન સમ બેટાને કોઇ રમણીય પંખી સમ ઉંચકી હૈયાં સરસો ડાખ્યો. ક્ષ્ણ સેંકડો બોકી લઇ લઇ પોતાની આંખોથી આનંદાશ્રુ વરસાયાં. તેણી બોલી મારા પ્રોય વીજ તે મને આજ આકાસ સમ ઉંચો કરીછે. તે તારા બાપને બરાબર જોયા હતા તો તું આજ તેમનો ગર્વ થવાને સામર્થ્ય હતો. તું જો કે તારા બાબા બાપની તાલીમ હોડો ઉઘસ્યો નથી, પણ સીંહના બેટાને સીંહપણુ આપમેલેજ આવેછે. હા. તેઓ જીવતા હતા તો આજ તારી કાંતી જોઇને આખી બ્રહ્માંદ કરતાં તે કીંમતી છે એમ આનંદભરે આચરતે. મારા એક બાલને પણ તેઓ ભુમી ઉપર પડવા દેતા નહી. કોઇ પંખીએ મને કાયર કરી તો પછે મરને તે આકાસના રંગનું હોય ને આકાસ સાથે ઉડે, પણ તેઓના ધનુષના સપાતાથી તે બચે નહી. એવા બાબા ! તેઓ સામુ આ પૃથ્વી ઉપર કોઇ હતો નહી પણ યમ તેઓ ઉપર શબ્દો, નહીતર તો તેઓ તને હીંદુસ્થાનનું એક સ્વતંત્ર તાજ પેઢાવી કાઠ્યાવાડના એક જોરાવર રાજનું તખ્ત સ્વાધીન કરતે. પણ બનનારી બની ને તેઓ પોતાની આસાબિર સ્વર્ગ પામ્યા ને હું નહી ધારી સોકાતુર હાલતમાં ચીકાર થઇ. દીકરા તને આ બોહલી પૃથ્વી ઉપર આ નકામ જાનવરોનો શોખ રાખવો એ કામ નથી પણ બોહલું યુદ્ધનું કામ છે. બોહલું કામ તારા જન્મ ઉપર જેઓ સંકા નાખેછે તે કાઢી તારા બાપના છેલાં કામનું સેવત લાવવું છે. તારા વંશનું

તાજ તખ્ત મેલવવાનું ખોહલું કામ તારી ઉપર, તરસાં થયલાં ખેતરને માંધે ભરાઈ આવેલાં વાદલાં માશક ટીંગાણું છે. તારાં રાજના તખ્ત ઉપર જવાને તારે કાડયાવાડની અતી રૂપાળી ને વખણાયલી સુકતા કુમારીકાને વરવાનું ખોહલું ને દીકટ કામ છે. જેના કેસે કેસ અમુલાં મોટી પોષાપી રહેછે, જેની ખુબસુરતી આ ભુમી ઉપર અંદા ઉતરી એવું સઉ કોઇ પાસ કેહવાડેછે, જેણીના લોચન તારા જેવા ચલકતાં તે મુખ આકુંડી એવી શોહામણી કરેછે, કે અંપેલી તેના તેજસ્વી ચેહરા ઉપર પોતાની સુગંધી વરસાવી તે વધુ દીપાવવાને તદ્દ્યાર હોય એમ તે અંગ બેહુક બેહુક યાચે. જેણી ઉપર ભમરાઓ રાતના પણુ ધુન્ ધુન્ કરીને તલપેછે અને તે સુગંધીને કમલ વીખરેછે એમ સમજી દેવાના યાચે. તેણીના બાંધા પાસ અંપા ને વીચ્છમયતા છે, પણ તેવા બાંધા નાજુખ ને નખરાંદાર આ પૃથ્વી ઉપર અલ્લાએ પેલેલોજ ક્ષડી માનવીઓને પોતાના ચમત્કારનો નમુનો બટાવી પોતાની ઉકમાઈ કરીછે, તેની અખ્યારીજ એમ છે. તેણી જાંહાં પણ પગલાં નાખેછે તાંહાં કંકુના ઢગના ઢગ થઈ જાયછે. તે કંકુની ક્રમ્ય લઈ તપાસ કરતાં તે સંધી કનક ઠરેછે. આ ચમત્કાર સાથ તેણી જ્યારે ત્યારે ખીચ્છામણી કાલી રાત્રે પ્રગટ થાયછે ત્યારે તેના શેહરની ખલક કેહેછે કે આંદણી પડેછે. તેનો ભાર એક પુણ્ય સમ હોઈ તેના ખાલ કોયલ જેવા મધુરા મધુર વરસાવતી રાગણીજ. પણ રાજપુત્રી સુકતા મારા વાહલા ખેટા, તારા સીવાય ખીજ કોણુને લાયક હોય? એ સુકતાનો સગાઈ અંબંધ તારી સાથ જાણે એક કુવારાની ખેશાખા સમ છે. ઉદેપોરના મોટા રાણાની ખે રાજપુત્રીઓ જુનાગઢના રાજકુમારો સાથ વરી, તેમાની એકને તાંહાં સુકતા ને ખીજને તાંહાં વીજ, માસી માસી ને કાકા કાકાના બંધે ઉંચા તોકમના રાજખીજોનો એક ખીજ ઉપર કેવો ને કેટલો હક ધલકો પોહોચેછે. શું વીજ હાથમાત હોય તો સુકતાનું નામ દેવાને દેવતાની પણ તાકાત છે? શું જે રાજ, હક ને ધનચાશ્થી વીજને પોહોચેછે તે રાજ, કપટી ભાઈ છીણવી લઈ રાજકર્તા શરવીર ભાઈનો કખીલો કાયર કરે તો પછે તે સમાધાન કરવાને બંધેના ખાલકોની સગાઈ સીવાય ખીજો માયુત માર્ગ કયો છે? શૂરવીર રણ ગજવનારા મારા વીજ, તારા પ્રાલબ્ધની સુકતા કોઈ લેઈ જાય કીંવા તે શુંદરોનો પદ પીતા કચુદીના યોગે ભુંડા વેરમાં વસવાને સ્વર્ગવર રચી પોતાની ખેટીનો મેલો તેના હકદાર થવા લાયક સ્વામીના ખાલપણુનો લાભ લઈ ભરે, અને પોતાના વેરની તુત્રો ને કીનાની હજાહજ મચાવવાને હથ્યાર થતા કોઈ રાજને પોતાનો તાખેદાર બનાવે, તો શું ધધિર રણજીતસીંહના નામને છેક કાણુ ને નાખુદ કરવાને ડેડાવ કરી ખેડો હશે? અરે મારા ખેટા, પૃથ્વી કાલો ગોલો થઈ રણજીતસીંહના વીરધી ખેટાના કીનામાંથી, તોપમાના ગોલા સમ કુકાઈ દુશ્મન હરીશ્છનો છાંયો પણ ના રાખે એવું બને ત્યારે પણ વીજ ને સુકતા ધધિરશ્છાથી પેદા થયણું પ્રેમસ્નેહી જોડું છે. એ રાજકુમારીકાને વરી તે તખ્ત જે તારા ખાપના વંસમાં વંસ પરંપરા ઉતરેલું તે સ્વાધીન લેવાનું ખોહલું કામ છે. વીજ મારા વાહલા વીજ તે કામ તેં કરણું તો પછે તારા સ્વર્ગ પોહોચેલા શરા ખાપને તાંહાં આનંદ પમાડતાં તેઓ પોતે તારા ઉપકારી થયા એમ છે, કેમકે જે દાગ તેઓ પોતાને કપાલે લઈ ગયાછે તે દાગ ધાઈ તેં કબજો મેલવીઓ, તો તેથી તેઓ પોતાના સ્વર્ગ વંસમાં ઉજ્જલા અપ્યા સમ છે, માટે તું આ અશરણીઓ લઈ તેવાં કોઈ અછા કાશ્ચ માટે સીધ થવા લાયક અછા પાણીનો એક પોડો ખરીદ. તેને તાલીમ આપી, તું તાલીમ લે અને તમે બંધે એવાતો પોત પોતામાં હલીમલી જાઓ કે અડાવેલા તે ને તું તારા ખાપના કીનામાં સરખી હાથ ને સરખાં હાથ ને સરખાં ખલથી મેદાંન ઝાંકવો, અને જાનને જસ પમાડો,

વીજમીંહ મક્તાના વચ્ચેનો પોતાની છાતીમાં ડોરી દબ આલીગણથી ઉઠ્યો. તે આ વાત શંભલતાંજ રણજીતમીંહ નેવો અઘરા શૂરો ને જબરો લડવધમ્મો બન્ધો હોય એવા તરાશ પમાડતા ચેહરાથી હસીઓ. તે બાળો મા, વાહલી મા. હું એક આબવાલો અથ લાવીશ. તું ખીલીશ નહી. તું જેમ કહીશ તેમ હું મારો જનમ તારી નેમ ઉતર બક્ષીશ.

વીજ ભાગજોગે ખીછરાજ સંગાતે શહેરમાં પ્રેરે છે તેવામાં એક વૃદ્ધ એક તુરી લઈ ઉભો છે, તેનો રંગ પોતાના ખીછરાજને મલતો જોઈ હરખમેર તુરી લઈ ઉભો રેહનારને પુછે છે કે વૃદ્ધ આ તુરી તમને વેચવો છે ? જો એ આબવાલો હોય ને રણમાં મારી પીક ઠીક આવે એવો હોયતો તમો મૃત્યુ બોલો, એ હું ખરીદ કરીશ. એનું મુલ જે તમો માગશો તે તમને દઈશ. એનું નામ શું ? વૃદ્ધ વીજને જોઈ તાળુબ થયો કે આ બાગે પંદર વર્ષનો જવાન હશે છતાં એની મુખવાણી બહુ મનરીજવન છે. આ ચેહરો કહી આપે છે કે આ કોઈ જુના તોફમની માખા છે, પણ આ શહેરમાં તેવી માખા તો પ્રકટ રણજીતમીંહની હતી. તેનો મોહાલ હાલમાં વેરાન પડ્યો છે અને જે જરૂઆમાંથી આંદણી ચમકતી હતી તે જરૂઆ તો અંદબસ થઈ છે. મનમાં આ ખ્યાલ ફરે છે તેવામાં વીજમીંહ તુરીને સંધેથી તપાસ્યો. તે તેના રંગ ને ગરોર ને મરતાનીથી રીજીને ખુલી પીક ઉપર જેમ હતી ઉપર મીંહ મવાર થાય તેમ સ્વાર થઈ તેની વાહાણી કચરત કરવા લાગ્યા; આ કચરતથી મેજમાં બત્તર વચ્ચે લોકની ઠંક મલી, અને વીજમીંહ જે હજી તો બાલક જેવો ભોલો ને કુમારીકા જેવો નીરદોષ તેને જોઈ રહી છે. વૃદ્ધ માહ આદરમાનથી જવાન પોડેરવાર પાસ ગયો. તે અદબથી બોલ્યો કે માહરાજ આ તુરી કાંઈ નાહતી જેવી જાતીના નથી એનો આપ માહ જુદા રણજીતમીંહની ટાંગ હોય રેહનાર મરતાનમીંહ છે. એની માતા આજ કાઠ્યાવડની નામીથી રૂપવંતી મુકતાના તમેલામાં માહ જતનથી રહે છે. એનું હંસુ લોહુ એ તુરીની રંગોમાં નાચે છે. અને એ તુરીનું નામ કાલમીંહ છે એની કીમત જે એને જેર રાખી પીક આવે એ અને એક કલાક એના ખાસ એલમાં તકી રહે તેની પાસ બે હજાર અશરશીઓ કનકતી છે. ખીજને એ તુરી લાયક નથી. જેને વસ રહે તેનેજ સ્વાધીન કરવા છે. આજ વર્ષ થકું હું એ તુરીને દરરોજ નવાં નવાં નગરમાં લેઈ જઈ ઉભો રહુ છું કે કોઈ એનો વસક કે ખરીદ બુજક છે ? આજ એ બદલો મને મળ્યો છે ને આપ જેવા ચતુર રણબચાને એ સ્વાધીન કરવાને મને કસી અડચન નથી. વીજમીંહ તેની કીમત જાણી જેટલી રકમ હાલમાં પોતા પાસ નહી હોવાથી પોતાના કાનની હીરાની કરી વૃદ્ધને આપી બોલ્યો કે એ વૃદ્ધ આ કાલમીંહ મેં આપે કહી કીમતે ખરીદ્યો પણ શોનાની અશરશીઓથી મુલ આપવા કરતાં મને હીરાથી મુલ આપવું ઠીક પડે છે. આ તમો લીયો. એની કીમત મારી માતાએ ૨૦૦૦ શાનાની અશરશીઓ આપી છે. જો તેમ કરતાં તમને એ વાત પસંદ ના હોય તો મુખે સામેનાં મોહાલમાં આવજો. વૃદ્ધ બોલ્યો આપ શું રણજીતમીંહના કુલમાં છો ? વીજમીંહ હસ્યો કે મારા કુલને આપના તુરી સાથે કસું કામ હોયતો તમારે ખેલાયક તેમ જાણવું. નહીતર મારું કુલ આ મારા ખીજરાજ ને કાલમીંહ ને ગરદરાજથી કોઈ કાલ કાઠ્યાવાડના રણક્ષેત્રમાં રણ સંગ્રામથી પ્રસીદ્ધ થશે. આ જવાબે વૃદ્ધ ખ્યાલમંદ થતોજ કે પેલી હીરાની બાલી લઈ જાય છે, તે અરસામાં વીજમીંહ ખીછરાજને આગલ છોડતોજ કે પોતે તે પાછલ કાલમીંહ ઉપર સ્વાર થયેલો પોતાને મોહાલ મા મા પોકારતો આવી ઉભો !!

કાલમીંહ ઉપર કસરતમાં એક વર્ષ ખીજું ગયું; તેના ઉસ્તાદે આ કસરત પ્રકટ ધનુષનીજ આપી. આ કસરતમાં ગરદરાજ, ખીછરાજ ને કાલમીંહ સંગાતે વીજમીંહ એવીતો તાલીમ

લીધી કે એક કલાકના સેજ અરસામાં તે આપ્તાનું તર પાન પાન વોંધી સીવી નાખતો ! વળી શીરોધમાં પણ કેટલોક ભેદ ભરેલો વધારો થયો, અને ભાલો મારવામાં તેનો જરખ બહુજ આકલો ફેરવ્યો. તે લઢલે ગમે એવા મોટાં લશ્કરમાં તે પોતાના બલની કીમત એટલીતો માંગી માંગવાને સમર્થ થાય કે તે કાલના કાઠ્યાવાડમાં તરાહ તરાપ તરાસ પેસે ! એક ખીજી વર્ષે નીકળ્યું ને અધાર વર્ષની વયમાં વીજમીંહ કેવલ પાહાડમાંથી કોરી કાઢેલો ભોરો રાક્ષસ હોય એવો બળ્યો ને વીકાલ દેખાવા લાગો. આ દેખાવમાં તેના કાલસાંઘોડા ને ખીજરાજ બાલાખીંછ ને ગરદરાજના કાલા રંગથી બહુ વધારો હતો, તેમાં તેનું ચોખ્ખાં તીખા પોલાદનું ચકચકીત કાલું કવચ ને કાલી મ્યાનની તલવાર ને કાલા રંગના બાલા ને ધણુધ ને બાન ને તોપ ને તેની ખુદ આમરીથી કેવલ કાલી રાત્રનો મરદ અવતાર હોય એવે તરામદાયક ધુળવનારો આકાર પ્રગટ થતો હતો. વળી તેની આકૂટી ખુદરતીજ વીકાળપણાથી દીવી રહેતી. તેના આવલા રંગ ને કરક બાંધાંથી દર્શત સમથી તે પાસ ઉભુ રહેવાની હામ ખીડાય નહી ! અને જ્યારે તે કાંઈ વાતથી ખ્યાલે ગરક જાય ત્યારે તો તેની માતા પણ તે પાસ વીધાસે ઉભી રહેવાને ફરે. પણ વીજમીંહ એવો દેખાઈને મનનો બહુ હેતવંતો ને મનુષ્ય ખવાસ હતો. મયા દયાની તેનામાંતો એક અદાગ ખાન હતી. અને ગમે એ અવતારે દેખાતાં પણ કોઈ ખરી દોલગીરી કે નેમમાં આ વેળા તેનું મનતો હળુજ નહી. લગભગ હજી બાલક જેવો, અને તેવોજ ભાલો ને સુદો ને શાંત હતો. ખુદરતે જોકે તેને કોઈ પોતાના કારણસર આ શૃટ્ટીમાં જન્મ દીધો હતો, તોપણ હજી તલગ તે જે કસરત ને શેકારખાજી કરતો, તે શકત તે પોતે એક રમત સમજીવંજ કરતો હતો.

એક વખત બાગમાં બેઠાંજ અને તેના પડડેલા રાજ્યવાગોમાંથી બે છૂટા થઈ ગરજના કરીને જે તે હાથમાં આવેજ તે ચોરી શંસી નાખેજ. બે ત્રણ તેના વૃદ્ધ નોકરોને પણ એ નસીબો મળ્યો છે. અને એવી ખુદરેજી કરતા તેઓ જાંઠાં વીજમીંહ પોતાના મીલો ખીજરાજ ને ગરદરાજ સાથે નકામાં બેલ કરેજ તાંઠાં આવી લાગા. આ વેળા નથી કોઈ શસ્ત્ર તેની આજી બાજુ કે નથી કોઈ નાહની કટાર વટીક તેની કમરે ! તે પેલા વાધોને જોઈને હર્યો, પણ માળા ઉપરથી પોતાની માતાની ખાસ દાસી ઘોટો પાડતી આવી કે વીજમીંહ વીજમીંહ સંભાલો. વાધો છૂટાછે, કેહતી તે પોતાની હદ બાહરે ગઈ, તે ઉપર વાધોએ તરાપ ઝારી. વીજમીંહનો જોશ ફૂટો. તેણે પોતાના નામને લાયક એક વીજ સમ કુદકામાં પેલા બંધે વાધના ગાહ ઝાલીને તરત ચોરી નાખ્યાં અને પોતાની માની ખાસ દાસી બચાવી. આ કામ એક પલનું થયું, તે તેના ઉસ્તાદે વાધ સંભલી પોતાના હથેાર સાથે આવતાં સામેથી જોયું; અને મનમાં સમજ્યો કે આ બાલક નથી પણ આખા કાઠ્યાવાડનો કાલ છે, એ પોતાના પીતાનું કીનામાં રણ એવું ગળવશે કે કાઠ્યાવાડ પોતાની બાકી ધેરાન હાલતને દીવસે દીવસ રડતું રહેશે. એની શીરોધ ને બાન સમાજનારો કોક થાય, પણ મને ખાતરી છે એ રણજીતમીંહને આ પૃથ્વી ઉપર દેવતા જેવો મનાવશે.

ઉસ્તાદ આ વખત વીજમીંહ પાસ આવી લાગો, તેણે તેના બાલ સંભળ્યા કે કુતાએ શું તમને મેં ભોજન આપ્યું તે શું મારા કુટુંબને ભક્ષ કરવા ? અરે તુરંજ બેખીસાત તમ જેવાં હજાર મારા એક રોમ બરાબર નથી. એ કેહતાં તેઓની જીવ એંચો કાઢી પોતાના ગરદરાજને બક્ષી તે તર્ત તેણે ભક્ષ કરી. અને વીજમીંહ બોલ્યો કે એ માફકજ મારા દુશ્મનોના કાલજાં તને હું બક્ષી તમ કરીશ મારા વાહળા સ્નેહી !!

આજથી વીજસીંહની હાલતમાં જુદોજ ફરફાર થયો. તે જ્યારે ત્યારે વીચારમાં ગરક જતો. અને શું વીચાર કરતો તે સમજતો હતો નહીં. તે આ પલથી પોતાના બધુ રનેહી સીવાય બીજી મોજ નોકથી ધરાયો હોય એવો જણાતો. તે માતા પાસ કલાકના કલાક રહી પોતાના પીતા માટે ચીત દહ સંધી વાત સાંભલી લેતો હતો, અને દર વેળા તે વાતોથી વધુ ને વધુ ઉચકેરાપલો જુસાખાજ થતો હતો. તે જરે પોતાના કુલથી પુરે વાકેજ થયો તારે કાઠયાવાડની શુંદર મુકતાનો આશક થયો. આશક થવામાંજ તેને લાગું કે તે પોતાના બાપનો કીનો લેશે. વંસની ગાદી અખતીઆરમાં ધરશે. આશક થવામાંજ તેણે પોતાના વંસની જાઓજલાલી ને કીરતી જોઈ; તે દૃઢપણે મનમાં નક્કી થયો કે મુકતા મેલવવામાં હું મારા બાપનો કીનો લેતો જશ મેલવી તાજ પા તો મરણ ભોગવીશ; એ સીવાય મારી જીંદગી કાંઈ નથી. કેવલ ઠાલી જીંદગી ને બાપના હક ઉપર પાણી ફેરવી આ એકાંત મોહોલમાં રેહવું શું મારા રણજીતસીંહના વીજસીંહને ઇજાશે? કદી નહીં. આ જુવાની, આ બાળુ, આ હથ્યાર ને આ હથ્યારબાજીની વોધા સંધી તે કીનામાં પુરબાન ધાય ને હું મારા સંધા બલ સાથ મારા પીતાની પડેલી રક્ષાને કીરતીમાં ધાવું તોજ હું તેનો બાળગોપાળ. એક મુકતા નહીં પણ એક હજાર મુકતા જો મારા કપીલાનું નામ, મારા વડીલ વડનું નામ આ ભુમી ઉપર પાછા સજીવન કરે તો તે માટે પણ હું હારી ખાઈશ નહીં. મરને તેના લખો જુદાઓ મને પોતાની રણમીઠામમાં ધેરે. આહે તેમ તેઓ પોતાના બલમાં મને પછાડે, પણ શું જ્યારે હું જે હેવાલ મારા સંબંધમાં સાંભલુછું ત્યારે મને જીવન કરતાં રણમાં કીરતીવાન મરણ બલુ નથી? અરે મારા અતી સુરા પીતા જેવારે તારા હક ખાતર તેં બુદ્ધ મચાવ્યું ત્યારે હું તારી બાજુ સમાલવાને કાં ન તમઆર થયો? આ રવંસના ફરફાર માતા જોતી હતી, પણ રજપૂત તોકમ તેથી પોતાના કુલને ઉંચું ને હકસમાજ કેહવાતું કરવાને પોતાના પુત્રને આ હાલત તે આહતી હતી. આ હાલત તે આહીને પોતાના બળ્યા સ્વામીના બાલકને લાયક તે કામ સોંપતી હતી. તેમાં તે જો પોતાનો પુત્ર રણમાં સુતો સાંભલે તો તે પોતાની ચક્રુર્થા આશ્રુધારા ચલાવવા બદલે આનાંદનો વરમાત વરસાવવાને રાજી હતી. જે કીનાની અગ્નીમાં તેનો સ્વામી જળ્યો, તેમાંજ તે અરી રજપૂતાણી પોતાના બળ્યા પુત્રને જલવા કે પ્રતેહ પામવાને ઉત્તેજણ આવવામાં બલું ધારતી હતી.

કીનાની જવાણા મળગી, તેમાં બલી જલી ભગ્મ થવું યા નવો અવતાર પામવો એજ વાત આજ કાલ વીજસીંહના મનમાં ઈસી. વીજસીંહના મનમાં બાધુરીના લક્ષણો કરતાં પોતાના પીતાની કીરતી પ્રતી તેજસ્વી કરવાના જુસા એવા મચ્યા કે તે એકજ જાતે જુતાગઢની ભોગોલનો દરવાજો તોડી પાડી પોતાના ભાલાસંગ માહે ગરવા ઇચ્છતો. તેણે પોતાની માતા પાસ પોતાના પીતાનો બાકી બજાણો માંગ્યો. દસ હજાર અછા સીશઓની એક ફાજ બનાવી. પોતે તેનો સેનાધીપતી થયો; પોતાના ઉરનાંદને ચાલું કે આ ઢીંગાનામાં સામેલ કરે, પણ તે વૃદ્ધ ના કહી. પોતાની સેનાને તેણે એવાતો તેજ તુરીઓ અપાવ્યા કે તેનું લશકર તે કાલ થોડું હોઈને લક્ષ જુદાઓ હરન કરે તેવું ગણાતું! તે પોતાના વેરાન મોહોલથી કોઈ માહ દૈય રાજ સમાન ઠાકમાટી નીકળ્યો, પણ આચીતો પોતાના પીતાના સત્તુનો સમાગમ કરવાને પોતાના બળથી નીચું સમજ્યો. તેણે પોતાના મનમાં આચીતો દુસમનને લાઈલાજ કરવાનું કામ એક બાધુર તોકમીને લાયકનું માન્યું નહીં, માટે પોતાના વડીલના એક જુના વીધાસુ માગણને બોલાવી કહ્યું કે તું આપણા દુશમનની દરખાશમાં જઈ તેને હોશ્યાર થવાને કેહ !

મામણે રનજીતસીંહને છેલી જીવમાં જોયલો; તેણે આ હોકમને પોતાના ધણીની ખરાબી રચનાર જાણી ના પાડી. માગણુ બોલ્યો કે “બબ્બા તેજ રોડોડની હજુર કોણુ તાકાત ધરાવેછે કે ઉભી પણ થઈ શકે? વીજસીંહ આ હીચકારા જવાબથી તે માગણુને વૃદ્ધ જાણી માત્ર અપમાણથી બાહેર હાંકી કાઢ્યો નહી. વીજસીંહ માગણુના સંબંધથી આ વેળા માહ કોપાયમાન હતો, પણ તે કોન ખીજી તરફ સમાવી દઈ માગણુને બોલ્યો, તું તારી બાઈ પાસ જઈ રહે, અને દાસપણુ કરી રેવડોળો આ. હાઈ સીંહોની હજુર તારા જેવી માંજરીનું કસું કામ નથી! એક પણ તે આનાકાણી કરીછે યા એક તસુ મારા લશકર સંગાતે તું હવે આગળ વધીશ તો તે તારી વાત જાણી. આ સનાધારી સંબંધથી માગણુ તો હજો સુગો થયોજ! જેને તે બાળપણથી બઈ રમાડી રીજવી રોટા કરવામાં આ વૃદ્ધપણું પામ્યો, તેથી આ અપમાણ! પણ, તેમાં માગણુનો વાંક હતો, તે વાંક એવો હતો કે વીજસીંહને તે ક્ષમા કસ્યો; નહી તો તેનું ધર તેની હાઈ સંગાતે ઝટપટમાં જુદુ થઈ દપ કરતું બુમી ઉપર પડીને પોતાના બાકી રહેણાં લાલ લોહીથી તે રંગી દેતે. માગણુના આ અટકાવથી વીજસીંહે પ્રરી કોઈપણ સીપાહ કે પોતાના સુમિસ્ત્રકને કોઈપણ વાત કે પેગામ કે પ્રમાશ બાકીની પોતાની જીંદગી તલગ કેહવાને સખ ધાસ્યા.

આ વીચારના નવા ફેરફારે તેણે પોતે સગવડે લશકરને મુકામ કરવા કહી એક રાત્ર પોતે જીવદોજ પોસાગ કર્યો. જે પણ કોમલતા પોતાને શંગાર કરે તે સંધી પોતાને બદન રાખી તે પોતાના ગરદનાજને સાથ લઈ પેઆદિ જીનાગદમાં ગર્યો. ભોગજોગ તે રાત જીનાગદની મુકતાનો સ્વયંવર હતો. ભતપંદના કઈ કઈ ચક્રવૃત્તી માહરાજાઓ પોતાના તેજસ્વી સમ્રાટને અતી બપકાદાર શંગાર સંગ હાજર હતા. તે દરબારમાં તેજસીંહ રોડોડ પોતે કનકના તખ્ત ઉપર બેઠો હતો. જમની પાસે, જેઓ હાલ ભતપંદમાં રાજસીંહાસન ભોગવતા તેવાઓ પોતાના રાજ્ય સીનહ સાથ તથા ડાખી પાસે, જેઓ રાજ્યના પાટવી કુમાર માત્ર તેઓજ હતા. પાછળ, ચક્રવૃત્તીઓના રાજકુમારો ને પંદન્યા રાજાઓ તથા સામે, જેઓ પોતાના બળથી આ શૂટી ધુન્નવનારા કેહવાતા હતા, તેઓ પોતાની કીરતીમાંન શીરોઈ ઉપર દસલ રાખી ઉભા હતા. વચ્ચે એક માતીના બાજુ ઉપર મુકતા રાજકુમારીકા જેમ આકાસમાં તારાઓ વચે સંદ્ર તેમ પોતાના શોભે શંગારમાં દીપી હતી. તેણીના હાથમાં મુકતાનો અમુળો હાર હતો; તે જે કોઈ તેણીના પ્રેમલાયક થાય તેને નજર કરવા હતો. ગુલાબ ને અતર ને ખીજી હજારો જાતની સુગંધીના છટકાવ થયા હતા. કળા કળાના વાજાંતો વાગી રહ્યા હતા. રામજણીઓ મધુરાં કોળાં કોળાં વચ્ચેનામાં રાગણીઓને નચાવી રહીયો. જોખન ખીલેલાં નેણાંના દશિરા દમપરદમ આગ્યાઓ માફક જાંહાં તાંહાં ઉડી ચળકી રહેળા. મુકિ રાજા માહરાજાઓના કાળજમાં ધચુપચુની ધૂજાંતી કનક વાગી રહેળી. મુકનાં માહ ઉપર પળેપળ રંગ ઉડતો ને આવતો ને જતો! ચોતરફ અસ કાચુ ને ટેકનાં વાદળાં ભરાઈ જો કાંઈ વધુ થાય તો લોહીના લાલ વરસવાને વીલંબ નહી. આ વેળા મુકતાની કાંતી કેવળ આકાસના કોઈ ધણુજ રંગીલા ભાગમાંથી કોરી કાઢી હોય અને તેને આંદનું માહ, તારાની આંખો, પુછસ્યા તારાના કર, કાળાંવાદળાંની ભૂચુંટી, કાળો રાત્રના કેસ, ભમરના પાપણુ, સૂર્યના કીરણના અદર, રોહીનીની નાસીકા, માહમાગરનો ચીર અને રતનકણીના રોમ બક્ષીને અપાર રૂપની અબજરા બનારી હોય તેમ તે પોતાને બદન અઘાગ દોલતના આબુષણથી દીપી રહી હતી. તેણીની તારાની લોચન આસેપાસે વીજળી કરતાં ઝરફથી ઝબકી પોતાને લાયક નોડયો નોતી હતી, અને પળેપળ ચોંકી ચોંકી આમ તેમ જોઈ નીરાશ થઈ પોતાના બાજુ બેસવાની તક આપી કરતી, તેટલાંતો કોઈ લોખનનો ધડેલ બાંધાનો જવાન તે સ્વયંવરમાં દાખલ થયો!

તે વાદળ જેવી પેરી સુરતના કાળી નાગણુ જેવાં નેના જોઇને મુકતા જા'હાં ઉભી તાંહાંજ ઉભી ઠરી! જો કે કોમળતાને પોતાને બદન તમામ રીતે ગોઠવેલી, તોપણ તે તરામી બાંધી તે સ્વયંવરમાં મુકતાને જણાઇ આવ્યો, એટલુંજ નહી પણ સંધા જન ન્યાણી ન્યાણી જોતા રહ્યા! જેના મુખપર મુઠ જંગો જીના રામ પણ જણાતાં નથી, તેનેથી સંધા સ્વયંવર ધુંજ્યો. સમામાં વીજ પેત'બા દાખલ થયો અને જ્યારે જાણુ' કે આજ મારા પ્રાલબ્ધની મતા મુકતાને, સ્વયંવર છે; ત્યારે તે આજી બાજી જોયા પછે મુકતા જે માતીના બાજર ઉપર ઉભી હતી, તે ઉપર જઈ ખેદરકાર જેવો ખેંડા. પોતાનો ગરદરાજ રમાડતો ડાબે હોળે મુકતા જોઇ ના જોઇ કે ગરદરાજને કેહવા લાગો કે આ અતી રૂપાળી રાણી તને બાવેંછ? જો બાવતી હોય તો આપણે આ સમામાંથી ઉપાડી જઈએ!!! તેજમીહ આ સખ્દ પોતાની મીંહ છાતી ઉપર બાલાના ધા માફક ઝીળ્યા, પણ તે તેનો જવામ વાળે, તેટલાંતો તે પોતાના ગરદને ધસારત કરતાં તે બાજર હોડા પેડો, અને વીજમીંહ પોણ્યો કે “આ વીધામધાતી તેજડા તારામાં સામર્થ હોય તો મારા પ્રાલબ્ધ લખાયલી રાણી આ તારી કુવરી મુકતાને વરી લઈ જઈશું” તેનો અટકાવ કર; નહીતર તારા શરેર ને ગઢ ઉપર રણજીતમીંહના એક પુરા પુત્રનો તગમ વરસતાં પણ તે ધુલ બરાળર કરવામાં વેર લઈ જશે. આ પોણો તે સ્વયંવર પુરા સાંભળી લે તેટલાંજ તે ગરદરાજ પોતાના મયાણુ ધણી ને “તેણે ચાહેલી તેની પ્રીયા સંગ ઉઠાવી ઉડ્યો. સ્વયંવરમાંથી ખાતનો કુવારો કુટો પણ તે ગરદને વીંધ્યા સીવાય ખીજી કાંઈપણ ખરાખી કરી શક્યો નહી. વીજ ધનુષ્ય છોડવા બંધપછે, તે ઉપર મુકતા કર મેલી પોણો “ના ના આ તમને છાજે નહી મારા લગનમાં તમા લોહુ વરસાવનારા થાઓ, તે અપમુકન આ સમાગમનો શંગાર થાય એથી હાય ઉઠાવો.” આ કોયળ સ્વરથી આતંદ પામી વીજ માહ હર્ષભેર મુકતાના સખ્દ ઉપર સાંત ખેંડા રહ્યા પણ બે સખ્દ પોણ્યો “મારી માહીની આ વૃધી ઉપર રણજીતમીંહના ખેડાને બે પ્રાણના સખ્દ માન્ય છે!” તે મહી સલામત પોતાની ફાજમાં આવી ઉતરયો તે વખતે તેને જોળે મુકતા ઉંગી ગઈ હતી. પણ ગરદ છેલી સોમ મુકતો પોતાને લાગેળા હજારો ખાનોના ધાથી તાંહા મુઓ!!

તેજમીંહ, ધણાએક માદાન રાજ્યવીરાજો હજુર પોતાની ને તેઓની ધંજત એક બાજક લુટી ચાલ્યો તેનો ખ્યાળ તો કર્યોજ નહી, પણ રણજીતમીંહે ડરી પોતાને ખીજે અવતારે તેની ઉપર બાજીનું મંડાણ કસ્યું તે એસ'ઓ દીલ ધરને તરતજ તેણે પોતાના એક લાખ જખરા જીદાઓને હથોટીબંદ થઈ મેદાન પડવાને હોકમ કર્યો. પત્રક વચે તે પોતાના લડાઈના કવચમાં ગરક જતો પોતાના ઉતંમ તુરી ઉપર સ્વાર થયો. સ્વયંવર લશ્કર ખતી જવામાં બદળાયો. જેટલા રાજ માહરાજ મુકતાના સ્વયંવરમાં હતા, તે સઘળાજ આ લડાઈમાં લાગતા થયા. સઘળા પોતાના તીખામાં ગરક થયલાં પોતાના તેજ તુરી ઉપર સ્વાર થતાજ કે તેજમીંહ સંગ તેના હરીશ્મી સંમુ જોર દેખાડવા પોતાના તુરી સંગાતે પવન સમાન છુટા.

વીજમીંહ પાતે આગળથીજ જાણતો હતો તેથી તે પોતાના તમઆરી એક ખીનથી ધેરાયલા પ્રવત ઉપર લશ્કર રમી કરી રહ્યા હતા. પોતાનો ગરદરાજ સ્વર્ગવાસ થયાથી તે દીલગીર હતો. પણ મુકતા તે ઉપર કોઈ મારા સકુન, જેમ ધારી વીકલનારા ઉપર ઉમંગ વરસાવે તેમ પોતાને બાળેબાળ પોયલાં માતી વધારી દેખાડી રહી હતી. તે શુંદરી પોણો “પ્રાણપ્રીય વીયાજી આ રણને તમે લાલથી જડજો અને જો તે જડાવ જડતાં તમે લાલમાં કુપશો; તો તમારી મુકતા અંગારાના અમુળા લાલમાં આપને લઈ લાજમાં લોપશે.”

આ કોણું ખાલવું સંભળી વીજસીંહ ખાલતો હતો, “હું પ્યારી હતું કોઈ લગ્ન વીધીથી તમને વરયો નથી કીંવા મારી માતાએ આપણને આશીરવાદ દીધા નથી; તાંહાં લગી જો આ રણમાં મારા હાર લાલ રંગાઈ છટાં થાય તો તમા કેવળ રવગ્ધ પવીલ ને સ્વામી કરયાવનાના જો. જો હું જીવીશ તો આ આકાસ કાં ના મારી ઉપર પડતો યા ભુમી કોઈ રસાયણ સંગેગે કુકાઈ મારા બદનને કાં ના વીંધતી, પણ મરતાં તલગ મારા ત્વદયથી મારે પ્રાલબ્ધ લખેલી પ્રીય મુકતાને કદી લેશ માત્ર છીટું પાડવા દઈશ નહીં.” મુકતા બોળી “વીજ ન્યાયથી આપે માતી બાજુ ઉપર આશુ લીધું ને મને કર લગાડયો ત્યારથી મારાં અસલ વરદાન માફક હું આપની પરણી પ્રીયા થઈ ચુકી. મારે મુકતા હાર આપના ગળામાં છે તે કેવારે પડયો તે આપ જાણેછો? અને તે હાર જે ગરદનમાં ઓરવાયો તે ગરદનનો પતી શું મને પોતાની કેહવાને તથા અરાબ થતાં જળી મરવાથી અટકાવ કરી કાળા દાગમાં પ્રસીદ્ધ કરશે? ના મારા પ્રીય વીજસીંહ, હું જેવારથી આપણાં નેન મળ્યાંછે તેવારથીજ આપને મારે મનથી વરી સુકીછું.”

પણ તેટલાંતો તેજસીંહનો બાન છુટેલો વીજસીંહના પગ આગળ ખોલાવણું કરી પડ્યો! કે મુકતાએ અતી વાહનથી આલીંગન કરી કહ્યું કે “પ્રીય પતી મારા પીતાને સમાલજો. મારી માતાનો સૌભાગ્ય સંગાર સર્વજથી ના ખુશ્ચી લેતા!” ઘણુંજ મહુરં ચુરખન કરી મુકતા ગળે વળગી રહી. પતીવર્તા પોતાના પતીને ન્યાળી ન્યાળી જોયછે. તેટલાં મસ હાથી જેવો તેનો ખીછગજ વાદળ ફાટે તેવી ગરજના કરતો છુટો, તે વીજસીંહને પગ પાસ લાંબો સુધ જઈ કાંઈ ચેટવતો હોય તેમ ચોટા થઈ આકાસ જોઈ એવોતો મસ્ત હૃદયે કે બાદરવાના શેષમાં જેમ મગરમંછ માહશાગરે!

રાત્ર તો એવી કાળી કે ખસ કહાળી વાત નહી. તાગ જાંહાં દેખાય નહી, જાંહાં મશાળ આગ્યા જેવી દીસે, જાંહાં વનના વન લગારેલાં એક ઝાંખી બતી! તાંહાં પછે કોણ નહી કેહશે કે કીનાની કાળો દરામણી દાકણીનું લશકર છુટીને તેજસ્વી લોચનોના અળકાતો પી જાયછે! તે કાળી રાતે હવા ગેરહાજર થઈ. ઇકત વીઠ્ઠાળ પંખી પરચુએ તે મેદાંનમાં તે રણ-સગ્રામ દરમ્યાન હતા કે તેજસીંહ ને વીજસીંહ જેવા માનવીનું ડાપણ ને મૂરના પતી હતા કે શું? તેજસીંહના બાને મૂરવીજલી વીજસીંહ ને તેની નાહની શેનામાં પ્રગટી. એક એક બદનમાં સો સો સુર આવીને સમાઈ ગયા કે ખીછગજે ગરજનામાં “રણજીતસીંહના માહ પ્રતાપી વીજસીંહ” એ નામ એવું ગજનબુ” કે તેજસીંહ તેની લક્ષ્મી સેના સંગ મડીબર ગગર ગમે. તેના સંધા સુમત મારી ગયા, પણ ખીજી પળે બાનેના મોટા મેદમાં તેની સેના લેહીથી તર થતી ને કુદ તરસથી કંપતી ચાલી. તેજસીંહની સેના ખીનતી બાજુથી બાન ઊડતી, તે વીજસીંહના સેનાપતીવણના ડાપણે તેના લશકરના પગ આગળજ નકામા પડતા; તેજ બાને લઈને વીજસીંહની સુર સેના કુચમન ઉપર મારે ચલાવતી, તે અ.બાદ લાગીને વીજસીંહના હકમાં ગુનકારક બગાંન તેજસીંહની સેનામાં પડતું; એથી કુદના પુરમાં તેજસીંહ પોતાની સ્થિતી જુલો, તેના હોકમ સંગાનેજ તેનું લશકર આગના અંગારામાં તપી પડતાં પંખી માફક ખીનમાં તપોતપ પડીને તરશરવા લાગું. હાં ખીછગજે રાક્ષસ માફક પોતાના ઘણીના કુચમને ઉપર પંખા અજમાયાં, અને જે ઘાયળ કીંવા સુહન મારી પડેલા તે સંધાએને ગળામાંથી શંસી નાખ્યા. આ સૂર રણસંગ્રામ તે રાત્રના પાછળાપોહાર તલગ ચાલ્યું અને જ્યારે તેજસીંહને કપાળે મુગટ ઉપર વીજસીંહનો બાન લાગી તે જમીન ઉપર પડીયું ત્યારે તે મુગટ ખીછગજ પંખામાં લઈ દોડતોજ પોતાના ઘણી પાસ આવ્યો, પણ તેટલાંતો તેના રામે રામ તેજસીંહના

ખાન લાગા, અને વીજસીંહ મુગટ લઈ મમતા કુકી ખુશ થાય તેટલાંજ તે ખુશી ન્યાળતો મુરડું થઈ પડ્યો ! પોતાના બે માંત્રો બોલીને પોતાના કુલનું તાજ ને નોખ મળવી, એ શોક વીજસીંહને મન કર્યો, પણ જ્યારે માંત્ર કોઈને જોયો નહી, અને મૂર્ચના કીરણથી તેજસીંહ પોતાના સંધા મદદગારો માથે ભુમી ઉપર અશક્ત પડ્યો જણાયો, ત્યાં તે મુકતાને તથા પોતાની બાહુર સેનામાંથી એક હજારને લઈ હેડા ઉતર્યો. જેઓ જીવતા હતા તેમને ડાળોમાં નાખી ગઢમાં લાવી માઉજતમાં રાખ્યા. ખીજા હજારે મરણ પામેળાને મમાન માકળોને વ્યવસ્થા કરી. રાજમાહોલમાં જઈને મુકતાને વરવા માહ ઓઘવ રચ્યો. પોતાની માતાને તેની દાસીઓ સંગ બોલાવી મંગાવી, અને રાજ્યગોરાથી પોતાના લગન કર્યાં. લગનની કીરયા માથજ આરો અવસર જોઈ જોશીઓએ તેના શીર ઉપર કાઠયાવાડનું મુગટ મેળું, કે તે યુગ વીજસીંહે પોતાના પીતાના નામની આણ આરા દેશમાં વરતાવી.

પણ બનનારી ઐર હતી, તે ના મીટી. તે રાત્ર તેની વાહણી વટરાણી મુકતા મુદંગત થઈ તેથી જે સુખ વીજસીંહ પોતાને થયળું સમજતો હતો તેમાં ભેદ પડ્યો. મુકતા પોતાના પીતાને તન બદન ધાવળ સ્થિતીમાં જોઈને મનથી લગનનો હર્ષ ભુલી. તે ખીન થઈ થઈ પછે એકાએક ચીસ પાડી ઉપજી ગતીને પોંદોંચો. આ મુદંગીમાંથી તે રાણી જ્યારે પોતાની સ્વચ્છ સ્થિતીમાં આવી, ત્યારે તેણે પોતાના પાપ તેજસીંહ જેવા સફળતી રાજાને એક ભીખારી જેવી બલહીન સ્થિતીમાં વીજસીંહને માહોલ ઉંચે ને હવાવાળા દીવાનખાને કનકપઢારીમાં જોયો. પુત્રી પોતાના પીતાને ઘણાજ પ્રેમથી જતન કરવાને ઉઠી. રાત દીવસ કોઈ પણ પણ આશા-એસ વના તેણી બસ તે નોકરીમાં ખરી ને ખરી રહી. વીજસીંહે ઘણુંએ સમજાવ્યું; ઘણીએ અબઘરા જેવી સુંદરીઓ તેજસીંહની માઉજત ખાતર રાખી, પણ તે પોતેજ પોતાના પીતાની દખરેખ ને સંધળી ચાકરી કરતી રહી.

જખરા ધા પોતાના આશુથી ઘાઈ ઘાઈ તેણીએ પુત્રી પ્રેમનો લાહવો એવો તો મજબુત પોતાના પીતા ઉપર વરસાવ્યો કે બે ત્રણ મહીનામાં તેજસીંહ પોતાના અમલી સુરાતનમાં જામ્યો. તેણે પોતાની નવી સડતીથી પુત્રાને પણ અજાણી રાખી. કાનાનો રાક્ષસ તેના તન બદન એવો તો બાપેજો વીરતાથી નેનમાં નાચી રહ્યો હતો, કે મુકતા કુમારીકાની જગો કોઈ વેહેમી અબળા હતે તો તેણીના હોસપોસ ઉઠી જઈ સખ જેવી કાયાનુ કાલબુદ નાખી જતે. બોલી પતીવર્તા મુકતા પોતાનો કાળ જોઈ શકી નહી, પણ બાહ બાડી ખાડીને પીતાને ઘણીજ મધુરી વાણીથી રીજવી તેની સેવા કરવામાં કસી મના રાખતી નહી.

આજે મધરાત્ર વીજસીંહ રાજ્યપદ અલંકારમાં ગરક ગયલો પોતાના ધાવજ સત્તુ સસરાના દીવાનખાને પોતાની પ્રીયાનો આસીવાડલેવા જ્યાંહાં પીતા ને પુત્રો પ્રેમે પરસ્પર વીટલાઈ રહ્યાં છે, ત્યાંહાં આવી ઉભો ! તેણે મુકતાને હસ્તું નેન મારીનેજ આ રાત્ર એક પ્રેમ આળીંગણ કરવા નેણ ધસારો કર્યો, તે તેણી સમજ કે અતી વાહાલથી પીતાના પાસાથી લાડકી મેના સમાન ઉઠી કે પત્નીને ગળે વળગીજ ગઈ. જાણે વીજને તદ્દયમાં ગરીજ ગયીની ! મુકતા બોલી “મારા પ્રાણ મારા વાહળા પીતાને ક્ષમા દીયો !”

વીજ બોલ્યો મારી પ્રાણ પ્રોપા, તારા વાહળા પીતાને ક્ષમા ! અરે મારા તદ્દય, જે તારા પીતા તેજ મારા પીતા, અને આ રાજ ને હું કેવળ એક, એમના તાબેનો ભંદાર છું. જો અમણે કસી સંકા હોય તો આ મારી રીરોઈ ને કટાર ને ધનુષ્ય એઓને નજર છે. જે કુદ મર્યું ને પેર હવું તે મારું નહી પણ મારા વડપેલોનું હવું તેનો હવે પ્રડયો થયો છે, આજથી

મારાં સંધા વાણુ એમણા પોતાનાજ છે. આજથી મારી પ્રાણુ મુકતા તારે વીજ તે તારા પીતાનો પુવજ તો !!

આ સખ્દે તે દીવાનખાનામાં સોભા પામતા મુકતાની જોખનવંતી છાતીમાં કોટરાયા. તેણી નવધારા લોચનોથી વીજનું મુખ ધાતી પીતાને પગે પડી; પણ તેજસોંહ તેના ઉતરમાં પોતાનું પુરાણું લોખન કવચ અંગમાં ગાલીને વીજના નજર કરેલાં શસ્ત્રો સજી લઈ તતકાળ સ્ત્રીતા માશક ઉઠાવ્યા ! તેના કાળા પેરાપલા માહોડામાંથી વીજની દોસ્તીનો તીરસ્કાર થયો. પોતાની પ્રાણુ કરતાં વધારે જતનથી ગાવજત કરનારી અતી કોમળ મુકતાને ‘‘આ મારા નામ ને કુળને કાળું કરનારી ઢાકણી તેં હોશ્યાર રેહવું. હમણા તો હું તારે પરોણો હતો, મારે આ તારા માતી લીધેલા રવામીનીજ કટારથી તારું કાળજીયું પ્રારી મારા કુળની નામોશીનો નીકાળ કરી શકતો નથી, પણ હવે પછે આ મારી કુલે સોભા ને નામની બરબાદી કરનાર, આ મારી કુખી આનંદી ને વીધાસે રહીલી પ્રજના કાળને તેડનાર છાડી, તારાં કાલજને આ કટાર સીંસે, અને તેના ગુચ્છ લોહીને પીવાને પોતાનું ગુચ્છ મુખ અતી વીરતારશિ.’’ એમ કેહતાંજ કે પોતાના બળને જાહેર કરતાંજ કે પંખી માશક પાસે આવેલાં તરૂંપર કુદી જતાં સાંપ માશક તે લાંબુ તરૂં મલકમ માશક ઉતરી ગયો ! આ બનાવને પણ ભાગ્યે જીવંત રહી, અને મુકતા ને વીજ તેનો અટકાવ કરી વધારે બનભેરતા વખત લગી તે મોટાં હોઠો જળવવાને ચતન કરે તે આગળ માહોલ ને તેનો બાગ તો શું, પણ તે કીલા કે શહેરમાં તેની નીશાન પણ કોઈએ જોઈ કે જાણી નહી ! અને તેની અછી જાળ મારે કસાયલા સીપાહઆને હોકમ થાય, તે આગળ તો મુકતા કાપલી થઈ મૃત્યુને પંઝે ઓલાઈ હોય એમ તેની દોડદોડ થઈ રહી. માહોલમાં દરેક જન આ બનાવથી વાકેફ થયાં, મગાર પડતાં જીતાગદનું એવું એકે પણ રહીશ ના હતું કે તે આ તરામદાયક તેજસોંહની ચાલથી અજાણું રહ્યું હોય.

આ રાતથી મુકતા કેવળ કપુરના રસની ઉજળો પુતલી હોય તેવી શ્રીકી ચાંદની જેવી નીખાલસ થઈ રહી. પૈદોના રથાણ ને વમાણ તેની કાંતીને અનુકૂળ થયાં નહી, પણ આંર તેથી પ્રાયદાની જગા તે માહીનીના બદનમાં વધુ ને વધુ મૃત્યુ પેવસ થતું ગયું. જો કોઈએ એ વેળાની મુકતાને જોઈ હોય તો મૃત્યુની ખુબશુરતીને આખી બ્રહ્માંદમાંની અવલ સુંદરતા જાણી લઈ મૃત્યુ સીવાય ખીજી ખાવચથી હાથ ઉઠાવે. આ વખતની મુકતાનાં ચીનથી ચીત્ર કળાના શાસ્ત્રમાં કોઈ અતુર સ્ત્રીતારાથી નવું મેદાન નીકળી આવે. એક તો એક તીપું રંધીર તેના બદનમાં નહી તેવી ઉજળો શ્રીકી ચાંદની જેવી થયો રહેલી, તેમાં તેને બાજેબાજ માતી પોપજાં એવી જે તે સુંદરીની વેણી, તે વેણી છુટી રહી તેના અરધ ઢંકાયલાં નહી ઢંકાયલાં શરીરને સ્ત્રીતળતા ફરતી જળી બની રહેલી, તે તેની ઉજળી ચકચક અક્ષુના ચલકારાની ઝળકોળી, કમળ જેવાં તેણીના મુખને સરોવરના નીર જેવા તેણીના અંગ ઉપર, શાકાતુર સોભતી હતી. મારાં સરીર ઉપર માહ કારીગરીની કાશમીરી અમુલી શ્યાળ, વળી ઉજળી કપાસ જેવી, પારલી તલગ એ ચાહ રહેવાથી, સુધ કીરતીની સ્વચ્છ બનેલી કુમારીકાજ ! કરણમાં મુકતાના કમળ કુલ જુલી રહેણાં તે પણ રંગમાં સપેત હોવાથી તેણીના સપેત સમુદ્રપ્રાંત સમ થયલા ગાળને થતી સોભા કયા વર્ણનથી પોતાની વીરતા વખણાવે; પણ જ્યારે તેણીનું ચાંદી જેવું થયલું માતીના લુલક જેવું નાખ, અમુખ્યાં મુકતા નકલ્થી કયા ભગવંત અંસ હરેજ મનને જોતાં નહી લલચાવે ? આ તો ભાગ્યું ગુટું સીત ખરી સખીના છાયાંને પણ મળતું ભાગ્યે થયા સમ હોવાથી આરસામાં દીસતા દેખાવ સમાન પણ કાંઠાંથી ? ઉપલાં માહીની રૂપમાં બદનાયલી મુકતા જે સેજપર પડેલી હતી,

તે પલંગ પણ મીતાનો જગાય હોયાર્થા દીવાનખાનામાં મીલીનીનું વીમાન આવી ઉતર્યું હોયની, અથવા આકાશથી સુંદરતા પોતે કોઈ તરામ વ્યાખ્યાથી વીજમીંહને આશ્રય આ મજબુત કીલાના માહોલમાં થોડીક પણ વીસામો લઇ રેહાણ કરી રહી હોયની, એ સીવા જોનારને દુન્યો ખ્યાળ કમ આવશે.

આ સુંદરતા વીખરાવતી સ્થિતિમાં મુડતાને એક બે ત્રણ એમ મહીના પછે મહીના પછી જતાં લેમ આરામ થયો નહી. દન પર દન તેણી સોકાધીન થતાં ચીંતાનો ચંદ્ર બની. આ સ્થિતિમાં તેણી, વીજ ઘણાં વેલ પોતા પાસે ગાળે એવું આહી વારંવાર પાસે રેહવા કહાં કરતી હતી, પણ વીજ ઉપર તેજમીંહના વેરે વેળો નાખ્યો હતો, તેથી તે ખુદરતી કોપાયમાન દૈવ દેખાવનો માનવી પોતાના દેખાવમાં વધુ તરામદાવક થતોજ કે તે આવતા કાલા સમાની મોટા પાયાપર તહઆરી કરતો રણ મુલાકાત લેવાને નકી થતો જતો હતો. તે મુકતામાં ને મુકતાના કુટુંબમાં પોતાના કુળ ને પોતાના નામને આપ ને શોક ને વેરમાં ગીરજતાર જોતો હતો. આ જગતના સુખ કે આનંદ કે ચેત કે નીરાંત કરતાં ને પોતાના વડપેળને તે સ્વર્ગ જગતમાં મુખ્ય બતાવવા લાયક કામ કરવામાં પોતાનો અંત લાવવાને નકી ગણત્રીથી તેજમીંહ નેવા સો સુરાગીનો હરીફ થઇ રહ્યો.

ગઢ પાસેના ગીરીઓમાં વીજમીંહ સીમિલું લશકર એવી તરતીબથી રાખ્યું કે તેજમીંહને એકાએક કીલા ઉપર આવી પડવાનો લાગ શયે નહી. તેમ તેણે ગીરીમાં આરાકની જનસો ને શસ્ત્રના ભંદારો ભરાવ્યા. તરત તેણે એક કાલા પથરો અલાયદો માહોલ ઉઠાવ્યો; તાંહાં તેણે તે લાયક શંગારથી ભરપૂર કરીને રાજનો સંધિ ખાનણો માહે રાખ્યો. પણ આ વેળાની રણબુમી તે ખાનણાની તરસી થયલી તેની કોડી પણ રેહવા દેનાર નથી, આ ગણત્રી ઉપર વીજમીંહની કલપના ઠરી હતી. સેનાની સામગ્રીમાં તેણે કસી ખખીલાઈ વાપરી નહી. નવું અઝા એક લાખ રજપૂત જવાન સીપાઈઓ શસ્ત્ર ઝંજેલા કુદમાં પાવરદા કરી તે શૂરી સેનાને ગઢમાં ઠામ ઠામ ગોઠવી દીધી. રાત્ર દીવમ વીજમીંહ પોતે પોતાના રાજ્યને ખંદોખરત ને દખરેખ જતે રાજે. તેની નાહની ઉમર, કે તેનો દુકો અનુભવ, ખુદ તેનો માભિ નાહનો દેખાડવાને બદલે તેને એક એવોતો વીકાળ વીર ને રાજ્ય લાયક ખટપટી દેખાડતો હતો કે તેના હોકમને ગમે એમો વૃદ્ધ, તાબેદાર થઇ ને માણતો હતો. તેનું જાંહાં કદમ ઠરવું તાંહાંથી તેની સેના કે પ્રજા તે ઉપર પ્રીદા થઇ રેહતી હતી. આ હાલતમાં વીજમીંહ પોતાની કીરતીની પંચાતમાં એકવીસ વર્ષનો થયો. અને આજતો રસીળી પ્રાણણી પુનેમ છે. ગઢ રંગમાં રોલાયલો કોઇ શૂરાતન વ્યાપેળ માહ કુદમાં માહ હલાહળ ને કાપાકાપી કરી રહેલા વીર સમાન થયેછે. સંઘની પ્રજા પ્રેમના ખાન લગાવતી હોલી ગાઇ ગાઈ ગુલાબનો વરસાત વરસાવેછે, કેસર પોતાના રંગની ખખ્ખારીમાં તારણીના જોખન સમાંત શયેછે. અખીર કુખળી સુગંધીનો બાહાર વોખરાયો મદના છકેળ છેલો ને છેળણીઆના ઢાણા મનની વૃત્તિને વાહરે ચઢ્યો હોય તેમ મદન મસ્ત થયેછે. અરગજ, નીર્ભયપણે પોતાના અંગમાં ભિળ થયલાં નીરની પીચકારીઓમાં અંગના ઉમંગનો આછવ કરતો મનના તુરંગનો તુરી કલપનાની કળામાં છક કરેછે. અરે જાંહાં તાંહાં રંગ ગુલાલ ગુલાબની સુગંધીમાં પોતાના રંગની ખખ્ખારીથી ગઢને લાલ સુરંગ ચમકાવેછે, તે રંગની આર પણ છટા, સુર્યના તડમાં સંગ એકાકાર થઇ ને મન આશાની દાસણા કરી દેછે. સુર્ય પણ આ હોળોનો રંગ લેતો હોય એવો સોંગ તેના કીરણોની મદદગારીથી પ્રગટ પડેછે, એ સોંગથી સુર્યની પ્રોઠતામાં કઇ ખામ જણાતી નથી, તોપણ એ

ઉપરથી ખાળી આ તરફ તો થઈ શકે કે ખુદરત હાથ પાડનારા ફેરાર થતા મહીમાના રંગ, પ્રવત્તવાસી જોગી સમાન ઇશ્વરાવતાર પણ ભોગવવાને નીરદોષ શમિલગીરી લેછે. આ રંગ લેવામાં ગઠના ઘણા જવાન ધોરેસ્વારો પોતાની અછી કસરત અભવતા ને પોતાના અંગના બળનો કાંઈ ભરસો આશ્વતાં મકામક મકામક તુરકી ચાલ દેખાડેછે. આ હોળી પંખી કે પસુ પણ એજાને આતુરતા ભરે હઈ તઈ મદનમય થયાંછે. તેઓ પણ ખુશ ખુદરતની રખામની રૂતના મહીમાની વાંસજોમાં રાગણી લંબાવેંછે. ભુમી ઉપર નર નારી, તર નીચે પશુ, તર ઉપર પંખી, હવામાં અગ્નિત રત ફેરાર અને આકાશમાં સુર્ય પોતાના કીરણોથી તે હોળીના ઓત્સવમાં ચક્રચરે. જેને જે ભાવેછે તે રંગ, તે રંગની રાગણી ને તે રંગના જીવમાં ગરક છે. વીજસોંહનું આખું રાજ્ય તે પરવમાં રીજેછે, પણ વીજસોંહ શું છે? એક ઉત્તર રાતમાં કોઈ પ્રવત્ત સીખરે ઠરથી તરેણ પડેલા અર્ધ જડ ચોટેલા તેમજ અર્ધ તેથી અળગા થયેલાં તર સમાન તે છે. તે રાજનો માલક છે પણ રાજ ઉપર મોટી તવાઈ ને ધાર છે. તેને આકાશની અબહરા કરતાં સુંદર અર્ધાંગના છે પણ તે લગ્ન વધન પડીને તે સુંદરી આજ મૃત્યુના પાસામાં સુતા સમ છે. તેની એક હુદસ્વી જખરી સેના છે, પણ તે ઓચીંતા આવતાં તોરાત સમ ઇશ્વરી ગજબરૂની કાયાકાપીમાં ભાગ્યે એક દીન ચાલે તેટલું બળ છે. અને તે સંધુ જતાં તે અંતે જો પ્રાલબ્ધ સમુ રહ્યું તો એક માર ખાઈ ખાઈ દોડરા થયા સમ જીવડો લેખાય! પણ પ્રાલબ્ધ ઉળટુ થયું તો તેના હાડની કને કને તે જે જગો જાણુનો નથી તાંહાં છુટી પડીને પશુ પંખીઓના ચોંચમાં ચટણી થઈ જાય અને પછે તેની આસા તેના છુટાં પડેલાં રોમ રોમ અણી ઉપર ટીંગાયલી પવનના સપાટામાં એવી ગુપ્ત ગમડાઈ જાય કે ધરી તેની કાહણી આ પૃથ્વી ઉપર કોઈ પ્રાણ કે પ્રગણ કે કોઈ જનન કે જમાનને રેસ માંભરશે નહી. આ સ્થિતિ વીજસોંહની હતી, તેથી તે આ રંગમાં રીજ્યા કાને સુંદર મુકતા પાસ કોઈ કળાત રક્ષસ જેવો જોસામાં ધીકતો ખેંડેછે. તેણે એવાજ વીચાર આવ્યો કે આજ તેજસોંહ આ ગઠને હોળી કાં ન એળાવે? આ વીચાર પળક પળકે વધુ ને વધુ મજબુત થતો જઈ તે ઉપર એવી અથર કરી પડ્યો કે તતકાજ તેણે મુકતાને આલીગન કર્યું અને કોમળ લોચનમે તરાસી લોચન લગાડી બોલ્યો કે “મારી પ્રાણપ્રીય આજ આપણું રાજ પોતાના સઘળાં લશકર સંગાતે તારા પીતાના કીનાથી હોળી ખેલશે. લોહુનો ગુલાલ આ ગઠને તરખાર કરી હાડ માંસના કીચલની ખાહીથી તે વીટળાશે. મને આ પ્રગેળો સુર્ય પોતાના સઘળા કીરણોમાં મારી સેનાના ચમ અવતાર દેખાડેછે.” ગમભીર વીજ એ સંકા માથ સુંદર મુકતા પાસથી પોતાની શૂરી સેનાના મથક ઉપર પોતાનો કાલસોંહ દપટાવતો આવ્યો, તેણે આ ખ્યાળમાંજ પોતાની સઘળી સેનાને હોકમ કર્યો કે તમામ લશકર તઈઆર થાય. આ હોકમને દસ પળક ભાગ્યે ગઈ કે ગઠ ખીલકુળ મોટી શેનાના ચંગારથી મેઘા ચઢેલું ધનધોર આકાશ થયું! ભાગ્યે એક એકને દેખી શકે પણ જેમ તુશની પવન નીકળવાથી તે ધનધોર આકાશ આકુળ વ્યાકુળ થવું મારે બાજુ ધરી વળે તેમ તે ગઠ તે મોટી શેનાથી થઈ ગયો. અર્ધ કલાકમાં તો શૂરાતનનો ઘેરો એવો જખરો થયો કે વીજસોંહ મુકતાની રજ લેવા વળ્યો. મુકતા ઘણુની સેજ ઉતરજ પડી રેહતી, તે ભાગ્યે કોઈપણ કારણ મટે ખીછાણુ તજતી હતી, તેણી આ વેળા વેલાંની વાદળી થયલી પોતાના ઇંદ્રને ઉછળી હૈડે વળગી બોળી! કેવા મંધુરા સખ્દો તે! “આ પ્રાણસ્વામીરાજ મારા વાહળા પીતાને ના મારતા. આ કાળો કલંક મારા પ્રાણ પાયાને લાગે તો આલેશ મુકતા પાપ પ્રવત્ત થઈ મસાન જળી ચુકી. મારા પ્રાણવત્તી મારા પ્રાણપીતાને મારનારા કેહવાય, એ કીરતી ના હોય!”

વીજસીંહ ધણે વખત વીચાર કરી બોળ્યો, “મારી અમૃત મુકતા, ત્યારે રણમાં તારા પીતાના પુદ્ગમંત્રામમાં હું મરીશ, પણ તારા પીતાને મારો થા કરીશ નહી. અને જો પ્રાલબ્ધમાં આ લેખ હોય તો તું સુખે તારા પીતાને તામિ થજે. મારી માતાને હું હમણા મળવાને મુકતીમાં નથી. તું આ વીપ લે, જ્યારે મારી સેના મંગ હું રણમાં પડું ત્યારે તારે એક આ માટી બક્ષેશ મારી ઉપર કરવી કે એ વીધના થોડાં બુદ્ધ તેણીને મુખમાં રેડીને કેહવું” કે “વીજસીંહ તારા માટે બોલીએ તાંહાં જ, અને તારા પાસમાં જેમ તેને તેના બાળસણમાં રાખી રાખીને ઉધાર્યો તેમ તેના તારણુ અંગને લઇને આ જગત ઠાને પીછા રવચ્છ જગત જાંહાં કોઇ કીનો કે વેગી નથી તાંહાં લઈ જઈ ઉધાર અને ઇધરના ચરણ પાસ રેહ.”

મુકતા નવધારા પેહતી લોચને સાંભળતી ઉભીએ. તે જોયું ન જોયું તેમ વીજસીંહ તરત તાંહાંથી ગયો, તેના પેલા કાળા તુરી ઉપર પેલા કાળાં તીખાનુ કવચે ઢંકાયલું અંગ સ્વાર થતાં તે મધ્ય રાત્ર બનેલા જેવા ખરી બપોરે તે ગઢને દરવાજે પોહ્યો. તેની સેનાએ અદ્ય બળવી તેની ઉપર કુર્યાનો કરી, પણ તેના જીવમાં વંસ ને વેર ને મુકતાનો અંદ્ર ચેહરો બંધા હરીશ હમણ ચમકી રહ્યો. તેણે ગઢનો મોટો દરવાજો પસાર કર્યો કે તેની માતાની શોકાતુર છબીએ તેને આવકાર દીધી કે “બહે વધાર્યે પ્રાણ ખેટડા કે આજ આપણા કુળનો કાલ પોતાની નીશાન ટાકતો મધ્યાં શુરાતન મંગ ધાયો આવેછે, તેનો નીશાન આકામને દુરોવેછે-વાહણા ખેટડા તું હવે તારા નીશાનને મેંદાનમાં ઝેંકાવી તેનો નીશાન દેખાવી પાડ, અને તેને કમરમાંથી ઝાળો શરી એકવાર તેને તેની બુદ્ધી આજ કે “આ પાપાણુ પ્રાણ તારા પ્રાણ ઉધારનાર તારી મુકતાના પ્રીય સ્વામીનો હરીફ થવાને જરા લજ કે તારી રખવાળી કરનારને આ કાળા બદળા દેવાથી તું શું મેળવનાર છે?” આ હવાઈ તુરંગથી તે ચોકયો પણ તે જગો તેણે કોઇ કોમળતા દીવાવતી મુરતી જોઈ નહી.

માહતીદાનો કેહછે કે મનની ધલણુ જેવી શરેછે તેવા બનાવો આપણા મુગટ ઉપર આવેછે. જેમ વીજસીંહને લાયું, તેમ તેજસીંહ આજ રોજે હોળીના આછવનો, લાભ લેવાને નકી કેડાવ કરેલો, તેથી તે પોતાની માટી સેના લઈ એકવારના પોતાના માનીતા ગઢ ઉપર તુટી પડેઓ. ઇધરેચ્છ પાસ મનુષ માતીની પીસાત શા સંબંધ ધરાવેછે? તે રાજવંસી હો, ને રાજમંત્રી હો કોંવા માહ મુગતધારી હોવાને તેની સતાનું બળ બ્રહ્માંદ માનતી હો, પણ જ્યારે આકાસ ને ભુમીનો ચલાવનારો અદ્યુત શક્તીનો મોહ્ય કાંઈ ફેરફાર કરવાને નેમ ગામી વચ્ચે આવેછે ત્યારે તે જેમ એક તુચ્છથી નીરજીવમાં નીરજીવ કીડીને છકર પડેછે, તેમ તે ગતીમાં ગાફેલ ગગરેછે. કીનાની જવાળામાં તેજસીંહને રણજીતસીંહ જેવાં માહ યમસવી રજપૂત ભાઈઓ પોતાના જુરેસા જુડાંમાં અરસપરસ મચ્યા, તે જવાળા રણજીતના મર્ણુ પછે પણ તેના વંસમાં તેના વંસની મદાપરી બરબાદી કરવાને અર્થ દાખલ થયા પછે ગમે એવો કાંઈ ના વીજસીંહ માહ ચતુર પેહલવાન હો અને મુકતા દેવી માહ શ્યાણી રાજકુવરી કોંવા પટરાણી હો; પણ તે બંધ યઈ કીનાના માહભારત યુદ્ધ મંડાણથીજ મોકાણુ બળી, તે સાંતી પામે કેમ? મૂરચીરો જો કોઈ પણ સખ્દ કે લક્ષનને ધીક્કાર દેતા હોય તો તે સાંતીએ. તે સાંતીમાં કરવાને કેકાણે અધીરાઇમાં ધસડાઈ જઈ, ગમે એવા ડખાણમાં, ગમે એવા સમે ગીરજતાર બની ગુમ થઈ જવા યા કોયલા જેવા જીવતરમાં ઢંકાઈ જવાને રાજી રહેછે. એકવાર મોટાં રજપૂત રાજ્યનો સ્વતંત્ર માહરાજ, માટી રજપૂત સેનાનો મૂરો સેનાધીપતી અને ઉંચા રજપૂત મુગતધારી જીવપતીઓમાં વડો કેહવાયલો ખરો, પણ તેનું મન જે જન્મથીજ

કોમળતા ને એક ક્રીરતીથી અભાણું તે કેમ કરતાં ઉંચ વીચાર ને કરમને ખેરવું થયું નહી. તેથી તેણે માહ યુદ્ધ વીજ્ઞોહની ઉંચો રાજ્યધારણ ને મનસ્વીતા પારખી નહી; તેથીજ તેણે પોતાના માહ પસંધી ભાષ રણજીતઝોહની સ્વર્ગે સોભતી સખીને સંભારીને ન્યાયો વર્તણૂક વાવરી નહી, અને તેથીજ ધધરેચ્છાથી તેની ગાદી ને રાજ કાયમ રેહવાને વીજ્ઞોહ તેની એક પુરી રાજકુવરી મુકતાને પતી મળ્યો, તે કદરથી ખેખખરે રહ્યો. તેણે જ્યાંહાં આનંદની હાળી ખેલવાની હતી, ત્યાંહાં ઉદાશીની હાળી ખેલવાની શીર કરી. વેરની ચીરતામાં વીટળાયેલા મનના કાવાદાવામાં કપટથી લેવાયેલા, પોતે પોતાનાજ આશ લોહીમાં સ્નાન કરવા વીકાળ દીલે તે માંહે પોતા સમાન ગાફેલ થયેલી પોતાની સેના સંગાતે આંખી વીંચી ધાયો! તેજ્ઞોહ સેનાને ચાહુમ કુચ કરતી ગઢ ઉપર છોડી, તેણે પેહલી ધનુષ્યમાં ખેચેલી ખાન ગુલાલમાં ખોરેલી હતો કે હોલી જળવાના તે મુકન થઈને તે કીનામાં જસ ને જીત પામતો ધરાધ હાથી માશક ખાજી જળ્યાની મસ્તીમાં છેલ્લીવાર ઉત્પન્ન થતાં માહ હર્ષમાં જયનો નીશા પચાવતો આનંદ પામે! પણ તેના ખ્યાળી લક્ષણોમાં લાક્ષણ હોવાથી અને તેના ઉઠાવેળા કીનામાં ન્યમ કે નોક જાંખી પડવાથી તે પોતાની ખાજીમાં કોઠપણ તરફ શવેળો કેહવાતાં પણ નાશાચા સમ તેની સ્થીતી હતી.

કાલઝોહ કાલ માશક વીજ્ઞોહનો ટાંગ હેઠળ ધણીના દાવપેજથી ઉછળતો તેજ્ઞોહના લશકરમાંથી આવી પડતા ખાન સામે એવો ખચાવ કરતો હતો કે અંધ સેના દંગ હતી. તેજ્ઞોહે લણ તરેહથી ખાજી ચોકસ કરી હતી; તેણે એક ખાજી એ રચી હતી કે કીલાના જે મેહલમાં મુકતા પોતાના સ્વામીના ખ્યાળ ભરી પડેલી હતી તે મેહલને ઉડારી નાખવાની તમામ સામયો તે ભીતર દાખલ કરી હતી કે વખતે દાવ બર્થ જઈ દુશ્મનને જય થાય તો તે ગમે એવી અચકત હાલતમાં પણ પોતાના વેરનો અછો ભાગ નકી કરી શકે. ખીજી ખાજી તેણે કીલાના ભીતરમાં દારૂગોળો ભરી તે જ્યારે તે જીતી શકે નહીજ ત્યારે તે ઉડારી નાખી નામ ને ક્રીરતીમાં મરણ પામે. લોજી ખાજી તેના ધનુષ્યમાંથી વીજ્ઞોહ ઉપર છૂટતા ખાનો તતક્ષણ ઝેર પાયલી અણીના હોવાથી તેમાંનો એક ખાન વીજ્ઞોહને લાગતાં મર્ણાવસ્થામાં ભાંય ઉપર ગગરી પડે. યુદ્ધ તો એવું મચ્યું કે તોશાન થઈ આવી આકાશથી પડતાં કરાં માશક શીપાઈ ખચાચ્છો ભાંય ઉપર પડવા લાગ્યા, અને કીજા ઉપર વીજ્ઞોહ હોવાથી તેજ્ઞોહની ખાજી મુઢળી બર્થ જઈ ઉલટી તેની સેના ઉપર આસ તેની પોતાની રચનાજ ગજબ ગુજરી શકતી હતી; યુદ્ધેવે તે યુદ્ધમાં હાજર થઈ કોઈ મળે મેળવવાની કમરત માંડી હોય એ રીતે વીજ્ઞોહ ને તેજ્ઞોહ વચે ખાજી રસપર ચેદીને તલવારમારોની ચટણીજ થઈ રેહવા લાગી. તેજ્ઞોહ પોતાનું મોટું લશકર ખપાવતો ગઢ ઉપર ચઢવાને શબ્દો. એટલુંજ નહી પણ પોતાના હરીફને ઘેરી ઉભો. પણ હજારો ખાન ને ગોળીમાં વીંધાઈ રહેલા વીજ્ઞોહ પોતાની પટરાણી મુકતાના સખેદો માન પમાડવા દૃઢતામાં તેજ્ઞોહ સામે હાત આંચી ઉભો હતો.

વીજ્ઞોહને જોતાંજ તેજ્ઞોહ માહ કોપાયમાન થઈ વેરમાં ગરક ગયેલો બોલ્યો “ચોર રાક્ષસ, ધીકારવાળા નષ્ટ મારો ખાન સમાજ. કુતા નચુણ તેં ખેઅદખી કરીછે તેનો ખદલો એજ કે તારા ખદનની છીણછીણ કરી દહા ને કુતાનો ખોરાક કરે.”

વેરમાં એટલોતો આંધળો ને મતલખી થયેલો કે તેનો જ્યાં આગલ બોલતાં ધુંજવા લાગી. તેની રગમાં દેડકાં પેસી ગયાં હોય એવી ગાંઠ ગાંઠ થઈ તે ઉડતી ચાલતી હતી. તેની લાચનો લાલ અંગારાનો મસ મશાલો મળગી રહી; પણ લોહી લુવાન વીજ્ઞોહ તેના હજકા

સખ્દોના ધણુધણુથી જીસો મનમાં સમાવતાં લોહનો કુવારો જ થયો. થું કરે તે પોતાના વચનને આપીન ! તે દરદાર નહી કરતાં આજીવન ગોળીનો વરસાત વરસાવી તેજસીંહના જખરાં લશ્કરને પળેપલ આક્રુ કરતો હતો. જોયે તો તેજસીંહ તેને બાનોની ખારીમાં ગગરાવી દે; જોયે તો શીરોઈના કુવામાં ડાળી દે, તે ગમે એ કરે પણ તેનો સામે તેને કમું કરવાનું નહી હોયથી તે પોતાનો હરીષ કાળો છે કે ગોરો, વૃદ્ધ છે કે તૃણ, જખરો છે કે અશક્ત તે જાણવાથી પણ તે માહ મનનો જવાન યુદ્ધો ખેતંબા હતો !

વીજસીંહની આ વર્તણુકે તેજસીંહને પોતામાટે ઘણો મોડો વીચાર આવ્યો; તે તેની પૌઠ તેજસીંહ કાતી લોહીથી ગળતી જોઈ તાજીબ રહ્યો, પણ તેના ધનુષ્યનો દોરી ખેંચાઈ રહે તે આગળ એક અબજરા ગુમાનો એક સમાન લાલ ઢોકતી આવી વીજસીંહને વળગી પડી. “વીજ, તારા કીનાને ખેતંબા ના થા. અરે તારા બાપાનો ઢોઢી ઢોઢી ઉઠેદોને જામ કરનારા રાક્ષસોના બાન તારા વજ્ર વદનને ફારીને લોહુ પીયે ? અરે શૂરવીરોની શીરોઈ પોતાના વેરીના કાલજના ખોરાક વના અપવાસ કરતી રહેછે તે અપવાસ તું ભાંજ તારી શીરોઈનું સર તે રાક્ષસ અંગમાં બોકી દે. અરે આકાસ ઉપર માહ શૂરો રણજીતસીંહ પોતાના બેટાની બાધુરી જોતો પેલાં વાદળામાં વીંટાઈ ઈરયોછે તે મારા બેટા તું જો. આ કાળા દેવને તે હવાઈ રણજીતસીંહની નેધા સામુ તારી શીરોઈથી બે બાગ કરીને માર લાત તે મલીન ભાગોને, કે ભુમી તે પલીતાઈથી કમકમતી તેની નામોશી પામવામાં દીલાશા લઈ રેહ્યે. અરે વીજ તારી માતાના સખ્દો તારી સ્ત્રોના સખ્દો ઠાને હેકા પડવા લાયક છે ?”

“ના શૂરી રજપૂતાણી, તારા સખ્દો માશક તારા બેટાને નહી ચાલવાને મારી તરશનું ખંધાણુ હોય તે હું રદ કરછું; પણ વીજ ધન્ય તારા શૂરાતનને કે તે તારી મુક્તાને આપેલાં વચન ઉપર તારી જીંદગીને ખેરાત કરવા લગારે ધીલ કરી નહી ! પણ મારા બાપા પોતાનું વેર જપારે લેખભાર કમી કરતા નથી અને નાવાજખી જગડો જગાડી રૂંધીરનો સાગર બનાવી રહ્યોછે, અને તેની પોતાની એકની એક પુત્રીના પ્રાણનાથના પ્રાણના તરશ્યા થઈ ખુની સમાન વેરમાં તલાયોછે ત્યારે મારો સ્વામી માહાન શૂર વીજસીંહ તે વેર ઉપર પ્રેમની નદી વેહતી કરે ! મુક્તાને લાયક એ સ્વામી આપની સેવા સાથે દેવતાઓના આશીરવાડ વરસતો.”

પણ મુક્તાને જોઈ વીજસીંહ આકળો પડ્યો કે તે કેવલ વાદલી જેવી હલકી ને વીજળી જેવી ઝલકતી ઉજળી કાંતી મોહાલમાંથી કયા માર્ગે આ રણમાં આવી; પણ તેટલાંજ એક રાક્ષસ પોકાર પડ્યો.

“અરે દાકણી તેં આ ભુમી ઉપર તારી માતાના ગર્ભમાં સાપણીના અવતારે ઉછળી આ પૃથ્વીને ફેરવીછે. તેં આજ પૃથ્વી તારા દાવે લોહુ ગગરતી કરી તેં મારી શૂરી સેનાનું રૂંધીર ચુરચુ છે. તારી કાળી શીકળ ઉપર લક્ષ્મી જેરી બાન કુટવો.” તેજસીંહ પોતાની દીકરીને જોતાંજ આમ બોલી સીંહ માશક ઉછળ્યો. વીજસીંહ પોતાની પટરાણીનો ખચાવ કરી લે, તે આગલ તો તેજસીંહ માહ ખુની રાક્ષસ સમાન મુક્તાના માહ ઉપર એવી એક જખરી તરાપ મારી કે ડોક ઉખેડી નાખી તેના મોહનો તેના માથા સાથનો ઉપલો ભાગ તોડી પીળી જીદો કરી વીજસીંહની છાટીમાં મારયો ! આ કામ એક પલના સેજ વખતમાં થયું; પણ વીજસીંહ તે ભાગ તરત જોળી લઈ પોતાની મુક્તાના ખીજ ભાગ સાથ તરત એક કરી તેણે તે મુક્તાને પોતાના પાસામાં લઈ લીધી પણ તેટલાંજ તેજસીંહનો જેરી બાન છુતો તે ઢાલ વગર વીજસીંહને તરતજ ભુમી ઉપર લઈ પડતે; પણ કાલસીંહ એક જખરા ખંખાર સાથ કુદી બાન પોતાના બદન ઉપર જીલી

તેજસીંહને તોતો પોતાના ડાઆમાં લઈ આગળ ખેંચી ઐવીતો પાસી છોડી દીધો કે તે આચકો લાગાથી તે લગભગ મુઆ જેવો થયેલો તેજસીંહ કીલા ઉપરથી નીચે ગગરી પડ્યો તે તાંહાં તેની યુદ્ધમાં જન ઉપર આજી ખેલતી સેના વચે છીણુ છીણુ થઈ તેની આકરયા દાના જેવી છલટીઆ આમેપાસે ઐટલી દુર દુર ઉડી કે તે આ પ્રથ્વીમાં કોઈ વખતે પણ માણસ હતોજ નહી. અને કાલસીંહ પણ તેના ઝેરી ખાનની અગ્ની વ્યાપી હૃદયનાની અકલામણમાં પોતાના ધણીને વીધ ઉપરથી હોડો મુકી કીલા ઉપરથી હોડો પડી પોતાના શેકાર માશક પળમા કણકણ થઈ દેહમાંથી છુટો. આ દેખાવે, વીજસીંહે પોતાની મા મુદ્દાંગત પામી તેણીને પોતાના શૂરાઓને ધશારે થતાં મુકતાના મોહાલ તરફ તેઓ લઈ ચાલ્યા. યુદ્ધ જે ખાતર હતો, તે રહ્યો નહી કે રજપુતો વેરથી મોકલા થયા; પણ તેટલાં એક ધરાકો એવો થયો કે બંધે ચુપ થયના લયકર બે પામ્યાં. મુક્તાવાલા મોહાલ હોડો તેજસીંહે રાખેલો દાર કોઈ અકસમાતથી સલગી તે ભુમી ઉપરથી નાબુદ થયો. જો તે મહેલજ કુકાઈ ગયો હતો તો વીજસીંહેને સોક હતો નહી પણ તેમાં તેના સ્થળા સારા વાણુ ને તેની વાહલી મા જે તરતની મુદ્દાંગતમાં શીપાઈઓ ઉચકી લઈ ગયલા હતાં તે સંધા સાથ તે ઉડયાથી વીજસીંહ ઉપર ગજબ ગુજરયોજ. લોહુની શેરે કુટતો ગજબોમાં ગરક પોતાની પ્યારી મુકતાનું ચોરાઈ ચુકાઈ ગયલું વદન પોતાના પાસામાં જોઈ તેની આંખોથી આતથ વરસવા લાગો. આ પ્રથ્વી ઉપર તેના વંસના વેરે તેનું સ્થળું લઈ માહાન ચક્રવર્તીરાજ છતાં ભીક્ષુન ઠાને કંગાળ ને વીલાપ ભરેલો કરેલો એવો તે મુકતાને ચદન ચેહમાં મુકી કીલામાં ગયો; પણ ઇષરેચ્છા કે તે તાંહાં પોતાની સેનાને ખજવેલી યુદ્ધ માટે બે સારા સખ્દો કહી સંભળાવતાંજ તે કીલો, તેજસીંહના આગલા ભીતર મુકાયેલા દારગોળાના સળગવાથી જેમ તેની મા તેની વાહલી મુકતાના મોહાલ સાથ કુકાઈ ગયો તેમજ તે તેની જયવાળો સેના લઈ કીલા સાથ એવો કુકાયો કે તેની કસી કરચ પણ કોડે દીકામાં આવી નહી, પણ વળી તે સાથ તેની મોટી સેનાના કોઈ શીપાઈ કે શૂરાની પણ હાડ કરચીઓ કોડે દીસી નહી! જાણે તે ગઠ ઉડ્યો તે વખતે જે કાણુ ધમધોર થયું તે દરમ્યાન થઈ વીજસીંહ તે સ્થળા શૂરાઓને લઈ આકાસમાં જઈ વસ્યો હોયની એ કૌતુક બન્યા સમ રણજીતસીંહના માહ શૂરા વીજસીંહનો ઇતીહાસ આવતા વખતને જાણવા સાર નોંધાઈ રહ્યો.

રણધીરસીંહ અને પ્રેમમોહિના.

પાટણના પાટવીકુવર રણધીરસીંહે પીતાનો અનાદર થયાથી દેશવેરા લીધા. પાટણપત્ની પીતાનો કોષપણ મીલ રાજ કે ઝાળખીતા રાજના દેશમાં રહેવાની મનાઇ હોઇને એવો હોકમ થયો હતો કે કોઈ કદા દુરમનના રાજ્યમાં રહે; તેથી સ્વદેશ છોડી નીકળતાં તેણે પોતાના રાજના કદા વેરીઝાને સંભાર્યા, તો તેમાં શરયના રાજને પહેલો દીકા ઝિંટળે ધીલ કરવા વના પોતાના ધોડાને તે રાજ તરફ ચલાવ્યો; તે કેટલેક દીવસે કંટ શાસી ત્યાં આવી પોંહોંચ્યો. રણધીર નામથી પણ પાટણના પાટવીકુવરની ઝાળખ વના ત્યાંહાં રાજમોહાલના પાછલા મેદાનને ગાઉ દોડ ગાઉ છોટે આવેલાં એક વેરાન પડેલા બાગમાં માલીકનું મન મનાવી એક મોહાળ બાંધી વસ્યો. તે શીકાર રમી કોંવા પાસેજ આવેલાં મેદાને અથ વીધાની કસરત લઈ પોતાનો વેળ ગમાવતો. શસ્ત્ર વીધાની માહિતી જાણી રાખવા તેની પણ કસરત વારંવાર તાજી રાખતો. પ્રભાત તે ધોડા ઉપર કોમના કોમ નીકળી જતો અને કદાચ કદાચ પચાસ કોસ ઉપર આવેલાં માનાનાં મંડીરમાં જઈને થોડો વેળ કપીલાથી વીખોટો પડવાની ઉદાસી ધરતો. તે મનમાં કેહતો હતો કે ‘એક સરસ રાજનો પાટવી કુવર દુરમનના રાજમાં છુપાઈ જન્મ કાઢે?’ એવા બાપના અધઘીત ન્યાયે તેના તદ્દય આગ સલગતી હતી.

શરયનો રાજ પંકાયેલો હતો. દેશ દેશથી લડવૈઆ તેની હજુરમાં નોકરીએ આવતા; પંડીતો પુરાન પોકા સાથે તેની દરબાર વાદ વીવાદ કરતા; વીખુટા રાજકુવરો તેને તાંહાં ઠાર લેતા; દેશ દેશનો નવીન કલાના સમાચાર તેની દરબારને પોંહોંચતા. તેની રાજનીતી એજ હોખીને રાજ પોતે માહ શુરવીર હતો. પ્રધાનો પ્રેમથી વર્તનારા પોતાના રાજના બલામાં જન આપનારા અને પ્રજા રાજને પીતા લેખી પુત્રનો પ્રેમ નવાજનારી. શરયના રાજના પુર્વજોએ પોતાના વખતે શુરપણું ને ડાપણુ એવું વાપડેલું કહેવાતું કે તેથી હાલના રાજની છાતી ઊંચી રહેતી. રણધીર જ્યારે શરયમાં વસતો હતો ત્યારે તાંહાંના રાજનો દરબારમાં સેંકડો રાજકુમારો આપના કોઠથી દેશવેરા લઈ નીસરેલા વસ્યા હતા. રાજની દરબાર એક અતી સોબાયમાન દીવાનખાનામાં ભરાતી હતી. તાંહાં રાજ પ્રકરણુ જોયે તેમ પણ પ્રગલ્ભી. તેના નામનો ડંકો તેની આસેપાસેના રાજઓની સીમા ઝોલંગી રહ્યો હતો.

વીર અવવા છતાં રણધીર રૂપાણુ પણ હતો. તે જીવાન ને રાજ્ય ખીજ તેથી તેજસ્વી રહીને, જેના જોવામાં તે આવતો, તે તેને મોટે પોતાના મનમાં છાપ લઈ રહેતો. આપના રાજનો વારસ તેથી જાંઝા લાડમાં ઉછરેલો છતાં અતુર ને માની હતો. પંડીતોની હાજરીમાં રહેલો, લડવૈઆઓનો પાસ ભાગવેલો, એવો જે પાટણનો પાટવી કુવર, તે થોડા દીમાં

શોરથના જને જનને માહ ખોલાવા લાગો. ચકલે ચકલે પુરૂષોમાં અને પનધટે પનધટે પનધારીઓમાં તે કોણ છે તેની અટકલો થતી, પણ એકે ખરી કરતી નહી.

બુધ ખીન કરે બૈપાર, દ્રશત ખીન ખાન ચલાવે,
અકલ ખીન જાએ પ્રદેશ, નૃત ખીન નાદ બજાવે,
શૌર ખીન ગાવે ગીત, યુન ખીન ચતુર કહાવે,
બૈતાલ કહે ખીકમ સુનો, વૉં મુરખકી જાત પર્ખાવે.

જ્યારે રણધીરનો ચંરચા શોરથના રાજ મોહોલમાં થયી ત્યારે શોરથની રાજપુત્રી પ્રેમમોહિની તેના રૂપ ગુણ સાંભલી છક થયી. રાજપુત્રીએ મનમાં એઆલ કર્યો, કે મને વરવાને મારી પદ્માંડમાં જો કોઈ હશે તો તે આ તેજશ્વી કુદ્દા! આ એઆલયા માહ ખાન આધને તે સુંદરી વ્યાકુળ થયી. તેને ડગવ કર્યો કે બનતાં સુધી એક વેળા રૂપાળા રણધીરને એક નજરે જોવો અને બને તો તેની ઝાળજે લેવી.

પ્રેમમોહિની શોરથ રાજને એકની એકજ પુત્રી હતી, તે જોખનનાં મદમાં પુરૂષ લાયક ખીલી હતી. રાજ તે માટે વરની ખોલમાં હતો. રાજ્ય ગોર વરતો માથ માહટ માહટાં રાજ્યોમાં ફરતો હતો, કે “અમારી રાજકુમારીકાને લાયક હોવ તો તેની જન્મગાંડને દીવસે અમારા રાજ્યે કરવા ધારેળા મંડપમાં ખીરાજવું અને રાજ્યશુર ચીન્હો કુશળતા ખતાવવી. નકી ડરાવ એવો થયોછે કે તાંહાં આવેળાં રાજ્યકુવરોમાં જે સરસ એજશી તેને તે પદ્મની વરસે.” આ અવસર નજદીક હતી, અને શોરથ દેશમાં મુલક દુલકના રાજ્યો પોતાના દબ્દબા સાથ આવી પડાવ નાખતા જતા હતા. સંધ્યાકાળે ખુલા મેદાનમાં તે રાજ્યો ધોડા ઉપર શીંગાર ને હથ્યારમાં પુરાયળા ફરવા આવતા. તે મેલાવડો પ્રજા જોવા દર વેળા જમાવ થતી, તાંહાં આવી રણધીર રાજશુર ચીન્હો સાથ જુદાના વેસમાં પોતાનો કુધ જેવો ઉજલો ધોડો ફરવતો. સંધી નજરે તેના ઉપર ખેસતી. તેનો પોશાગ એવો તો ખેસતો ને સોભીતો રહેતો, કે ધણા રાજ્યો તેની નકલ કરવાના ખ્યાલોમાં હતા. તેના હથ્યારો સંધા કરતાં માહટાં ને તેજ હોયોને તેની મરોરને સોભાવતા. સંધા રાજ્યો અરસપરસ મલીને માન આપ લે કરતા અને એમ કુશળતા સમાચાર પુછતા, પણ આ તો નીરાળો રહી પોતાનો નીરદોષ રમુજમાં ગરક રહેતો. તે પવન જેવો ઘડીકમાં ધોડે વહેતો ને ઘડીકમાં વાએ હીળતાં તૂવરે પુરૂષ મરોરે ધોડે ળતો. શુરવીરો તે શુરવીર ઉપર સંભાળથી નેધા નાખતા, અને શોરથની પદ્મની હરણ કરવામાં ચીંતાતુર થતા. જન્મગાંડનો દીવસ જેમ નજદીક આવતો જતો હતો, તેમ તેમ દરરોજ વધુ ને વધુ રાજ્યો શોરથકુવરી હરણ કરવા આવી લાગતા. આ પ્રમાણે બહુ રાજ્યો આવી મળ્યાછે, તેથી શોરથના રાજ્યે ઝોછવ કર્યો ને સર્વને મેદાનમાં નોતરયા. જેના ધ્યાનમાં આવે તેવી હથ્યારથી નીરદોષ રમુજ કરીને તે સંધ્યાકાળ ગુજારવી અને રાત્રે રાજમોહોલમાં બોજને તથા સભામાં ખીરાજવું.

મેદાન આગળથીજ સાષ રખાવ્યું હતું. શોરથના હજાર જખરા જુદાઓને તે મેદાન ફરતા રાખ્યા હતા, કે તીરાએત અંદર ન ધુસી આવે. અંદર આવનારા રાજ્યોના નામની ટોપ આગલથી કરીને તે મેદાનના તે વેળાના કરેળા ઉપરીને મલી, તેટલાઓજ તે મેદાન દાખલ કરવાની પરવાનગી. તે મેદાનમાં એક બાજુ તખત ઉપર કન્મનમાં રતો જોડેલી પ્રેમમોહિનીની મુરતી મેલો હતી, જે તે વેળા સરસ ખપનારને ઇનામ મળે. પ્રજા તે મેળો જોએ માટે રાજ્ય અરચથી તે મેદાન આસપાસ ફરતો ગોલાકાર બેઠક કરી. બેઠક ઉપર ને નીચે શોરથની

સંધો પ્રજાને સમાવવા સુવલ પડે તેવી બનાવેલી હતી. આવનારા રાજાઓની રાજ્ય નીચાંનો, રંગ ભેરંગ મેદાને કરતી હોતી રાખી હતી. શારથના રાજ્ય નોખતો ને રણસીંગોના નાદ થઈ રહ્યા હતા. નકી વખતે નામનો પોકાર પડતો ને તે રાજા રતનો ને હથોડીમાં ગરક તે મેદાનનાં ઉપરીને ડોક નમાવતો મેદાન માંડે ધુસતો. એવી ઠાઠમાઠની ક્રીયાથી તે મેદાનમાં ડેરાવેળા વખતે એક પાછળ એક સંધા રાજાઓ દાખલ થયા. શારથના રાજાએ સંધાની સારી રીતે સુલાકાત લીધી. આગળથી ઠરેળા ઠરાવ માફક જીવનની કલા મચાવવામાં સંધા રાજાઓ ગુંથાયા. એક કરતાં એક જીવનમાં પુરવીન ખપાને શારથની પ્રજાને અજાણ્યની ને આનંદ પમાડવા લાગ્યા. રણધીરને આ ઓછવની ખપર નહી, અને તે કંઈ તાંહાં રાજામાં ખપાને રહેતો નહી કે તે જીવનની સરસાઈમાં બેલાનારા રાજાઓની ટીપમાં નોંધાય. તે તો રાજાને વખતે તે મેદાનમાં સેહેલ મારવા આવ્યો, પણ આજ તે મેદાનમાં તેને જવાને અટકાવ થયો. ત્યારેજ તેણે તે મેલાવડાની ખપર પડી. યુદ્ધનો રાજકુવર, અને તે પણ હીંદુસ્થાનનાં એક માહાન પ્રખ્યાત રાજ્યનો પાટવી કુવર, એટલે અટકાવનારને બાલાની તોંચ ઉપર ઉઠાવી બેલાનારા રાજાઓ વચે ફેંકતોજ કે પોતાનો ઘોડો એડ મારી આકાસ લગી કૂદાવી મેદાન એળતા રાજાઓ વચે સીંહ માફક આવી ઉભો. તે જાણતો પણ નહી, કે આ એલ શા ખાતર થાયછે કે તેમાં તેને વધારે ઉલટ પડે; તેવામાં શારથના રાજાએ પોકાર માર્યો કે જે કોઈ આ જાંચે હોજા માહરા જીવનને પડતો પોતાની કળાથી બચાવી લે, તે આજનો અવલ યુદ્ધમાર ! કે સંધા રાજાઓ જીવે આવ્યા. કોઈએ વચમાં આવનારનો ઘોડો ઓલંગી, તો કોઈએ ઘોડા ઉપર ઉભા થયો, તો કોઈએ પોતાને બે પગે ઉભો કરી નીચે પડનાર શારથના સરદારને સમાળી લેવા કળા વાપડી. નાનાપ્રકારની હુરયારીથી સંધા રાજાઓએ તે મેદાન જીતવાને ખાજી જાને એલી, પણ કાંઈએ ન વળતાં સંધા એક કોરે રહી ગયા અને રણધીરેજ સરસ જીવ કળા ચાતુરીએ દમ બાંધીને ઘોડા સુધાં દુધમાં અંધર રહી પોતાના શેકારને એક હાથે ઢાળી લઈ ઠાબાવ્યો. પછે જેમ સીંહ ગરદનમાંથી પારો ઉઠાવી લઈ જાએ તેમ તે ઠાબાવેળો સરદાર શારથના રાજા હજીર મુકી પ્રનામ કરી ઉભો. પ્રજા ને શુરાઓથી શાખાસ શાખાસના પુકાર પર પુકાર થયો રહ્યો. રાજાએ આ એલ જોયો કે તેનું મોહ ઉતરી ગયું. તેણે તો એમ જાણ્યું કે એક ન્હાના જેવા પરદેશી સીપાઈએ પ્રેમમોહીનાનું ધનામ મેળવ્યું, એ ખપાલ તેના મનમાં સમાયો કે તેને નીચું મોહ કર્યું. રણધીર આ દેખાવ ઉલટોજ સમજ્યો. પોતાના શીકારમાં અર્ધદમ પણ ભાગ્યે હતો, તેથી રાજા દીલગીર થયોછે, કે ‘આ અજાણનો માહરા રાજામાં આશ્રય આપ્યો તો આજના માહરા ઉમંગમાં ઢીંગાણું મચ્યુંની.’ એ વીચારે તે જોંચ ખીજનું તૃદપ હટ્યું. આવ્યો તેવોજ ઘોડો ઉછાળતોજ કે તે ઓછવમાંથી પવન પેરે હોડ્યો ગેપ થયો. રાજા જાંચુ જોપ તેટલાંતો તે મેદાન જીતનારો સ્વાર નજરથી કાંહાંનો કાંહાં નીકલી ગયો ! ધર્મ પ્રમાણે રાજાએ તેની ઓલ મોટે સ્વારો દોડાવ્યા, પણ તે ફેંડો મળ્યો નહી, તેથી પ્રેમમોહીનાની કચનરતન પુતલી પાછી મોહાલમાં ગયો. સંધા રાજા ઝંખવાના. એકે એકના મોહ ઉજળાં પુની જેવાં થયી ગયળાં, પણ શારથનો રાજો દીલાશથી તેઓને રાતની મેજખાનીમાં તાણી ગયો. તે મોખો કે ‘એ સ્વારને મેં આજજ જોયો, પણ સાંભળ્યો હતો ખરો. આ મેજવડામાં તે અજાણ્યો દાખલ થતાં ન ખતવું તે ખન્યુંછે, પણ સંધુ મૂષાછે. તે માહરા કોંધને પાત્ર છે. આહીશ ત્યારે તે અન્યાયીનું શીર છેડાવીશ. ધનામને લાયક તો જે રાજાઓ છે, અને જેઓના નામો ટીપમાં છે, તેઓમાંનોજ માહરાં કેહવા માફક કરનારો રહે.’ શારથનો રાજા એમ હારેળા રાજાઓને રીજવતો રાજામોહાલ રાતના ઓછવમાં ખીરાજ્યો.

મેદાનની સામે દુરથી રાજ માહિલમાં પ્રેમમાહીના રાજાઓનો ખેલ જોવા જઈએ ઉભી હતી; તેણીએ આ હરીશાધનો ખેલ નજરે નજર જોયો. તેણે જે આગલ વર્ણન સાંભળેલું હતું તેથી મેદાન જીતનાર ડાણુ તે એકલખી શક્તી. મનમાંનો પલમાં મેદાન જીત મેલવી જઈએથી વેણ જાયછે, તે જોતાંજ કે કુલના દડામાં પોતાની વીંટી મેલીને તે દડો મેદાન હાથ કરનાર ઉપર ફેંક્યો. રણધીરે કંઈ ઉગ્રલા ગોળા જેવું આવતું જોઈ ભાલાની ટોચ ઉપર ઝીંબ્યું; તો તે પુણ દડો જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યો, પણ જ્યારે તે નાસીકા તરફ સુગંધ લેવા લઈ ગયો તો માહુથી તારા જેવો ઉગ્રસ પ્રગટ્યો. આતુરતાથી આંગળી અંદર કરી તે કાઠો જોતાંજ કે એક અમુલ્ય વીંટી જણાયો. તે આમ તેમ ફરવેછે, કે તે ઉપર 'પ્રેમમાહીના' એ નામ વંચાયું. વીંટી જોતાંજ ને નામ વાંચતાંજ તેને કામના બાપી. કામીની, વીંટીની મારફતે કામરૂપ થયળી રણધીરના મનમાં પેઠી. રણધીરે કામી થઈને પેલાજ કુલના દડામાં પેલી મેલેલી વીંટી જગો પોતાની આંગળીની વીંટી માંહે ઠાવકી મેલી તે દડો ધનુષ્યની ટોચપર મેલી તે ખેંચી આપાદ જઈયા પેર તે દડો ઉડાવતાંજ કે ઊંચે જાયું, પણ કંઈ ન દીરયું એટલે ખ્યાળ સાથ પવન પેર ઉડ્યો. તે કૌતુક વીરમયતાથી જોતાંજ કે પ્રેમમાહીનાએ અંદ જઈયાને જરા ખુલ્લો કરી માંહેથી કર લંબારી તે ઝીળો લઈ પોતાની ભોરી આંગળીને પાછી શીંગારી ! તેણીએ પાછલથી માહ બાહરે કાઠી મન માણેલા આશકને ધણેએ જોયો, પણ રણધીરે પાછું જરી જોયું નહી, તેથી પ્રેમમાહીના નેનસે નેનનો પણ મેલાવ કરવામાં નીરાશ રહી. પ્રેમમાહીના પોતાના મનમાં બોલી, 'આ કામદેવ તે', તો મને રતીનુ રૂપ આપ્યું. અરે આ પ્રેમમાહીના જ્યારે તેણે ઊંચે જોવા માંડ્યું ત્યારે તેં ત્હારું માહ તારામાં દાખલ થયલા માહનને કાં ન બતાવ્યું?' આ સંદેહ સાથ ખ્યાલી થયળી તેણે રાજ મેલાવડાની ટીપ લઈ વાંચ્યો, પણ તેમાં જે નામે હતાં, તેમાં રણધીર નહી હોયાથી તે ટીપને જેમ ચોરેલું પંખી કુલને ચુંઠી પીંખી નાખે તેમ ચુંઠી પીંખી કણ કણ કરી નાખી. શખી આવી તે પ્રેમમાહીનાને જોતાંજ કે હસી બોલી. બા તમારો ભાગ્યવંત જણાવેછે. કે રાજાએ જાંખવાયા, ને કોઈ તીરાયત મેદાન જીતી આવ્યો. શારથમાં શહેર ઉલ્લેખે, કે એતો પેલો અતી રૂપાલો કામદેવ રણધીર, પણ તેને એકલખેછે કાણુ, કે રાજપીતાનું વલાણુ ને ઉપર વણે? છતાં ટીપમાં નામે નહી ને બહુ બજાઈ કરી મેદાનનો ઉપરી સરદાર ઉડાવતો તે મેદાનમાં પોં! ને તે બચાવતો ગેબ થયો !! ઇનામ તમારી મુરતીનું સીંહાસન સાથ માહિલમાં પાછું વળ્યું છે. રાજ શહેર સંવા રાજાએ સાથ મેજબાનીમાં હાલ સામેલ છે. પ્રદેશી રાજાએ શીકા માર્યાંછે, પણ આપણું રાજાએ દલાશાના સંદેહ કહાથી જરી જરા તરા ઉગર્યાંછે. બહુ નરસ થયું કે એકલખ નકામો વહી ગયો. બા વીચારમાં છે તે પણ એજ કે? સવાલના જવાબમાં પ્રેમ-માહીનાએ સખીને કર ઇસારે પોતા આગલથી જવા કહ્યું.

પ્રજાને તે દી એક એકલખ માશક ગુજારવા, તથા રાજ દીપલાલી જેવી દીપાવવા રાજાનો હુકમ, એટલે પ્રજા તેમાં દીલોખન દાખલ હતી. નગરી સારી ગુલ નાદ ગાન તાન ખાન પાનનું એક અઠંગ દેવાલય હોય એમ તે અવસરે બની દીસ્તી હતી હામ હામ ઢોંગ ને હાસ્ય મચ્યું છે પણ સર્વતી નજરમાં સાંજનો દેખાવ તાજો હોયોને જ્યાં ત્યાં તેની તેજ વાત; નગરમાં તો રણધીરને એકે એક એકલખી રહેણું, કે આ કોઈ રૂપાલો જવાન આપણા નગરનો રહીશ થયોછે, તે બહુ શ્રીમંત ને ટેકી છે. તેના અંગ ઉપરના શીંગારથી તે કોઈ મ્હાન રાજકુમાર જણાયછે; એટલે નગરીએને તેના સાહસથી ઝાઝો અચરતા હતી નહી, તેમજ પરદેશી

રાજાએ તેને મેદાનમાં રાજ્ય જોવાથી પોતા માથકનો કોઇ હથે, ફરી તે ઉપર અતી બાવે ને પ્રોહતાથી જોઇ રહેતા, પણ શેરથનો રાજો અનુભવો, તે એક એકજા રણવીરથી આ પરાક્રમ થયળું જોઇ અનુભવ રહેતાં એાર તે મનમાં અતી વીર્ય જાણ્યો. “મારી દરબારમાં એવાતો સેંકડો રાજકુમારો આવી વસેછે, પણ તેઓ માહરી રાજ્યકુવરી મોટે ઠાળા ખ્યાલ કરવાને પણ શું લાયક? ના કદી નહી. મહાન મુગતધારી રાજાઓમાંનાજ કોઇને માહરી પ્રેમમોહીના વરસે ને મહાન પટરાણી થશે.”

રણધીર પોતાના બાગમાં પેડો, કે તેના નોકરોએ ખખર આપી, કે આજ રાજને તાંહાં રાજ્ય મીજલગ છે. પરદેશી રાજાઓ ખાનપાન કરી ગાન તાનમાં ચેન કરેછે. નગરમાં ખુશાળો થયો રહીંડે. આપ જો તે મેળાવડામાં મેળાઓ તો ઠીક. નોકરોએ જોયું, કે આપણો શેઠ મેળાવડામાં ન જાય તો આપણને તેની સેવામાં વખત ગાળવો પડે, તો નગરની મજો મારવાને બને નહી; મોટેજ શેઠના માહ ઉપર જરા તરા લાંબા ખીલ્યા. રણધીર આ ખખર આપનારા સેવકોની ઉચ્છેરણીથી રાજ્ય સમાજમાં જવાને લેભાયો. તે સાદા પોશાગમાં વીટલાઇ મધ્યરાત્રને સુમારે રાજ માહોલમાં ઘુસ્યો. લોકની હઠ ભારે છતાં તે કળાથી માંહેલી ખેડકમાં જઈ ખીરાજ્યો. રાજકંચની જરા સુરત હતી, તે નવા પ્રવેશકારની તૂલુ તેજે દીવાયમાન યુદ્ધથી કાંતી જોઈ વીજલી માથક ઝપકી. તે મરેરમાં તાજુ થયો સ્વર લંબાવા લેહકો લેવા લાગી. આ ફેરફાર, રાજ્ય સમાને બાદરવાના આકાસે થતા કડાકા માથક સેજમાંજ જણાઈ આંબ્યો. મહુ છત્રપતીઓ આસેપાસે જોતાં મેદાન જીતનારને ઝાળખી રહા. શેરથના રાજની દ્રષ્ટી કોપાયમાન થયો. રણધીરે કોઇ તરફ જોયું નહી. તે આંબ્યો તેવોજ કંચનીને જોતે ખેંડો હતો. કંચની પોતા ઉપર ચીત દેનારને પોતાનો હુનર જણાવાને ખંટી થયી. સાજ સુર પર આંબ્યો. કંચની હસા બિર ગાયન ચલાવા લાગી.

પ્રીત જો કરત વાસો પ્રીતકો પરમ કીજે
પ્રીત કો ન ધારે વાકો ચીતમે ન ધારોએ
ગ્યાન જો કરત વાસો ધ્યાનહુ લગાય દીજે
મુરખકે આગે કેઆ ગ્યાનહો વીરતારીએ
દીરકકી જોત દેખ જલતહો પતં ગ જેસે
પરદેશીસે હેત કર ન ખાન પ્રેમ ઝારીએ
રાજ એાર રાન ખાન કેશર દીવાન કહે
આપકુ ન માને વાકુ આપ ન માનીએ

આ કવીતના મેદના જગડામાં સમાજના ઘણા રાજ લાગા. ઘણાઓ તે પામવા લાંબો નજર પોંહોંચાડતા હતા પણ ખીજું ગાયન ચાલતાં તેઓનું ચીત તરત ફેરવાયું. રાજકંચનીએ નેન અમકાષતાં રણધીર ઉપર તાન ફેંકયું કે—

ખાંકો મારો રાજરે, તું ખાંકો મારો—

દોશલો મને દે દારની. તું ખાંકો મારો રાજરે—તું ખાંકો મારો—

શુરાળો યુનશાગર, છત્રપત્તી બાધર;

શુરાળો મને દે દારની. તું ખાંકો મારો રાજરે—તું ખાંકો મારો—

રણધીરે આ કાલીંગરો સાંભલતાંજ મુઠો મોતી ને દોશલો કંચનીની કનક ઢાલમાં મુક્યાં. રાજાએ તળખ્યા. શેરથના રાજાએ તેઓને વારયા, કે છત્રપત્તીઓ આ ઉત્સવને ભંગ મા

કરે શો. એ ગમે એ હોય પણ આ ધડીએ માહારો મોજખાન થયો છે. છતાં વીવેકથી વરતે છે, શોરથના રાજાના સખ્દાએ નોકે બહુ અસર મચાવી, પણ ધારના જવાન રાજાથી ડોળાયું નહી, તે કટારો લઈ રણધીર ઉપર દોડ્યો, કે “કુષ્ટ આ ધા ત્હારી બેઅદબી ખતમ કરશે.” સખ્દા તો સખ્દાને ડોકણે ને રણધીરના કરમાં ધારનો રાજ જેમ બાજનો પંજોમાં બગલું તેમ શોકરાઈ રહ્યો. બીજા રાજા તેની મદદે આબ્યા, પણ ડામે કરે તેવા વચમાં માન લેનાર રાજાએ એ ચીજ માફક પકડીને દુર ઉડાવી નાખતા તે સભાને તીરસ્કારથી જોતોજ ક્રોધ ભરે ઉઠ્યો. કંચનો બીહનો હતી, પણ શૂરા રણધીરે નરમ નેનથી તેણીને કહ્યું, “આ રાજ્યકંચનો આ સમાજમાં તું એક માહરો ઉપર પેરી નથી, તારી સારી ચાલના ધનામ ખાતર આ ધારનો રાજાધીરાજ તારી પડતમાં મુક્યું. પછે ગર્જના કરતો તે શોરથના જુદા અને પરદેશી રાજાએ વચેથી જેમ શ્યાલોના વનમાંથી સીંહ જાય તેમ ઉઠી ચાલ્યો! તમાશગીર રૈઅત તેની રાખથી ઘડોબર ચુપ થઈ રહી, તે વચેથી પ્રેમભરી સખીથી રણધીર બાહર નીકળ્યો. પાછલથી રાજાએ તે ઝોછવને આપ આપતા અને પોતાનો થયલાં અપમાનમાં કાલ ચઢવતા ઉઠી ઉતારા ઉપર ગયા, શોરથના રાજાને જે ક્રોધ ચઢ્યો હતો, તેનો શી સીમા! કંચની ધનામ વગર હતી, પણ રણધીરના બખ્શિલાં ધનામો નવારો હતાં. ધારનો રાજ તો એવો લજવાનો કે કંચન શીઅલ હોવાથી તે તેણીને પોતા સાથે લઈ ગયો. તેણે વચન આપ્યું કે આ ધડીથી હું ત્હારો સ્વામી ને તું માહરી પટરાણી! આ ધનામથી રાજકંચની એક હલકામાં હલકી પડવીથી ઈઅ બનીને રણધીરની દોલતબાદાની બહારી માનવા લાગી. તેમાં પ્રેમમોહિના રણધીરની શુરવીર રૂઠી ને સભામાં મચાવેલી મજા, એથી તે પોતાના માની લીધેલા વરને આનંદથી આશીરવાદ દઈને તે ઉઠ્યો તે પાછલ પોતે પણ ઉઠી, કે બને તો કોઈ કુલાથી તેની સમીપ જઈ તેને પોતાના મોહના વચનમાં વધારી પ્રેમવચન લઈ વરવું, કીંવા તેની શુરવીર છાતીને શીંગાર થવું.

રાત કાલી હતી. રણધીર ક્રોધથી રાજ્ય બાગના ટુકામાં પોતાના મોહાલ તરફ પગલાં નાખતા જતા, તેવામાં સામેથી આકાશ શાટી ચંદ્ર પ્રગટયાસમ બળ્યાણું થયું. કાલાસ ખસીને ચંદ્ર પ્રગટ્યો હોય એમ એક અબજરા જેવી મુરતી તેની નજદીક આવી પ્રનામ કરી બોલી, પ્રિયપતો આ અધોર રાત્રે ક્રોધમાં વીટલાયણા કાંઈ જાએ? તમને તમારા મનના સરસમાં સરસ ખપાલના સમ જો જવાબ ન આજો તો!

રણધીર તે શીકલ જોઈ હેરાત બની કેહવાલાગો, કે આ દેવાંગ કીવાં અબજરાંગ કીંવં કોણ છે કે મહારો માર્ગ ઘેરે છે. અરે તું એવી ખુબશુરત, કે બ્રહ્માંડ માનીતી થવા પાત્ર! તે મોહિના મુરતો મુસમ હીનભાગ્યને હરખત કરવાથી શું પામીશ? જા આ રમા ત્હારા માર્ગે મુજેવા દુઃખીને મા ભમાવીશ.

પ્રેમમોહિના બોલી, હું દેવાંગ કીંવા અબજરાંગ નથી. માનવી સીવાય હું કોઈ બીજું જાત નથી. તું દુઃખી હૃદય તો હું ત્હારાથી કમી નથી. આ રાત ઘણી વીકાળ ને માનવીના બાંધા માટે નથી, માટે આવ મહારી પાછળ કે તું મહારા લદ્દયમાં જેવો કર્યો છે તેવોજ પ્રેમ પુર્ણ વીઆમ પામીશ.

રણધીર બોલ્યો, મોહિની! હું આજ તલગ કોઈપણ સ્ત્રીના કંઠથી ચાલ્યો નથી, કીંવા મને કોઈ સ્ત્રી ભાવ પડવાને સંભવ થયો નથી, માટે હું આવી શકીશ નહી. ચંદ્રમાંના કોતરેલા કમળ સમ શુદ્ધ તું તાહરે માર્ગે ચાલી જા.

તેના બહાલવેલા સમાન વચનોમાં ગળી રહેલી પ્રેમમોહિના આ અવસરે બોલી ઉઠી.

શું શૂરવીર, સ્ત્રીના રનેહને ધી:કારે છે. અરે તારા ચેહરા ઉપર જે પ્રસેવના ખુદ ઠરી રહે છે, તેમાં હું કાંઈક જોજી છું, તેની સાહેડી તારી આંગલીએ નીરખું છું. જાંહાં તેજમાં મહારા પ્રેમ તારા પ્રાણને મહારી મુરતી શોગાત આજે છે. છતાં તું મને ઉડાવે છે ! એ કેમ બનશે ? રણધીર આનાકાનીયો બોલ્યો, કે આ મર્મ જેટલો તું વણે છે, તેટલોએ મેં હજી પોતે જાણ્યો નથી. આ વીંટી એક કોતુક છે. તે કેમ ને કોણનો ? તેથી હું બેખબરો છું. દેવાંગ તું કઈ જાણતા હોય તે મને જાણાવીય તો તારા ઉપકારનો બદલો તું જે સાહીશ તે હું વાળીશ. આ વીંટી પ્રેમમોહીના નામની છે.

પ્રેમમોહીનાએ પોતાનો આંગલી તેના ચક્ષુ પાસ ચમકાવી, કે તે શૂરવીર તગર તગર જોતાજ રહ્યો. ખુબશુરતી ને આ મર્મ બંધેએ રણધીરને તે વેળા બેભાન કર્યો. પ્રેમમોહીના પ્રીયપત્ની કરતી મૂખ સુખન કરી પોતાને તદ્દય ડાબતી પ્રેમ સાથ મોહોલમાં લાવી. ગાંધર્વ લગ્ન કરી તે રણધીર સાથ રીજી રહી, પણ ખુબી શું કે હજી રણધીર પોતાનો માથુકને નથી ખરાબર ઓળખતો કે તે કોણ છે ? તેમ પ્રેમમોહીના પોતાનો આગ્રહ નથી પીછાણતી, કે તે કયો શૂરવીર છે ! વાણે પ્રેમમોહીનાએ રનધીરને કહ્યું કે પ્રાણનાથ નીત્ય મધરાત્ર હઈ આવજો. માર્ગે તો ખોખું જ જાણજો. આપ આત્મા છે તે આપ આત્મા આગળ તે કદી પણ ખબરદાર થશે નહી. આપ ગયા કેડે મારી છાતીમાં આપના સખ્દોનો સ્વર એવી ધૂજાંતી રાગણી લંબાવશે કે તે નીશા આપ દ્રવન વના ખીલકૂલ ઉતરનાર નથો. એ પ્રાણનાથ ચોકસ જાણજો જો. રણધીર ગુજરી રાતના સ્વપ્નથી એવો આશ્ચર્ય પામ્યો કે આ માનવી દેહની અબજરા શોરથની રાજપુત્રી સીવાય કોઈ ન હોય; પણ તે સાચો હતો. હવે જે હોય તે અરે. એ ખાલે તેણે પુછ્યું “પ્રેમડા, તું કોણ છે?” “પ્રીયનાથ હું શોરથની રાજપુત્રી છું.” પ્રેમમોહીના બોળી ને રણધીર ‘અરરર’ કરતો કળ ખાઈ કમરથો વળ્યો. તે બોલ્યો એ પ્રેમમોહીના તેં મહારં તદ્દય હરણ કર્યું તો અરે, પણ તું મારા વંશના કદા દુશ્મનની પુત્રી છે, એ જાણ થવાથી મને બહુ વેદના થાય છે. જાણ તું પણ એ પ્રીયા કે હું પાટણના મારાજાનો પાટવી કુવર છું. પણ તારો બોગ થયો તો આ મારો કાયા કોઈ એકાંત પ્રવત ઉપર રજળતી રહીને એક મુકાં ખાખ તૂવરનો ગતીએ ભક્ષકાર જનવરો વચે પડશે.” પ્રેમમોહીનાએ જ્યારે પોતાનો પતી કોણ, એ જાણ્યું ત્યારે તે શર ખાઈ પડી, પણ અતી ભાવીક ને પ્રેમની સાચુત તેથી દૃઢતાથી બોળી કે “જીવ જાઓ તો ભલે, પણ હું પ્રાણપતી રણધીરમીંહથી જુદી થનાર નહી. હવે સુર્ય આપણી લાજ લુટે તે આગળ સ્વામી રાજ મને બેઠી લો, પ્રેમથી સુખન કરો ને દીયો. પ્રાણપતી સમુરતમાં સીધારો ને શરી ડેરાવ પ્રમાણે વેહલા પધારજો જો. અરે મારા પતી, મારા પૂર્ણ પ્રેમના પ્રાણનાથ મારા કદા વેરોના વંશમાંથી જે આપ મને મળ્યાં છે, તેવા તો શું પણ તેમાંના તળ બાર પણ મારા વંશના પરંપરા મીલાચારીના વંશથી મને અજી કાંઈ મળ્યું નથી. આપ સીધારો છો, પણ આ નકી જાણજો કે તમારી પ્રેમમોહીનાનો તમામ હીલચાલ ને મનોરક સાથ લઈ જાઓ. અરે પુછાવો તો મારો જીવ તો તમારી સંગાતે આવે છે.”

અરે પેલી ચક્કી કેવા અમૂલ્ય ઉમંગમાં ઉછળે છે અને હું તે સમ અબલા કેવા બોગમાં તવણું છું. અરે મારા પ્રાણ આપ સીધાચા ! અરે એક પળક પ્રાણ કોખ્યા હતા તો મારા નેણના પ્રેમ ખુદનો આપના માર્ગમાં છંતકાવ થાતે. આ બોગ મારા પ્રાણનાથના પ્રાણબંધ તરફ કોઈ કાલ પણ પધારશો નહી. મારી પાસથી જે જોયે તે લીયો પણ મારા એક પ્રાણનાથ

મને મદદ પામ્યામાં આજો. આ સોક જેવા ખ્યાળમાં પ્રેમમોહિની ગરક હતી તે વેળા શોરથના રાજધીરાજને રણધીરથી જે બેઝમદખી પોંદાંચી હતી, તેથી તે રાજનો ઝિંવો રાજ્ય ઢંઢેરો પ્રગટ થયો કે જે “કોઈ રણધીરને પકડી રાજ દરબાર હજીર હાજર કરે, તેને માહરી પુત્રી પ્રેમમોહિની ને મારું અરધ રાજપાતપાત છે.” આ ઢંઢેરો શોરથના રાજમાં પ્રસ્યો ને રૈયત બેઝમુકત થયો. રાજઝિંવો પ્રેમમોહિની ને રાજપના લોભથી જીવ કવચ પેઢી રણધીરના મોહાળ તરફ પોત પોતાની સેના સાથ ચાળ્યા. મારવું કાંતો મરવું; ઝિંવો ધારણાઝિંવો દદ થઈ ઝિંવો રાજ આ મેદાનનું નાકું ધેરી ઉભો રેહ્યો તો ખીજો ખીજી નાકું, ઝિંવો જેને જેમ શાવી તેમ તાલ રચી બાજી ધેરી ઉભા; પણ કોઈ રાજની હામ ના ચાલે કે સ્વતાં મોહાળમાં પેસી તે શૂરાની હરીશાહ કરે! રણધીરે તો રાત્ર પ્રેમમોહિનીના સ્નેહમાં યુગરેળી, મોટ આળ્યો તેવો નીંદ્રાવસ થઈ સુતો હતો. નીંદ્રા ખાસ પોતે તેની દાસ્તીમાં રાજી હતી, અને આકાસ તેના મોહાળને મથાલે સાથ પ્રકારવું હતું. શૂચ્ય તેજથી તેનો મોહાળ સ્નાન કરતો હોય ઝિંવો નકશો થઈ તેના બાગના ઝાડ ઝાડીઝિંવોનાં છાંયામાં પક્ષીઝિંવો ધીમું ગાયન ગાતાં બેઠાં હતાં. પુષ્પોનો મગમગાત પવનના વાગતા સપાતામાં બંધાઈ આસેપાસે ભુમી ને આકાસ વચ્ચે સુગંધની સકતી નમુનો ઝિંવો મનવસ વીખરાવતો કે ચતુર માલણના નેનમાં નેહના રંગ ચમકતા હતા તેથી તે પોતાની બાનનો ભોગ દદ વૃક્ષ છાંયે ખ્યાળમાં પડી રેહતી હતી. પ્રેમમોહિની પણ મોહાળમાં નીંદ્રાવસ હતી. મખીઝિંવો તેની હવણ હવણની સુસ્ત ને બેતંબા ચાલથી અચરત રેહતી, તેઝિંવો આ વેળા પ્રેમમોહિનીને જગાડી. ઝિંવો માનીતીઝિંવો શહેરમાં શું રીગજીવ ચાલે છે તેનું ખ્યાન કરવું. તે સાંભજતાં તેના મોહ ઉપર પ્રેમનો ખીલેળો રંગ શીકો મારયો, તેટલામાં રાજપતી પીતાઝિંવો આવી પ્રશ્ન નાખ્યો “બેટડા શા વીચારમાં છે. તારાં લગનમાં રણધીરથી વધન પડયાથી તો શાકાતુર નથી? તું શીકર મા કર; બનશે તાંહાં તલગ તને માહાન રાજધીરાજ સાથ વરવીશ. મખીઝિંવો મંગાત શી બુચ બુચ ચાલી છે?

પ્રેમ પી પ્રાણ ડેરવી પ્રાણનાથના બોગમાં નીંદ્રાવસ મેલાવનું સ્વપ્ન જોઈ ઉઠેલી પીતાની હાજરીથી ચોંકી. તેના છુટા ઉડતા કેસમાંના અતરના સુગંધ ઉપર ભમરાઝિંવો તોલું ભમવું ઝિંવો મસ્તીમાં આવેલું હતું કે બસ નીરલજ થઈ તેમાંનો કોઈ ગાલ ઉપર તો કોઈ જોબન ઉપર બેસવાને તલપતો. તેની જર માલુરી, જરખે દાખલ થતા સુચ્ય પ્રકાશે જહલકી રહી શોરથપતીને આનંદ પમાડતી હતી. તે આનંદ જોઈ પ્રેમમોહિની ઠીક થઈ તરતજ ગંભીર બની.

પ્રેમમોહિની બોલી, “પીતા મારી કાલજી આપે મ કરવી. મને સર્વ કાલ સમ્માન છે. આ બારીક મામળામાં આપે રાજની ચોક્કસી રાખીને સર્વ રાજઝિંવો રીજી પોતપોતાને દેશ વીદાય થાય ઝિંવો વરતો, કે રાજપતી સોભા રહે.” રાજપતી પીતા બોળ્યા, કે “શું મારી દરબારને દાગ લગાડે! મારા હોકમને અપમાન દીઝિંવો! તેનું શાસન હું ના કરું? શું મારી ઝિંવોની ઝિંવો પુત્રી તેના પુર જોબનમાં લગન લાયક થાય ત્યારે મારી પ્રીતીપાલ માહાન રાજ સાથ ન પરણાજી? બેટડા મને જવાબ દે?” પ્રેમમોહિની બોલી, “રાજધીરાજ માહરા પુર જોબનવાળાં મન ઉપર ઝિંવો સોક બેઠો છે, કે તેને જે પારકો મેલવશે, તે અપાવન થશે. હું જે વરી છું તે મારો સોક ને કાલ છે. માહરા નશીબમાં જે છે તે માહરા કુલને કલંક, પણ મને તો તે પ્રાણ પ્રાપ્ત થયા સમ છે. પીતાજી માહરે માર્ગ મને પડવા દો. મહારા ખ્યાલથી મોકળા થાય ને જો ખીજ જરના કાચમાં કાપા તપાવો, તો હું ખચીત છું કે આપની ઉમર લાંબી નીવડશે” “બેટા તું શું બોલી તે હું સમજી શક્યો નહી. માહરી લાડકવાળી તને

શ્રેષ્ઠ શ્યામાતર નામે ? શું આ રંગ બંગ યશોને રાજાઓ મુનસ અટપાછે તેથી કાંઈ દીલગીર ! ને આશાથી મોકલી રહી એવી વાત કરે છે ?” “હા બાપા આ રાજાઓ જે શૂરપર અટપાછે તે માહરા પ્રાણ ઉપરજ આવેછે. પરદેશીઓની શીરોઈ શોરથમાં ના સોભે. તેઓને વાગશે, તેઓનેા સંહાર થાશે, તેમાં બંગાન નાજો. એકળ માનવી શું મોજ, કે તે માટે થેના સાથ માટમાટા શૂરવીરો તેની જોગો ધેરે ! આ દરેક નથી છતાં શોરથને સીર માહાન કાલો કલંક રહેશે કે એક અભાણુ પરદેશીનો તેની શૂરવીરભરી ન જીતાય એવી ચાલત્રા ઉપર વેર ધરી શોરથે પોતામાં જમાવ થયલા ધણાએક રાજાઓ પાસે પુત્રો ને રાજ્યની લાલસે કાંટા કઢાવ્યો ! એ શૂરી રજપુત જાતીને કેમ સોભા આપે ! બાપા હજી મોડું થયું નથી, તેટલાં એ કલંકથી ભયો. જાઓ જલદી કરો.” શોરથનો રાજ્યધીરાજ પુત્રોએ કરેળી જીકરથી ઝાંખો પડ્યો. દરેક સખ્દ સ્થાણપત ને રાજપત જલવતા હોપી સરથ રાજનીતીના કાયદાજ હતા. મન સાંતી થતાં તે તાહાંથી ધસ્યો ગયો. તેણે પોતાના દીવાનોને શૂરપર અટલા રાજાઓને મના કરવા મોકલ્યા પણ તે એટલું મોડું હતું કે તે સધલાઓના કરમની હોનેહારી અટકી શકી નહી.

રણધીરના નોકરોમાંથી એક ઉપર કોઈ રાજની ધનુષ એસાતાં બાન લાગ્યો. તેણે ચીસ મુકી, કે રણધીર જાગો. તે જોએ શું કે નોકરની જમની બાજુમાંથી લોહીની ધારા કુટી રહીછે. તે મુછાંગ થઇને પડેછે, તેવાજ તેણે કુદી તે નોકરને પકડી લીધો. અને અંગરખની બાંધ શરી તીર કાઢતાંજ કે તે જખમ બાંધ્યો. એ બન્નું કેમ ? તે જાણવા આયું પાછું જોતાંજ કે તેણે પોતાના મેહજને, પરદેશી રાજાઓ ને લશકર વચે, આકાસે મોજ ભારતા માહસાગર સપડાયળાં વાહાણુ માશક જોયો. તે પામી ગયો કે શોરથના રાજનું આ વેર મચ્યું છે. તેણે તરવ તરક બાંધી કે આ સધળા શૂરવીરો વચેથી જીવતા કદાચ પસાર થવાય. તેણે પ્રેમમોહીનાની છખી નેણમાં ઝળકી રહેલી જોઈ કે તે જાળણો. શું રણધીરને લાયક ખ્યાળમાં રણધીર છે ? એ મનને સવાલ થતાંજ બસ ગુસાભિર જોશમાં ચકચુર તે સુદ કેશસ્યા પોશાગે હથથારે મજી સ્થાપન કવચે પવતવેગા ઘોડા ઉપર બેઠો ને દુશ્મનો વચે આગ સમાન ઢાયો. શીરોઈ ફરવતાંજ તે લડેઆઓના ટોલેટોલાં ભુમી ઉપર ઢલી પાડ્યા લાગો. એક ધાએ આ સેનાપતી તો ખીજે ધાએ તે રાજપતી તેના સપાતાથી મેદાંનમાં લોહીએ ગરકાવ થઇ પડવા લાગા. હજારો જીવદા વચે ધેરાયળો, એટલે તેને પણ ધા ઉપર ધા થવા લાગા. અતી માયલ છતાં તે હરીફોને રોળી રોળીને મારતો ને યથ મેળવતો જે જરૂરે ગયી રાત્ર પ્રેમમોહીના સાથ તેણે ગુજારેળી, તાહાં તલવાર એળતો આવ્યો ને જે વખતે શોરથના પ્રધાનો પોતાના રાજના હોકમને પરદેશી રાજાઓના કાનમાં સુકવા જાએછે, તે વખતે તે પાટણને શૂરવીર પાટવી કુવર મેદાંને એક પણ સ્વાર મોડે ફરેલા નહી જોતાંજ કે ચેહરા ઉપર મુશાળીનું પાણી ચળકાવી પોતાની માથુક પ્રેમમોહીનાના નેણે નેણ મેળવતાંજ કે તે મોહીની સાથ પડ્યો. તેનો બહાણે અધ તેની દેડે પ્રસાયો, તેને આ વેળા તે અઘીગણુ દહ જાણે કેઈ સાગિકાર પેટુડીએ બેઠો હોય એવા તકશો સ્તીતરાયો. “મારી પ્રીયા સામુ મરતોજા છું” એ જાણીને તેને આશા જે હતી તે એજ, કે કોઈ મુજ હવે હીસકારાપણાથી તેના વદન ઉપર ધા કરવા શાવશે નહી. પછે તેણે પોતાનો ડાવો કર મસ્તકે ઉલટાવી મુક્યો કે પ્રેમમોહીનાની વીંટી શુકરના તારા માશક અળકાટ દેતી મેલી આંખો વીસો રહેતી દેહ અજવાળામાં વીટાળી રહી. પ્રધાનો મેદાન ને રાજ હરણુ કરનાર જીલ્લા સામે પડેલા જોઈ આગળ આલી શકતા નહી એટલામાં શોરથનો રાજધીરાજ આવ્યો. જે પોતાના મોહાલ સામુજ રણધીર પડેલા જોઈને દખ્યો. મેદાંને જોએ તો કોઈ પણ રાજ

કે સેનાપતી સાચુત નહી, અને સહ વધતા ઝોઝા ધાયલ કે મરણ્યા થયી પડેજ એથી પોતાના સત્ત રણધીરના શુરવીરપણા ઉપર ને વીરમય થયો. શારથપતી રણધીર આગળ ગયો તો તે યુદ્ધધીનું સ્વરૂપ માનવીજાતીમાં એક હોયોને તેનો ખેલાંન ચહેરો એવોતો ત્રાસી દીપતો હતો કે તેને વધુ વેળા એકીતગર જોતા હવું રહેવાને શારથપતીરાજની છતી આલી નહી.

શારથનો રાજા મરણ્યા રણધીરને જોઈ પાછો વળેછે, તેવ્રમાં લોખન કવચ ને હથારીમાં શરક થપ્પો એક જખરો જુદો તે સામે આવી ઉભો. શારથના રાજાનો ચહેરો સર ઉપર ધુકેલાં તાજથી જે રોજ મારતો હતો, તે આ વખતના ફરશારથી બદ દીપતો હતો. ધુકો તેથી નકી સમજાયો કે આજ શારથ પતીરાય. અંત્યે નજર મળતાં એક લાખોટો તે યુદ્ધાંમે રાજા સામુ ધરયો. રાજાએ પુછ્યું, આ લાખોટો કોણ રાજ્ય તરફનો છે ? સ્વારે જવાબ દીધો, કે પાટણના રાજધીરાજનો. અચરતથી શારથપતીએ તે ફાડયો, તો આમ હતો કે:—

શ્યાણ શારથપતીરાય—

આપના રાજ્ય તરફ માહરો પાટવી કુવર રણધીરશીહ માહરા દીધેલા દશવટાએ આવી વસ્યોછે, તેને મનાવી સ્વદેશ વળાવી દેજો. ડાહ્યા દુરમન સંગાતે કામ પાડવામાં મને ડર રહેતો નથી છતાં ઘણી વેળા આ દુહો માંભરી આવેછે કે:—

સારંગે સારંગ ગ્રહો, સારંગ આયો ધાય;
રતકો સારંગ જો કરું, તો મુખકો સારંગ જાય.

પણ અડી વેળાએ આપ કેમ વર્તશે, તે મને દૃઢ છે, માટે સમજી આપ જાળવજો.

પ્રાણી પાની આપનો, જીર્ણ જાને તીર્ણ રાખ,
ઉતરયો કોડી એકકો, સો ચઢેહુ ન ખરચે લાખ.

શ્રેભા બરેહુ કારય ખુદ કીરતીની મુરતી છે. અને તે કીરતી જન્મ કરતાં જહાળી ને કીમતી, જેઓ તેને સમજેછે, તેઓને મનસે છે.

મુરતસે કીરત ખરી, ખીન પંખ ઉર જાય;
મુરતતો જાતી રહી, કીરત કખહુ ન જાય,

આપ રાજપતી, રાજને છાજતી રીવાજ માહરા ઉપર કાંઈપણ ખોટો લાભ લેવામાં તુચ્છ સમજશો. માહરો પુત્ર એકકો શુરવીર છે. તે માહરી શેનાથીએ ખાટપો જનાર નહી, પણ આપે સારી રેહમ ને તરતીખથી ખરદાસ્ત કરી રવાના કરાવે. આ આશા ધરવાનું કારણ એજ કે:—

ખીજકી પર્ખ ખીજ કરે અગ્નીકી અગ્ની,
મુરકીણું પ્રગટ હુયે દીન ધંદુસે હોત રજની.
મોહાલ પરખે માનુની ગાયન પરખે કંચની,
મહાર પરખે ધનધોરધટા સાજન પરખે સજની.
નેણ પરખે નેણ કતાર હંસ પરખે હંસની,
જીયા પરખે જીયા શેકાર ગજ ખેળે સંગ ગજની.

તેમ મેં શુરવીર જાણીનેજ આપને આ બાબત તજદી દીધીછે તે આ કુલના સર્મથી સમજી લેશો.

હા કહે લક્ષ્મી, થી કહે ગજરાજ;
આગે નીકલત ગોલી, પાછે હોત અવાજ,

એમક્રમલના સમાચાર લખજો, ને માહરો પાટવી કુવર મને આપના વખાણ સંભળાવે
એમ વળાવજો. પાટણ પતીગાયના જવાર કબુલજો—

શીપુ સો પ્રીત પર્મયે, જો દાના સમજ હોય,

જયું રાત વીકાળ કુપ હે, ત્યું માર મજન હોય.

લાખોટા વાંચતાં વાંચતાં શારથપતી સ્થંભ જેવો સાવજી ઉભો રહ્યો. તે યુદ્ધને જોય ને
લાખોટો, લાખોટો જોય ને યુદ્ધો, તેવામાં પ્રેમભોહીના શખીઓને ચંદનની એહ તૈઆર કરવા
કહી સતીના પોશાગમાં ગાહોલ બાહર નીસરી. તે પીતાની નજર સામે પડેળા રણુધીરના
પાશામાં જઈ બેઠી. તે બોલી, “પ્રિય પ્રાણુ રણુધીરસોહ, તને શું થયું તે મને જણાવ. હજી
તહારા મજ્જાને માહરા કાનથી બેઠું દુર જવાને અવકાશ શાળ્યો નહી, તેટલામાં તું આ શી
વ્યવસ્થામાં વસ્યો!” પવનવેગો અધ ને રણુધીર મદાની નીંદ્રામાં પડ્યા હતા. તેમનાં પ્રાણુ
તેમના મરડાં ઉપર ચંદ્ર આસેવાસે ચક્રોર ચકરી પ્રરે, તેમ પ્રરતાં પ્રેમભોહીનાએ જોયા.
રણુધીરની શખ પ્રેમભોહીનાએ પોતાની બાકમાં લીધી. તે બોલી “આ રણુધીર તહારી પ્રિયાને
જોઅ, કે તે નાવારેશ આ વ્રાહ્મણીમાં જળી બાક થાયછે. અરે તું નહી તો આ દેહ ઉપર
ગમે તે ગુજરે. જોયે તો રોમે રોમ નાગ બનીને દસો. જોયે તો વાણુની દરેક ઝરી ઝરના
મપાટા મારી માહરા શરીરને ધનધોર બનાવી દો, પણ તાહરો બોગ તે કરતાં મને એટલો
વધુ શખત લાગેછે, કે તે એક પણ પણ માહરેથી બને કેમ કે સોમ્રાય?” પછે તેણીએ
રણુધીરના અધરોટનું ચુમ્બન કરયું. આપેલા હોકમ પ્રમાણે ચંદનની ચીંતા રણુધીર આસપાસ
શખીઓએ તૈઆર કરી હતી, તે શળગાવા ધસારત કરી. શારથપતી હમણા તલગ મુગે મોહ
પોતાની એકની એક પુત્રી શું કરેછે તે જોતો, પણ અગ્ની વ્યાપ્યાથી તે ચોકી દોડ્યો. તે
સ્તબ્ધ હાલતથી બોલતો થયો. પેલા યુદ્ધને રણુધીર ઇશારતે બટાવ્યો અને જુમે પાડીને
પ્રેમભોહીનાને બોલાવા લાગો. ચીતા ખુબ વધી શળગી ચાલી હતી, તેમાંથી પ્રેમભોહીનાએ
જલતી વેળા કહ્યું કે “હું રણુધીરને ગંધી રાત વરી ચુકી હતી, તેથી સતીનો ધર્મ જળવુંછું.
હું માહરા સ્વામી સાથ જળુંછું, પણ બાપા જો માહરી વસત માણો તો અદ્યાની પાટણ-
પતીરાય સાથ સ્નેહ પુર્વક મળી રહેજો. માહરા સ્વામી ને માહરો ભોગ લેતાં હવેથી આ એક
કેહણી ચાલતી કરજો કે બંધે શારથ ને પાટણના રાજ્યો પુર્વજોથી કદા વેરીમાં અપતાં, પણ
પાટણનો પાટવીકુવર રણુધીર અને શારથની રાજપુત્રી પ્રેમભોહીના જ્યારથી તે કલ્હમાં વરીને
બળી મુઆં ત્યારથી એ બંધે રાજને એવો સંપ ને સ્નેહ થયોછે કે તે મદા નીભ્યો મચી
મજબુત રહીને આજ તલગ કદી તુટે નથી! આ અચરત જળવજો.” કે અગ્નીએ છેક
વધીને પ્રેમભોહીનાના અંગને લીધું. ચોતા ઢકઢક બોળતી રણુધીર ને પ્રેમભોહીના તેના ભોગ
લઈ રહાંછે. જુદાઓ ધાયળ કોંવા મૃત્યુ પામીજાનું પેલું જુદ મેદાન આ અગ્નીથી એકાએક
આ વેળા આકાસી ગળ્ય જવું બળેછે. આ અગ્નીના ઉજરડાં રણુધીરના મેહુળમાંથી તેના
નોકરોએ જોતાંજ મેહુલ શળગાવી દીધો કે રાજ તે જગો ઉપર કઈ કોણ ન ગુજરે. તેઓ,
આ બનાવ શું બન્યોછે તેથી બેખબર હતા. માટેજ આ રસતો લીધો. તે જ્યારે શારથપતીએ
જોયું ત્યારે તેની આંખે આળતાં આશુમાં વધારો થયો.

આ વખતે શહેરમાં કોઈ રાજની ફોજ આવ્યાની હો હા મચી. તે ફોજ પાટણના
રાજધીરાજની હતી. શારથના રાજ ઉપર યુદ્ધો રવાના કર્યા પાછળ પ્રધાન દરબારમાં જોસથી
તકરાર મચી, કે ગમે તે હોય, પણ દુસ્મન રાજથી હોરપાર રહેવું જોયે. જો તે કુવરને

પકડી બંદીઆને નાખે કીંવા તે કપટે મારી આપણા રાજ ઉપર ચઢો આવે તો વૃદ્ધ રાજની જેવી તેવી આતરનીશાં થાય નહી, મોટે કંઈપણ વેળ ગાળ્યાવના ફાજ સાથ પાટણપતીએ ખુદ શારથપર ચઢાઈ લઈ જઈ કુવરને આણવો જોઈએ. આ ધરાવધી પાટણની માહટી ફાજ ત્યાંહાંના વૃદ્ધ રાજને લઈ શારથ ઉપર ચઢો. તે ફાજ આ હતી. તે બનતાં સુધી પોતાની કુચની ખખર ન પાડતાં બેઘડક નગરીમાં પેહી. તે ઠામેઠામ ચોકી મેળતી જાંહાં પેલી ચેહ શળગીછે, શારથપતીરાય આમુએ નાખેછે ને પાટણનો પુદ સ્વાર છક થઈ જોએછે; તાંહાતળગ આવી લાગી. લડવૈઆ મેદાનમાં પડ્યાછે તે તથા રાજના છત્ર ને તાજ ને શરીર હાલહવાલ થઈ તેઓ લોહીમાં ‘ગરક ધાયલ કીંવા મરણ પામ્યાં છે. આ દેખાવ પાટણપતીરાય જોતાંજ ધભરાઈ શારથપતીરાયને પુછવા લાગો તો તે પેલી શળગી રેહવા આવેલી સીતા બતાવી બોલ્યો, “આ પાટણપતીરાય આ ચેહમાં તાહરે પાટવી કુવર અને માહરી પુત્રી પ્રેમમોહીના જળેછે, તે તારી નજરથી ખુબ ન્યાળી જો.” પાટવી કુવર વીસે આ સમાચાર સાંભળતાંજ પાટણપતી ઘેલોજ થયોની. તે સીતા અડોઅડ જઈ જોય શું કે એક અબછરા ને ગાંધવે એક અધ સાથ અર્ધ ઉપર જળ્યાંછે. તોએ તેઓના સુખ હજી જળવાની તૈઆરીમાં, તેથી પોતાનો પુત્ર ને તેની વહુને બરોબર જોઈ શક્યો. તેણે પોતાના કુવરને એળખ્યો. અધ પણ એળખી તે માથે હાથ મારી ભાંય ઉપર ફસડાઈ પડ્યો કે “આ મારા શ્યાણ કુવર તેં પોતાના સ્વદેશથી પગલું બાહર કાઢ્યું તાંહાં શરી મુકવા પામ્યોજ નહી. આ નડેળ અપસુકન તારી ઉપર ખુરામાં ખુરા આપ ઉતરજો કે માહરા પુત્રને વીખુટો પાડીને આ કદા કુશમનતા દેશમાં માચ્છો.” શારથપતી આ સાંભળીને ગર્જ્યો કે “પાટણપતીરાજ આ ધડીથી હું દુરમન નથી. મને એવો દોસ્ત સમજ, કે મેં રાજ ત્હારાં કુલને બક્ષીય કચ્ચું. માહરી એકની એકપુત્રી જો જીવત અને રણધીર આ ઢીંગાણામાં ન પડત તો આ રાજ કોણનું હતું? અરે માહ શૂરા રણધીર ત્હારી જોડ જગતમાં મલવી મુશકેળછે, કે તેં એકજો આ સંધા બબ્બાએને પેહલા પાડ્યા ને પાછળ તું આ જગો હીશાય નકી જોતાં પડ્યો! ચાલ માહરાજ રાજમોહાલમાં ને તાંહાં રણધીરની શુરવીર વાર્તા સાંભળી રીજ. મ્હારે ધરાદો આ સીતા જગો મ્હારી પુત્રીના સ્વામીની મુરતીનો રત્ન સ્થંભ ઉભો કરી આ બની અભએબ જુગતા જુગ કાયમ રાખવાનીછે.” પાટણપતી બોલ્યો કે “પ્રેમમોહીનાની મુરતી તે સ્થંભની ડાખી બાજુ અને પવનવેગો ઘોડો પાછળી બાજુ માહરા ખજાણાથી બનશે.”

પ્રેમમોહીનાનો એતસવ આ રીતે પુરો થયો. ધાયલ સંધા રાજ તો પોતાના રાજ તરફ ગુપ ગુપ જરા તરા સાજ થયા કે ચાળ્યા ગયા. મૃત્યુ પામેલા રાજઓની દેહી પણ તેમના બચેજાં માણસો તેમના રાજમાં લઈ ગયા. શારથપતીરાજે કહા માશકજ રણધીર મુરતીનો સ્થંભ ઉઠી ઉભો કચ્ચો. તેને પાટણપતીરાયે પ્રેમમોહીના ને પવનવેગો અઢાગ રત્નોથી બનાવેલા સંગ જોડી શારથને અમર સોબાવ્યું. બને રાજપતીઓ સીહાસન ઉપર સાથ બેઠા અને અસલ વેરને અંતઃકરણથી ધાઈ નાખીને આચા રનેહી થયા. શારથના રાજની ગાદી તેના વૃદ્ધ રાજના મર્ણુ પાછળ પાટણના ન્હાના રાજકુમારને મળી. કેવા વીચીત્ર બતાવોથી વંસ પરમપરા ચાલતી આવતી દુરમનીનો નાશ થાયછે, તે આ કથા ઉપરથી સેજેજ જણાયછે.*

* રણધીરસીંહ ને પ્રેમમોહીના મેં “રાજવાડાની કથા” પ્રગટકર્તા મી૦ જમશેદજી શરામજીને તે ગ્રંથમાં આપી હતી, અને ‘રણધીર ને પ્રેમમોહીનાનો નાટક’ લાલા શ્રીનીવાસદાસે ખ્રીજ ભાષામાં રચવા પ્રવાનગી મંગાવી હતી, તે જોનાશો પ્રસ્તાવનામાં વાંચ્યો.

રજપૂત વીરસ કથા કર્તા.

ઉદેપુરની લાલબા.

રજપુતાનાના બોહળાં રાજનો માલિક એક વેળા ઉદેપોરનો જોડોહ રાણો હતો; આ રાજકર્તા રજપુત જાતીનો ઉત્તમ સુસ્થવંસી કુળ કેહવાતો, અને તેની પટરાણી જોધપુરના જયરાં રજપુત રાજની માહ સુંદર રાજકનીઆ હતો. તેનો કાણુ મુશલમીન રાજની જયરાધ પેહેલાં હદ વનાનો તથા પૃથુરાજ પાનીપતની યુદ્ધમાં પડ્યાં પેહળા ઉતરે હીમાલાની સીમા તળગ અને દખણે ગોમતીની હદ વેર હતો. કેટલાક રાજ તેના મંડળાક કેહવાતા અને ખંડણી આપી આશ્રય રહેલા હતા. તેના છત્રની આણુ હીંદુસ્થાનમાં બળવાન ગણાઈને તેના શ્રમાનને તાપે થઈ તેની રહસ્યતનું નામ દેવાને કોઈ રાજની હામ ચાલે નહી. બીણા તેના લશ્વકરના સપાળાથી ડરતા હતા. આશ્રગાનો ભરતખંદમાં દાખલ થયેલા હતા. તેઓ રાજ સ્થાપી પડાવ નાખી બેઠા હતા. પણ ઉદેપોરનો તરાશ તેમના હાડ ધુંજવતો. આવા માહાન મુગ્ધધારી છત્રપતી રાણાને વારસમાં એક પુરી મંદ્રમાને રૂપ તોલની કનીઆ હતી. મંદબારેત કે પછે કોઈ ખીજ કવીનો આ કવેત છે પણ તે આ રાજકનીઆને ચીતરવાને અનુકુળ થાય છે કે:—

“રંગ લાલ રૂપ લાલ અદરે અધીક લાલ,
દ્રીગનકે ડોરે લાલ, કોરે લાલ પળકે;
કર લાલ ચુરી લાલ, કંચનકે કીમન લાલ,
ભુખનકે નંગ લાલ, હીરે લાલ હલકે;
ચોરે લાલ ચોલી લાલ, દારમકે દમમ લાલ,
મોતનકે માળા લાલ, ખીંડી લાલ બલકે;
પાન લાલ પીક લાલ, પીકહુકે લીક લાલ,
એતે લાલ પાય લલન ખીના લાલ લળકે.”

તે રાજકનીઆનું અંગ લાલ રંગથી તેના રૂપને લાલ બળકાવી રહેજે હવું; વાંકી તેની આંખોના ડોળા લાલ અને પલકનની કોર લાલ બળની રહી હતી. તેણીના હાત લાલ, હથેલી લાલ, તેણીની આંગરી લાલ, ગળામાં હલકો પેહેલો તે પણ લાલ હીરાનો, કંચનનો કીમન પણ લાલ અને ભુખનના નંગ પણ લાલ જડેળાં. આંગમાં સાલુરી લાલ રંગની, બદનમાં ચોલી લાલ રંગની ગળામાં મોતીની માળા તેના મોતી પણ લાલ રંગના અને કપાળ પર ટીલી જડેલી તે પણ લાલ રંગની બળકી રહેલી, તેણીના પગમાં અંબર પણ લાલ જડેળા લાલ કંચનમાં અમકાટ ને અમકાર કરી રહેળાં, એવા તેના રૂપ ઉપરથી તેણીનું નામ લાલબા રાખેલું હવું. જો જોગી તેણીના લોચનનો એક લાલ પલકારે આવે તો બેબાન

યધને ભમઈ જાય, ચાલ તેણીની નખરાં ભરેલી નાચુપઈમાં પુર જો માધવ જોપતો માહી પડે; જોખન પુર ખીજોને અમંતના ખીજેલા ઝોતમ ખગીયાને જાંખા પાડે તેવી ઝોતમ અમંત ભરેલી ગુલતાન બનેલી હતી. તેણીની મધુર વાણી મધુની કાંટી ઉપરથી મધુકરનો પ્રેમ ખેંચી લઈ જાય. જો ભજન પોતે તે કનીઆના લાલ રંગના સરખા ખેંચાયલા હાથના લેહકા ને લેહરો જોય તો તે અગ્નીમા અંજલિ જાય, પણ તેણીના લાલ બાળની લાંબી ચુંકલી લંઠા વાધુ સંગ ગેળ કરતાં નાચો રેહતાં બાળકના જોયામાં આવે તો તે પણ હરખાઈને શુંદર શરોદમાં તે સુરતીને માહી કાંઈ શ્લોક જેવા લહરેલા સંપદો બોળે.

રાણો આવી અંખછરા સમાન પોતાની કનીઆથી બહુ ગુસ્સા રેહતો. રેન તેણીના મધુર ગાયનથી રીજીને રાજમાહાલમાં તે પોતે જ્યાં આગળ હમીશાં પીતા પ્રેમચુંબન કરીને પોતાના શરજંદને બેઠીમતી આસીરવાદમાં ગરક કરી જતો હતો. ઘણી વેળા જરે લાલબા વીના લઈ વાજડતી પોતાનો મધુર સ્વર લંબાવીને રાગણીઓના માહાલ જગરત કરતી, તારે રાણો પોતાની પુત્રોના માહાલમાંજ તખ્તે નીંદ્રાવસ થતો. જરે જગૃત થતો તારે પરોપાનો શમે હોવાથી જે શ્રીરાગની મજો કરતી લાલબા રંગમાં મચી રેહતી તે જોઈને તે પોતાનો એક પુત્રી પુત્રી મોટે પોતા પાછલ રાજપદ ધારણ કરશે કે નહીં આ વાતનો શક ધરતો, સંખ્ય ગાયન ને જોખન ને રૂપ ત્રણેયી રાજકન્યા એવી વીખરેળ ચીત્ર બની રેહતી કે અનુભવી રાણોને ખુદરત સમજવાને મુશ્કેલ પડતી નથી.

એક વખત માણકઠારી પુત્રમતી રાત્ર આંદણીમાં સીતલ ઠરીને જગતને માહીમાં ઝોર પ્રકાશમાન કરી રહી હતી, અને રાણાની દુશ્મન ઉપર ગયલી ફાજની પ્રતેહથી હૃદય પોરમાં ખુશ્મલી થઈ રહી હતી. તે રાત્ર રાણો પટરાણી સંગાતે એકાંત નીશામાં અકચુર થઈને રાજપુત્રોને માહાલ આવી લાગો. લાલબાએ પોતાના પીતા માહરાણાને દેખતાં દી-પકાથી માહાલ રોયનાઈ કરાવેલો હોકમ આપતાંજ તે દીપી રહેઓછે. અંક આકાસના બોહ-લાપણમાં ગર્વ ધરતો બલકી રહેઓછે. તે આંદણી દીવાનખાનામાં પડીને પટરાણીને પોતાની કનીઆને અઠાગ સ્વરૂપમાન ચેહરો તાગુબ કરતો દીપી રહેલો દેખાડેછે, તે રીતે રાણો પણ પોતાની કનીઆને નીઆલી નીઆલી જોતાં પોતાની માહરાણીને કહેછે અવેર આપણી દીકરી રાજ પાત્ર હોય કીવાં તે નશીબો વાંધાત્રીએ આપ્યો હોય એ મને શક લાગેછે. આ અઠાગ સ્વરૂપ જે પારવતી દેખીને વીક્ષ્ય થાય તે સમાન રૂપ નચીત જીંદગી ગુજરવાને જગતમાં જવલે પેદા થાયછે. મારી હૃદઆતી છે તેટલાં મારી અંખછર કન્યાને લાયક વર દેહોં નહીતર આ મારી દેહ પડીતે આપણી દીકરી પોતાના અઠાગ રૂપ ને આપ્ય ને જોખન ને છતાથી વેરનું મેદાન આ રલીઆમણા હૃદયોરને કરશે. રાજપુતાનાની આદી એ પુત્રાનમાં જોખમ પાંમશે અને કામીલા ઉપર શેતમ ગુજરશે. મું ધારેછ અવેર ?

માહરાણી બોળ્યાં મારી દીકરીનું આવું સરસ રૂપ મને આજજ નજર પડ્યું, હજી તલજાં જે આપણી લાલબાના જીવાનીનાં દોવશે આવેલા સંભારણ હતા નહી. મારાં રૂપની તારીફ રાજપુતાના કરી મારું કુલ મગર રાખનું પણ જોધપુરને હૃદયુરે ખુબસુરતીમાં જીલ્લુંએ આજ આપણી રાજપુત્રી સારી જગતમાં ખાલેશ સ્વરૂપ છે; એવો જમકાત ને એવો છોક મારી નેનાને દીપાવેછે. એવુંતો અઠાગ રૂપ સ્વરૂપ ને કોમલ મધુર ભરેલું જોખન માહાન દેશવથી દીપેછે કે હું માતાનો દરજ્જો ભુલી જઈને આપણી લાલબાના નેત્રની ગુલામરી થાઈ રહું ! મને આજ મારી દીકરીથી ત્રાસ ને લાજ ઉત્તરેછે. હજાર ઘણી હું આજ

મારી દીકરીની સરખાવરીમાં હીની ઠરધું. રાણી આગલ બોલવું જારી રાખતે, પણ તેટલાં લાલબા રાણા રાણીને આવકાર દેવા ને દીકરી પ્રેમ દાખવવા હજુર હસતી હાજર થઇ આ-લીંગલુ કરી પડી. પીતાને આલીંગલુ કરીને માતાને સોદ માથું નાખી તે ધણેવાર ખાલે પડી રહી. નીરદોશ તેણીની આ માતાપીતાને સાહવાની ચાલે પીતા કુરખાન થઇ બોલ્યો; મારા અમુલ્ય રાજ્ય કરતાં અમુલ્ય લાલ આજ આકાશથી ચંદ્ર, માહસાગરમાં મોહ આલીને આતુર થઇ તરી રહેલી શીપમાં પોતાના તેજના મોતી વરસાવશે. શીપ તે પોતાના પેટમાં બીલીને જીવ સમાન રાખશે અને જરે આપણા રાજના બાધુર તારા માહસાગરમાં આપણા રાજ્ય હોકમથી દુબકી મારશે તારે તેમ્મીની બાઠમાં શરમાલ શુંદરી માફક આવીને પોતાની લાજ માટે પોતાનું પેટ શરીરને પોતાની ઉતમ મતા આપણે આસતક કરશે, અને ભાંખી સુદત તલગ બચાવેલી પોતાની મયાપુજી બોચા પછે પોતાની કાંટીની ફરકાર છોડશે અને જોગન થઇને પુંજ પાત્રોમાં પોતાના તનની જોવરીઓને ઉપાઓગી કરશે. ખુશાલીને વખત વાહાલો લાગેછે પણ તે જલ વહી જમ્મેછે, અને ઉમેદને પોતાની પાછલ લાગેશી લાલચમાં ચોકી કરવા મુકીને વરસોના વરસો તેમાં વટાવી લેછે. એવા થોડાં વરસો ગયાં કે ભવની મસતી નરમ પડી, વહી એક બે દાયકા ગયા કે વગર મસતી તે ભવની અગની તદન જુજાઇ ગઇ, કે મસાને તે તે જુજાવલી દેહ જલાવી ભરમ કરી અંત આણ્યો, એ મારછે. તેમ રૂડી ચંદનીનો મહીમા વહી જઇને એમુલી શીપની પ્રજા ઉપર માનવીનો ડોલો ખુશીને માહસાગર જેવા ખીકટ ઉદ્યોગમાં હામ ખીડીને કાલ સમાન થઇ તેમની સંધી સોબા ખુશાલી ને મયાપુજી માનવી લુટીને અપમાનથી ધુલમાં ફેંકેછે. થોડા સીતલ ખુશ કલાકની નીશા-વાલી જીંદગી ગુજરીને તે બદલે જન્મલનો આપો ભવ સર ઉપર હોરેછે. આ શૃટીનો આ માર સમજી આ વખતને અનુકુલ રાગણી લલકાર બેટા.

પીતાની વાતચીતમાં લાલબાનું ધ્યાણ હતું. શીપ ને શાગર ને ચંદણી ને તારા ને ચાંદ અને માણકઠારી પુનમની બલીઆરી વીચીત તેણીને ત્દય લાગી. તે શીપ ઉપરથી પોતાને એક સીપ સમાન સમજીને મોતીને જીવ તથા નારી ધન સમજી મનમાં કલપણા કરતી હતી. સીપ સમાન હું સ્ત્રી મારા અમુલ્ય જન કરતાં અમુલ્ય મોતી મારી જીવાતીના જોખનનું આખ માન તે ક્યો તારો લુટીને મને ઉદારી જોગન બનાવશે? આ રૂપ ને આ અબલા અવતાર નીરાધાર શીપ માફક છે તે કોઇ લુટારા પણ લોભી રાજના હોકમને આધીન રહેનારા તારાઓથી માહસાગરરૂપી શૃટીમાં દુબકી મરાતાં મારું મોત થશે. હું માતા જેવી ભાગશાલી નીવરીને મારા તારાને મારે લાયક પામશ કે કેમ? આ જોઆલમાં આગળ ગીરપ્રતાર રહેતે પણ પીતાએ ખીજી વખત હૈદે લગાડીને કહ્યું તેથી તે વીણા લઇ ગાવા બેઠી.

રાત આગલ વધેલી હતી, અને ચંદ્ર ધણીજ સીતલ ચાંદણીથી ઉદેપોરનો રાજ માહાજ રંગીને પોતે તે રંગ બરાબર ઉતરેછે તે તપાસ કરતો ન્યાળી રહેઓ હોય એમ પ્રકાશી રહેઓછે. લાલબા તે જોઇને પોતાની માતાને જોતાં રાગણી લલકારેછે જાણે રાગણીનું સ્વરૂપ પોતે બની હોય એમ એક અતી સોભાયમાન અબજરા પોતાના બાજેબાજ મોતી પરોઇને મોતી પાયલ વાગતાં પગ પાછળ કરીને બેઠીછે. તે ગોરાં બદનમાંથી ખુશબો નીકળીને ભમાતા ભમરાઓનો ધનધનાત સપસુર સાથ મેળવી લેછે. એમુળાં લાલની બાજુબંદ બાજુએ જળકેછે. કાનમાં તારા જેવા લાલ માણકોના ઝુમકા પેટેજાછે. કમળ ફુલના ગાલીઅ પાંદરેલા હુપર તેની અનીઆખી નેના ટીકાઇ રહીછે. ગળામાં માણકોનો હાર છે. પગના તલીઆમાંથી

કકું વેરાતો હોયની, તે માફક તેણીના કરથી હીંગરો વેરાયછે. રાજહંસ જેવી ગરદન લાંબી થઇને સ્વરો સાથે ગેળ કરેછે અને સીનધીની સારી ગમ ત્રદ ઉતર સુરથી તણાયછે. ખરચથી મધમ ને મધમથી ગંધાર તલગ ઉલટ પુલટ તાન ચાલી રહેઆંછે. સ્વરનો મધુર ઝેવા મચ્યોછે કે કોઝીલા પોતાના સ્વરને હીનીને શોકાપુર સાંભળતી બેઠીછે. પચમ આરંભિછે તારે પપૈ તલપ તલપ થાયછે અને મધમ જરે સુર ધીકેછે તારે મધુકર કમળ સંગ રીસાળ થઇને તેણીની બાઠ તનેછે. પણ તંબુરો કમળ કંનન ચાલેછે તારે તે સુરસાગરની મધુ માહીની સીતળ માહીનીને હાર આપીને ચીડવી રહેતી હોય એમ કળપના થાયછે.

ભજન કબીત.

ઘટ ઘટ વુંધ સમરન ચાલે, છુંદ છુંદ વુંધ ચાલે નુરાણો;
ડાળ ડાળ વુંધ ફિરતન ચાલે, પાન પાન વુંધ ચાલે ઉદાણો;
કીર કીર વુંધ ઝોલખન ચાલે, કન કન વુંધ ચાલે બાણો;
વુંધ નામપે શૃંગી રણ ચાલે, વુંધ નામ જપે રજપૂતાણી.
મન મન વુંધ માહીની ઝળકે, રેખ રેખ વુંધ ઝળકે પ્રકાશ;
ધન ધન વુંધ રોહીની ઝળકે, તારે તારે વુંધ ઝળકે કેલાશ;
તન તન વુંધ સોહીની ઝળકે, રગ રગ વુંધ ઝળકે હે આશ;
વુંધ લીખી પે સખ હોની ઝળકે, વુંધ નામ એક મન મીરાશ.

કુલ કુલ વુંધ સુગંધી બેહકે, ચમન ચમન વુંધ બેહકે બહાર;
બાગ બાગ વુંધ ચમન બેહકે, કળી કળી વુંધ બેહકે લાર;
તર તર વુંધ જોખની બેહકે, ધળ ધળ વુંધ બેહકે સાર;
વુંધ બનાઇપે લોચન બેહકે, વુંધ નામ હે દમ એક અધાર.

પીયા પીયારી આઇ હે રત આવણુકી—પીયા પીઆરી—

હરે હરાંઇ સખ જગ ઝળકાંઈ ભરપાંઇ

જોખના ખીળો ઉમંગ ભર દેખે રાહ પીયા આવણુકી—રત આવણુકી—

આહુ આહુ કોયળ બોળે, બન બન બોળે મોર

પીયા સખદ સુન કરત આશ જીયરા મન ભાવણુકી—રત આવણુકી—

જાઇયો બટુવા સંધેસ એ લે કે પીયાકે પ્રદેશવા

શીશ નમાય પી લે આપ દીય મધુરે હુક પીયા બોલાવણુકી—રત આવણુકી—

ચાતુરી શોભાવણુકી મન બતા દીજીયો મીલાય હશાવણુકી

પીયા લે આવ બટુવા આહિ સો જીયો જોખન મીલાવણુકી—રત આવણુકી—

જે તાન ને જે સુર ને અલાપથી આ રાગણી લાલબા પોતે રાગણી સ્વરૂપ થઇને ગાઇ રહી તારે રાણાની ચક્રથી અમુ તપક્યું તે ઝોચીવું લાલબાએ જોડું. તે ચંદ્ર તેજ ગ્રહન કરવું જે તપક્યું તે સમ મોતી આકાશ આંદણીએ તપકાવ્યું હોય એમ તેણીને લાગાયી તે પીતા તરફ દોડી ને બોલી પીતાજી મને અવણુ જે મોતી આપ ઉપર આકાશથી તપક્યુંછે, તે આજો કે તે નીરમળ આબદાર મોતી શીવ વના આ દીવાનખાનામાં ક્યાંહી જવું રેહશે. કમળનો ગાલીચો કાળ નોકરો ઉઠાવી જશે તે મોરી રંગ કમળો વચે તે તે સમાન રંગ ને આખનું ચુકતા પણ લઇ જશે મોટે મને તે આજો. પીતા લાલબાની આ મધુ વરસવી

વાણીથી લજવાયો. તેણે તરત પોતાની ગળેની અનમુળ માતીની માળા કાઢીને લાલખાને પેઢાવી. માતાએ પુત્રીને ગોડમાં લઈ લીધી અને યોગ્યનથી અમુધારુ ભરી યઇ. તેણી પ્રેમથી બોલી. બાળા તું અતી રમકાંટી ને રૂપ મુરલી છે. અમારાં લોહીના બંધાયલાં અમુખ લાલ, રજપુતાણાના જીવ કુલની અમુખ બાળા, અને ઉદેપોર ને જોધપુરની મળેલી કુલ ખીજમાંથી ઉદય થયેલી અતી સોભાયમાન ઉત્તમ કુળ ખીજ, ઇશ્વરની આ મિસુમાર બક્ષીસ વચે મારી પુત્રી તારાં પ્રાલબ્ધમાં તારે મસતક કોઈપણ અસાધારણ જોખમ હશે. ભરતખંદના અતી જોરાવર ને ટેકાળ રાજ્યની તું માલીક છે. તું માહરાણી છે, તું ભરતખંદનું તેજ ને નાસીકાંઠે, પણ આ સંધા જૈભવમાં કોઈ પેજ વીધાવીએ રાખ્યો હશે એવી તારા માતાપીતાની અનુભવી લાગણી છે. મારી રજપુતાણા જેવાં કોટી રાજ કરતાં દોટી ઘણી અમુખ ને દોટી ઘણી વાહણી પુત્રી અમારી હાથઆવીમાં તારાં લગણુ ફરીને તને રાજયાભીષક કરીએ. તને રજપુતાનાનું તાજ પેઢાવે, તને રજપુતાનાના તખતે બિરાડીએ અને તારી આણુ આખાં ભરતખંદમાં વરતાવે. રજપુત થીનાનો પ્રેમ તારી ઉપર રચાવીને તારે માટે તે પુદ સેના જાન આપવાને તારા એક હોકારે મિદાન પડે એવી તારી બોલબાળા ગળવી તને અમારા જીવતાં જીવત એવી ઠર પાડ્યે કે અમારી દેહ પડે તારે અમારા એહરા હસતા યઇને માગરાના પુખ સમાત બેહકે અને સ્વચ્છ મુગંદીથી હમારા વંશને સદા આસીરવાદ લીએ.

સુર્વવંશના માહપ્રતાપી જમસીંહની આસા પ્રકત લાલખાને કર્ણ પોપટનાં મોહમાં રમતા ગાંધ રહે તેમ પ્રેમ રાગણી ગાતી હતી. માહરાણી પોતાનો એક પુત્રી રાજ્ય પદ સપાદન કરવા યોગ્ય કનેયાને પોતાની હૈયાતીમાં પોતાના મોટા રાજપાતનો મુગટ અને ચક્રવર્તીપતી સ્વાધીન કરવાનો ઉમંગ પામતો પોતાની પ્યારી રાણી સાથે પોતાને મોહોલ આણ્યો.

ખીજે દીવસે માહરાણીએ પોતાના મંત્રીઓની એક ખાંનગી દરબાર ભરી. તાંહાં ઉદેપોરનો અબજરા લાલખાના સંબંધમાં પોતાની મજા ફહી સંભલાવી. વડો મંત્રી થોડોવાર વીચારમાં પડ્યો, અને તે રાજસભા માહરાણીને ઘણી સમજવા લાગી કે અજુ પણ રાજ-કનેયા લાલખા સાથે કાંઈ પણ એવો ઠગવ લાવવાને વખત આગ્યો નથી. આપ છે તાંહાં સુધી આ ખ્યાલ ફરશે તો તેમાં આપણા ખંડણ રાજયોથી માહાન પીડા થશે. મેહશુલમાં પણ માહાન ફરશર થશે. વખતે ઉદેપોરના રાજ્યની આમદાનીમાં એવી ઘટ પડી જશે કે લાલખાનો અમલ જોખમદારોથી ભરપુર થઇ આપણી સ્વતંત્ર રાજ્યનીતીને કાંઈને કાંઈ ઠીગાણમાં ઉતરવું પડશે. માહરાણી આ બોલનારાને ડોલા ધુરકી રહ્યા. હજુરની હટ આખરે રાજ્ય સંડલ અમલ લાવવા સમ લાઈ ઉઠી.

આ ખનાવ પછેના તે સ્વતંત્ર રાજ્યના જુના લેખ ઉપરથી જણામછે કે માહરાણી જમસીંહની અતી રૂપવંતી પુત્રી લાલખાના લગનની કંડોત્રી લઈ રાજયગોર ભતખંદે નોતું દેવા નીસચ્ચો. જેમ રામાયણમાં સતી સીતાનો સ્વયંવર થયોછે, તેવા માહરાણીના રચવા ચીટલા રાજપુત્રી લાલખાના સ્વયંવરમાં આવવા ભતખંદના નામાચા રાજ્યપદ સીંહાસન ધારણુ કરી ચુકેલા ચક્રવર્તી માહરાજનો મિલાપ લઈ જેવું જેને લામક તેવા પયાયોગ્ય માન અનમાન સહીત રાજયગોરે ઉદેપોરના માહરાણીનું સ્વયંવર નોતરું દીધું. નકી દીવસ કહી જમસીંહની જે નજરાણા માહરાણીનો ગોર આવી માણની નીશાન દાખલ અરણ્ય થયાં તે લઈ મોના માસ રાજમધીરાજેતી ફરેલી ઠીપમાં નોધતોજ કે તાંહાંથી આગલ વંશ આલવું એ ધીરણુ કઈ દીવસે તે ગોર અનલખાડ ચોરાના રાજ્યમાં આગ્યો, આ રાજ્ય ક્ષત્રીઓમાં આજકાલ

એટલુંક માર ને રણસેલ યસરવી કેહવાઈ તેની આણુ ધણુંક રજાયત નાહાનત અંડણ્યાં રાજ્યોમાં આવી માન્ય હતી. આ રાજ્યનો આજકાલ અંડણી પણ ને વધુલ થતો તે બીજાં તે જોવાં મારા રાજ્યોથી વધુ ઉપજતી હતી. સજ્જ વૃદ્ધ હતો પણ તેનો એકનો એક પુત્ર અનલરાય જન્મશે જવાન હતો. રાજ્યગૌર અનલવાડ શહેરની પાદરે જઈ લાગો ત્યારે રાત્રી કલાક અગ્યારને સુમારે થઈ હતી. તે હાકો હતો મોટે પાસેજ નજર પડતા બાગમાં ધુસો અને તાંહાંના દ્વાર-રખને તેમાંજ એક ખુને વીસામો લેવા મોટે કેહવા જાય છે તેવામાં તે સામે એક જવાન કાત્રો જોની રૂપાળી કાંટી જોતાં તે અસ ચુપ થઈ જોતેજ ઉભો. તે સ્વરૂપ નહી હુડું જાણે અંદર પોતાને માનવી બનાવી તાંહાં તે સામે આવી તેની હાક ઉત્તર કરવા પોતાની સીતળતા છોટેછે, મા કોઈ માહીની મરદ દેખાવે આ શૃંગી ઉપર ધાસ્યું કામ કરવાને પ્રગટી હોય એવા સોહામણ મરદાના જવાને અછા આવકારે બાગમાં દાખલ કસ્યો, પણ જ્યારે તે રૂપાળા જવાને તેને તેથી પણ માહ આદર સતકારથી પોતાના બાગમાં લાવી આસન ને પકવાનથી તેની હાક ને જુખ સંતોષી ત્યારે તે તેની પરોણાગતની આસ્તાવાસ્તા જોઈ તેને આસીરવાડ દઈ રહ્યો. રાત્રી રાજ્યગૌરે જ્યાંહાં વીસામો લીધો હતો તે જગો ને પહારી પણ તેને ખુશ નોંદા ભોટે એવી હતી તેથી તે પ્રભાત સુર્ય કીર્ણ પ્રકાશ દઈ જગતને ઉજળ જલજળાત દીધા આગળ જગૃત થયો નહી. વળી તે પહારી મેળો બાહર આવ્યો ત્યારે તેની સંધી માઉજત કરવાની જેવી તાકીદ થઈ હતી તે માફક સ્નાનપુજની સામગ્રી હાજર થઈ; પછે પુષ્પના હાર ને દડા પછે રાજ્ય ખીજ લાયક પકવાનોની રજાઈથી તે પોતાને ઉતારે દેનાર મોટે વીચારમાં પડ્યો.

સાંદીના ઝાંઝરનો ઝમકાર દેતી માલણે રાજ્યગૌરને બાગ બાહર જતી વેળા સગણમાં પુષ્પે વધાવી લીધો, અને જો જરૂર હોયતો થોડા દી ડાખવાનું ઈજન દીધું. રાજ્યગૌર ખુશી થતો આનંદભરે ચૌરા વંસના રાજની દરબારમાં બોળ કાઢતો આવ્યો. દરબારમાં વૃદ્ધ રાજા સીંહાસન ઉપર ખીરાજ્યો હતો, અને તેના શૂરવીરો નાગી શીરોઈ લઈ પદવી ઉપર ઈચ્છા હતા. પ્રધાનો ને ન્યાય શાસ્ત્રીઓ રાજ્ય અટપટના અટળા ચુકવતાં નાના પ્રકારની તકરારમાં મંડ્યાહતા. તેવામાં માહરાણના ચોરે પ્રણામ કરી સ્વપંચરના નોતરાંનો લાખોટો હજીર મેળ્યો. ગાદી ઉપરથી ચૌરાકુળના વૃદ્ધ માહરાજએ માહરાણના લાખોટાને માહ માન સહીત કર લગાડી વડા મંત્રીને ઇસારો કસ્યો. લાખોટો વંચાયો અને તેના પ્રત્યુત્તરની લીધી સોનેરી સાહીયો લખાઈ અને તે લાખોટો રાજ્યગૌરને નવ ખેમુળાં માતી સાથે સ્વાધીન કસ્યો. તે રાજ્યગૌરે ચૌરા દરબાર પ્રમાણિક વર્તનારી છતાં ખેપરવા જોઈ. તેણે જો કે સધળા મંત્રી ને શૂરાઓના માહ ઉપર દરબાર જોઈ પણ ગર્વ કે ઠાળાવણાથી તે મોકળી હતી. પ્રમુખને માહ આવુર રાજદરબાર જોમો. જણે જે પણ વાત કે પ્રમાદ દાખવ્યો, તે તેણે પોતાના માહરાજની ઇચ્છા હોમાઈજ તે વીચુક વાપરી. જો કે ગંભીરતા તેનો સદા મુખ માહેવેરો હતો; તોયે માહ પ્રમત્ત એવી હર્ષમાં જુખ મળકાવતો તે મોતાના માહરાજની આત્મા મોળ્યો “રાજ્યગૌર હાકા હોવા જોઈએ એ વીચાર માહરાજની મરજી છે કે થોડા દીવસ અમારા રાજ્યમાં વીશ્રામ લીધો એમ નથી પણ માહરાણ તરફના માહ પ્રબળ સંબંધ આતર માહરાજની આથ મરજી છે કે ઉદ્દેપૂરનો રાજ્યગૌર અનલવાડ થોડો કાળ ચુભરે. માહરાજનું સામર્ય ને હાક જાણવા મોટે રાજ્યગૌરને તેના રાજ્ય તરફથી તેને મળેલી નવીન પ્રતિજ્ઞાથી લોખાયો હતો, તે લોખ પુરો પડવાને પ્રભુજ સાંધણુ થાય છે એ જાણી તે દરબારને નમ્યો, અને અનલવાડના માહરાજની આત્મા મારક ને આતર તકરાર થયલા ઉતારામાં તાંહાંની રૂઢી માફક રાજો નેમલા સ્વાર સાથે આવ્યો.

ઉદ્દેષારને રાજ્યગોર માહ તીક્ષણ જુદીનું માણુમ હતું. તેહાંના ઝીનાજ ને વહીવતથી તે રાજ્યની ચઢતી કળા સમજી મયો તેનું બળ ઉદ્દેષારને ભારી જાણવાને તે ગાફિલ રહ્યો નહી. તો પછે તે આ માહ યથસ્વી વંસના રાજપુત્રને જોવા ધનતેજર થયો.

ઉતારે, આસ રાજમોહોલમાં જ્યાંહાં પારકાં રાજ્ય તરફના ખાનગી કે જાહેર આવનારા કામદારોના ખંદમાં અછી ગોઠવણથી નકી કરેલો તાંહાં રાજ્યગોરે પડાવ નાખ્યો. અનલવાડનો યવરાજ જોવાને આ જગો ઠીક છે અને વળી સાંજની પેળા હોયાથી સામેના વીશાળ મેદાનમાં કસરતને ખાતર રાજ્યના શૂરવીરોના તુરંગ પવનના ચપાટા માફક જ્યાંહાં ત્યાંહાં ઉડ્યા રેહ્યે એ મન મંગાત કહી તાંહાં તેણે નજર કરી જોતાંજ પોતાને રાત્રે ઉતારે આવનાર જવાનને જોઈ તે મોટે યોગ્ય માનથી કાંઈ મનમાં બબરે છે એટલાંજ તેનો તુરી તે સામે આવી જેમ બાજ ચકરી આઈ રહે તેમ ચકર કરે છે. જવાન સ્વાર પોડાને ધણોએ થડા પાડ્યા યત્ન કરે છે પણ ગરમ થયેલો તુરી જે પોતાના ધણીને મદાનો વસ આજ આણકાણી કરતો હોકમ સામે ખંખાર નાખતો નાચે છે કે મારી કસરત બહુ બાકી છે; પણ તુરીનું બળ સ્વારના હોશ્વાર બળ પાસ કાંચુ પડ્યું. માવત જેમ હાથીને કળાથી મગત્રાં સમ તેની મસ્તાની જેર કરી ચલાવે કે ઠાપાવે; તેમ તે હોશ્વાર સ્વારે પોતાના મસ્તાની ઢુંડમાં આવેળા તુરીને ચકલા માફક ડાખી ઠાપાવ્યો. તેણે માહરાણાના ગોર પાત્ર ડોક નમાવતાં પોતાના બાગમાં રાત્ર ગાયન મીજલસમાં તેને આવવાનું કહ્યું. માહરાણાને ગોર તે જવાન ઉપર ખુબ પ્રીત થયો હતો અને તેની આગળી રાત્રની મથા ને મીલનસારી સંગાતે કરેલી પરેશ્વાગતથી તે તેનો આભારી હતો. વળી તે જવાનના ચેહરામાં રાજ્ય તેજ ને તોર દીવતાં છતાં તે દેખેતો માહ માયાળુ ચાલતો હતો. તે જેવા સ્વરૂપતાને કોઈપણ બાબતમાં નારાજ કર્યો એ તો બનેજ કેમ ? પણ તે જાણતે કે પોતાના માહરાણાનું સ્વપંચર નોતરં દીધું છે તેમાં આવનાર આ અનલવાડનો યવરાજ અનલરાય છે; તો પછે તેની ચાલ ચલગતમાં મોટો ફરશર થઈ જતાં તે રાજકુમાર સાથ વધારે મળો જવાને અચકાતે.

રાત્ર પણ મોટી ઠાઠમાટ વાળી યવરાજની મીજલસ સોભાવે તેવી અમાસની હતી. મોહોલ તો હીપકોનો કોઈ કોટુક માહસાગર ઉછળી રહ્યો હોય એવો કોટી કનક બતી લાગીને તેનો જળજળાત તેને કૈલાસનું રૂપક આળવું હતું. તે દરમ્યાન ને બાહર ઠામ ઠામ ને જગો જગો જેમ કીડી પાછળ કીડી ચાલે તેમ દીવકો ગોઠવાઈ હતી. જે ઉપર સુનેરી રંગના પ્રેમ એલેયાં પતંગો પવને હીજતી જોતની જીબને સાબળી તે સૂર તાનમાં પોતાના પ્રેમનું ગાયન કરી નાચી રીજી વશાઈના વચનની સામેતી ખાતર તે પ્રકાશ શુંદરીઓના અંગમાં મળો જતા જે રોશનાઈ પડતી તે પારવનાની હતી. બાગે તરૂને પાન પાન દીવકો વળગીને ઠારના ખુંદ અંદ પ્રકાશ ગ્રહન કરી આગ્યાં જેવા સ્વરૂપમાં ચળકે તેમ દીવી રેહતાં રોશનાઈનું કોઈ નવું રાજ્ય પ્રગટ થયું હોય એવો તે યવરાજનો મોહોલ તેજસ્વી તાપ થયો હતો. તાંહાં અનલવાડના માહ શૂરોએ મથ્યા હતા. અનલરાયે મેજબાની આપી હતી તે લગભગ રાત્ર ખારને સુમારે સમાપ્ત થતાં ગાયન દીવાનખાને ખીરાજ્યા હતા. યવરાજે માહરાણાના રાજ્યગોરને એક રાજ જેવા માન સનમાનથી પોતાના શૂરા શરદારો સંગાત એળખ કરાવી ઠીક બજાવ્યો; તેથી ગાયન દીવાનખાનામાં તેની બેઠક યવરાજને જમને આજી થઈ હતી. ગાયન ગાનારી રામજણી સાક્ષાત મોહીની અવતારજ હોયતી એવી છોકેળ તાંહાં જે નખરાં ને જોખનના મીત્રામણથી રાગણીનાં તાન ઉપર તાન મારતી, તેથી યવરાજ તે મોહીનીને જોઈ

થોડો વખત પોતાની બાનમાં ગરક ગયો હોય એવો ચુપ થોડો હતો; તે જોતાં માહરાણાના રાજ્યગોરે મીત્રતાની લેહરમાં પ્રસન્ન પુછ્યું કે આ તમારા એક ઉપરથી તમે આ કનચણીના શાખી દીશોછો. અનલરાય અગ્નીકુંદમાં પડ્યોજની; પણ પ્રસન્નપુછક પોતાનો પરોણો હોવાથી તરત જાહેર પેદરકારીથી હસી કરી તે વાત ખાધ ગયો. ગામનકારે ભિરવનો વખત જોઈ રાગ રાગણીના મુળ પીતા જેવા માહ યસધી ભિરવને નમસ્કાર કર્યો કે ભિરવ આકાશ ફારી જતા તોશાની આત્મા માશક તાંહાં ધુમ્મો કે:—

ભિરવ.

હા હા હો પીય નીર્ત કરો. હા હા હો પીય—

એસી કરી મૈ તુમહી રીઝાઈ, ત્યોં મરેા મન તુમહુ હજો. હા હા હો પીય—

તુમ જૈસે સમ ખાપ કરત હો, તેસે મૈહું કલોંગી. હા હા હો પીય—

મૈ અમ દેખી તુમહારે અંગડો, ભુજ ભરી કંક લગોંગી. હા હા હો પીય—

મૈ હારી ત્યોહી તુમ હારો, ચરણ ચાંપી અમ મૈયોંગી. હા હા હો પીય—

મૂર શ્યામ જ્યોં ઉછંગ લધ મોહી ત્યોં મૈહું હંસી ભેયોંગી. હા હા હો પીય—

રાજ્યગોરથી આ વેળા પોતાને ભુલ્યા બોળી જવાયું કે ભિરવ તો લાલખાની ગાવાની, કે જેના તાન અલાપ ઉપર ગાનધર્મ ને અખચરા આકાશથી સાંભળવાં ઉતરેછે. અનલરાય આ સુખદો સાંભળી લાલખા કોણ તે જાણવાની ઇચ્છાએ રાજ્યગોરને બોલ્યો કે શું અમારી આમુષણ્યાથી પણ તે ગાનામાં ચઢે? રાજ્યગોર બોલ્યો આ જવાન રજપૂત તે લાલખા જોઈ હોય અને તેનો સ્વર જો એકવાર તારે કાને પડ્યો હોય તો તું તેનો નોકર થવાને તારા જન્મનું સાર્થક સમજે; આવ મારી સાથ કે હું તને માહરાણા હજુર દાખલ કરું, પછે તુ તાંહાં રહીને તેમની નોકરીમાં નામ કાઢ, અને દર રાત લાલખાને સાંભળી તારા મનને આનંદ પમાડ. આમુષણ્યા કોણ તે હું જાણતો નથી, પણ આ ગાનારી તો તેનું એક રોમ થવા લાયક નથી. યવરાજ આ બોળી ઉપરથી રાજ્યગોર તેને પીછાણતો નથી એ નકી જાણી ચુકો, માટે તેને છુટથી વાત કરવા ને તેનો બેદ જાણવાને શહેલ થયો પડ્યું. તે પોતાના પીતાની દરબારના કામકાજમાં હોકમ બાહરે જઈ વધારે માથું મારતો નહી માટે તે કોણ છે અને તેનું કામ શું છે તે જ્યાંહાં તલગ માહરાજથી તે ઉપર જાણ પોંહાંચે નહી તાંહાં તલગ તે જાણનાર નહી. એ રીતે તે પોતે પણ પોતાના વૃદ્ધ પરોણાથી અજાણ્યો પણ દુન્યા સંસારમાં તેની પડવી શું છે તેથી તે જેવો તેના પરોણા તેનેથી અજાણ્યો છે તેવો નથી. રાજ્યગોર અને તે પણ ઉદ્દેષોરના માહરાણાનોજ હોવો જોયે એટલી તો તેને જાણ થવી જોઈએ એમ યઈ પણ હતી. જ્યારે તેણે ખાગમાં આમ્રો લીધાં ત્યારથી પણ તે કોઈ રાજ્યને ગૌર છે એટલું તો તેના પોશાગ આચરણ ઉપરથી તે ધેલાજ તેણે જાણી લીધું હતું; અને જે પરોણાગત નોકરી યઈ હતી, તે તેના હમેશાનોજ ચાલ હતો. ગમે એવો તીરાપત કે મુશાસર તેના રાજમાં તેને હાય એવી રીતે ઉદારતા ને આગતાસ્વાગતા પામી જતો કે જેથી તેની વખાણ ધણી બાહર ફેલાઈ હતી. યવરાજે હસ્તાં પુછ્યું કે શું લાલખા અમારી આમુષણ્યા જેવી તમારી રાજ્યકંચણી છે? રાજ્યગોર બોલ્યો કોઈ ચંદ્રને ઉજલો પાપાણ કહે કીંવા રતન પ્રવત પણ કોઈ કાલ ચંદ્ર સમ જગતને ચાંદણીમાં દીપાવશે? કે તે ઉજલો પાપાણ તે મરતબો પામે? કોઈ આ શૃટ્ટીમાં એવો મણુખ્ય હશે નહી કે ઉદ્દેષોરના માહરાણાની એકની એક રાજપુત્રી પતિવર્તા લાલખાને એવો સુખદ આચરી લખ પામશે. તે આ સુખદ ક્ષેત્રો તે

અબણમાં કહોછે તો પણ તે પાપનો તને કાલો કલંક લાગેછે. યવરાજ બોલ્યો કે રાજ્યગોર તે કાલો કલંક હું તમારી રાજ્યપુત્રી પતીવર્ત લાલખાને મોહને મોહનું ને નેણે નેણ મલી ક્ષમા માંગી શીટાડીશ. તેવામાં રાજ્ય કંચણીએ રાગ કાઠરાનો તાન ઝુમાળ્યો. શૂરવીરોના ચેહરા તે ઉપર ગંભીરપણે બેઠા :—

કાઠરા.

નવલ નીકુંજ નવલ નવલા મીલી નવલ નીકેતની રચીર ખનાયે,
ખીલસત ખીખીન ખીલાસ ખીખીધ ખર ખારીજ ખદન ખીકસ સચુપાયે,
લાગત અંદ્ર મધુપ સુ તો તનુ લતાભવની રન્ધ્રની મગ્ધ આયે,
મનહુ મદન ખજ્જી પર હીમકર સીચત સુધાધાર સત નાયે,
સુની સુની સોચતી મનહુ સુન્દરી મોન કાપો મોદી મન લાયે,
સુખ મખી રાધા માધી મીલી કીડત હૈ રતી પતીછી લગ્નયે.

આબુષણ આ વેલા નેણના ચમકાર કરી રહી. તે યવરાજ નોંધ રાજ્યગોરને પુછેછે કે આ ચમકારમાં તમને કાંઈ તવાઈ જેવું દીસેછે ? રાજ્યગોર બોલ્યો કે મારી આંખોની રાશ-
નાઈમાં આપ આવીછે પણ તે છતાં આ ચમકારા એવા વીચીત્ર અગ્નીહારા છે કે તે મારી પુદાવથાને વીર ખનાવેછે. આ રામજણી મને કોઈ માહા અતુર ને ઠાવકી ગાનાર દીસેછે. મારો જે જે ગાયન કરેછે તે દીલના દરદી કરતી કોઈ ઉપર પોતાની બાજુ અસરકારક રીતે લગત પડતા મોટે ખરા આવભાવથી કરેછે એ ચોક્કસ જાણું. યવરાજ બોલ્યો તમા બોલ્યા ત શબ્દ હું છું. અને એ મને ખરાં હૈતપ્રીતથી આહેં પલુ હું એને માણતો નથી.

આબુષણ માર મુરતીમ મીજલશમાં નાચી નાચી શૂરાઓના મન ઉપર મોહીની છાંટતી હતી. તેણીની સુનેરી ગુંથુરીના ઝાંઝરાના ઝમકારસંગ રાગના તાન અલાપ સંબંધ થઈ તે વલી રાગ રંગ પતંગ જેવો સંબલતા કર્ણને અંડોલ ખાની લાગતી હતી. નેનન અદાબાજ થઈ કમલ જેવા મધુરા ઇસારાથી પત્રકોની પેરાયલી ઘતાને મીજલશ દરમ્યાન એવી તો આતુરીથી પાંડરતી હતી કે તે સ્વરપતંગી ઉપર શૂરાઓની શીરોઈ ને સર શીદા હતાં. જેવારે કનક ગુંગરી આબુષણની કોમલ બાજુ હેથળ ખાંખણતી, ત્યારે કેન્દાસનો ગાનધર્વ તે મધુરા ધુધણાટથી તામેદાર જેવો આવી તે પાસ પડતો હતો. તેણીનું મંદ મંદ હસન, તેણીનું તૃણ જોખન, તેણીનું કસ્તુરી સુગંધી અંગ અને તેણીની મધુર બાની એ અમુલ્ય ઇશ્વરીદાન પામી તે આ મીજલશમાં માહાન સુગટધારી ભુપ વરવા પાલ હતી. અંદ્ર ગાંદી થઈ જાય એવું તેણીનું રૂપ નોંધ અનલરાય ધણીવેલા તેના રસ્તામાં આડો પડી તેના મનનો મર્મ જાણી તે જે ઇચ્છા કરે તે તતકાલ તેણીને નવાજવા આતુર થયો હતો; પણ રોચની જે ઇશ્વરી ચમત્કાર, બીજા સુધલા તેના ચમત્કારમાં સેજ છે તેની બલ્યારી પુર સ્પર્શ હોવાથીજ આજ અનપરાય તે કેવળ એકસો એક તચનું કાનચન રહ્યોછે. આ મીજલશમાં રાજ્યગોર પણ ઘડી ઘડી આબુષણના નેણ જોઈ મોહી રહ્યા સમ યુમ થયોછે અને તેણીના રસીક-પણાના અતી કોમલ આવ ભાવ ઉપર શૂરવીરો જેમ દુકાલમાં ભીક્ષુતો અનાજ ઉપર ટુટી પડે તેમ રસ પીવાના ખ્યાલી થઈ રહ્યાછે તેવી પ્રેમ વસ વેલાએ યવરાજે રાજ્યગોરને-હસી કહ્યું કે આ હંસગમની, મીર્ગ લોચની, અંદ્રવદની સ્વરપના માસ્તાંથપાછો ! તો શું તમા પ્રેમ સમજે છે ! કોઈ વેલા રજનીના સ્વચ્છ આકાસે રાયતી જોઈછે ? કોંવા માણકઠારી પુનેમની સીતલતા મારતાં રનેહારી નેણ દીપાળ જમરોને તેણીની પ્રેમહારી કોમલ કમલમાંજા થતી નીરખીછે ?

કીંવા હૃદયરેઝા સરસ કસ વૃક્ષાશ્રુદે તે શીતળ આંદની ધોર દઇ માહભાગરે તલપ તલપ થતી આંદની ધોર જઈ ખુલી થઇ રહેલી માહાન સ્વરૂપ શીષોને ગ્રહન કરાવતી ન્યાળીએ ? રાજ્યગોર પોતાના જવાન મીત્રથી આ નવીન પરપુછ સાંભળી તેની અતી રસ ઉડાવતી વાણી ઉપર મોહી ગયો. તે બોલ્યો આ આબુષણુ રામજનીના પ્રેમમાં દીલ દેનાર ગમે એવો કાચો હોય પણ તે મોઠા અનુભવી જેવડીજ તકશીરમાં આવી શકશે. માહરાણીની રાજકનચણી પાસ એ વઠાવમાં છે છતાં તે ઉદાશીણુ સાથ આ રસીક છાનમણી કેવળ કસ્તૂરી પાસ કેવરી છે; પણ મને એની મુખ સોભા ને નેન નખરાંમાં આ સત્યની અનમોળ મતા સમાધ જણાય છે. આ કોઇ અતુર અબળા ઉંચં તો અમની કોઇ કાળા પ્રાણબધની શેકાર જણાય છે. પણ હું આ જગો જુજ વખતનો મુશાફર જેવો ચૌરાવંસના માહજરાનો પરેણો છું. મારે એ જીકર જોયે નહી. વળો તારા જેવા જવાન ને અતી ઉદાર દીલ દયાળુ સંગાતે આ વાત ચાલુ રાખવી એ નીતીના સંબંધમાં જોખમ દાખલ કરવા જેવું છે. અનલ હસ્તે મોહ બોલ્યો કે ગોરરાજ તમે તમારા મજ્દોમાં શ્યાણપણ વધું કે સ્નેહ વધુ દાખલ થઇ અમારી રાજ્યકનચણી ઉપર પ્રેમ ગરક થયાં છે કે કેમ, આ મોઠે હું જરા ગુંચવાઉં છતાં હું શું ચોક્કસ છે તે પક્ષ સમજીશ; જે ઘટતે અવસરે તમને જણાવી દેશ. રાજ્યગોર બોલ્યો, રામ રામ આ શી ચેષ્ટા! એટલે તો મધુરાં પ્રભાતની લેહેર ગાનામાં જ્યાંહાં ત્યાંહાં પંડરાઇ ઘણા ખરા નીંદ્રા ભરેલી લોચનો સાથ પોત પોતાને મકાને ઉઠી ચાલ્યા. રાજ્યગોર વૃદ્ધ હોયાથી પ્રભાતની મીથામને કનચણીની મીથી જીમે પેહલ વમારી મેળ્યાથી તાંહાંજ દીવાનખાને લેટી રહ્યા.

આકાશ સ્વચ્છ પ્રકાશમાન થયલું પોતાના કમળરૂપી કીરણોથી દીવાનખાનાને જલેહ દેતી દીપકો સાથ મળી જઇ અમુપણુને સુકરતા તારા જેવી મોહીની કરી રહ્યો હતો, તે તાંહાં રહેલો અનલરાય જોઇ મોહી પડ્યો હોય એવા ભમતા દેખાવે પોતાની ચક્ષુ પ્રેમ ભરીને દેવતે રૂપ ગાનારી ઉપર ફેંકી રહ્યો હતો. ચક્ષુમાં પ્રેમનો જોસો, વાંદળાં માટેથી સુર્ય જેમ વર્ષાસ્તુમાં પોતાની સૃષ્ટી રોશનાઇ પ્રગટ કરવા સાર તલપે તેમ દીસ્તો હતો. પ્રૌઢતાની સામગ્રીમાં પુણું છતાં યુવરાજ શેવટે પ્રેમના ઉભરામાં ફોટા. તે બોલ્યો કામીની અબુષણુ મને કાંઇ શ્રીરાગના રંગ બતાવ, અબુષણુ રંગ તાનમાંજ હતી. તેના તાન મધુકરને તેની મધુમાં નચાવતાં લંબાઈ રહેલામાંહે અનલરાયના મજ્દ, જેમ ચંદ્રમાં કાળા ધાખાં સોભે છે તેમ તે સોભાયમાન થઇને તે કનચણીને લોટપોટ કરી રહ્યા ! તે બોળી, રૂપાળા અનળ શ્રીરાગના તાન સંભળાવતાં સંભળાવતા મારા હળકતા દરેક રગની દોરીઓ વુટી છે છતાં તારો એ ભાવ જેમનો તેમ છે. આ દીવાનખાનામાં મારા કાલજના દરદના દુહા જે ધુમ્પા હતા તે હજી તેના અલાપ સાથ ધુમતા છે. મારી સારી કાંટી તારા ઉપર તારા ભાવની શેવા કરવા ખાતર શીદા થઇ છે; પણ મને એકપણુ મારે મનપસંદ નજરાણું કે શરેખાવ તેં નવાજ્યો નથી ! આ કેહતાં અબુષણુ ગાયનનો એક બળવંતો રાગદેવ થઇ રહી. તે હલકમાંથી મધુર ધુમાળતી અલગ જેમ વર્ષા વાદળી આકાસે ફુળી ખીળો પવન જોરે દોડી રહે તેમ ગાયનની મસ્તી જોરે તે દીવાનખાનામાં ખીળી રહી. અબુષણુ આ વેળા પોતાના રાગ મચાવવામાં દૃઢ વલાણુ ને શૂરો સ્વભાવ એવોતો વીચીત્ર રીતે બજી દેખાડ્યો કે અનલરાયે હોત દાંત વચે કરડ્યો. સાંત મોહીની અબુષણુને જોઇ તે સંધા મહીમા વચે શરી તે પોતાને મન પોતાના મનની માપણી કરવા ધચુપચુ થયો. તે મન સંગાત બોલ્યો આજ નહી તો કોઇ કાળ મારો ને એનો મનમેળો નકી ઠાડાઉ ઉપર આવનાર નથી. તે આ વીચારે જગાર ખસ્તો તે મોહીની પાસ ગયો, પણ તે તો ગાય છે. એવી દરદી થઇ

ગાયછે, એવાં દરદના સાગરો ઉલટ પુલટ કરેછે કે આશા જો તેને અમૃતનો કુપો તે માંહેથી અરપણુ કરી નયાળ કરે તો તે વધુ કેહવાય નહી; પણ અનલ જેવો અમૃત કુપો, તેના પોતાના બવની એક પુરી આશા હોય તો શું તે તેની આશા પરીપૂર્ણ થશે? તે અમુપણુ પાસ વળો લગાર વધ્યો અને તેની આંખોમાં શ્યળ જોખનનો ઘાટ એવોતો બલો ને માનસહીત દીસ્યો કે તે મન સંગાત લજ્જત થયો, કે શું અંતે આ એક કનચણી મારા મન, માન, માભા, રાજ્ય, ધન, ધર્મ ને સત્યની માલક થાય? જંગલમાં શીકાર મારવા જતાં શીકારી શીકારનો શીકાર થાય તેમ તે અખળા શીકારી હતો નહી. તેના મનમાં પાપ હતું નહી. તેનો પ્રેમ જ્યાંહાં ચોહાંતે ત્યાંહાં તે લગન વીંધીથી તે પાર પાડવાને સામર્થ્ય; પણ શું તે પ્રેમ આ માંજલશ ને દીવાનખાનાની કનચણીને અરપણુ કરી તેની સાયમાં જન્મ રીજી તેને રાજપાતના વારસની માતા બનાવે? અરે પ્રાલબ્ધ મને એટલો મલીન ને નીચો ના પાડ, એ બાળી અનલરાય પાછો હટેછે તેટલાં અમુપણે નેણના બાન એવાંતો અમૃતભરેલાં તેને હૃદય પેવશ કર્યાં કે તેની શામાં તે પોતાની હાલતથી બેખબર રહેલો.

મોરારા શાંભળી અનલ આગળ બન્યો. વળો તેના મનની લાગણી તે આગ પુર તેજ શળગતી કરી રહી, તેટલાં અમુપણે પોતાના સાજાંડાને ધશારો કર્યો કે તેઓ દેખતાં દેખતાં ત્યાંહાંથી દુર જતા રહ્યા. દીવાનખાને લખાલેખ સુગી દીપકો વચે બે સજીવન દીપકો અમુપણુ ને અનલ હોય તેમ તે બાજી મંડાઈ. અનલ બોલ્યો, ચંચલા આ વખત મને બહુ મનોહર લાગેછે, અને સીતળ હવાની નાજીખ જહરીથી માઈ મન રીજી રાગ ને રંગમાં ચકચુર છે. જાણે આપણે આ દીવાનખાને ખુદસ્તના માતીતા માનવી જણાઈએ છઈએ. અમુપણુ બોળી, આ રૂપાળા અનલ તારી કાંઠી ને રશના મારા નેન ને કર્ણોને એવાંતો રસીલાં ને લેહ પમાડનારાં છે કે હું તારી સખ્દ ચાતુરી સમજવાને અશક્ત છું. આ અનલ તેં મને પુરી જીતીછે. મારા મધુ સમ મધુરા રૂપનું કીમ્બું તારા અસ્તક છે. અનલ બોલ્યો કે આ કનચણી મને મારા રાજ્ય ને રાજ્ય હકથી નાલાયક ના કર. અમુપણુ, આ સખ્દો સીચેલી ચેહ હોય એમ તે સાંભળ્યામાં શળગી ઉઠી. શું અનલવાડના યુવરાજનું મને આ વચન મળ્યું નથી? કે “અમુપણુ નીરાશ ના થા પણ શેકારી શૂરો જેમ જંગલ મારો દી રજળો રજળી પણ પોતાની આશાથી છુટતો નથી તેમ તું ચતુર કામીનીએ ધીર ખમરી.” આ જોરાવર અનલરાય તેં અમુપણુને પોતાની દેવરીમાં પ્રાણપ્રાપ્ય કરી રાણીનો ખેતાખ આલ્યો નથી? કે આજ તેં સધળા વચન ભુલી મારી ઉપર, મારી આશા ઉપર, મારા કોમળપણા ઉપર, મારી શ્યળતા ઉપર અને મારા રૂપ જોખન ઉપર દાગ લગાડેછે? અનલ, અમુપણુના આ દાવાથી જખવાયો. તે શિકો જેવો બોલ્યો કે અમુપણુ તે મારી રશના મારા બાળકપણાની હોંશ હતી, છતાં મેં તને માતી ને માણુક ને હીરા રત્નોથી ભરપુર કરીછે. મેં તને કનચનના ઢગના ઢગ નવાજ્યાછે. મેં તને જર તારના કપડાના ડુંગરો બક્ષી દઈ તારેથી એક તારા હજક ને નખસાંનાં તેજનો લાહવો લીધેછે; તે માહીત ઉપર તું કાંઈ દયા કર; અને મને એ મેહણામાંથી મોકળો કર. મેં તાઈ શ્યળ વદન એક પણ ખરાખ દ્રષ્ટીથી અપાવન કર્યું નથી. કોઈ પુણ્ય પુર બસંત મહીમામાં ખીળી તરે ઉપર પોતાની સુગંધી પાંઠરી રહે અને પાસ વસ્તું ચંડોળ તે જોઈ આનંદ પામી, પણ ના તે પાસ જઈ તેને પોતાની ચોંચ લગાડે કે પછો મારે તેમ મેં તારી સુગંધી ને પોતાની બસંતનો છાપ પૃથ્વીને દેતો હતો તે જોઈ આનંદ પામી મને જે બહુ સુખ્યું તેમ હું તારી મીત્રાઈનો આવજો માવજો કરી રહેલો; પરંતુ તું મને આજ આ દીવાનખાનામાં મારી બાળક

ભાણી ચાલનો કર લેવા ઘેરી ઉભાંછે, એ અબળા સ્વરૂપ તું અમુલ્ય કોમળતાને છાજેછે ? અનલના આ વીચારથી અભુષણ શર આઘ શીકી પડી. રામ રામ રામ બ્યાપી ગયો. તેના દરેક અવયવ અગ્ની કુંદ સમાન થઇને તેની દરેક રંગ ઢગઢગતી જવાણાની ધારા વેહી રહી. ક્રોધતાના વીહાળપણમાં તે માહીની લાલ ચોલ થઇ ગઇ. તેને અંગે અંગ એવી તો લાગી કે તે ધડીભર મૂંઝા પામ્યા મમ સુપ થઇજ! આ સ્થિતી થોડી વેળા રહા પછે જેવી તે સુંદર પોતાની અશળતામાં આવી તેવીજ તરત પોતાનો શંગાર ઉતારી અનલરાય પાસ સુકી તે કુળ મસ્ત્રાદાથી ઉભી થઇ. તેણે દીલ ઠરાવના રંગમાં ગરક કરી સ્વપ્નમાંહે પણ પોતે કુળ લાછન નીવડવાને આશા નહી, તે દરમ્યાન પોતાને પુર કુખી જાણી બાળી:—

“અનલરાય આપે મારા ઉપર જે પ્રેમ કર્યો ને વચન આપ્યું તે બાળકપણના બાહનામાં વીટાળ્યું તેનું ગમે તે થાઓ પણ મારો હા હવે નકી થયોછે તેનું વેર મારામાં આવ્યુંછે. હવે આપ મને વીસારી સુકો, જોયે મનમાં રાખી સુકો પણ હું આપનો મારા પ્રાણ સાથ તાલુકો રાખુછું તે તજી શકતી નથી. મારા મનમાં હું દૃઢ છું કે આપ ઉદ્દેષોરની લાલબાના માહમાં પડયાછો. તેને વરવાની લાલચે અને મને કનચણી જાણી રાજ્યની રાણી કરવાના નાલાયક-પણના વીચારે ઉદ્દેષોરના સ્વપ્નવરમાં જવા આહોછો, તો બલે જજો; પણ મારા વચન ના ભુલજો કે એ સ્વપ્નવર કલહમાં બદલી હું જેવી નીરજીવ અભુષણ મારા વેરમાં તૃપ્ત મરીશ. આ પૃથ્વી ઉપર આપણે મણા દી સંગાત રહી છેઠરાયાં છેયે પણ અદ્યાપી આપણે આ ભુમી ઉપર વેર લેવા શીવા મલનાર નથી. આપ આતરી માનજો કે અભુષણ કનચણી નથી પણ અનલવાડની લાયક રાણી છે, તે અનલવાડ પડવા સંગાત બળી સ્ત્રી થનાર પતીવર્તા છે.”

આ વાત સંભળી અનલરાય શોકમાં ગરક ગયોછે. તેના મનની હાલતમાં મોટા ફેરફાર થઇ રહ્યોછે અને અભુષણ જો વધુ વેળા ત્યાંહાં રહી હતે તો તે પોતાના કર્મનો પક્ષાતાપ કહી તે માહીની પાસ ક્ષમા માંગતે; પણ તે જ્યારે પોતાની હાલતથી જરા ઉગરી તે દીવાનખાને જોયછે તો અભુષણ કે શાજન્દા કે શાજ કસું મળે નહી, પણ તે જગો ત્યાંહાં માતી હીરા રત્ન ને અમુલ્ય વસ્ત્રનો ઢગ થયજો છે. તે જોઇ તેમ તે પાસ પડલા રાજ્યગોરને નોંદ્રાવસ પડજો જાણી ચોંક્યો, કે જરૂરમાં ઉડી પોતાને નોંદ્રાસન જઇ પડયો.

અભુષણ જવાળા જેવી થયલી તર્તજ અનલવાડ તે પ્રભાત સમે છોડી ગઇ. તેણી માર્ગમાં ચારા ને માહરાણના કુલ વેરી ભુજના તાજપાળને સંભારી તે નગર બની ચાલી. બે દીવસ રાતમાં કાપીને ત્યાંહાંથી શીર થતા માર્ગે આવેલા કાલીકાના મંદીરમાં દર્શણ કરવા વેરાગણુ જેવી માંહે પેકી. પાપાણના કોટરેલા ગુમ્બજમાં કાળીકા ધનધોર શ્યામતા જેવી નાગમનીની ચક્ષુ ચમકતીથી દ્રષ્ટી ગ્રહન કોપણી છે. સંધ્યાકાળ તરતની વહી ગઇછે. સાઈ રાત કાળું કાલીકા સમાન દીસેછે. કાળા પાપાણના કોટરેલા તે ગઢમાં નાગ ને નાગણીઓ અહીં તહીં સંપક ઝપક થાયછે. પંખીઓ તે ગુમ્બજ ઉપર ખેસી નોંદ્રાના ભજન ગાઇ રેલાં છે. સાઈ રાત ભજન ભજન ગાજેછે. અધિકાર ચારે પાસ પોતાના અમલનો તરાસ પમાડી રહીછે. આત્માઓ ત્યાંહાં તે દેવીના મઠક ઉપર સ્વર્ગના સ્વરૂપોના ગપાટા મારતા ભમીછે. કુમારીકાઓ આશાભર મણું પામેલી ત્યાંહાં પોતાના સ્વળપણના સ્વરૂપમાં આનંદ જોજેછે. દવના બુદ તે ગુમ્બજ ડરીને આકાસના પ્રકાશ ગ્રહન કરી દીપકો જેવી રાચનાઈ મારેછે. હવા રામજની સમાન પોતાના સ્વરો તે સુપ મંદીરમાં ગુમાવેછે. આકાસમાં શરતો વાદળો ત્યાંહાંના આનંદમા રીજી ધડીભર ટોભી રેહતાં હોય એવાં જણાયછે. દેવાળ્ય દેવાંગનાઓથી પુનઃ હોય

એવા મહિમા થઇ રહ્યો છે ત્યાંહાં વીજળી તે દેવીની પુંજરી થઇ તે મંદીર સાથે રાખતી હોયતી; એવા અદ્ભુત દેવાળયમાં અભુષણ મરી આનંદ પામવા જગો અગ્ની પામી અગ્નીએ જળતાં જીવનો ઉભરો કાઢતી રૂઢન કરી રહી:—

“અગ્નીએ બરેલાં મારા વદનને આ બળી કાલીકા તું નીભાવ, અને મને મારા મનની સાંતીમાંથી કાઢી નાખનાર ઉપર મારી જય રાખ. આ નીર્મલ મારું દીલ તને અરપણુ કરું છું તે તું લે. જો હું સતી થઇ તો ક્ષમા છે નહીતર મારી બાકી જીંદગી તારી કુલ સાથ કરવાને બંધાઈ છું. આ મારા પાંચને પાંચ દસ આંગળીઓના લોહના જુદા તારી ઉપર વરસાડું તેમ મારા પેરીના વદનના તમામ લોહીનો વરસાત થજો. આ મારું કમળ રીને એવું રૂપાણું મુખ તારી ઉપર આ જશાળ કાળીકા વધાડું તેમ મારા પેરીનું કમળ સમાન મુખ ધુળમાં ફેલાવો. આ પુષ્પ જે મારી બ્રહ્માંડ જોઈ પળકમાં ઠરે છે એવી જે આ ચક્ષુ તે તારા પગ પાસે આ કાળીકા અરપણુ કરું છું. તેમ મારા પેરીની ચક્ષુ તેની બર નીરાશી ધુલમાં અરપણુ થજો. એ કહી તેણીએ પોતાના માથાનો શંગાર જે અતી શુદ્ધ કેશનો અંધાડો તે ડાબે કરે ધરી જમણે તેના ડડમાં કાતર મેલી તે એમનો એમ વાલેજો કાળીકા ઉપર મુકી બોળો આ માહશકતી કાળીકા દેવી તમને આ મારો મારા આનંદમાન શંગાર અરપણુ કરું છું તેમ મારા પેરીનો શંગાર જે તેની પ્રતિષ્ઠા ને રાજ્ય તે બીજને સ્વાધીન થજો.” પછે તે સાસ્ટાંગ નમસ્કાર કરીને ગળતી આખોએ દેવાળયથી બાહર નીસરી તેવીજ તેણી પોતાના સાજનાં સાય થઇ માર્ગમાં આગળ વધી. રાત્રી બીજામણી ને વળી અંધકાર પડરાયલી હોયીને જ્યાંહાં ત્યાંહાં ડરામણી ઝમ ઝમ ઝમ થઇ રહી છે, તેનો રહ ને તેના રેશાળનો રહ ધમ ધમ ધમ જાગે છે; સાંધેથી નદી ઝુહહ ઝુહહ બોલ મારે છે. આસે પાસે તરવરો પવન લાગી ખરખર થઇને જીવંતોના ઝનઝનાટી રાત્રી ઝનઝ ઝનઝ બોલે છે. વળી ડાળીઓ ઉપર પંખીઓ બેઠલાં છે, તે પવન પાસ પોતાની સ્થિતી વર્ણન કરી દયા આહતા જેવા ઉપચારોમાં કંકળે છે. જ્યાંહાં ત્યાંહાં શેહેરના પશુઓ ખરખર ચાલતાં ચરચર ચરતાં નગર પાસે છે એવી ચેતવણી દોયે છે. તેટલાં રેશાળો એક પેહરેગીરના પોકારથી આગળ જતો અટક્યો. ખબર કાઢતાં તો તે ટોચ રાજ્ય બાગ જણાયો; જ્યાંહાંનો પોહરેગીર ચોર લુટારાઓને પોતાના સાધની દેહશત આપી સાઉચેતીથી દુર રાખતો જણાતો હતો. ત્યાંહાં જ્યાં અભુષણ કમળ ઉપર દવ ઠરે તેમ જીવ ઉપર સખ્દો ઠેરવી પુછ્યાથી પોહરેગીર તે પુછનારી ઉપર પ્રસન્ન થયો. તેણે તે બાગમાં બાકીની રાત્રી અભુષણને વીસામો દીધા. મોહોલમાં એક જગો તેણીને લાયક આપી. ત્યાંહાં તેનો રસાળો ઉતારો લઇ ભોજન તઇઆર કરવા પડ્યો. વખત લામો જણાય નહી મોટે અભુષણે શુરશાગર હાથમાં લઈ રાગણી લલકારી, તે મધુરતાને પોહરેગીર મોહી પડ્યો, તે આ અમુખ્ય રાગ સાજના શંગારમાં શ્રીદા થઈ તે મંડળીને વધુ ઉપોગી થવાને બંતીલો બન્યો અને એક બે વધુ રાગ રાગણીના સૂર તાન સાંભળીને તથા પકવાણો આપીને તે સાથ કુસમ્બા પાણીની ઘેઠરમાં તેણે તે મોહાલ દીપકોથી પ્રકાશનો માહશાગર બનાવ્યો. રાજ્યમોહાળ અને વળી તે રાજનો રંગ રાગ બાગ બગીચો એટલે તેના શંગાર ને કાઠમાઠમાં કાંઈ મના નહી, દરેક નવીન ને સુવર્ણ દીવીઓની દીપકો શળગી ધડી વચે તે અંધારપીછોરા જેવા મોહાલ સુર્ય નારાયણની શૃંગી સમાન થઇ રહ્યા. રંગમાં બાકી નહી, દરદી અભુષણના કાલજની અગ્ની તે રાત્રી એવી તો મધુરી તાનમાં કુકાવા ને લંબાવા સીર થઇ કે પોહરેગીર ત્યાંહાં બસ કુન્દાધરીથી હાથ ઉઠાવી જાણે જગતની ધધિર થઈ ખેડો, અભુષણ રંભા જેવી નૃત્ય કરવી

કનૈયાની વાંસળી જેવી મીઠી ખીળી રહી. 'ખાનું' પણ ચાલતું. કુસમ્બો પણ ફરતો, વળી વખતે વખત જેમ મલારમાં મોર કળા કરે તેમ અમુષણ રાગણીની કળા પણ કેળવતી:—

કુંગર ખીન હરિયા નહી, મોર ખીન નહી મલાર.

જોખન ખીન તિરિયા નહી, પીયુ ખીન નહી શૃંગાર.

કુંગર વગરની હજારી નહી, મોર વગરનો મલાર નહી, જોખન વગરની સ્ત્રી નહી, અને પીયા વગરનો શૃંગાર નહી. તેમ તાંહાં કુસમ્બાની હજારી ખીળી હતી, રાગની અમર મજો ખીળી હતી, જોખનવાળી પણ દરદી દીલની અમુષણ ખીળી હતી પણ કોઈ એવો કનૈયો અતુર ને શીરોધાર, માહ ગુણીજન ને લાયક હતો નહી કે તે મોહિલમાં આનંદાસન થાય ! પણ પ્રાલબ્ધ ન્યારા દાવ એજેછે, અને માનવીના મનસુખાને દુઃખ જેમ બતાશાને પીગળાવેછે તેમ પીગળાવી તેનો બદલો શેહ દીવેછે તે માશક આ બનાવ માથે હોનારતનો તાલુકો પ્રેમના જોશમાં લોહુનો સાગર ઉછાળેછે, તે એમ કે:—

અમુષણ રંગરાગ મોહિલમાં હજારો નવીન કળારૂપી દીપકોના ઉજ્યાળાંમાં મસ્ત ને દરદ આતી ગાયન મોહીતી થઈ રહીછે, તે વેળા જુજના રાજ્યમોહિલમાં તાજપાલ પોતાની પ્રિયા નેલુશુદ્ધર સંગાત વાત કરતાં જરૂઆમાંથી પ્રકાશ આવતો જોઈ તે તરફ જોપછે તો પોતાના રંગ રાગ મોહિલને સળંગેલો અગ્ની કુંદ સમાન જોઈ તે ચોંક્યો. અરર આ સી મુશીબત ! મારો સુગરંગમોહિલ અગ્ની અરપણ. એ કહી તરતજ તે પોતે પોતાના ખાંતગી પોશાગેજ નેલુ-શુદ્ધરીની રજ બઈ મોહિલથી ઉતર્યો અને સામે એક છુટા ફરતા ટુરી ઉપર કુદી સ્વારી લેતાં આગ સમાન દીપ્તા મોહિલ તરફ તેણે ધોડો ફેંક્યો. આ કામ પળકમાં થયું. તે તેના રખેવાળ કે કોઈને જાણુ થઈ નહી; તેમ તે જેમ જેમ તે રંગરાગમોહિલ નજદીકમાં પોંહોંચતો ગયો તેમ તેમ મોહિલ તે આગમાંથી કાંઈકાંઈ નવું રૂપ પકડતાં શેવટે તે તમાં દીપકોથી પ્રકાશતો ને રંગ રાગમાં ફાલતો જોઈ તે વીસ્મય થયો કે એવો કોણુછે કે એ મારા ખાસ મોહિલમાં આ રીતે માજ મજો મારેછે અને મારા લખોના અર્થનો ઉપયોગ કરી આનંદ લેછે ? નહી કે સાગર જેમ જળ વહે તેમ તે ધોડેસ્વાર ચાલુમ આવી પોતાના મોહિલને દરવાજે ઉતર્યો. ધોડો એક ઝાડ સાથે બાંધી તે માંહે બિદથી દાખલ થયો. ગાયન સાંભળી તેની સુદ્ધી બુદ્ધી અલલીચળ થવા લાગી. તે મનમાં અજબ થયો, શું ઇદ્રાસન મારા મોહિલમાં ઉતર્યુછે કે આ રંગ મજો ને રાગ મચેછે ? શું ગાનધર્મ ને અબ્છરા મોટે આજસુધી મને સંકા ઉપજતો કે તે કળવતેછે તેનો શું આ બેળ છે કે હું મારા મનથી સમજી તે વીચાર ફરવું ? છે શું ? આ હાથર આ હું શું જોઉં છું ! મારા તખત ઉપર એક અબ્છરા સમાન તંબુરાને ખવાસ સમ કાણુમાં મલાવતા પોતાના ચંદ્ર મુખથી રાગણીઆના સ્વરૂપોને સ્નાન કરાવેછે. પણ પેલો કોણુ ? શું મારો વીધારુ રખેવાળ તે અબ્છરા પાસે નાચે ને કુસમ્બો ચઢાવે ! અર મને કાંઈ સમજાતું નથી, પણ હું પણ ખીજ શેવકો જેવો આ પોશાગમાં જઈ ખેંડો તો ચાલી જશે. જોજતો અર કે આ શું ટંગ મચેછે, કોઈ અલગ મુગંધી હવામાં વીખરાઈ પોતાની તેજીથી સરસમાં સરસ ને મજબુતમાં મજબુત મન બમાવી દે તેમ આ કોવુક મારી અકલ નહી સીકરી છે તો તે હું એક ભાગ્ય માણુશ. મેં મારા જન્મારામાં કોઈ વેરાગણુ અબ્છરા જોઈ હોય અને તેના મુખથી મોહીની વહી રહી હોય તો તે આ એક અલૌકીક ચીત્ર ચીત્ર ભમર કરતું જ જોઉં છું ! હા: હા: આજ બૂજ શું રાગશાસ્ત્રના અમૃતમાં સ્નાન કરેછે ? તૂમ જીવ જાજ કોરો જોઈ બેદરકાર રહેછે પણ તરશો જીવ તેવા કોઈ રેલીના રાણુના મળકાટમાં

આશામિર બીવળાવી ઠગાયાની રીંગણક કરતો નથી; તેમ બૂજનો હું' રાજકર્તા નો આ કોઇ અબ્હરા સમાન રાજપુતો કે રાજપીજ સખિત થઇ નહીં તો તેમાં કસી નીરાશી મેળવનાર નથી. તેમાં મને એ રત્ન હાથ કરવા અને મારા નગરને શોભાવા મારા તામે રાખવાને સવળતા છે. મંદીર દીપકોથી બળબળાવમાન વચે અભુષણ પોતાના રૂપના અજવાળાં પાડી રહ્યાથી તાજપાળ માંહે જઇ એક ખુને બેસવાને અચકાયો પણ તેટલાં કુસમ્બાનો દોરો ફરવાની હો હા એવી મચી કે સર્વ દ્રવ્યસુ તે નીશા પાણી તરફ વળિયો વચે તે પોતાની ઇચ્છા માફક એકાંત જઇ બેઠા, તોપણ તે જોવા બેસેછે તેવાજ અભુષણે જોઇ તેની રાજ્ય રહી પરખી અને ઉમંગ બેર ખીળી. કદાચ અભુષણ આગળથીજ સમજી ગયી હોય કે તે મહેલ ભુજવતીનો છે, અને જે દીપકોના ઉજવાળા આકાશ સુવચ્છ પ્રકાશ કરી દેશે તે જોરે જરૂર રાજને વીરમય પમાડી તે પાસ લાવશે; એ દીર્ઘ દ્રષ્ટિએ જાણી તેણી કોઇ તેજ સ્વરૂપ તે દીવાન-ખાને દાખલ થશે એ અંચલાધવી જોતી હતી. તે નેમ પાર પડી હોય તેમ નીરાંત વળીને તેણે તે એકાંત નામની મીજલશે રાગના સ્વરૂપોને વધારે છોગાલ લંબાવ્યાં. તાન જેમ ખાન સળગી આકાશ સુધી ચઢે તેમ ખેંચાવા લાગાં. મધુરતા પણ તે દીવાનખાનામાં ગાયન મેલો જોવાને એક તમાશગીર થઈ હોય એવી બળક દેતી તાંહાં યુગ બેઠી હોયતી; કીંવા પ્રેમ દસ હજાર નખરાં સાથ રાગ શાસ્ત્રને લોભાવી દેતો ભુલવવાને મધુરતા પી જવાને તળખો હોય અને મધુરતા તેથી ખીઈ જઈ ત્યાંહાં પોતાનો આશ્રમ જાણી આવી હોયતી એ રીતીએ કછબુજ પતીને પરખી અભુષણ અજાણે જેવી ગાયન ગાતી ને પોતાની મંડળીને માહ પમાડતી હતી. રજેપાળ આ સમામાં રાજ સમાન હતો. તેણે નીશાની વધતી જતી લેહરમાં અભુષણને હોકમ કર્યો, આ કામીની, ભતખંદની કામીનીઓનું કોઇ કવિત હોય તે ગા કે આપણા દેશની અતી કીરતીમાન બળ્યારી અતી રૂપકાંટી કુમારીકાઓ છે. અભુષણે, જેમ કમળ આપ મુખ ખોળી ભમરને છુટી આપે તેમ મગ્ન હાશ્ય પોતાને કમળ મુખથી પ્રગટ કરી જરા સીર નમાવી આ કવિત ગાઇ.

તાજસુંદરી અજમીર દીપેહે

અનળપદ્મની જયપુર દીપાઇ,

કનકકુમારીકા દ્રવિડ દીપેહે

મુકતામોહોની મેવાડ બળકાઇ,

વીજળાજોખની જુધપુર દીપેહે

વીરચંડલા વીકાનેર ડેરાઇ,

રંગાતૂણી જેસલમીર દીપેહે

લાલખા સારે રત્નપૂતાનાઇ.

આ કવિતનો રાગ ગમ્મિ એવો મધુરો છતાં તેના અર્થથી તાજપાળ વીચારમાં ગરક ગયો. તે મનમાં ફેલવા લાગો કે શું લાલખા મોહીની સમાન ઉછળીને મારા રત્નપુતાણાની સરસ શુંદરી ને પતીવર્તા રાજકુવચ દરીછે ? શું ત્યારે મારા સંખંધની વાત રાણો જાણેછે કે ભુજોછે ? જલેવેર પદ્મનીએ પોતાની એકની એક રાજ્ય વારસ મને આપવાનું પલ મારા અસ્તકમાં હશે તો મારો દાવો વાજખી થશે નહિં તો શું તે મારા મોટા પાંધાને નામંજુર રાખવાનું બાહજ કાઢશે ? શું મેં ઉદેપોરનો ગઢ તારાજ કરવાને તીડ પંખી માફકના લશકર સાથ ચઢાઇ કરવાની બાકી રાખી હતી કે આજ હું તે ભતખંદની સરસ મોહીનીથી હાથ ધોઉં ? શું તે વચન, રાણીએ રાણા પાસ કહ્યું હશે કે મેં તાજપાલનો કીનો ઉદેપોરથી છોડવવાને મારાં અમુખ્ય લાલખા રતનું

નજરાણું કર્યું છે ? વીચાર જ્યારે તાજપાળ જેવા શૂરા ને ષઠ કુદાના પોલાદ મિજામાં કરત માંડે ત્યારે તેમાં શી મના રહે વાર ? પણ તેટલાં અમુષણે રાગ લલકાર્યો. રાગ સારંગનું આ “નયનનો નીંદ ગયો રેની દીન પળપળ છતિયાં લગ્યો રહે ધરકો—ઉત્તમોહન મોહન મુખ મુરળી સુનત સુદી ન રહી ધત પેરાપેર ધરકો”—૫૬ ગાઠ અમુષણે ઝિવાતો સખળ ચાળા ને નખરાં કર્યાં કે તાજપાળ તે માહીણીને જોઈ છઠ થઈ રહ્યો. તે મધરને તે જોખન્યા ઘાટ મોટે મનમાં વખાણતો તેણીના તાન ઉપર જેમ બટી ઉપર પોપટું તળપી તળપી પછડાય તેવી સ્થિતિએ થયો, કે વળી અતૂસ અમુષણ આ મધર રાગ સુધરાઈ ગાતી કુલ જેમ પડેપર ખીજીને ખરી પડે તેમ થઈ રહી કે:—

આખીનમે બસે, જીયરેમે બસે, હોયરેમે બસત નીસીદીન પ્યારે—

મનમે બસે, તનમે બસે, રસનામે બસે, અંગ અંગ બસત નન્દવારે—

સુધીમે બસે, જુધીમે બસે, ઉરમે બસત પ્રીય પ્રેમ પ્રાણ કુલારે—

સુર રયામ વનહુમે બસત, ધરહુમે બસત સંગ જ્યોં બહાં જલન હોત ન્યારે—

આ સુધરાઈ રાગ સાંભળીને તાજપાળ તર્ત ઉઠ્યો અને જેમ અજાણુ આવ્યો તેમ પોતે મોહાલને બાગ બાહર નીકળી છુતાં મેલેળા તુરી ઉપર સ્વાર થઈ પોતાને રાજમોહાલ નજદીક આવતાં ધોડેથી ઉતરી જેમ બાહર આવ્યો હતો તેમ અંદર દાખલ થઈ વાટ જોતી બેઠેલી પોતાની પટરાણીને રંગ મોહાલની રચના ને મેલાવડો કહી સંભળાવ્યો. પટરાણી તે સાંભળી હસવા લાગી. પણ તાજપાળ તર્ત રાખેતા માથક સ્નાન કરી લઈ અંગ વુદસ્વી શંગારકું અને પ્રભાનનું ઉજ્યાળું ધોરવા તે પોતાના વીજળા તુરી ઉપર ગાનધર્વ જેમ આકાશની વાદળી ઉપર સ્વાર થઈ શરવા નીકળે તેમ સ્વાર થયેલો ખાસ બે રક્ષકો સાથે ધારી ખુળાં મેદાને પડ્યો. તેના મનમાં પેલી કવીતાની લાલબા એવી મનમાંહે ઠસી હતી કે તે ઉદ્દેશની રાણી જહોરખાને પુર્ત ચેતવણી દેવાનું કેહેણ કેહેવાડવા ધારતો હતો. પણ તેટલાં એક મૃગલો તે પામથી કપુર જેવા ઉજળો ને કંકુ જેવા લાલ પગનો ને જાણુ જેવી કાળી મુર્તનો વાપસમાન ઉડી ગયો, કે તેણે ધનુષ્ય ઉપર બાન એંચો કે તે શીકાર કરે પણ તે છુટી પળમાં એક ચીસ મૃગયા મેદાન ધુજવતી મેળાયી તાજપાળને ચોકાવી રહી. તાજપાળે બોલ ઉપર પોતાનો તુરી મેળો દીધો તો એક શોકાતુર દેખાવ જોતો તે તાંહાં શરાપ શાંભળવા લાગો.

“હાય ઝો બાન તારા ધનુષ્યને તજ ઉદ્દેશરના માહરાણાના ગોરને ચકડવામાં શું પામીશ. હાય મારી બાજુ રૂધીરની ધારા વહેતી તારા ઉપર શરાપ દેહે કે તને કસનારનો જીવ આશાભર ચેહમાં જળજો.”

તાજપાળ તર્ત પોતાને તુરીથી કુદી ઉતરી પડ્યો. તેણે પોતાને હાથે પોતાના જરી પિતામ્બરનો છેડો શાડી તરત ને બાજુ બાંધી વહેતું રૂધીર અટકાવ્યું. ગંભીર ચેહરાથી તેણે તે જખમીને ઉઠાવી પોતાના તુરી ઉપર મેળ્યો અને પોતે પગે ચાલતો બંધાં પોતાના ખાસ રખેવાળ સ્વારે ઉભા હતા તાંહાં સુંધી લાવ્યો. તેઓને ઘશારે થતાંજ તેઓએ બાકુળ થતા જખમીને માઉજતથી પોતા અસ્તક લઈ લીધો. તાજપાળ પોતાના તુરી ઉપર એંખલોજ તાંહાંથી નોથચ્ચો. જુવાની લગભગ છેલાં રૂપે તેના તપી રેહતા મુખ ઉપર તેજસ્વી પ્રકાશ્યા જોરે શુનેરી તારના કવચમાં તે કેવો શોભતો જેવો કે સુર્ય પક્ષમ દીશા અરત પામતો વૃષા રૂતુના પુર્વ દીશા અજાણુ થયેલા વાદળાંઓ પ્રકાશમાન કરી રેહ અથવાતો પ્રવત્ત, માહાન તુવરેથી ઠંકાયેલો સુર્ય પ્રકાશતા તે તુવરોના પાન માંહે માહેથી તે ઉપર અજાણુ પડી રેહતાં

સુવર્ણ સ્તંભ દીપ્તો હોય. વામણનું વીક્ષણ મુખ, રાજનું નીરાશ હૃદય, કામીનીનું પ્રેમાધીન જીવન અને શાંતનુ સ્વરૂપ જેવું શુભ આઠાગ તોર ધરાવેછે તેમ આઠાગ રાષ્ટ્રીય જોશમાં તાજપાળ કેવળ કીનો બનીને ઉદ્દેષોર ઉપર ખીટયો. તેના બાનથી જળમી થયેલા તે પેલા રાજ્યગોર હતો જે લાલબાના સ્વયમ્વરની કંકાત્રી લઈ રાજદરબારમાં જઈ આવ્યો હતો. તે અનલવાડથી પાંચો પ્રતાં ઉદ્દેષોર જવાનો માર્ગ ચુકી જઈ આ લામ્યા માર્ગે પડ્યો હતો. શેહેર બાહર એક મહેલમાં તે સાંજે થયા સુધી તાજપાળથી પેળા રખવાલોને મલેલા ઇશારા માફક જતન થઈને જ્યારે તે પોતાને દેશ જવા તૈયારી કરવાલાગે ત્યારે તે પાસ તાજપાળ સાદા પોશાગે પણ સોંહ ધુળે એવાં આંખોના ડોળા બરછ ગયળ તરાસદાયક આકૃત્તીથી ઉભા, રાજ્યગોરે તો પીછાણ્યો કે બળ્યો ભુજપતી તે આ, પણ પોતાના માહરાણાનું તે ઉપર કોઈ કેહેણું નહીં હોવા લીધે તે મુગો અજાણ થયો. તાજપાળે તેને સોંહ જેમ પોતાનો શેકાર જે પાંચ પળ ટકટક જોય તેમ જોઈ તેના મનને માપી લીધું. વળી પણ પોતે વખત નકામો ગાળવા કે કાંઈ આડું તે નીરજીવ માણસને કેહવા આવ્યો હતો નહીં માટે તત્કાળ બોલ્યો કે:— “રાણાના ગોર મારા બાને અજાણમાં તારી બાજુ જોખમી તે માટે તારી જખાન બેકાયદે શરાપના પવીત્ર તેજમાં જળાવી તો તું એવો કોણ જોગ તપ જપનો સાચો સાધુ છે કે તું તારા નાલાયક સંબંધો બખરવા આગળ તું તે ખરો અર્થ જાણવા સમર્થ હોતે? તું એક ભીક્ષુત, તારા જેવા બેવચન ભીક્ષુનું કાચ્ય કરનાર, જીતખંદના બળ્યા માહ તાજપાળને ડરાવી શકે તો કરમાયણું પાન નવું પતંગડું સજીવણ કરે ખરું? તારા રાણાએ મને લાલબાના સ્વયમ્વરનું નોતું દીધું નથી, પણ તું તારી માહરાણી જહવેરબા જે પેળા માહરાણા ને તેની માહમાહીની લાલબા સામે આમન ઠરી હોય ત્યારે આ કેહને કે ભુજનો બળ્યો તાજપાળ, સ્વયમ્વર મળશે તો તેનો એક લોહનો સાગર કરશે, જે માંહે તે બેવચન તુચ્છ પ્રાણ ગરક કરી દઈ ઉદ્દેષોરને શોકપોર બનાવશે, તેમ સ્વયમ્વરમાં આવેળા રાજાઓની ધુલધાણી કરશે. જ તારી રાણીને કેહજે કે પતિવર્ત પદ્મનીના વચને ઉદ્દેષોરે પંદર વર્ષ ચેન ભાગવ્યું, તેનો ભાગ દેવાને તેની આજની બેવચન ચાલ પુરતી છે, અને ન્યાય તાજપાળની તરફ છે.”

તાજપાળ તરાસ બરેલા આ સંધિસો કેહતાજ ત્યાંહાંથી ચાલ્યો ગયો. રાજ્યગોર તે હતો ત્યાંહાં તલગ ગળે રૂંદાઈ ગયો હોય તેવા થયો, પણ પછે તે બખચો કે ડ્યાંહાં ભાગ લાગાં કે માર્ગ ચુકી આ કુમારે પડ્યો. ધા હજી તેની બાજુમાં ખાસો દેખાઈ આવે એવો તાજો હતો અને તેની સંકતી પણ ઠાક સોમવા કે માર્ગ કાપવાની કમી થઈ હતી. તે પસ્તાવો કરતો ધીમે પગળે પોતા ઉપર ઉપકાર કરનારાઓને જવાર કરતો રહેતે પડ્યો. જે ત્રણ દીવસો રીવાજ માફક માર્ગ ને ધર્મશાળામાં ચાલ ને ઉતારે રાખતા ઉદ્દેષોરના ધીરી રહેતે પડ્યા પછે તેની નજર ઓંચોતી મેદાનના સામના નાંકે પડી કે જખરા તેજ તુરંગ ઉપર અનલરાય ખીજ દસ માહ યુદ્ધમસ્ત માંચે કનક તોપ ને કમરે કનક ચાન રીરોઈના શૂરાઓ સાથે લોખંડના ગોળા ગગરે તેવા આવજે, નહીં ધીમી કે જરૂરી એવી મધ્યમ ચલણે લંગાંમ ફેંડ્યા આવેછે. અનલરાયની દ્રષ્ટી પણ તે ઉપર પડી. તે આશ્ચર્ય થયો અને પાસે આવતાંજ પોતાનો તુરી ડોલાવી માર્ગના સમાચાર પુછી રાજ્યગોરની આગતા સ્વાગતા કરી રીજવી લીધા. પછે પોતાના એક અધટિયના ખોરાકવાળા તુરી ઉપર તેને ડેડ્યો. રાજ્યગોરે ‘કેતી મર જવાના છો’ એ સ્વાલ કસ્યાનો જવાબ એટલોજ મળ્યો કે મારે ઉદ્દેષોરમાં અમારા રાજાજીના કોઈ કામ સર આવવું પડેછે. રાજ્યગોર આ સાથ મળે બઉ મગન થયો. તે બળ્યા ભુજપતીનો ગુસો ને હોકમ ને તરાસ મુળગો ભુલી

મયો ક્ષમ એવો તે ખુશ મીઠાજ બન્યો. અનન્યાય તે રાજ્યગૌર પોતા માટેની બિરકાદી ને બળભૂતાં ધરાવેછે; એ બાળે ગરક હતો તેથી તેણે તેનો શિક્ષા એહરો કે લુહી બાળુ જોઇ નહી, રાજ્યગૌર અવળથીજ તે અનલરાયને અનલવાડનો એક શૂરો લડવૈયોજ જાણી રહેલો, તેની નજર પણ તે જવાનના બેહદ તેજ ને શૂર ને રાજ્ય પોશાગ ચીનોહ ઉપર જઈ તે તેની પર્ષ કરવાને ક્રંધએ મુમજ રાખી શક્યો નહી; તેથીજ તે તેની બરાબરીમાં જ્યારે ત્યારે તેની રાજબાણીનાં સંધના સમાગમોમાં તેમજ હાલના આ મીલાપમાં પણ દોસ્તીના હકથી વર્તવા લાગે. અનલરાય તેની કમદ્રષ્ટી માટે જોયો તે ઉપર ભાવ પામ્યો તેવી તેની પ્રજા દ્રષ્ટી માટે પામતે નહી કારણ તે તેની પીંછાણમાં નહી ઉતર્યાથી માછીની લાલબાના ચીત ને રંગ ને કામ ને યુલુથી વાકેશ થયો તેમાંનું રજ પણ તે અનલવાડનો યુવરાય છે એમ જાણીને કદાચ માહરાણાનો મોર જાહેર કરતે.

માહરાણો, લાલબાની અતી ૩૫ ને સોભા જોઇ જે ચીંતાથી ગરક ગયો તે ચીંતાથી તે માહેર હતો નહી પણ તે ચીંતા ખરી હતી તે એમ કે:—

લાલબાના જન્મ વખતે રાજ્ય જોષીએ ઐહમંડળ જોઇ જન્મ પળ ઉપર ગણતરી કરી હતી, તે વેળા તે ચોંક્યાથી માહરાણો ધડીભર રાષ ભરેલો થયો હતો. તે વાત જ્યારે માહરાણી જવેરબાના જાણવામાં આવી હતી, ત્યારે તેણે રાજ્યજોષીને બોલાવી કાળ માતી ને કાળ રતનથી વધારી દયામણુ એહરાથી પોતાની કુવરીનું પ્રાલબ્ધ જાણવાને વીનંતી કરી. જોષી બોલ્યો “હું ઉદેપોરના મોટા રાજ્યથી પળો આ વૃક્ષાવસ્થા પામ્યો છું અને મારી જીવ હજીસુધી ઉદેપોરને સોંક સંભળાવાને કારણુ થઈ નથી, આજ તે જીવ આ જાહકુ ઉમરમાં સોંકને પ્રગટ કરે તો પછે મારી જગ્યો અને યોગ્ય કેહવાય નહી, સુંદર ૩૫ આપ એ માહ ફરશર કર્મ રેખાની ધનતેજરી કોઠાળ રાખશો નહી.”

સુંદર જવેરબા બોલી; “માહ જોષી મને મારી એકપુરી કનિયાના કર્મની ખાતરીની ધનતેજરી રહે નહી તો મને માતાનો કાપદો તોડવાની સજા ફરેછે. ગમે એવા અજખામણુ સપ્તદે ને ગમે એવો વીપતીનો નસીબો મારી પ્રિય લાલબાનો હશે તે હું સાંભળી મારી પાસ જેમ મારા સતમાં હું ગરક છું તેમ મારા કર્મમાં ગુપ્ત રાખીશ. આપ માહરૂપો જેવા રાણી જવેરબાનો આ સવાલ ના પુરો તો પછે તે મારી ઉપર માહકોપજ વરસ્યો!”

માહ આગ્રહ અને માહ મન વચ્ચે યુદ્ધ થઈ પડી. રાજ્યજોષી પોતાની રૂપવંતી રાણીના એહરા ઉપર જોતજોત તે પોતાના બિદથી છુટો થયો. વૃક્ષાવસ્થા અને જોખન વચ્ચે ઘંભીરાઇ ને નીરોધપણુ એક એકને વળગી આવી ઠસ્યાં; તે ઉપર અનુભવી નેત્રના તેજસ્વી અળકારા ચતાંજ તે મંત્ર કુકવાને માહ ઉગડી ગયું. રાજ્યરૂપી બોલ્યો. “માહરાણીજી હું આપને એક દસ્તાવિજ આપીશ; તે ઉપર કુરસતે નજર કરજો કે આપની ઇચ્છા પરીપૂર્ણ થશે. અને આ માહેરે માહકે સાંભળી લિયો કે આપણા માહરાજ્ય ઉદેપોરની ગાદી લાલબાના કર્મમાં નથી; પણ આ સ્વરૂપની અબજરા માહ કષ્ટ ને જન્મ ફરશર માટે સરજાયળીછે.”

દીલગીરીમાં રૂપાળો જવેરબા પડી અને રાજ્યરૂપી તે એહરાની દીલગીરી ઉપર વીચાર કરતાં તાંહાંથી ગયો; તેણે તરત લાલબાના જન્મની પળ ઉપરથી તે રાજપુત્રી પ્રાલબ્ધનું ચીત્ર ચીતારી દીધું. તેણે રતનજડીત કાપરીમાં મેળો તે રાણીને આજીવું.

આ બનાવને નવ વર્ષ થયાં હતાં તે વેળા એક વખત લાલબા નકુશા ચીત્રવાની વીઠામાં કેળવણી લેતી હતી, તેણે માતાનું બાળાવસ્થાનું ચીત્ર માંગ્યું તે આપવા એક માહ કારીગરીવાળી

રત્ના જડીત બિશ્રીમતી ન્હાની કનક પેતી મંગાવી તે ઝાળી અને એક રત્ન ડાબરીમાં પોતાની સુખી હતી તે લાલખાને આપી. લાલખા તે લઇ દુરગતે પોતાની માતાની માહિની છપ્પી ચીલવાના હર્ષમાં છે; અને કાગળું માહ જતનથી ઉખેડે છે તો તે કોઈ પણ છપ્પી કે મુરતીને બદલે થોડાએક સંખદોની લગેલી ગોળ કુંડળો અને તે ઉપર કાંઈ સંસ્કૃત શ્લોકો સીવા બીજું કાંઈ હતું નહી. તે કાગળ ને તે ડાબરી લાલખા જરૂરી ઉઠી પોતાની માતાને આપી તેણીની ભુલ ભાંગવા જાય છે, તેટલાં તે કાગળને મથાળે લાલખા આ અક્ષરે વાંચો તે વીરમય થઇ. તેણી એક નવાઈ માંણી તે કાગળ પોતાવાસ રાખી તે શું છે તે જાણવાની ઉતાવળમાં પડી. પોતાના નામ સાથે આ કુંડાળું અને તે પણ કાંઈ નવી નવાઈ હોંસ ઉપજાવે તેવું; પણ પોતે સંસ્કૃતમાં પુરવીણ હોવાથી તે વૃદ્ધ વળણ ખુબ કળાથી ઉકળાવી શીકી મારી. તેણીએ પછે થોડા દિવસ રહી પોતાની માતાને જાતીબ્ય શીખવાની ઈચ્છા કરી. પીતા માહરાણાએ પોતાની રાજપુત્રીની હોંસ ઉપર લક્ષ આપી રાજ્યજોષીને ભોળાવી તે તાલીમ આપવાને તાકીદ કરી. એક આખું વર્ષ તે રાજપુત્રી રાજ્યજોષી પાસ જોઈતો અભ્યાસ કરી તે કુંડળી ઉકળાવી પોતાનો બવ સમજી આવતી હોનરતનો વખત ગણતી બેઠી હતી.

પોતાનો બવ ને પોતાની કર્મરેખા જાણ્યા પછે તેણીએ ગાયલુ શાસ્ત્ર ઉપર અતિથય લક્ષ આપ્યું. તે વીદ્યાભ્યાસ માટે માહરાણાએ દેશદેશથી માહ ઉસ્તાદો ભોળાવી પોતાની દીકરીને તેમાં અછી ગાયનકાર કરી. જે સ્વર ને તાન તે લાંબાવા રીખી હતી; તે જે પણ ઉસ્તાદોના સાંભળવામાં આવતાં તે દાંત વચે આંગળીઓ પકડતા; અને તેણીને ખાસ ગાયનસ્વરૂપ માણી માન દેતા હતા. માહરાણાની એક રાજ્યયુતકા જેણીના ગાયન માટે ઉદ્દેષોરનું 'મોટું' રાજ્ય તારીફ કરવું હતું, અને તેમજ તેણીનું ૩૫ અઠાગ ને નાખરાં અપાર એથી તે કંચણીની મીજલશમાં હજારે માહ યુદ્ધથી કુળના ખીરાજતા હતા. માહરાણો તે યુતકાને પોતાના રાજ્યનો એક શંગાર સમજતો હતો. અને તે તેવીજ ભગતીમાન, સાધવી ને સત્સ્વરૂપ હતી. તેણીને જ્યારે પણ કોઈ જોય ત્યારે તે જોગલુ જેવીજ પોશાગ પેઢેલી અને વાતચીતમાં ભોળી અબલ ને મયાણુ દીસે! તે રાજ્યકંચણી રાખેતા માણક રાજમાહોલમાં પર્વ કે તેના સુખ યાંકણે ગાનતાન કરવા આવતી હતી. તે જ્યારે લાલખા ગાયન માટે અજણી હતી, ત્યારે ગાયનના દીવાનખાનામાં તેણીને દાખલ કરવાને સૂત્ર મનાઈ રહેતી હતી; પણ જે વખતથી તે ગાયનના હિસાબ ને આવભાવ ને કવિતા ગાવાને સામર્થ્ય થઇ ત્યારથી માહરાણાએ રાજ્યકનચણીનાં ગાયન સાંભળવા આવવાની મનાઈ કાઢી નાખી. એ રીતે લાલખા દાખલ થતાં રાજ્યકંચણીના ગાયન ઓત્સવમાં પોતાના પીતા ને માતા જે જણની સભા બદલે લણુની થઇ.

રાજ્યકનચણી ગાયનની માહ નાજીખાઈ અતી આવભાવ સાથે એવા કરી રહેતી કે લાલખા ગાયનની અંશરમાં તદન ગરક ગઇ. તે આ વખતથી તેના કોઈ ખરાબરીની સુખી સમ સંનેહમાં બાહાજી પોતાના માહવરામાં જે છુટાપણું ને છટા ને છોક જોયે તે લાવવાના જાહેર ઉછાળા કરી રહી. આજ સુધી તેના સીખવનારા મરદ હોવાથી તેની અબજાણી આશનાઈના નેજરા ને કરના લેહકા ને કવીતના સખ્દ ને અર્થ માણકની અદાના અંદાજ ને સમજ તે બાહેર ઉડાવવાને થોડી હિમત ખીડતી; અને તેમ મોટાઉસ્તાદોથી તે ગાયન સોભતો આવભાવ સીખવવામાં પણ પરદો રહેતો. વળી તે રાજપુત્રી અને તે પણ એકની એક! આખા ઉદ્દેષોરનાં મોટા રાજપાતળી માલકને તો તે તેના ઉત્તમ છકેળ શંગારમાં શીખવવાને મરદ ઉસ્તાદોની છાતી કેમ ચાલે? માટે તે ખામી લાલખામાં જન્મ તળગ રેહી જતે; પણ તેણીના

કર્મમાં માથન શાસ્ત્ર ઉત્તમ તાલીમ લેવાનો એક નસીબો નોંધાયેલો; તેથી તે રાજપુત્રીને રાજ્ય યુનકા જેવી માહ ઉરતાદીવાળી અદા કરનારનો સંબંધ થયો. વળી કંચણી જાતે ઉંચ અવાજ ને સ્તવવળણ મનવાળો હોવાથી રાણાને તે બંધ વચે કાંઈ અડંબણ નાખવા જેવું રહ્યું નહીં.

આ રીતે લાલબા જે આગળ આપણે જાણી તેવી ઉત્તમ ગાયનબાજ ને અછી તાન અલાપ લેનાર નીવડી હતી. તે પોતાના કર્મને જાણતી માટે તે આ ઉમરમાં પોતાના મન ઉપર આનંદને બદલે સોડને બેસવા દેવાને વધુ ધીળી રેહતી હતી.

ઉદ્દેપોરના માહરાણાના અતલગ સગવળમાં ભુજપતી તાજપાળ માહરાણી જહવેરબા તરફથી આવ્યોછે. જે બળ્યાએ માહરાણાની જુવાની વેળાએ તેના મોટા નામને છાજતી યુદ્ધ મારી મેહથુલ ને રાજની આબાદાની કરી દીધી અને એવો તાપ બેશાડ્યો કે ઉદ્દેપોરના રાણાને માહરાણા પોતાખ કેહવાયો; પણ જ્યારે ઉદ્દેપોર પુર તેજ ને બળમાં અતી દીપી જ્વતઅંદમાં બાગ્યવાન કેહવાયું અને માહ મોહીની જહવેરબા સાથે ઉદ્દેપોરનો માહરાણા હીંદુ બ્રહ્માંદમાં સુર્યવંસી એકો આવ્યો, તે સમે કહ્યુજુવતી બળ્યા મૂરપાળ આર્ચીતા યમલોક પધાચ્યા તે કારણે તાજપાળને પોતાના વંસનો મુગટ ધારણ કરવા પોતાને રાજ જવું પડ્યું. આ વેળા માહરાણાએ ગર્વે છકી કીવા બેખખરીથી તાજપાળની કોઠપણ લાયક ખાતરી કરી નહીં કે તેની દરબાર વખણાયલી બળી શીરોહને આવકાર દીધી નહીં. એ ચાલનો બદલો લેવા જેવી તાજપાળને પોતાના પીતાના મર્ણની ધડી શવતી હોયજ ના, માટે જતી વેળા ઉદ્દેપોરની રાણીને કહી ગયો કે “માતા સમાન માહરાણીજી હું મારા વંસનું મુગટ ધારણ કરવા મારે દેશજીઉધું” પણ આવતે વર્ષે મારા અછા યુદ્ધાએ સાથે ઉદ્દેપોરને યુદ્ધ રણક્ષેત્ર કરી દધ રાણાનો ગર્વ બાંજીશ, અને જે મુએ મારા બળ ને વંસ ઉપર સ્થીર અજગપણ વરશાવ્યુંછે તે ઉપર હું મારા વેરની ઢગઢગતી આગ કુકાને એવું ભસ્મ કરીશ કે તેમાંથી એક માહ પક્ષની જહવેરબા શીવા કોઈ બચશે નહીં.” આ બાધણનો પ્રત્યુત્તર રાણી જહવેરબા કરી તે યુદ્ધને સંતી પમાડતે પણ તે તો તે મોહીનીની આંખ પળકે ઉંચી થાય તેટલાં તો મેહેલ બાહર જતાં નુરી ઉપર સ્વાર થઈ પોતાને દેશથી આવેલા જસુસ સાથે જેમ વ્રસારુમાં પવન ને વાદળ સંગાત દોડી ઉડ્યાં જાય તેમ ઉદ્દેપોરની બાગોળ બાહર નીસરતાં રસ્તે પડ્યો.

માહરાણી જહવેરબા જ્યાર તાજપાળની બોળોથી દીવસે દીવસે ગળતી ચાલી. વળી આ વખતે તે ગર્ભવંતી હોવાથી પોતાના પ્રિયપત્તી જયશીંહેને પોતાને મન તાજપાળનું બાધણ જેવું તેજ ને મજબુત પેઠુંછે તેમ સમજવવાને અવકાશ કે આરોગ્યતા બંધ સમાન સમે નહીં રેલાથી એ વાત અજગ રહી. તે રાણીએ થોડા દી પછે લાલબાને જન્મ આવ્યો અને હજી તે બાળક વર્ષનું તો થયું નથી તેટલાં ઉદ્દેપોર તાજપાળના અગણિત જુદાઓથી ઘેરાઈ ગયું. તે મધ્ય રાતે તાજપાળનો એક બાન જ્યાંહાં રાણી જહવેર માહ શોકમાં બેઠી હતી ત્યાંહાં પગ પાસે આવી પડ્યો. પેહેલાં તો જહવેર જેમ અંદ્ર કાળા વાદળ ફરી વળવાથી દીસે તે સમાન સ્વરૂપ થઈ પણ તર્તે તે રત્નહંસ પીછાંના બાન સંગાત રેશમની કરચી વળગેલી જોતાં જેમ વાદળી ફરી જઈ અંદ્ર અસલ તેજમાન થઈ રહે તેમ થતાંજ તે બાન ઉંચકી તે કરચી વાંચી જઈ પણ માહેની ચેતવણી જાણી અચંત બેચેન થઈ. તે બેચેની વધુ વેળા રહી નહીં કારણ તે કરચી જણાવ્યા પ્રમાણે ત્યાંહાં તે વેળા તાજપાળ સુધે લાખને જાણવા દેવ માપક હાજર હતો. રાણીની નજર પડતાં તે આગળાન માન સાથે નમતો બોલ્યો “માતા જહવેર શું હોકમછે ! આ કરમાં સમથર છે તે માફ વેર છે ! આ કરમાં કમળ છે તે માફ ઉદ્દેપોર

ઉપર હજી તેની આગળી મને નજરાણું થમસી કેળવણી ખરખરે રૂખી રહેલું હોત છે! જે વચ્ચે હોય તે બોલો માતાજી. જો માહિતી તો આ પડી એક પણ વસ્તુ થતી નથી તેટલાં માહરાણાનું મસ્તક આ જગ્યા છુટું થઇ આવી પડે છે! અને એક મારો આન મારા હથકરમાં જઇ પડતો એક પળકમાં ઉદેપોર જેમ મેં આગળ જણાવ્યું છે તેમ શોકપેર કરી દેઉં. મારા શરીર પીતા મહુ પામી અને માહરાણો મારી તરફ ખેંચકારી દેખાડે! શું આજ ઉદેપોર તેજ મારે છે તે તાજપાળની પુદ્ગળા સીવા કાંઈ બીજી અમલકારીક બાજુ થઈ છે કે તેનો આ તપ છે? જે જલ, જે માત્ર પ્યાર, જે રૂપાલુપત અને જે હીમત મને ઉદેપોરની માહરાણીએ નવાજી આજનો જખરો પુદ્ગળી અપાવ્યો છે, તે આતર પેહેલાં તેની રજા હું માગું છું. મિમાંથી જે જોયે તે માંગી લે.” જહવેર રાણી આ વેળા લાલબા ધરી ઉભી હતી, તેણીએ તરત તાજપાળના હાથમાં લાલબા આપી. જખરાં રંગે તેજ મારતાં પોલાદ કવચમાં ગરક ગયલા તાજપાળનાં કરમાં લાલબા એક ચંદ્રમા પ્રકાશી રહી. તે તે સુંદર માહીની બાળકને જોઇ છક થયો. જરા તરમ પડી તે બોલ્યો “શું આ લાલ પ્રકાશ દેઢ મારા હૃદયને પીગળાવતું બાળક ઉદેપોરનું વંશ રત્ન છે?” જહવેર બોલી, “હા શૂરા તાજપાળ એ માહ મુખ્યવાન રત્ન બાળક અબજરા ઉદેપોરના માહરાણા ને રાણી જહવેરના વંશની વારસ છે. માહરાણા આતર નહી, નહી મારી આતર પણ આ રત્ન બાળક આતર તું તારા કીનાને થડો પાડ અને આ મારું વચન લે કે જ્યારે આ રત્ન બાળક મારી લાલબા પુણું માહીની અવતાર અબજરા સમાન બીજીને ઉદેપોરને યથમાન કરી રહેશે ત્યારે એ તારી પટરાણી છે; એ મારું વચન છે. આપણે બધે વંશ સુર્યની શાખા છઠ્ઠીએ તાજપાળ આ તારા કીનાને આ પ્રેમમાં સમાવી દે. આ મારા વચનમાં તે સમાન બદળી નાખ, અને મોટું હથકર તે ઉદેપોરને આક ખરાખર કરવા અને આ મોહુ તરશી શીરોષ માહરાણાનો કાળ આણવા અને મને તે સંગાતે સતીરમે બસમ કરવા જગોએ તું કાળ પ્રભાતના મધુર વરશાવી શેખી રહેતા સમે તારો સંધિસો મારી ઉપર ને મારા પ્રાણસમાન સ્વામી ઉપર મોકળ અને તું અમારા મીત્ર ને અમારા મોતાના ખરાખર ઉદેપોરમાં દાખલ થઇ અમને માન દેઇ માન લેઇ રહે.”

તાજપાળ બોલ્યો “માહરાણી જહવેરના હું મારું વેર ને જોગ આ રાત્રની ગુપ્ત કાળોમાં હોમાઉં છું. હું ઉદેપોરની અમુખ્ય રત્નમાહીની લાલબાને વચ્છું ને નીશાનીમાં આ અમુજો લાલોનો હાર આ માહરી બાળા પટરાણીને પેઢાઉં છું! શાક્ષો ઉપર આ આકાશ ને આંદ. શાક્ષો નીચે પતિવર્તા જહવેરના ને આ લાલબા આંદ. સધળી મારી પુદ્ગલ તૈઆરી ને સધળો મારો જોશો બુજીને આ એક વચન તે બદળે મેળવી હું જેમ આજે તેમ મારે દેશ જાઉં છું. હું ઉદેપોર કોઈ કાળ લાલબા શીવાએ કોઇ મેલાવડામાં દાખલ થનાર કે નામ દેનાર નથી. જ્યારે આ લાલ ઉમરે પોહોંચે ત્યારે મારા ઉપર સંધિસો મોકળવો. ઉદેપોરના માહરાણા ને રાણીને તેની ગાદીને લાયક રાખ ને નજરાણા, પેહરામણી ને અજણા સાથ હું આવી મારી અમુખ્ય પટરાણી પામીશ. માતા સમાન રાણીજી આ વચન માહરાણાને જ્યારે સમી ખેરતો હોય ત્યારે એ આપ મોહડ મોહડ કહી મેળજો. આ બાળક મારો પ્રાણ થઇને મારી અહુમાં તેજ નામે છે” કહી કોમળ ચુમ્બન કરી પેલો લાલોનો હાર તે બાળકને પેઢવી રાણીને લાલબા આપી તે ગંભીર નમીને આજે તેવોજ ત્યાંહાંથી ગયો, પણ તે જાપ તેટલાં તો રાણીએ લાલબાના આંગ ઉપર ઢંકેલો મોતાનો રમાલ તેની સીંદ છાતી ઉપર લટકાવી દીધા. આ રીતે તાજપાળની માહીની લાલબા સાથ સંગાઈ થઇ હતી અને આ વચન ઉપર તાજપાળ સીંદ જેમ મોતાનું રાણુ પારકે હાથ જોઇ ગરજે તેમ ગરજી રહ્યો હતો.

તાજપાળ આજ પણ માહ જખરેા યુદ્ધસ્વી લોખંડ ધડેલ સ્વરૂપે આવેા જાતખંદ પસમ; રાજતોલડવૈએ હતા. વીકાળતાના સઘળા સંગાર તેને સરીર પૂર્ણ દીપતા હતા. તેની બાજુએ પાપાણના ધડેલા બે કામળા સરીખી ગાંઠાળીન કશીયી મુઠાઇ ગયલી ને અપરાધલી દેવને કરાવી રહે તેવી હતી. તેનો પંજો તો દસ સોંહના વીસ પંખા સાથ ટકર લઇ શકે તેવો જખરેા ને પોહાળો ને ભારે હતા. માહસામરનો મરમઘ જો તે સંમાતલડત ખાડેતો તેનું ડાચું સેજે તે જેમ માળણ કામળ ડાળીથી કુમરી કળી ચુની લે તેમ ઠઠથી જુડું કરી દે. તેની આંખો તો ન્ખાળવાને માહ કાળો નામ પણ હાંમ ધરે નહી. એવી તો વીષક્રુપા સમાન માહ પક અંધારી તેની જમૂડી ખિંચાયા માંહે લાલ અમકારા કરતી કરતી રેહતી હતી કે રોષ દેવતાને પણ ત્યાંહાં નજર કરવાને ડર પડે. તેના બે અદ્ધર એવાતો લાલ પ્રકાશી રહેતા કે ધડીભર કોઇ પંડીતની તે ઉપર નજર ગઇ તો તે નકી જાણે કે આ લાલ પ્રકાશમાન અદ્ધરો વચે વેર જવાળા ડખાચોને તેની કાંધક અગ્ની જે તે માંહેથી બાહર નીકરીછે તે પ્રતાપ તે લાલાસી છે. ગદા જેવી તો તેની હતેલી છે. જેની છાતી એવી ખીલિળી ને પોહાળી ને બાહર નીકળી ધાલ સમ વાંકદાર છે કે તે પાસ કોઇ પ્રવતના મરસ ભાગની કોટરેલી સીલા નીરજીવ છે. તેની કમર પતળી ને સોંહ સમાન મરેરદાર હોવાથી તેના એવરા છાતાનો છોક અતી યુદ્ધમાર શાલીને તેની શીરોધની શુનેરી મ્પાણ ને રતનજડીત મુઠના સંગારમાં તે એક માનવી સોંદર્ય છે, પણ તેના પગ જખરેા હાડીના દસન જેવા મુદાને લાયક રીતે ઘડાઇને રણસંગ્રામને રદનમાં મરક કરતા હોયની એવા અપળ દીસ્તા હતા. નખસીખ સેભામાં તાજપાળ કેવળ યુદ્ધાલંકાર હતો. તેની સો જુદાના બાલાના ધા ખાતાં લેસ પણ વળે નહી એવી પોહાળો ને જોરાવર પીઠ ઉપર મેંદાની ધાળ એમરવાઇ સમ રતનકુલ ઝળકીને તેના તુરીની મોલાદી નાળના અમકારાથી તેની યુદ્ધ મૂરતી માહ ટેકેળ દેખાઇ તેના ધારેલા રણુદાવમાં જીત મેળવતી હતી. એ પ્રમાણે તેનું સૈન્ય પણ ભારી હતું. જ્યાંહાં તે અઠાઇ કરતો ત્યાંહાં તેની સેનાધીપતીની અવલોકણ સક્તી ને અપાર સેના તેના નામનો હાક પણ વચે સ્થાપણ કરતાં જીત ને નજરાણામાં તેને કીરતીમાન કરી દેતો હતો. વળો તે જે તુરી ઉપર સ્વારી લેઇ રણમાં ધુમતો તેની ચાલ વા સમાન હોવાથી તેનું નામ વીજળા પડયું હતું. તે પણ પોતાના ધણી જેવા જખરેા ને તીખાં લોખંડમાં ગરકાવ થયેા રણને એવુંતો કોપાયમાન થઇ રાજતો હતો કે યુદ્ધ તેના વીજળી જેવા અઠંગ તેજ કોવતથી કાયર થઇ રેહતી હતી. તે મરદાનગીમાં જેવા કીર્ત કેહવાયો હતો તેવાજ રસીક, ને બારીકીમાં સમપૂર્ણ સમજી હતો. તે કોઈ કામ ઉતાવળ કે અવીચારી કરવાને તો જનમ્યો હતો નહી; પણ જ્યાંહાં આખર ને પ્રેમ ને વચનની વાત આવતી તો તેમાં પોતાનો રસ હક બિહવામજ તકાળ સમજેહર એવી ઉમ્મિ થતો હતો. હકવાજખી કે પોતાની આખર લગતી વાતમાં રોમન્ય હજારમાં ભાગ માટે લોહુનો વરસાત વરસાવેા એ તો તેની ચાલ સઘળે કામ કામ પ્રસીદ્ધ અશ્વલી હતી. તેણે જખરેા પોતાના મીત્ર રાજ્યો કે સેનાપતીઓને બિટ કરીછે તે એવી તો તેને ગર્વ ધરવા લાયક બેહદ ને મોઠી છે કે તે માટે તાજપાળને જાતખંદનો કોઇ રાજો કે રાણો ભારે ઇજવથી વખાણતો હતો. આ યુદ્ધ તાજપાળને ઉદેપોરના માહરાણા ઉપર અબુધણુની ખંડી અંટસને લીધે વેર જામ્યું. તે એવું બીતરમાંછી જામ્યું કે જેમ બરછી મ્પાણ બાહર નીકરી ધારેલા શીકારના કાળજે નેમસર ફૂંકાઈ આપાદ જઇ પેસે તેમ તાજપાળના વેરની બરછી તેની આનથી બાહર પડેલી હોનેહારી નેમસર આપાદ ફૂંકાઇછે.

તાજપાળ જે રાત્રી તે માહાલમાં અબુષણને સંભળી આવ્યો હતો; તે પ્રખ્યાત પોતે કમું ભણતો નથી એ રીતે મૃગયા મેદાન પેલા રાજ્યગોરને આચોતો જાળમાધ પડવાથી તે પોતાના રખવાળોને સ્વાધીન કરી ત્યાંહાંથી તેણે પોતાનો તુરિ ત્યાંહાં માચ્યો. હજુતો અબુષણ ગાયનના મધુર તાન લઇ રહીએ અને પોહોરેગીર પેલી ખેલાન સ્થિતિમાં સુન મારી મન ચાહી લેહમાં પડયોએ, અને રાજ સમાન આનંદના નીશામાં પોતાને બુલ્યોએ ત્યાંહાં આવ્યો અને તેને અબુષણ જાણે નહી તેમ આંખ મળવતાં ઇસારા કરી બોળાવ્યો. પોહોરેગીર જેમ વસીકર્ણથી વસ થયેલો નાગ મદારીને તાબે ચાલ્યો આવે તેમ પોતાના રાજને જોતાંજ સંઘળી સતા બુળો જખરા વુકાની વાણુ જોરે કુંજ રહેલા નેતરના તર સમાન ઠર ઠર કાંપતો તે પાસ જઇ ઉભો. તાજપાળ બોલ્યો કુંજ ના, પણ તું આ રીતીએ જ્યાંહાં સુધી હું તને ખીજી મુલાકાત આપુ નહી ત્યાંહાં સુધી તારા પદોણાંઓનું મન રાજી રાખ્યો જજે. જોયે તે આધારાકનો સામણ મારા મુખ્ય રસોયા પાસથી મંગાવી લેજે. જો ખખરદાર, બેદ સંભાળ્યામાં કાંઈ કસુર થઈએ તો ! બુજવતીના એ નવીન હોકમના પ્રતાપથી કુમમ્મા લોહરી પોહોરેગીર ગંભીરતાથી ડોક નમાવી પણ જ્યારે તે એક ખાસી નીંદ્રા ખેંચી ઉઠ્યો ત્યારે તે માહ પક્ષાતાપમાં કુલ્યો, પણ ખની તે ખની કરી મળ્યા હોકમ માશક અંદાજસર અબુષણને તે માહાલમાં જોયે તેમ રહે તે માટે એવી બેદરકારી દેખાડી કે અબુષણ પણ ધણા લામ્બા વીચારે તે પોહોરેગીરનો મરમ સમજી.

તાજપાળ ઉદ્દેષોરના રાજ્યગોરને તેની રાણી ઉપર સંધિસો કહી પાછો વળતાં ખીજી ફેર રંગ રાગ માહાલ આવી પોહોર્યો. આ વખત પણ પ્રભાતનો હતો. અબુષણ આ વખતે પોતાનું દરદ ગાંઠ ગાંઠ નવધારા લોચનોથી પ્રભાતને માટી થતી જોઇ રહીએ. આકાસ પળે પળ પોતાના માણીતા શંગાર સુર્યનારાયણની વધુ ને વધુ પાસ આવી પોહોર્યવાના ચોનો:માં જમતને જગૃત ને ચોંતાવુર કરેએ. તરવર ઉપર ચંડોળ ગાયએ નીચે મરથો વામેએ. વાહણું નખરાંખાજ ચાલ ચાલતી હસતાં નેણુ કરતી તેજની સાલુરીની સોડ ખેંચતી જાયએ. સુંદર પતંગ કળોની સુગંધીનું પેહણું ઠરેણું દવજુદ સરી પડતું પીવા તે ઉપર જોગીધ્યાણે ખેમેએ. અબુષણ પોતાના ભવનું વાહણું એકાએક કેવળ અંધારીમાં ગરક ગયુએ તે ઉપર વીચારતાં તેના કાળજના દરદના ઉભરાના બુદ તેના પાપણે પાપણુ તપકાતાં તેના ખસંત જેવાં જોખન ઉપરથી માતી જેવા અળકતાં લપસી પડેએ. તે બુજવતી જોઈ રેહ્યોએ. સૂરશાગર ઉલટા પડેલોએ. તે પાસ તેનો કંકુ જેવી લાલ પગની પાટળી ફરવાઇ રહીએ. તે અરધી લટયા જેવી પડેલી ખભે નાખેલી રોકીથી આકાસના ફરશરના દરશન કરતી હોયની એવી સ્થિતીની જોગન ચીલ સમાન સુંદરી તાજપાળ સારો દીવસ જોતાં પણ એક સ્વર કાઢતે નહી પણ તેટલાં અચાનક અબુષણની નજર તેની ઉપર પડી કે પોતાની આંખોના ગરતાં બુદ લુછી નાખી તરી ખેડી. તખત ઉપર ખેડી હતી તેથી તે જરા મનથી ડખાઇ પણ તર્તજ તેનો ડોક રતનહંસ સમાન ઉંચી લંબાતાં ગવે બુળો. તે બોળી “માહરાજધીરાજના લક્ષણ આપની સતેજ બાનુ ઉપર તીજક કરી રહ્યોએ તેથી આપ આ નર્ગના પતી હોવ એવું અનુમાન થાયએ. આપ અનુપમ દીસોએ. આપનો ચેહરો આપનું માહત્વ કેહનાર અંધ સમાન પોતાની પાસ સતાંને તર્ક સેને બાંધવાને કારણુ થાયએ. પછે વીજળી જેવી ઝળકે આશનથી ઉઠી બોજવતીને તે માહીની અબુષણે તખત પોતાના અન્ધાળા નેણે અરપણુ કર્યું.

તાજપાળને પ્રેમની વાર્તા કે રસના ગપાં મોડાં ગુમાવવાં હતાં કે તે તખ ઉપર બેસે. તેણે તદખીરથી અબુષણને બે ત્રણ સવાળો મેળ્યા તેમાં તેની ખાતરી થતાંજ કે તે જેવા

આબો તેણે જીર તેજ તાપે તુરી ઉપર કુદી ચઢી બેસાંજ કે રાણી નેલુસુંદરી પાસ પોતાને ખાંસ મોઢાલ ગયો.

નેલુ સુંદરી પોતાને વાળેવાળ મોતી પ્રાઇને રત્નશીંગારમાં ગરકાવ પુનેમ ચંદ્ર સમાન તેજસહીત બેઠી હતી. તે પોતાના બબ્બા પતીને પોતા સામે આવતો જોતાંજ મુગસમ ઉડી ગયો બાઠ ખીડી પડી. “સ્વામીરાજ આ મારાં મોઢાં બાગ્પ કે હું મારો શંગાર સંભાળ પછે આપની શખીના દરશનના સગન પામીછું. આજ મારું મન મારા જન્મનો બબ્બારી નોધી મારી છાતીમાં ઉતમ ઉમંગ ખીજવશે.” તાજવાળ બોલ્યો “હો મારી વાહણી રાણી આજ તાર જન્મની નવીન શખી શોકના કરમાં ચીત્ર કળાની શ્રેષ્ઠ અરપલુ કરી મને ઉદેપોરના રાણામાં કે રણસંઘ્રામમાં ખપાવશે.” નેલુ સુંદરી બોલો, “આ સંબંધમાં ઠઠા છે કે તરાસ એ મને સમજાવું નથી ! શું મારામાં ખુબશુરતી ને સ્ત્રી મોહીની ઝોછીએ કે આપે ઉદેપોરની લાલબા ઉપર દૃઢ્ય કુર્યાન કસ્યું છે ?” તાજવાળ આ નવા સવાળમાં ગભરાયો, પણ તે દૃઢતાથી બોલ્યો “મારી લોચન તે લાલબા મારા વેરની તૃપ્તિનું નજરાણું છે તે હું મુકીને કાયરમાં ખીંચ નહી” નેલુસુંદરી બોલો “આ નોમીત મારા કાળજી ઉપર કે રણસેવ રોલા શૂરા ઉપર મુરી બેસે તેમ ચોહાંટયું છે” તાજવાળ બોલ્યો “મારી હેડાંની હાર તે લાલબાએ હું વચ્ચો તે પછે તને સાત વર્ષે હું વચ્ચો છું, છતાં તું મારી પટરાણી કેહવાયો. તારા દરજ્જામાં લેમ કમી થવા દેનાર નથી. શું કામ તું મુળપછે ?” નેલુસુંદરીએ આસું ભરી આંખોથી કહ્યું કે “સ્વા માહરાજ સાંત સંમારમાં શસ્ત્રવીણા ના બેજો.” “શૂરવીરનો ધર્મ કેવળ શસ્ત્રવીણા છે” તાજ બોલો કોપી રેહ્યો. “શૂરવીર સ્વામી સંગાતે જળી મરવું એ સતીધર્મ પતિવર્તા સ્ત્રીના નેલુસુંદરી બોલો ચક્રો સમાન સ્વામી દૃઢ્ય સમાધ રહી.

નેલુસુંદરીના અતો કોમળ વાહાળે ભુજપતી તાજવાળના શસ્ત્રને દયાળું કરી દીધાં એવાં શસ્ત્ર પણ આનાકાણી ભરેલાં તાજવાળ પોતાને વદન જોઇ રેહ્યો; પણ શૂર પ્રેમને આપી અને શૂરો તાજવાળ લોહમાં સ્નાન કરવા કીંવા સ્વયમ્વરમાંથી પોતાની લક્ષ્મણાલા ધાયલી લાલબા લઇ આવી રજપૂત નાખ ને ટેક જળવવા નકી થયો. એ જોમ્મિર તાજવાળને. હોકમ થતાંજ લલુ લક્ષ સેન્યે કુચ કરી. તેનો સેનાવીપતી શૂરો તાજવાળ થઇને પોતાની તોપમાં ગરદના પીછ બોસી તે પેલા વીજળા અસ્વ ઉપર પોતાની માહ શૂરી સેના સાથ ઉદેપોરના માર્ગે ગગરાટજ ગગરેછે. અધ જાણે વા વેહો જાયછે, અને તેની નાગી શીરોઇ વીજળીજ પાડી રહીછે. નેલુસુંદરી બોગના શોકમાં ગાંડી થઇ ગાદીના વારસ વીરવાળને બોકી ઉપર બોકી દીધેછે. તેને ગળે વળગાવી વળગાવી તાજવાળને જતો જોઇને મુની થાયછે. પણ તે બોગ તે મોહીતીના મનને બહુ આકળો લાગતાં તે રાણી નેલુસુંદરી પોતાના વડા પ્રધાનને માહ આગ્રહથી રાજ્યરક્ષક સ્થાપી તથા પોતાનો અતો રૂપાળો કુવર વીરમળ તેને અસ્તક આપી કરીને પોતે શસ્ત્ર સજ્જ એક રૂપાળો રજપૂત પોઠેસ્વાર થઇ પોતાના સ્વામી પાછળ હજાર જખરી રજપૂતાણી રજપૂત પોશાગે લઇ નીસરી આલી,

અબુમણે ભુજનો ફેરશર તર્ત સમજમાં લઇ પોતાના સાજન્ડાઓને શીપાઇઓને પોશાગ આપી તથા પોતે પોતાનો સ્ત્રી પોશાગ અગ્ની બેડી ભસ્મ કરી લડવૈયા મરદનો પોશાગ આંગમાં નાખી તે પણ પોતા સાથ સાત તલવાર બાંધેલા સ્નેહી જેવા દીસતા સ્વારો સાથ ભુજપતી પાછળ ઉદેપોર લઈ જતા ધારી રસ્તે પડી.

સ્વયંવરની ક્રમધામથી ઉદેપોરનું સારું નગર બનરથાન સમાન સોભી રહ્યું હતું. દેશ-
 દેશના માહાન રાજાઓ ઉદેપોર આવી પોહ્યા અને માહરાણીનાં પરાણાગતમાં રાજી થઇ
 ઈચ્છા હતા. દન ઉગત સેના ને હાઠી ને રાજી ને જર ખજાણા બાહેલાં ઊંઠા આવી પડવાથી
 તે મુર્ખવંચનું. યથમાન ઉદેપોર ચીકાર થઇ ગયું, રાજ્યગૌર માહરાણીના ન્યાહાં જ્યાંહાં ગોત્રાં
 દીધાં હતાં ત્યાંહાં ત્યાંહાંના નજરાણાં ને શોખતો આવી સર્વના લાખોટા હજુર મળ્યા પણ
 તાજપાળનો સંવેસો મુળમે બુલી જઇ તે માહરાણીનો માનીતો થયો અને મદદી ભગીર પામી
 ન્યાળ થઇ ગયો. માહરાણી જહવેર પણ પોતાના પંદર વર્ષ આગળના વચનથી ગાંધીલ રહી.
 રાણીને તેમાં હર્ષ હતો નહી કે તે તાજપાળ જેવાની કાંઇ પણ દરકાર કરે ! એથી થયું એમ કે
 તાજપાળનું બારી સૈન્ય ધમધકાર આવી પડ્યામાં માહરાણીને કાંઇ ખ્યાળ આવ્યાનું સાધણ
 હોયતો તે ઉદેપોર પેરામનો ચોંતાર થાય ? તાજપાળના ત્રણ લક્ષ સૈન્યમાં હજાર હાડીએ
 યુદ્ધ કળાના માહ કેળવેલા હતા, જેઓ વખત પડે એક એક હોમલે ફાજની ફાજ નાથ કરી
 મુકનારા હતા. હજારે ઉંઠ જોરાકી ને હથારની સામગ્રીના ભરેલાં સંગ્રામે હતાં. સારા સૈન્યના
 ચાર ભાગ હતા. ધનુષ્ય કમ, ગદામાર, શીરોધ માર ને બાળા ફેંક એ માશક હોઇને તે
 દરમ્યાન ધણજ બહોણ સેનાપતીઓ જેઓ રણમાં જાય ખાટી આવેલા ને વળી યુદ્ધકળાના
 પૂરવીણ ને નેમખાજ હતા. તે સેનાથી રત્નપૂતાણાનું રેતીનું રાજી ડાળવા લાગ્યું, આઠ... ..
 '૦' જઈ કાંઈ વરસતો હોય એવો ડરામણો દેખાવ મારી રહ્યું. માનવા સોહુ ભક્ષક પસૂ
 પીએ તે સૈન્ય જોઇ તાપ પામી રહ્યા પણ ઉદેપોરને કસી ચેતવણી થઇ નહી ! ઉદેપોર તો
 , માહરાજ ને રાજકુમારોથી દીવાયમાન આનંદાક્ષેત્ર થઇ ઉમંગ મરક હતું. માહરાણી
 ની વાહનો લાલખાના સ્વયંવરનાં આત્સવ લગભગ આવ્યાથી બહુજ ખુશ ખુશ રહેતો
 એ અરમમાં એક બનાવ બન્યો તે ઉપરથી ઉદેપોર તરફ સામી રહ્યું. તે બનાવ તાજપાળો
 ॥ બે વીંછાસુ જનસુસો ઉદેપોર પોતે પોહ્યાંએ તે આગળ માકળી ફાકટમાં કપાઇ વડાઈ
 રૈઅતનો બચાવ કરવામા તે શબ્દો હતો. તે વીંછાસુ જનસુસોએ તાજપાળની ચઢાઇને બુમોટ
 શબ્દો અને રૈઅતને થોડા દી ઉદેપોરથી બાહર જવામાંજ બચાવ ને લાભ છે; એથી તેમ
 રાજ ને તેઓની સેનાના શીવાઇઓ ધણજ વધી પડવાથી જે આધ જોરાકીની મોળવારી ને
 રેહવાં ફરવાની આબદા જણાવા લાગી; એ પણ અભાવ માહે આવી શીરૈઅતમાં એક બે
 દીવસ તો થોડી રૈઅત ઉદેપોર છોડી ચાલી પણ પછે બે પામી મંગના મંગ રૈઅત ઉદેપોરથી
 નીમરી ચાલી અને કાળ સ્વયંવર થનાર તેમ તો માહરાણીએ જાણ્યું કે ઉદેપોરના મધળા
 અમલ રહીએ આસેપાસેના ગામમાં જઈ વીસામે લઈ રહાછે ! શહેરમાં જે છે તે શકત
 નોતરેલા રાજ, માહરાજ, ને રાજકુવરે તેમ તેઓ સાથ આવેલા લશકરે છે. માહરાણી આ
 સાંભળી એદ પામ્યો તોપણ પોતે તેનું કારણ શું ? તે ખરાબર તપાસ કરવાને આજ્ઞા રહ્યો.
 મધરાત ઉદેપોર, આવેલા રાજાઓના નાચ રંગ રાગથી રીજતું ને ખુશાળી કરતું તે વેળા
 માહરાણી પોતાની પટરાણી જહવેર ને પોતાની ગાદીવારસ લાલખા મંગાત બેસી સ્વયંવરની
 રમના મોટી વીચારેછે, તે દરમ્યાન ઉદેપોરની વસ્તી રહઅતની સેજ વાત નીકળતાં તે શહેર
 તજી ગઈછે તે જાણી જેમ કોઇ તકશીરવાર માહાન પ્રવત ઉપરથી પોતાની શીક્ષા માફક
 મગરી પાડતાં ચોંકી બેભાન થઇ જાય તેમ અતી ક્યાણી કમળ કાંટી જહવેરખાની સ્થીતી થઇ.
 લાલખા માતાની એ સ્થીતી જોતાંજ ચમ્પેલી સમાન શીકી મારી ગયો. આ દેખાવે પણ
 માહરાણી પોતા ઉપર આવી પડનાર તુશની વાદળ સમજ્યો નહી.

આંખના વધી પણ માહરાણી સ્વયમ્બર ઝોતસવની રંગભૂમિમાં તેથી અનુભવો રહેલા. બાલ્યા પોતાની માતાનો એકરો નોંધ ધારતી આંધ પડતે, પણ માહમતૂર હોવાથી તે શ્વાણી રજપૂતાણાની રાજપુત્રીઓ માહ ધીરથી ઇલાજ કરી તે મુઠ્ઠા ટાલી. રાત્રી બાલ્યા પોતાની માતા સાથે રહી. જહોરના પોતે મુઠ્ઠા પામ્યાનો પસ્તાવો કરી પછે એવી તો સાંત ઠરી કે પ્રાતઃપદ્ધતિ આંધીન થઈ હોય એવી તેની મુખ રેખા કહી આપતી. તેણી પોતાના મનમાં બાકુળ પેરાઈ ગયો. તેણીએ તરત પોતે પોતાનો મન યુનોહ પામી જઈ વીલાપને શોકમાં બદલી માખ્યો. મારી રાત્રી તો તેણીએ ઉદ્દેશને આરે પામી નોંધા કર્યું પણ સૌંચ કરતાં મનને કાંઈ સૌંચ કરવાનો કોઈ દૃઢ પાયો જણાયો નહી. ધારતી પ્રભાત થઈ અને ધારેલી અવસર નમીને હજુર ઠરી. રાજ્યજોષોએ મુર્ત આપ્યા પ્રમાણે એક જરી વીસ્તાર રાવટીમાં સ્વયમ્બર ભરાવો લાગ્યો. તે રાવટીના ત્રણ અંદ કસ્યા હતા. વચમાંના અંદમાં માહરાણીના તખ્ત પામી જમની ને ડાબી બાજુ તખ્તો ગોઠવાઈ તે ઉપર બેશનારા રાજ માહરાજાઓના છત્ર ને રાજ્ય નીશાનો ઠરી રેલાં હતાં. ઉડવાયલા મુખે સુધલા મુગટધારીઓ આવી પોતાને સીંહાસન ઠરી બેઠા. તે પછે માહરાણીના જમના અંદમાં લશ્કરનાં સેનાપતીઓ ને નામાંકીત નરે. હાથીદંતની બાજુઓ ઉપર આવી ઠસ્યા અને ડાબા અંદમાં જોનારે તમાશગીરો શેહરના કે પ્રદેશના આવી ઉભા રેલા. આ રાવટી ખીજી ઘણીક નાહની મોટી રાવટીઓ સંગાતે એવી તો વીશાળ ને બાહાણી બેંચાઈ હતી કે જો તે માંહે કામ પડે તો અર્ધલક્ષ મણુબ રહી શકે. તે માહાન રાવટીના એક અંદની એવીતો અછી શીશત રાખી હતી કે તે અંદમાં ખીરાજેલા સુધના રાજ, માહરાજ, ને પાટવીકુમારોની નખસીખ સોભા જરે ઉભેલી લાલ્યા નોંધ મનપ્રસન્ન સ્વામી વરે. આ મેલાવડામાં અનલરાય પોતાના ઠાઠ સાથે માહ સાદાઈથી ઉભા હતો. તે શરદ પુનેમચંદ્ર મુખ સોભાને તે રાક્ષસી સ્વયમ્બરમાં સર્વે આંખ્યો પોતા તરફ ખેંચી રેલા; તે પોતા પામે તે સમાન માહ સાદાઈથી સીંહાસનપર શીરોઈ કર રાખી બેઠેલા અજમેરના અમૃતસીંહને જોઈ હસી બોલ્યો કે “અબુપણુ તે શું આ નવીન શંગાર કર્યોછે !” અમૃતસીંહ બોલ્યો “બાબા અનલરાય મારી બા અબુપણુ શુખી છે ? માતાએ આપને એમ કુસલના સમાચાર પુછવાને મને તાકીદ કરી હતી, પણ આપે અબુપણુની જાણ દીધા વતી મને તે આ ભારી દાઢ માહવાળો સ્વયમ્બર બુળાવી દેતે.” અમૃતસીંહ અજમેરની ગાદીને વારસ ને અબુપણુનો બાધ થાય; પણ અનલરાય તો તેનું મુખ કેવળ અબુપણુ જાણી જાણી રીતે ઉમ્મરોઈ બોલ્યો તેમાંથી આ નવીન વાત નીકળી આબ્યામાં ને પ્રગળાઈ ગયો. તે બોલ્યો “ભાઈ આપ મને ઝોલખ દીધો” અમૃતસીંહ તે માંબળતાં એકેર લાલ થયેલો બોલ્યો “શું અનલરાયના અનલરાય ને અજમેરના અમૃતસીંહને ઝોલખ નહી ? શું અનલરાયની પટરાણી અબુપણુઓનો સ્વામી પોતાના બાબા બેવડી મગાહએ બંધાયલા અનલરાયની ઝોલખ માંગે ? બુદ્ધ અનલરાય હું અજમેરના રાજ્યનો વારસ ને તમારી પટરાણી અબુપણુઓનો ભાઈ અમૃતસીંહ છું” અનલરાય આ સાંભળી શલ આંધ મૃત્યુ ગ્રહન કરે તેવા મણુબ જેવો શીકો મારી ગયોછે; તે અબુપણુને આ એક વાક્યમાં ઝોળખી પશ્ચાતાપમાં ગરી ગયોછે તેટલાં લાલ્યાએ સુધ લાલોના નખસીખ શંગારમાં ગરક થયેલી અતી તેજ કાંટીએ દીપતી અનલરાય ઉપર વરમાળ ફેંકી પણ તે અનલરાય લે તે આગલ ખબરદાર એવો વાદળના કરાકા સમાન સ્વર થતાંજ કે એક લોખંદ કર લંબાઈ તે માળા બીલાઈ ગળે પેઠાતાંજ તલ્કાળ એક કનક લેખ તે સ્વયમ્બરમાં ફેંકાયો જે ઉપર ઉદ્દેશના માહરાણી ને માહરાણીના વચન ને

સીલ થયલાં હતા. તેમાં આ એક લીલી હતી કે “ભુજપતી તાજપાળને ઉદેપોરની લાલબા વચ્ચાનો લેખ થાય ત્યાંહાં સુધી આ લેખ તેની જગા સમજવો. વય લાપકની થતાં તલગ રાજ-કુવરી લાલબાની ઉદેપોરની માહરાણી જાહેરબા જાતન કરશે.” આ જોઇ તથા વાંચી સાંભળી સ્વયમ્વરમાં ખીરાજેલા સઘળા મુગટધારી ગગરી ગયા, પણ અનલરાય પોતાનો જાંબિયો કાઢી ઉઠ્યો. જરૂરે લાલબા પાત્ર ઉભેલી જાહેરબા તે જોઇ કેવળ કપૂર સમ ઉજલી શીક મારી ગયો.

સ્વયમ્વર સમયેહેર મ્યાન કાઢી એક તુશન જેવો છંડાયો. રાજવંસી ધારે એક માહ યુદ્ધ રાજવંસીએ તોડ્યો એની શીક્ષા માત્ર સમયેહેરજ કરી શકે, પણ તાજપાળના તરાસે તેના હક કરતાં એવોતો લાત્ર અંગારા સમ તપાને તે સ્વયમ્વરને કંપાવ્યો, કે લાલબા માહ બે પાત્રી તાજપાળને જોઇ પોતાના પ્રાલબ્ધનો પંઝા કેવો શત્રુ પડયોછે તે તુરત સમજી. તેના નેનામાંથી વીજળી પ્રગટ થઇને તાજપાળને ભસ્મ કરે તે આગળ અનલરાયે દેવ કર સમ પોતાનો ખુતી જાંબિયો તે ઉપર ફેંડ્યો. તાજપાળે તે જાંબિયાને લડાઇના મંડાણ નીશાનમાં લઈ માહ નાથ રણમોંગ કુડ્યું કે ઉદેપોરની ભાગોળના દરવાજામાં તે ભુજપતીની ત્રણ લક્ષ સેના કોઈ કાળા ભય સમાન ગાંભીર ને ગુપ્ત્યુ પેઠી. તેના ઉમંગમાં તાજપાળે પોતાનો લાંમ્બો ભાલો વચમાંથી પકડી એવોતો પાકા પેજથી પોતાના જવાન હરીફના છાતાપર ફેંડ્યો કે તેના બખ્તરની કડી બેઠી અધર ઝીલાયો. અમૃતસીંહે તે જોઇ સોંહ માશક તે ભાજાને તે અનલરાયની છાતીમાંથી ખેંચી કાઢતાંજ તે તેણે તાજપાળ ઉપર ફેંડ્યો તે એક અબજગા સમ જવાને જેમ માલણ કોઇ દોમળ કળી મુગી લે તેમ બીલીને મંદ હાસ્ય ને વાહાળ દઇ માહ ફેરવ્યું. અમૃતસીંહે તે શીકળ જોઇ ચોંડ્યો કે એ “શું માહરી વાહળી બા અબુપાલુ ! !” પણ તેટલાં જેમ તોડોના ટોળે ટોળાં કોઇ અનાજના ખીલેલાં ખેતર ઉપર આવી પડતાં પળકમાં ઉગ્ગડ કરી દે તેમ તાજપાળના લશકરે તત્કાળ ઉદેપોરમાં આવેલા રાજ રાજેન્દર ને તેમના સંબંધી વગેરે રેસાળા ને લશકરે ઉપર ખાનની વૃશા કરી. એક તરફથી તાજપાળના યુદ્ધો સૈન્યથી ધનધોરતા થયો રહેલી તે દરમ્યાન સુર્ય નારાયન પણ ઓંચીતા આકાશથી મેમાલુમ થઈ રાત્ર અંધારી સમ ભયનાક ખન ખન થતી પ્રગટી રહી. આ અંધારીમાં દાકણ ને પીસાચ તાંહાં તે સ્વયમ્વરના સુંદર સ્વરૂપળ ભુપતિઓનાં લોહીની ગંદથી ઉસકરાઇ શેહેલ કરતી આવીયો હોય એવો તાંહાં કાળ તાજપાળે ને તેની સેનાએ વરમાવતાં તેની હરીફાઇમાં ખીજ જખરા જુદા તથા રાજઓ ઉપર કાળ બાપી ગ્લો, એમ કહીશું તો તે માન્ય થઇ શકે ખરું; સખખ માહે ગરતાંજ તાજપાળના ખાનખાજોથી ઉદેપોર વીંધાઇ ગયું. માહરાણી દીવાના હાથી માશક હાંથી તઇ પોતાની જખરી તલવાર લઈ ભુજના લશકર ઉપર મંડ્યો પણ તાજપાળને મન વસેલા કીનાની જવાળામાં પસુ પંખી તો શં પણ એક નામે બ્રાડ કે વેળો કે બ્રાડી પણ બાકી રહી નહી. હવેલી ને માહલાઓમાં હરખમેર આવેલાઓ ગરક જઈ એક ઝુપડી પણ સામેત રહી નહી. તાજપાળના સૈન્યે સેજમાં ઉદેપોરના માહરાણાના સ્વયમ્વરને લોહુનો પાતાળ સાગર કસ્યો. કીંવા લોહુનો માહસાગર તાંહાં કોઇ ધધરી કોપથી ઓચોતો કાંઈ ફેરશર થઇ પ્રગટ થયો હોય અને ઉદેપોરનો ગઢ ગગરી પડી તે માહે ડુખી ગયલી માનવી લાસ સમાન ઉપર તરી નીકળ્યો હોય અને તે નામાકીંત શેહેર લોહીનો માહસાગર બની લખો બાલા, લખો જુદા, લખો તલવાર અને લખો દાલ તેમા રમત્યાળ બાળકોની રીતીએ તરી મન્ને મારતી હોય યા કોઇ કાળ સમ તુશનના સંયોગે પોતાનું બળ ને તેજ તે લાલ જલમાં બળકાવવી હોય એવો શોકાતૂર દેખાવ થયો ગયો. મુએલા જુદા અસલ અંગથી ખેવડા શલી કુલીને

માનવી આકૃષ્ટીમાંથી દેવની આકૃષ્ટીમાં બદલાઈ ગયા હતા ! જ્યાં ત્યાં નીરમળ પાણીના કુવામાં જ્યાં માથક પુવાન શરીર ફૂંતી જ્યાં મુરડાં થઈ ઉપર તરી નીકળેલા એ આજ ઉદેપૂરની મીલકત ને ગરૂરી બની હતી.

સાત કલાક પુદ્ધ મચ્છી ઉદેપૂરનો ઉપર કહેલો હાલ બન્યો પણ માહરાણી, અનલરાય, અમૃત ને તાજપાળ હજારો ધા આધેલા આર ભરેલા વેરસીઓ ગળ્ય જવા બની તે દરમ્યાન જાણે ઉદેપૂરની નીશાનજ નાબુદ કરવા સમાન તે દેશ ઉપર મઠ્યા. સાંજ એવી કાળો કે પૃથ્વીનો અંત તે પોતાના કરમાં લઈ આવેલી જેવી જ્યારી અંધકાર ભરેલી પ્રગટ થઈ હતી. તે વખતે માહરાણી તાજપાળના લશ્વકરમાં તલવાર ફરવતો ને હજારોને બાંધપર નાખતો તાજપાળ સામે આવી લાગો કે બોખો.

“સમાજ મારી શમશેહેર એ બુજડા. તેં મારેં મર્વસ્વ છુટી હરરાજ કરી પણુ તેમ છુટાઈ હરાજ થયો એ મને આનંદ છે.” પણ તેની શમશેહેર કોઈ દેવ પ્રવત ઉઠાવે તેમ તેનો કર ઉગામે તેટલાં તાંહાં અનલરાય આવી લાગો. રામ રામ ધા થઈને રામ રામ રૂધીરની ધારા કુટી રહી છે. આંખોના પાપણે પાપણુ લોહુ તપકે છે. નથી તેને આકાશ જણાવું કે નથી તેને જુમી નજર આવતી એવો બળમાં ખીજી જ્યાં તે કેવળ યમ અવતારજ, તેણે આવતાંજ માહરાણીને ધરતીકંપ જેવા ખોખરા, ખવીશ સાંભળી પ્રાણ તજે તેવો, પોકારો મારી કહ્યું. દુર રેહ ઉદેપૂરના માહરાણા એ પુદ્ધ મારી છે. મને આ તાજપાળની છાતી ફારી લોહીનો ખોખજો પીવા છે.” એ બોલતાંમાંજ તેણે પોતાની છાતીનો ધા દેખાડી તાજપાળને બોલાવ્યો કે “એ પુદ્ધ એક સુર્ય નારાયણ મોહી પડે તેવી અબજરાની વરમાળ માટે મારી ઉપર તેં આ દુષ્ટ ધા કસ્યો તે તને નાલાયક છે ? પણ મારો આ ધા તને કશું તેમાં હું નાલાયક કામ ઉપર મંડ્યો એમ કોઈ કેહતાર નથી.” મીંહનો સીનો તર્ત શટે એવો તેનો ભાજો હવામાં ધુમ્યો પણ તેનો તાજપાળ વંધ કરે તે આગળ એક અબજરા સમાન સુંદર પુદ્ધાએ ગંભીરપણે ચડાલ સમાન વાણીએ અનલરાયને જવાબ આપ્યો કે “એ બુલા પડેલા શુરા તેં પ્રથમથીજ માહપાપ કસ્યું છે કે ખીજને અરપણ થયતી, જન્મથી લગને સંધાયતી સુંદરીની વરમાળ લેવામાં તેં જે કસ્યું છે તે માહ દુષ્ટ પાપ તાહરા વંસનો છંડો લાવે છે” એ કેહતાંજ તે પુદ્ધાએ અનલરાયનો ધુમાવેલો ભાજો પોતાની તલવારે અધવચથી છટકાવી તે કપાઈ ગયેલો અરધો ભાજો પોતાને કર ઉઠાવી કહ્યું. “અનલ તારી અબુષણનો કીનો સમાજ” કે ધા આધા આગલ તે જ્યારે અનલરાય જે લગભગ નવ કલાક સુધી પુદ્ધમાં નીર્મીને વેરનો કેહેર વરશાવા લાયક જોરમાં ટકી રહ્યો હતો તે સેજેજ પોતાના પ્રવત મમ પણ બાજેબાજ ધનુષ્યની ટોંચ ખુંચી લોહી લુઆન થયેલા તુરી ઉપરથી સુઠા ખાઈ પડ્યો ને બચારો સ્વર્ગ પોંહાંચ્યો. અમૃત અબુષણથી અનલરાયની વીતી સાંભળી તથા તેનો અંત જોઈ પોતાના કાચના પશ્ચાતાપમાં તે જેવા શરીરનો બચ્યો તેવો પોતાના બે ચાર બચેલા રનેહીએ સાથ પોતાની રાજધાણીને માર્ગ પડ્યો. માહરાણી આ બનાવ જોઈ ખેસુમાર ઉશકાયેલા પોતાનો કર માહ મુશકેલીએ શમશેહેર સાથ તાજપાળ ઉપર લઈ ગયો પણ તાજપાળના જોર પાસ રાણો હરીષ હતો નહી તેથી તાજપાળે તેની હરીફાઈમાં પોતાને નામ ને કીરતી જાણી નહી. તેથી તેણે રાણાને ઇજા કસ્યા વના તેમજ લશ્વકરને તે ઉપર ક્રાંધપણ ઇજા કરવાની મનાઈ કરી મેહેલ તરફ પોતાનો વીજલો મેખ્યો. રાજમેહેલમાં તે ઉમંગભર દાખલ થયો. તાંહાં માતીના શીંહા મન ઉપર એક ગાયન ને રાગ મચાવતી કોઈ અદ્ભુત સ્વરૂપવંત સોક ગરક બેઠી હતી. તે લાલબા હતી. તે જોઈ તાજપાળે

તે સામે જેમ દીપક પાસે પતંગધું છક થઈ ઈરે તેમ નોતો ઉઠ્યા. તેની હાથ હાં પડી. તે તે સ્વપ્ન જોય કે તેને પોતાની વાહણી નેણુ સુંદરી આંખરી આવે. ધણી વેળા વીતી. રાત્ર ખાર ગટીકા યુજરી. તાજવાળ આ વખતે આકાશમાં જોયછે. ચંદ્ર આંખી પ્રકાશતી ઉદેપોરની જુદા ઉપર રૂદન કરતી હોય તેમ તેને મન વસી. તેની નજર મોહાલ સામે ગયી તો તાંહાં તેણે અમુપાળ અનલરાયને ચંદન ચેહમાં મેળી ફેરા કરી સતી થઈ જળતી જોઈ !

કરી તેની નજરે પ્રદેશી રાગ માહરાગઆ સ્વયમ્વરમાં આવેલાઓ સંગાતે તેની સેના જીવપર આજી એજતી જણાયી કે તે રાજમોહાલથી પોતાના ખ્યાળમાં ઉભરી પડી વીજળાપર ચઢો ખેરતાં યુદ્ધમાં મર્યો. ખીજો દીવસ થયો, ખપોર થઈ ને વળી આંજનો સમા પ્રગટયો કે તેની સેના પોણી કતલ થઈ તાંહાં પડુ આટીને પડી. રાત્ર થઈ અને વળી યુદ્ધ ધમધકાર મચી. અમર નામ ને યશ આટીને લડવૈયા મૃગટધારીઓ ઠીક રામશેહર મેળી પડતાં ત્રીજી પ્રભાત પડી. અને ઉદેપોર કોઈ દૈવોથી આજ થઈ પોતાં મજાન સુમજાન સમ થયી ગયું. સ્વયમ્વરમાં ખીરાજેલા મધળા મુગટધારીઓ પોતાને છાજતી મરદાનગીમાં મેદાન માંહે પડયાં જ્યાંહાં ત્યાંહાં પ્રભાતનું ઉજવાણું જાંખી ચંદની સમાન પ્રકાશમાં તેની શુરી સૈનાના પડેલા શુરવીરો સુતેલા તેને ધંધારો કરી કાંઈ ઇતામની ઉમ્મદે મોલાવતા હોય એવો તેને તરાસ પડેછે. તેટલાં તેની ચક્ષુ મજાન થયલાં ઉદેપોરના યુદ્ધ રાણુ સામે પડી તો હજી રાણો યુદ્ધમિર રામશેહર પકડી ઉભાંઈ અને પોતાના હરીફને મોલાવતો જોવા ચેહરે હીલતો દીસેછે. તાંહાં તાજવાળે વીજળો માસ્યો અને પાડુ આવી મોજ્યો:—“રાણુ તેં રાજહીન કર્મમા ત્હારી એજાઈ નીચી નાખીછે. મને વરેલી અને દીધેલી એવી ને પરિત લાલખા તે તેં શું સમજી સ્વયમ્વર રચી ખીજને માટે તેમાંહે ફેરવી?” “રાણો મોજ્યો હું ખીનતકશીર છું. હું એકાસ્થથી અનલયોછું. તાજવાળ તેં જાંહાં જીવાની ને યુદ્ધ કળા મેલવી તાંહાંજ આ લોહીનો તમાશો ખેળ્યોછે એ તને ને ત્હારા કુલને કાળો કલંક છે.” તાજવાળ મોજ્યો “એ રાણુ જો હું જાણુને કે લાલખા મારી પટરાણીછે એથી તું અનલયોછે તો હું આ યુદ્ધ રંગખાજી કરીશ મને.” રાણો મોજ્યો “હવે આપણુ આ ઉદેપોરમાં ખે પ્રાણુ બાકી છેયે. ઉઠાવ ત્હારું રાજ ને વાડ મને કે જો હું મર્યો તો તને વાહાડી કાપી છીણુ છીણુ કરીશ.” તાજવાળ મોજ્યો “એ સુર્યવંસી માહ જખરા તને હું સુર્યવંસી થઈ કોઈ કાળ આ માહરી જીવ જાણુ થયા પછે ધા કરનાર નથી પણ તું લગાર ખમ રાજમોહાલમાં હું એક છેલો પ્રવેજ કરી તારી પાસ તારા કીનાનો ભાગ થયા માટે આપુંછું. તે તરત વીજળો ફેંકતો મોહાલને દરવાજે કુદી પડયો, અંદર ગયો. પણ તે માંહે ગરે તેટલાંતો નેણુસુંદરીનો શીકો ચેહરો તેના નોવામાં આવ્યો તે આ કૌતુક જોઈ તાજીખીથી તેને મોહાલ બાહર નીશરી મલવા આજ્યો, તેટલાંતો ખુદરતે તે ઉદેપોરનો રાજમોહાલ પોતાને અસતક લેવા તે ઉપર એક જખરી વીજળીનો એક જખરો ફડકો પાડયો. તાજવાળ બાહર નીકલેજો નેણુસુંદરીની છાયાં પાછળ ભમાઈ ધસ્યો જતો હોય એમ તે કરી ઉદેપોરના ધારી મેદાન જાંહાં લખોલખ શુરાઓ ધા આઈ મરણુ પામેલા પડયાંછે અને રાણો હજારો ધા આધળ એક રાક્ષસ સમ પડ જોવા તે બનાવ જોયછે તાંહાં આવી લાગો; કે જગત ગરક ગયો હોય એવો તડકો થઈ લાલખાવાળો રાજમોહાલ ધરતીકંપના કાળખાખા સમાન આચકા સમેત જુમીમાં ગસ્યો, અને તે જોતાંજ માહરાણો એક આકાશ ભિડતી ચોશ મેળી તાજવાળ સામુ પ્રવચજ ગગરી પડયો. આ વખતે એકલો તાજવાળે મરણુ પામેલાઓ વચે ઉભા શુરાઓની મુરતીઓની ટુમરી નવ લક્ષ ગણતા એક હાથ મારી કઈ અગણીત ધા

આહી નબજો થયેલો પોતાના વંશના માહ બળ્યા માહરાણા પાછળ થોડીજ પળે પ્રસાધો પણ તે પ્રસાધ જુની ઉપર પડે થું કે તેટલાં તેણે વા સમ છંપો થયલી નેલુસુંદરીએ પોતાના પાસામાં ઝોળી પોતાની દાસીઓને હોકમ કર્યો તેમ એક મેનામાં તેણીને તેને ઝોલેળા પોતાના વહાળા પતિ સંગાતે મેલી અને જાંઠાં અનલરાયને લઈ અબુલણ જળી સતી થઈ હતી તાંહાં અંદન એહ સીઆવી પોતે માંહે સોક કરતી શ્રીકી આંદની સમાન બેઠી. પણ પોતે અગ્ની લીધા પેહલાં માહરાણા માટે એક અંદન એહ પોતા સામે બનાવી તેમાં તેને મેળાવી તેને અગ્ની દીધાના હોકમ પછે પોતે પોતાને અંગ અગ્ની લીધી અને એક વા મપાટા સમાન જળી બજમ થઈ તેની એહ જ્યારે પુર સળગી ત્યારે તેની વશદાર દાસીઓ એક પછે એક હવનમાં જેમ બ્રહ્મદેવ ચીદી સીદ્ધીની વસ્તુ હોમાવે તેમ હોમાઈ અને પોતાના રાજા રાણાં સાથ જળી જતાં તે એહ એવીતો વીશાળ પંઠરાઈ કે ઉદેપોરે તે સંયોગે એક અઠંગ મગ્ગાન થઈને પોતા ઉપર પડેલા પસમાન પુદાઓને અગ્નીદાહ કર્યા !

૫૬.

ઉધોજી કરમકી રેખા નિયારી ॥ ૧ ॥

બારબાર નેન દિયો મિર્ગનકુ ॥

બનબન ચરત ઉજરરી ॥ ઉધોજી કરમકી રેખા ॥ ૧ ॥

હજળ બરત દિયો બગલનકુ ॥

ઝોમળ કરદિના કાળી ॥ ઉધોજી કરમકી રેખા ॥ ૨ ॥

નિરમળ નિર દિયો કુપનકુ ॥

માગર કીનીહે ખારી ॥ ઉધોજી કરમકી રેખા ॥ ૩ ॥

જોગ પદાવો હે લે ગોપિયનકુ ॥

કુપજ કીની હે પિયારો ॥ ઉધોજી કરમકી રેખા ॥ ૪ ॥

તાજ સિંહાસન દીયો મુર્મનકુ ॥

પંડિત કાનો હે બિખારી ॥ ઉધોજી કરમકી રેખા ॥ ૫ ॥

સુર કહે પ્રભુ તુમારે ચરનકુ ॥

બારબાર જાત હોં બલિયારી ॥ ઉધોજી કરમકી રેખા ॥ ૬ ॥

કલી મલી ને ચંત.

કોઠ કનોજમાં રામશી રોડાડ કરી રાજ રાજ્ય કરતો હતો. તેની આણુ સારા દેસમાં પ્રતી હતી. પ્રજા હેત પ્રીતથી રાજ ઉપર શીઘ્ર રહેતી હતી. તેને ખે છોકરા હતા. વડાનું નામ પંખ ને નહાનાનું ચંત કરી હતું. વડો પરણેલો હતો, પણ નહાને કુવારો હતો. અંધમાં અંધ સારો હતો. નોરાવર ને શીકારખાજ હોયીને પોતાના રાજની સારી તલાસ રાખતા હતા. આપના મરણ પછે વડો રાજ્ય કારોબારમાં ધ્યાણ આપતો હતો; તેથી એખલો વડતો ચંત રાજ શીકારે જમને ગમત લેતો, અને કુરમતની વેળાએ પોતાના ભાઇ સાથે આવતો પીતો ને મનો મારતો હતો.

બનાવ એવો બન્યો કે એક દીવસ, ચંત શીકાર રમી શાંજની નગરમાં પેસેછે, ને સામિથી વાણીઆની જન બાહર આવેછે. રાજકુમાર ચંતના સીપાઇએ જનને અટકાવી; કે દુર રેડો ચંત રોડાડ શીકારેથી આવેછે. વાણીઆ બોલ્યા, કે એમ કંઈ હોય ! અમારો વરરાજા ત્રણ ધડીનો પૃથ્વીનો રાજ થાય, ને તમે તો મદાના રાજ છો, માટે એ વરરાજાને માન દીઓ ! ચંતના સીપાઇએ ધણ્યું કર્યું, પણ વાણીઆ ડાપણ કરતાં હકથી વધારે શાખ્યા, ને રાજકુમાર નગર પેસતો અટકાવી ખુબ હાઠમાઠથી બાહર નીશરા. ચંત એક બાજુ ધોડ બેઠેલો તે જન જોઇ રહેછે. તેનો ખ્યાળ આ વરરાજો ને હાલમાં સારી પૃથ્વીનો રાજ થાય, તે ઉપર ગયેછે. તે આશ્ચર્ય થઇને વીચારેછે કે આ તો ઠીક, જો હું દરરોજ એકએક બાયડી પચડું, તો રાજ રાજ પૃથ્વીપતી થાઉં ! પછે મારી આગળ કોઇ પણ રાજ ગમે એવો બળીઓ હશે તોએ જનાર નથી ! આ રી જન, જેની હજુર પાગમાં મોહટ મોહટા સાઉકારો ને વેપારીઓ રહેછે. સારા લુંગડાં મજાને સુંદરીઓ મંગલ ગાતી વરરાજાને રીજવવાને કસી મના રાખતી નથી. આહો ઠીક તાલ સુજાછે. જ્યારે તે મોહાલમાં આવ્યો ત્યારે તેણે પોતાને ધરિદ્ર રાજ ભાઇને જાહેર કર્યો, કે હું તો નીત એક બાયડી કરવાનો ને વરરાજા થઇ પૃથ્વી ઉપરની તે ત્રણ ધડીનું રાજ ચલાવવાનો. કારણ રાજતો નામના છે, પણ વરરાજા તો સર્વમાં વડો રાજ્યધીરાજ કેહવાયછે. રાજ થવામાં કંઇ માલ નથી, પણ હું તો નીત વરરાજા થઇશ. પંખને પોતાના ભાઇની આ નવીન કલવના ઉપર હાશ્ય છુંદુ, અને પાસ તેની પદમણી સ્ત્રી ઉભી હતી, તેણીને તો દેવર ઉપર ખીજ ચઢી. તેણી રીસમાં બોલી:-ઠીક ઠીક દેવરજી ઠીક નીતની એક સ્ત્રી કરીને વરરાજા થજો.

ચંત બોલ્યો તે પ્રમાણે નીતની એક સ્ત્રી કરે ને વરરાજા થાઇને સારા શહેરમાં મહથી પેહેલો ફરે, વર્ષ પુરં થતાં ૩૬૦ બાયડી પરણ્યા, પણ કોઈ સાથે વેહવાર નહી. એક દાહડે

ભાભીએ તાણે મારયો કે દેવરજી રાજાઓની માહટી કુવરીઓ લાવોછે ને એક પણ વેહવારમા નહીં લેતા, તે સ્ત્રી હત્યા માટી છે. સ્ત્રી જીવાન છતાં પતી તેથી વેગજો રેહ, એ દાલિદની નીશાનીછે. આપ એક તેમને આવડી સંખીઆબંદ બાયડીઓ શા ખાતર જોયે ? આતો પંખીઓ મીચલે મોહોલમાં પાંજરે પડી મુરેછે, આ ભવ એમનો જે ગુનરેછે, તેથી ઇષર નારાજ છે. દેવરે ભાભીજીને જવાબ આપ્યો કે ૩૬૦ બાયડી છે, પણ કોઇ બત્રીશ લક્ષણી અજી નથી મલી, તેથી ષઠ સાથ પ્રીતી પાપાણુ સાથ મોતી પટકયા ખરાખર છે. હોયે હોયે ભાભીજી બોળ્યાં કે આબજરાઓ હટે એવી રૂપાળી કામીની રાજકુમારીકાઓથી મોહોલ ભરયોછે, અને હજી બત્રીશ લક્ષણી નથી મળી. દેવરજી આ તમારી ભુલ છે. સંધીઓ બત્રીશ લક્ષણી છે અને તે પણ કામ પડે તો જોઇ રહેા એવી પુર્ણ છે. દેવરજી સ્ત્રીઓ સાથ ચેડાં મા કાઢો, નહીતર પરતાવણું પડશે ! ચંત બોળ્યાં ભાભીજી મને તો તમ સમ એક પરણાયો. ભાભીજી બોળ્યાં, જો આપ વચન આજો, કે આ રોજ એક લાયતા ડોળો, ને હવેથી એ ઢંગ તનો, તો માહરી ખેન બત્રીશ લક્ષણી ફુલવંતી તમને પરણાઉં. ચંત બોળ્યાં ભાભીજી મારે કબુલ છે. તમે કેહશો તેમ મારે ચાલવું. ભાભીજી બોળ્યાં કે પેહલાંતો એ શરત, કે આ ૩૬૦ રાજકુમારી-કાઓને ખેન માણીને તેમને ભાઈ તરફના નજરણા સાથ તેમના કપ્પીલામાં વાળી દો. એટલાંમાં હું મારી ખેન ફુલવંતીને કાગળ લખી આપનું કારજ કરું છું. ભાભીજીને હસી મળીને ચંત મોહોલમાં ગયા. ૩૬૦ કુવરીને પોતાની પાસે બોલાવી બળતચીને હોકમ કરીને નજરાણા મંગાવી દરેકને છાજીથી સત દમને હાથ જોડી પોતાની તકરીર માફ માંગી વીદાય કરી. એક એક રાજ ઉપર એક એક પત્ર સાથ સો આઝામીની સેના આવી કુવરીઓને વીદાય કરીને ચંત શીકારે ગયો. તે તાંહાં ફુલવંતીના ધ્યાણમાં છે. તેવામાં એક સ્વારે દોડતાં આવીને તાજમ બજારી કે માહારાજ રાણીઆ તમને બોલાવેછે. ચંત હરખમિર પોડે ખેસી ઉડયો તે ઘડીકમાં પંખના મોહોલમાં દાખલ થયો ત્યાં ફુલવંતી સીંહાસન ઉપર બેઠેલી ભાભીજીએ ખતાવી, કે ચંત તે જોઇ છક થયો. તે ગુપચુપ કનક માચી લઇને અદબથી પેઠો. ભાભીજીએ જોયું કે દેવર મારી ખેન સાથ વરવાને રાજી છે, એટલે પરસ્પર વીઠી ફરવાની ફુલવંતીને તેને રાજ વીદાય કરી. ચંત વીયોગથી શોકમાં ગરકાવ થયો. મન માહ લાગો; તે મન સંગાતે બોળ્યો કે:-કે પરણુ તો ફુલવંતી નહીતો દેહ પડો જવંતી.

ધણુને દેવનગરીનો રાજા દૈતાચુર ફુલવંતી ઉપર આશક હતો. તેણે, ધણી વેળા પંટયાળાના રાજાને, મોખલડેનું રાજ પંખ સાથ કારજ થયું હતું નહીં, ત્યારનો તેની ખેન ફુલવંતી સાથ માગણું જરી કર્યું હતું. પંટયાળાના રાજાને દેવનગરપાને પોતાની પુત્રી આજવી દરસત ભાસ્કું નહીં, તેથી બાહનાથી તેને આજ તલગ વેગજો રાખેલો હતો. તેના જમુસેએ ફુલવંતીને તેની ખેન મોખલડેના મોહોલે જવાનીતેને ખબર કરી, તેથી તે પોતાની સ્વારી સહીત તેના વળતા માર્ગમાં આવી ડોબ્યો, અને જેથી વીઠી પેઠી તે પાછી રહેછે તેવીજ તેણીને તેના સીંહાસન ઉપરથી ઉઠાવી પોતાના રાજમાં લઇ આવ્યો. આખી રાત તે વાધુ સમ તેજ અસ્વ ઉપર સ્વારી લઇને દેવનગરીમાં પોતાના મોહોલમાં પેઠો. હોકમ થયો કે નગરી દીપકોથી જળકતી બની ! લગ્નના મુરત ને મંગલ પ્રરીને તેને પંટયાળાની રાજપુત્રીને પોતાની સ્ત્રી કરી. નારજીલમથી તે કામીનીને રતન ને મોતી ને માણકમાં પુરી દીધી. સીતળ ચંદની આ રાત દેવનગરીના રાણમાં ચમકીછે. તાંહાં તેણે રાવતી ખેંચાવીછે. ફુલવંતી સાથ સ્નેહ બાંધવા આ રાણ તેણે પસંદ કર્યું હતું. તાંહાં તે પોતાની પરણેલી સાથ મોજ મારત.

દેવથી પ્રેમ દાખવતો થયો, કુલવંતીએ દેવેશ્વરને આર્જવ કર્યા કે માહરાં આ કારણની ખબર માહરાં ખાવ તથા કનોજના રાજકુમાર સંતને કરો, પછે તેમના હોકમથી જે ઘટવું હશે તે મારે કબુલ છે. દેવેશ્વર બોલ્યો, કે સંત કોણ છે ? તેની શું મકદુર છે કે માહરી પ્રેમકરને નજર કરી શકે, તારા આપને કેહવાડવાની મને શુભના કીક લીધતી નથી. જેઓ તાહરાં સંહાસન સાથ પટયાળાના રાજમાં પેઠાં છે તેઓથી આ ખબર તે વૃદ્ધ રાજાને પડીજ હશે, પણ આતરીથી જાણજે કે તે જો જુદામાં નીકળશે તો માહરી પાસ તેના શા ભાર ! મેં માહરી પ્રેમ વર્ષો થયાં માનથી તેને જાણ્યું ક્યો; છતાં તેને મારો ગૈરઆખર કરીછે, તોયે મેં તેનો બદલો ઉલટીજ રીતે વાળ્યો છે, કે તેની પુત્રીને માહરી પટરાણી કરી તેના માનમાં ઊભેરો ક્યો છે ! કુલવંતી બોળી આ બધા દેવેશ્વર હું વરેલી છું. એકની છતાં ખીજની કેમ વાજખી ખાયડી મણાઉં. આ વીટી તું જોઆ. તે સંત રોકોડની છે, જે સાથ હું વરો છું, મોટે આ લગન કેવળ હસી છે. મને જવાદે, આખરથી માહરાં વીતા ઉપર મને રવાના કર, દેવેશ્વર બોલ્યો છોકરી, તું હવે માહરાં કરથી કદી છુટનાર નથી. બહી આ રાત્ર તાહરાં ને માહરાં રનેહતા જમીન છે; આ સંદનીમાં આપણે ખુલાં છેએ. આખું દેવનગરનું રાજ્ય આપણા મંગલ જોષ ચુકું છે. અને આ ખરો પ્રેમ દેવ તેમ દેવ લોકમાં બોધાયો છે. માહરાં પ્રેમની મથકરો મા કરોશ, નહીં તો તું પસ્તામશ. મને બમાવીશ તો તું બમીશ, એ આતરી જાણ, આવ માહરી જહાલી, તારા રવામીનાયને રોજવ.

કુલવંતી વીચારમાં પડી. દેવેશ્વર તેને સંત આગલ વરો ચુકે; પણ સંત તેના સ્વામી દાખલ વીટી આવી ચુકો હતો. તે એકગમ વીટીથી બંધાયી, ને ખીજી ગમ જુલમથી વરી ચુકી. હવે તે અબજા દેવેશ્વર જેવા શૂરવીર પાસ શું ખીસાત ? દેવેશ્વરે તેણીના ગળામાં ખાડ નાખી. કુલવંતી બોળી, અવીચારી સજ્જર કર. એક અબજાના નાશમાં માહરાં જુદાને શું નફો છે ? પ્રંદથી તાહરી ખાજી મારી ઉપર કાવતી છે, પણ તે ઉપર તું મગરર મા યધશ. આજા કર, દાવ આબોચ તો તું મને આ લગન અવશર ભરીજ માહરાં ખાવ પાસ વળાવ, કે પછે હું તેમના પગ ઉપર પડીને ઇનશાઝ માગી લેજી. સંતને મળી માહરી હાલત ઉપર દયા ઉપજાજી, પછે હું લાયક તેની યધને માહરાં દાહડા આનંદમાં કાઢું. મને ખેડીમતી નજરાણાથી માહરાં ખાવ ઉપર જેવી હાલ ઉભીઝ તેવીજ રવાન કર. દેવેશ્વર વીચારવા લાગો કે આ જુલવંતી શ્યાળે. સતીને પતિવર્ત સંગાતે જેના બાપે આજ લાંખી મુદત થયી માહરાં ભાગાં ઉપર લક્ષ ન આપેલું, તે આ વખત કદાચ ઇનશાઝ આપશે. વળી તેણે ધારણ કે હું બળ્યો છું. તે જો મારી સાથ કપત કરશે તો પછે હું કદ તેથી ખાટયો જનાર નથી. પોતાના ખજનસાને હોકમ કરોને જે મરમ શીંગાર શરેખાવ તે મંદા સાથ એક આખરદાર સુધ રતનના શીંહાસન ઉપર કુલવંતીને પટયાળાના રાજપતી હજુર માન ને પ્રેમ ભરેલાં પત્ર સાથ પેલાજ લગન પોશાગમાં રવાના કરો.

કુલવંતીની દાસીઓ જે તેનું શીંહાસન લઈ ઉડીયો તે પોતાના રાજની દરબારમાંજ ઉતરીયો; પણ શીંહાસન ઉતારતાં રાજકુવરોને ન જોતાંજ તેઓ રાજની હજુરમાં ફગલાઈ ગયી. રાજ્યએ ભરે તેઓનો ગભરાત જાણ્યો, તારે ચોમર ખોળ જરી કરી. કુલવંતીના ગુપ્ત થયાથી તેણે વૃદ્ધાવરથામાં આ ધા જખરો લાગો. જન્મમાં કુલવંતીને પોતાથી દુર ન કરેળી, તે આ વખતે કોણની શેકાર થઈ છે, તે કાલજીએ તે દીવાનો શરીઓ યધ રહ્યો. પણ થોડાજ કલાકમાં તેના હજરો શીખાઈ સપરાઓ સાથ લગનના પેરવેસમાં કુલવંતીને ગરકાવ અમુખ્ય નજરાંણાથી

પેરાયલી દેવનગરીઓના માથે અમુખ્ય શીંહાસન ઉપર આવતી જોઇ તે ભેદ પામ્યો. કોધથી કુલવંતીનો તીરસ્કાર કર્યો, “હાઈ” મોહ કાળુ કર. મોખલદે પાસ જવાને બહાને દેવ્યાશુરને વરો આવી ! તું માહરી દીકરી નથી પણ દાકણી છે, નીકળ માહરા રાજની હદથી તરત.” કુલવંતી આ વુછકારથી પાણી પાણી યઇ ગઇ ! તે તખ્ત ઉપરથી મુહાંગ યઇ ભોંય પર પડી. તેના બાપે તેની શખને લાત મારી હંમેળો, તે દેવનગરીઓ ઉઠાવી લઇ ચાલ્યા. તે પાછલજ મોખલદે ધંતનું માગણું લઇ બાપ પાસ આવી. બાપે તેણીનો આદરસંકાર અતી વહાલથી કર્યો. કુલવંતી ખેવશ યઇ, પણ મોખલદે સાબુત છે, એ બ્યાળે તેને મન થોડો ધરવ રહ્યો નહી. મોખલદે બાપને સંઘા લાડ બગાવી બોળો, કુલવંતી કાંહાં છે ? આ સખ્દોથી બાપની આંખમાં જલ ભરાયાં, તે શોકાવુર યઇને ચુપ રહ્યો ! એ બનાવે મોખલદે અજબ યઇ. આગળ પરપુછની હોમત કરવી, એ સતીનું કામ નહી, મોઢે પેલું માયું હાથુર ધરયું કે પંટયાળાના રાજની નજર ઉગરી. તે બોલ્યો મેં કુલવંતીને ગેરહનશાષ આપ્યો; પછે ચક્ષુથી રદનની નીખ ચલવતો જતો ને બ્યાન પર બ્યાન કરતો તેણે સંધા હેવાલ જાહેર પાડ્યો. મુખલદે સાંભળતાંજ અરધી સુકાઇ ગઇ. તે બોળી, રાજયધીરાજ પીતા:—

રણવીર યઇને આ કર્મ અતી અધર્મ યયું છે. મોકળો આપણા કુતોને કે તે શખ પાછી બાપે તો ઠીક. નહી તો ચંત માહરો દેવર વીળાપમાં કાલ પામશે. પછે તેણીએ તે હકીકત ઠાવકી ચંતને જણાવવા એક દાના કાશદ રવાના કર્યો કે દેવરજી કુલવંતી તો પડી !

ચંત શીકારખાજી રમતો હતો તાંહાંજ તે કાશદ મળ્યો. જવાર રાજકુમાર ચંત જવાર. હો, હો, કાશદ, કેમ શી ખબર લાખ્યા ? મોખલદે રાણીના બસુસ દીશોછા ? હા માહરાજ આપ મૃગ્યા રમોછો તે જોવાને આ તરફ નીમરોલું. પેલું હરણું કોણે મરતતોલ કરયું ? કેવું કોમળ, કેવું ખુબસુરત, કેવું સોહામનું તે મારીને શું મેળવવાનું હશે ? રાજકુમારનું તો આ કામ ન હોય ? મારુંજ કામ. મેં એ પ્રેમથી વીધું છે. આપ યમ થયા તે નાજુખ મીર્ગના ! કેવું તે મુરડું યઇ સ્થાવર પડી છે ! દેવતાઓમાં પણ તાકાત નથી કે તેનું એક સુમારું રૂવું હીળવે ! આવા શુરવીર સજનનું હેડું આયું કઠણ મેં આજ જાણ્યું. ચંત માહરાજ આ ઠીક ના યયું, પણ કર્મ હોય મો બનીઆ વના મ રહે. દરરોજ એ રવેશ કર્મ પોતાનું કારજ સાંધીને પોતાના પતીનો નીકાળ કરવું જાએ. જોઓ કે પંટયાળાની બલોસ લક્ષણી પદમણી રાજકુવરી કુલવંતી બોલ બોળતાં શખ યઇ પડી. કેવી સ્વરૂપાંન કાંતી કેવી ાળમાં ગેખ થયો ! ચંતને હાડે હાડ લાગીજતી, શું કહોંએ માહારાજ ! ખરું કહુલું જે કહુલું તેમાં રેસ તશત તના સમજવો. કે તે ઉમંગ ભર શીંહાસન ઉપરથી પોતાના પીતાના કોર સખ્દ સાંભળતાંજ લાજની મારી મુહાંગ થતાજ કે દેહ તજી ગયો. આજ તે સોહામની મુરતનું એક રોમ પણ આપણા જેવા મત્સુલોકમાં રહ્યું નહી ! કરમની એવીજ લીખી રેખા. જેમ તે મીર્ગના હબારીમાં ચેન મારતી એકાએક પમડુત સરોખા ચંત રોડોડથી વીંધાઇ ધાયલ યઇ મુઠ; તેવીજ તે પંટયાળાની રાજ મીર્ગનાની સ્થીતી જાણી લો. જોતાં જોતાં તેણીના ઠાઠાકથી દરખાર દંગ હવી, તે અરસામાંજ જોતાં જોતાં જીવ ને દેહ વચે બોગ મચીને ઝાંખરીથી તુટેલું કુલ કરમાઇ જાએ તેમ કરમાઇ પડી. પીતાએ જેનો તીરસ્કાર કર્યો તે નીરદોષ શખ દેવનગરી યુદ્ધાઓ ઉઠાવી લઇ ગયા ! ટેવા વીચોત્ર બનાવ !

ચંત આ બનાવ જાણી બોલ્યો, કે હવે માહરે જીવવું શા ખપનું ? કુલવંતી વનાનો ચંત શું કામનો ! ચંદ નહીતો ચકોર મુઝોજ જાણુ. હાપ હાપ બત્રીસ લક્ષણી એ વહાળી

કુલવંતી તાહરા બોગમાં ચંત ખેસા થઇને પ્રશ્ન ને રાતમાં રજળી રજળી મગશે. ઝી નીદ્ય નથીય તે' માહરી ઉપર લગરોક દ્યા ન આણી. ઝી કળ તે' આવાં સતીઆણાં રતનનો ભક્ષ કર્યો ! કુલવંતી વગરના ચંત, તું જાણે જીવ વગર દેહ કોઇ મંત્રથી આમ તેમ મુગ્ધ રજળેડે. કાશદ બાબો, માહરાજ શુરવીરને આ અબળાપણું ના છાને. શાંત યામ્મો, વીચારે કે કુલવંતી વગર કુન્યામાં બલ બલીઆ પડીએ. ત્રણલોકમા જેની હો હા થયી રહીએ, હુરી ને મિથા શાનોતો કળી કન્યા પાસ કુલવંતી શા ગણવીમાં ? પ્રકત ઇલાસન જેના કાંતી ઉપર માહીને રાજ તે કુવરોનો વાદવીવાદ કરેએ કે ગાંધર્વોમા કોઇ ઝિંદી અબઝરા પૂણ નથી. તે દેવાંગ ઝિંદી પતીવર્તા, બત્રીશ લક્ષણી, કે દેવતાઆ તે વરવાને વીરનું પામે રજ માંગેએ, જો ઝિંદામાં આપને કઈ શંકા હોય તો રાણીઆ માખલદેને પુછવાથી તે બાંગશે. આ વખાણથી ચંત ગોડા કુલવંતીને ભુલી કળી ઉપર માહીત થયા; એટલેતલગ કે તે કુલવંતીનું નામ ભૂલ્યો ! બસ તેનું કામજ રાત દીવસ કલી કલી કલી જપવાનું મરં થયું. એટલામાં કનોઝમાં બાબીજી આઆં, તે હોહોકાર સાંભળીને દેવર તેમની પાસ પધારયા, બાબીજી હું કલીને લેવા બજાઈ. કલીને લાવો તો મળીને પણ સાત લાવજો. દેવરજી આ તમારા ઢંગ હું આગળથી જાણતી હતી, પણ તમારી મુજમાં માહરી કુલવંતીનો જન મેં અરબાદ કરાવ્યો. ત્રેલોક કલીની તારીશનું આકું કુંડેએ, પણ તે માહરા કરતાં કંઇ વધુ નથી. દેવરજી તે કઇ કુલવંતી નથી કે સેજ મક્તાં વીસરાશે ! તે કઈ માખલદે બાબીજીની પેત નથી કે બાબીજીના પ્રેમથી તે કારજ સંધાસે. તે લાવો તારજ માલમ પડે કે બત્રીશ લક્ષણી પદ્મણી આ તે કેમ મેળવાયએ ? ચંત ચીડાયો, હું ડ્યારે અરે કે જરે કલી ને મલી બંધે પદ્મણીને લાગે તોજ અરે તાહરે દેવર ચંત રોડોડ. બાબીજી મણો મનાવ્યો, કે માહરીજી ભુલ થઇ, હઇજ રેહો, માહરી પાસ રેહો દેવરજી; પણ દેવરજીએ ઘોડે નાખતી મુકી, તે આણ પાણી લીધા વગર, ભુજોજ માહોલથી નીશરે, તે અરથી રાતે રાણમાં નદી કાંડે હરમટ બવાનીનું મંદીર તાંહાં ઉતરે. તેણે ખાકીની રાત વીચામો લેવા બદલે તે મંદીરમાં ઇશ્વરની શિવા અર ભાવથી કરી. જ્યારે પોહાર શોટા, ત્યારે કલી કલી મલી મલી જપતો તે જાંહાં ઘોડો લઇ જાએ તાંહાં ચાલ્યો. અરે બપોરે તે દીલ્હીમાં દાખલ થયો, દીલ્હી જોઈ તેની શીશરી શટી, કે આ શું નગર કે બજા !

ચંત દીલ્હીને ઇંદ્રપુરીસમાન નીરખી રહોએ. દરેક હવેલી માહોલ ને વી રમણીય, દરેક સ્વાર રાજા જેવો પ્રકડ અને દરેક જણ નગરશેઠ જેવો તોરવાજો દેખાથી તેને પાર વીનાની અચરતી ઉપજી. ચંત ધણો ખુબશુરત હતો, તેથી દીલ્હીવાનોનું તે ઉપર લક્ષ યેચાયું. શોડલશ વાણુષો તો એટલો માહીત થયો કે તેને પોતાને માહોજો લઇ ગયો. પ્યારથી પરીણાગત કરી. લાયક આદરસનમાન સેવા ચાકરી કરી. તેણે ચંત કોણ છે ? તે પરાક્રમી છે કે કાયર, જાંઝ ખીજ છે કે સામાન્ય, તે પારખું કરવા શોના રૂપાની ઠ જે પકવાણ પરીચાચું. તે નોતાંજ ચંત બોલ્યો, કે હૃદય માહરં ભોજન લેવા લાયક નથી. એ દી હવે મને ઝેર નેવા લાગેએ. એ ઉપભોગ માહરા મન ઉપર મારી રથીતીનો ધીઃકાર પાહરતા હોય એમ જણાયએ. આ વેભવ ને આ મીઠાંન હાલમાં મારે કામ આવે એમ ખીલકૂલ નથી. જ્યાં સુધી મારું ચીતવન જેમાં છે, તે પાસ ના હોય ત્યાં સુધી આ તન મન મગ્ન કરતાં પકવાણો તમને નેગોપાળ ! ! શોડલશ સેજમાં પામ્યો કે આ કોઈ માયાનો ભોગ છે. જાંઝ છે. રાજવંસી છે, અને યુદ્ધીજીજી જણાયએ. ચંતને ધણો સમજાવ્યો કે આ પી ને આશામિસ લે, પણ શોડલશ તેમાં નીશ્ચળ થયો. ચંત તો કલી કલી—મલી મલી જપવા લાગો. આ શુંદર કુમારીકામ્મો આ બત્રીશ

લક્ષ્મી પદમણીઓ તમારાં ધ્યાનમાં રાજ ચંત છે? કલી કલી-મલી મલી બબડતાંજ અંત તે નીંદાવશ થયો.

નીંદામાં તેણે જાગૃત્તવને જોયું. જે પોતાના બંધે કરમાં ખીલેલાં પુષ્પે ભગવતી ડાંખણીઓ લઈને તે પાસે આવી. મંદ હાથથી તે પદમણીઓ અતી પ્રેમના આસીરવાદ દઈને તે ડાંખણીઓ તેના હૃદયમાં જાડી, તીવ્ર કંઠે. નવીન માતી માળાઓ એક પછે એક એવી જે તેના મળામાં નાખી. પછી આકાશ શરી સુર્ય નાગવલુ પ્રભાતે લાડના રેલછેલમાં ડાલતા ચઢી આવે, તેમ જે અબઝરા અતી રૂઝાળી જોખનના બખતરમાં શીકરાવલીઓને ધસારે ચલાવી લાવી તે સાથે ધરી કે એક દેવાંગ રવારી સાથે બૃહસ્પતીઓ ત્યાંહાં આવી લમગાંથ ચીમટયો! ભૂમિભૂમિ આરતેથી સુખન લીધું; કે ચંતની ચઢુ આવલુ માસની ચુલાખની કલી મીચાલે ખુલી ગયું!

સ્વપ્ન, ચંત હૃદયે કે ગેય થયું, અને ચંતના મનમાં વેદના થઈ. કલી મલી સાથે કાંઈ પણ જોખમ એડી, ગમે એવી બાજુ પણ જાને એડી મલવું ખરું; મલીને તેઓને પ્રીય પતી થયું એ પણ ખરું અને લેશ જોર ન દાખવતાં તમ સ્વભાવે શકત પ્રેમના ખોલે તે જીવ મેલવની એ પણ ખરું. પણ પોતે પરદેશી પરદેશ પગધીન અજાણ્યો મટિ કોઈપણ વીરવાસુ કર્યો જોયે. શાડલશાનો પ્રેમ પાકો છે, અને જો તે મને આગ્રહ કરે તો હું તેને મારો ભરમ જણાવીશ, એ દૃઢતાથી તે હતો; તેવામાં શાડલશાની વહુએ આવી કુધના કનક લોરો હજુર મેલ્યો. શ્રી એટલે કોમલ વણીએ ઉચારી, બાઈ જોરાક વના તમારું દીલ અચડત થશે તે ધારી ઇચ્છામાં તમારું કેમ આગલ વધશે?

ચંતે જવાબ દીધો “પતિવર્તા બા તું ઠીક જોળી. આ હું પીઝું. માહરા મીત્ર કાંહાં છે? હું આસા લઈ જવા ચાહું છું, કે વધુ યોગવામાં પરીણામ નથી.”

‘કળ હુંય તો એમ્મે કમાન, જર હાય તો રહે જવાન.’

વાણ્યણી જોળી, બાઈ એટલી મકારામાં કેમ રજ લેઓછો? આ તમારુંજ મકાન છે. હંધ તમને જે જોઈશે તે મળશે. માહરા પતી તમને લેશ આછું પડવા ન દશે. છતાં જે કરમની બની તે કાંઈ કરતાંએ મીટનારી નથી.

હોનેહાર હીરદે બસે, ખીસર જય મય સુધ,

જકો જેસો બાયગ હે, ઉપને તેસો બુધ.

ભામ ગયી શીરકે મીલે, ધન ગયે શીર આય,

પ્રાણ ગયે શીરશીર મીલે, સો ગયો પતહુ ન પાપ.

બાઈ રહુશીર છે, મટિ ચેતી સાર એમ્મે. આસા લઈ છું. વાણ્યણી ગયા કેડે શાડલશા લામલોજ આવ્યો. તેણે ચંતને ખુબ દેહાશે દીધા, કે અધારો થઈ શકે નહી. મને તાહરા ઇરોડો જણાય કે દેહ આશ્રતમાં તું રહેયો છે. આ પરદેશ તું મને તાહરા મીત્ર જાણુ. મારી પાસ પૈસા છે. અકત છે. વીધામ છે. કળા ચાતુરીમાં હું દીલીવાન છું. શહેરને ખબર છે કે પાદશહ માહર કેટલું માન રાખે છે. તું સુખે મને તાહરા ભેદ કર.

ચંત જોળ્યો, માહરા ભેદ સાદો છે. કળી મળો પદમણીઓ ઉપર માહર દીલ લાગુ છે. તે વરવા માગુ છું. શાડલશા જોળ્યો, આ એઆળ મા કરીશ. તેઓ આગતો ભવના દેવાંગાં છે, તે માપથી માનવી દેહમાં શહેરના મેધા શાનીની દીકરી અવતરીયો છે. ના, જન જતાં પણ હું એ એઆળ અમલમાં લાવીશ. હું છું તો કલી મલી આતર, મરં તોપણ કલી મલી

ખાતરજ, એમ ચંત બોલ્યો ને શોડલશા વીચારખૂં પડ્યો, કે મમ્ જાણવામાં આ પેહલીજ મેં છકર આધી. જાતણો વાણ્યો માટે ચંતે બહુ સમજવતાં જ્યારે તે ના સમજ્યો, ત્યારે કહ્યું કે આવ તને હું મેઘાસોની કને નોકરીમાં રાખું. તાંહાં રહીને તાહરો પ્રેમ પકવ.

જેસે જરી કેમકે ભારે, ભરમ હોય ન પરે અંગારે,
એમી પદમણી હે પ્યારે, માન મારી જગ એક તારે.

પદમણી છે. તે આ મીત આખી જગત હુંડે તોએ ભાગ્યે એક મળે, પણ દીલ્હીની પાદશાહાત સત્વવાડી છે, તેમાં પ્રકત સોનીને તાંહાંજ ખે પદમણીયો અવતરી છે. આ બત્રીસ લક્ષણી પદમણીઆનું પાદશાહે માંચુ કસ્યું છે. મેઘાએ તે કયુજ્યું છે; પણ પ્રેમના શીકારને આ દોહો સજવાર છે કે,

જો દેખત મન ઉલસે, તેને નીર જરંત,
તે શુજલુ કેમ વીશરે, યુગુશાગર યુલૈવંત.

ચંત બોલ્યો, મને કલી મલી સીવાએ આ ભવ કેવળ ભાર છે. હું શીરોઈમાર છું. શુર છું અને ગમે એવા જુદાને જીતું તેવો છું. એક વખત મેઘાને મલું. એક વખત કલી મલીને જોઈ, તો પાદશાહને સપરીમાં ઉડાઈ. શોડલશા બોલ્યો, રજપૂત છે આપ? હા મીત. એમ કહી તે મેઘાને તાંહાં જવા ઉડી ઉભા થયો.

મેઘા શાની દીલ્હીના દ્રવ્યવાનોમાં માહોટો ગણાતો. લખેશીઓ તેના દરવાજા આગળ રોજબરોજ પોતાના કામકાજ માટે જાતે આવતા જતા. પાદશાહ આડવાડયામાં એકવાર જરૂર મેલાપ લેતો ને લેતોજ. અમીર ઉમરાવ તે તરફ સાહ રાખતા. દીલ્હીની પ્રજામાં તે માટે અજબ મારો વીચાર પેડા હતો. જે જોતું મેઘાને તે અતી અદબથી તેને નમી જતૂં. તેની જાતમાં તેનું નામ શરકાર માશક ખીકતું. તેની પેહુડી એકરાજ દરબાર જેવી ચાલતી. દરરોજ અર્ધકોટીના દાગીના તેના કારખાનામાં બનતાં. રતન, માતી, માણિકતા, તેને તાંહાં ભંડારો ભરેલાં રહેતાં. તે ખરો ભાયગશાલી હતો. તેને ખે દીકરી કલી ને મલી સતી ને બત્રીસ લક્ષણી લક્ષ્મી સમ પદમણી હોવાને તેનો જન્મારો શરણ હતો.

તે ભાયગશાલી માનવી પોતાની ગાદીએ બેઠોછ, અને મોટમોટા શાહકારો સાથ કામ-કાજની રગજીકમાં યુંઠાયોછે, તેવામાં શોડલશા ચંતને લઈને તે હજુર દાખલ થયો. શોડલશા ભારે વગવાળો હતો અને સાથે ચંત જેવો દેખાવરો જવાંન એટલે કોઈ માહુદી ખટપટ છે, એ બંધે મતલબે તેણે તેઓને ડોક હળાવી આમન બતાવ્યું. ખીજી ત્રીજી ખટપટો જલદી પતાવીને તે શોડલશા તરફ મુખ ફેરવી બોલ્યો, કેમ શેઠને તજદી લેવી પડી? શોડલશા બોલ્યો, સેજજ. પછે વાત પરથી વાત કાઢીને ચંતને બતાવી તે બોલ્યો, મેઘાશા આ જંચનું શરબંદ છે અને તમારે તાંહાં નોકરી માંગેછે. માહરી પણ ધરજા છે, કે એને સારી તરતીબથી તમારા શેવકોમાં દાખલ કરો. અચરતીથી મેઘા શાનીએ તે વાણ્યાના સખ્દ રાખ્યો. ચંતને નીરખી તે બોલ્યો, આ તે શું શાનીના કામમાં આવશે!

શોડલશા અને ચંતને છૂટા પડ્યાની વારી આવી. સાહથી શોડલશાએ ચંતને આલીગણ કસ્યું. તે બોલ્યો, મીત જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે માહરું મકાન આપનુંજ છે. જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે જે જોયે તે શરમાવજો, તે બજાવવામાં હું માહોટો આનંદ માણીશ. ચંત બોલ્યો, આ તમારો ઉપકાર માહરા હીરદ સદા કારમ રાખીશ. અંતે જેમ મારાથી એ વળ વલાએ તેમ જાળવાને સુકીશ નહી. તમને પણ કહુધું કે જ્યારે પણ તમે અડી ખીડીની ઢાળ મને કરવા

આહો ત્યારે મને પુછવાવણા કરજો. માહરો જન હું તમારોજ મમજીદુ, તે પણ જોયે તેમ તમો અપમાં લાવજો. અંધે ખાર ઘડીના મીત્રો છતાં જન્મગાંઠના મીત્ર કરતાં વધુ વાહાજ ને આહથી છુટા પડ્યા. શેડલશા આ તરફ આજ્યો ને ચંત કલી કલી મલી મલી કરતો મેધાશા સામુ એકાગ્રહ ચોત ઉભો. મેધાએ ધાસ્યું આ જવાન લુહાર્યડ વાડે સોએ વેચ્યા આબોંછ ! કંઈ નહી. પછે મેધાએ ચંતને પાસે જોનાવ્યો કે જવાન તાહરે નામ શું ? 'માહરે' નામ લાલપોરનો મધરીઆ સોની' તે કોઈ દીવસ ઘાટ ઘડોએ ? 'હા' તો ઠીક, જ કોલશા ઉપર તને ઉપરી કસોએ. તાહરે સીધા આ ચીડી માશક તું લેતો જજે. જે જગા તને પસંદ પડે તાંહાં માહરો કારખારીથી તને ખાટ મલે તે નાખી રાતના સુધ રહેજે. ચંત જોત્યો, ઠીક. એમ કહીને કોલશા ખાતા તરફ આજ્યો. મેધાનો હોકમ આગળથી ગયો હતો, તેમ તેને એક જીના કોલશાખાનાનું ઉપરીવણું આપ્યું, પણ માહે ભાયગે એ પાંટી કોલશા હોય. એટલે શેડલશાનો સખ્દ ખાલી ન જાએ મોટેજ તેને રાખ્યો, કે પડ્યો રેટળા ખાએ ! હવે મેધાને તાંહાં કલીના ખાલમાં પંજીરે નામનો જુદો ખાર વર્ષ થયાં ચાકરી રહ્યો, પણ કલીનો એક દી પણ મેલાપ ન થયાથી, તે હવે નીરાશ થઈને ખેલ રહેજો હતો. તે મેધાનો વડો કારખારી થયી પડ્યો હતો. જે જોયે તે પંજીરે જાણે ! તેણે અતી આનંદથી ચંતની સેવા બજાવી. જે જોયે તે ચંતને તેના સીધા ઉપરાંતે લેવા છુટ આણી. રજપુતબચો એટલે તેને સાદા સીધામાં કેમ પરવડે ! મોટે જંગલમાં શીકારે જઈને સવાર સાંજ મારા શીકારો ભુંજી ખાએ. પકવાણુ તેણે ઝાઝાજ બનાવ્યાં હતાં કે તેની તે કનવાર કરે. તેથી જે સીધા મલતો, તે પાસેના ખેતરનાં એક ખેડુતને આપતો કરીને પોતાના ઘોડાને તે ખડલાના ગાસ તથા દાના ખવડાવતો. તે કલીના મોહોલ સામેજ રાતના ખાટ માંડી પડાવ નાખે, અને તાંહાં એક તેલનો દીવો કરી રાખતો કે કદાચ કલી કે મલી નીકળે તો માહ જોએ ! યુદ્ધના પરાક્રમથી પ્રેમનું પરાક્રમ તદન ન્યાંજેજ છે. તે જેને અનુભવ નથી તેને કેવળ મજાક છે. યુદ્ધમાં તલવાર મારી કે ખાંચી, છત્યા કે સુતા, પણ પ્રેમમાં નવા નવા જુદાઓ લડાવી નવી નવી હામ ખીડવી, જે નીશરજ જ્યે અધમુઆ થયું; અને વળો કંઈ ગતી સુજી કે પાછા તાજ થઈને જીપલાવવું. આ અટપટમાં ઘણી વેળા જન્મ વહી જતાંએ ઠાગ લાગતો નથી, પણ જીવનની અટપટ પૂડી અરધ ઘડીનો શીકો બજાવેજી; પ્રભાતે જે જુદો પોતાનો અધ રણુસંધામમાં યાહુમ ઝાંકાવી મેદાન હાત રાખે તે ભાગ્ય સંધ્યાકાળે અરત થતો સુર્ય જોવા પામે.

ખાલી ખ્યાળે મોહ્યાણુ ખાધેલો પંજીરે ચંતની ખુબસુરતી જોયી આશ્ચર્ય થયો હતો. તે તેને કલીના મોહોલ સામુ ખાટ નાખી પડ્યો જોતાંજ તેનો મીત્ર થયો. તેમાં તેની એ મતલબ હતી. એકતો ચંત નોકરી રેહવા કરતાં કાંઈ જીવન નેમ ધરાવતો હશે એમ તે ધારતો હતો. અને ખીજું તો કદાચ તાંહાં તે પાસે આવજાવ કે એક રાખ્યાથી કસીને જોઈ શકશે. તે વરંવાર ચંતપાસ જઈ ખેડતો. જીવનની કળા લીધે ઘણીવાર વાત લંબાવતો. પ્રેમના પ્રવંચ કહી સંભળાવતો, અને પ્રેમ કેવા કદો વેરી, જેઆ તેના મીત્ર રહેજે તેનો થયો લાગેજી, તે કળાથી વર્ણવતો, પણ તેના જવાબ ચંતથી એવા તીક્ષણ મળતા કે, પંજીરે તેની કામેલીઅવથી દંગ રહેતો, ઘોડાજ વેળમાં તેણે બધું કે ચંત પોતા કરતાં દસઘણો સંધામાં પૂરે છે. છેલે તો ચંતની છાતીમાં કલી કલી મલી મલીનો ખંચાતો ભારી સ્વાસ સંભળતાંજ પંજીરે પાસે ચંત જાહેર થયો, કે તે ઉપરનો તેનો પુર્ણભાવ ઉતર્યો. તેણે પોતાની કાં તો સંતા વાપડી તેને અહીંથી હાંકી કાઢ્યા કે કાં તો કાંઈ દાવ મલયે જાનથી સાફ કર્યો, પણ કલી મલીના નસીબે મોહોલો ચંત જવા બદલે પંજીરેને સેલારસ લેવી પડી.

પંજુરે ચીડાયો. તે અંતને મંપી બેસવા દે નહી. તેના અસ્તકની કોઠડીમાં બે તોપલી કોલસા નહી, ને તે પાસજ કોલસા મંગાવે, તે રજપૂતબચો ગણુકારે નહી. તે પ્રસ્થાદ મિથા સોની પાસ ગઈ, પણ તેણે કાંઈ વજન ન દીધાથી તે સીરાઈ લેઈ અંત ઉપર દોડયો, તેમાં તેણે માહડી બુજ કરી. અંત એવો બાધુર હતો કે પંજુરે જોવા સેંકડોને ખીંચાવે. તેણે પંજુરેની પ્રથમની પરીના રીતી યાદ કરીને તેની સીરાઈ છીણવીનેજ જતો મળ્યો; આ માહટપણ ને માન પૂર્વક હરીશાઈથી પંજુરેને માહ બતાવવું બારી પડ્યું. તે મિથા સોનીને સંધા હીસાબ સોંશને તાંહાંથી કાસી તરફ આજ્યો અને જોગી યઇને માયા ત્યાગી કાળ ગુજરવા લાગો. પંજુરેના જવાથી મિથાને અંત ઉપર બહુ અભાવ થયો. તે કોઈ રીતે અંત મંગ પેહવારમાં મિળાય નહી. બનતાં તલગ એકદીએ યવાથીએ દુર રહેતો. અંતને મિથા સોનાને તાંહાં દાખલ થવાને જુજ દીવસ થયા, એટલામાં તેના કારખાનામાં માહટો ફેરફાર થઈ ગયો. પંજુરે કંઈ નોકરીના સ્વાર્થે દાખલ થયો ન હતો, કે કાંઈ પણ જુલમ જરતી પોતાના હાથ હેથળના માણસો ઉપર રાજે ! તે સદા મયાળુ, અને ઘણી વેળા અડીખીડીમાં પરમાર્થ જણાયો હતો. તેવા ઉંચ મનના કારખારીની ગેહાજરીથી માણસોમાં બેદલી થયો, ને મિથાનુ કામ પડ્યું આજ્યું. આ વેળા કુતવંતીના પતી દૈયાશુરના ધણાએક આત્રાક કીસખાએ અંતની બેળ કરતા ધૂપા પેસમાં દીલ્હી આપ્યા હતા. તેઓએ અંતને ખોળી કાઢીને કુલવંતી તથા દૈયાશુરનો પ્રેમભરેલો પત્ર આપીને જે પણ નોકરી તે ચાહે તે કરવાને તૈયાર થઈ ઉભા. તેઓને અંતે આ વખતે કામે લગાડયા. વણમાંથી લાકડાના કોલસા પડાવી મંગાવ્યા. એકને બદલે સાથ કોઠડીએ કોળસાથી ભરાવી, સોના રૂપોની ઇંટરડીઓના ડોક મરાવી. દેવનગરીના પૃથ્વી પ્રસીદ્ધ કીસખાઓને તે હાકમ થતાં એકને બદલે બે જન અગત્યના કામમાં લાગી ને મિથાનું ચહેલું કામ ઓટારી આપવા લાગ્યા. ગમાડ માનવીની કળા કરતાં કીસખાઓની કળા સોભીતી ને કળાવંત જોઇને મિથાનું કામ પાછું ધમધાકાર દીકરું. મિથો અંત ઉપર કુરખાંન થયો. અંતની ચાલ પંજુરે કરતાં કેવળ જુદીજ, એથી તે મિથાનો પ્રેમ એટલો મિળવી રહ્યો કે તે વગર મિથાને ઘડીએ ન ચાલે. હવે તેના પકવાણુ માહોલમાંથી યઇને આવે, તે મિથો તથા અંત સાથ જમે. તેનું નામ મિથાને પમંદ ન આપ્યાથી ખીજુ નામ રાખવા દેખતો, તે લાભ લઈ અંતે પોતાનું અશલ નામ પોતાનેલાયું પાડ્યું. અંત બોળતાંજ મિથાના માહમૂ મીયાસ આવી. માહોલમાં વડીક તેના નામની જાણ થયો રહી. મિથાનો તે ઉપર એટલો વીશ્વાસ થયો, કે તે જાતે જો માહોલમાં જવા ચાહે તો તેને કસી હરખત હતી નહી, પણ ટેકોલો રજપૂતબચો અને સાચો ને સાચવતવાળો આશક તેણે આ ચાલ ઠીક લાગી નહી. આ લાભ તેની નજરમાં ધીઃકાર પામ્યો, તે આજ તલગ એક રાજકુમારને છાજતી રૂઢીએ લાયો. દેવનગરીઓની ચપળતા કંઈ પુછવી પડે ? તે કીસખાએ એવી જરફ વાપડતા, કે કામ માકલનારાઓએ મિથાને તે જરફ માટે શાપાસી પત્રો લખી મોકલ્યાં. આથી થયું એમ કે પંજુરે ને તેના હાથ નીચેના માણસોના કામમાં કંઈપણ આપકી ચાલી હતી, એવી શંકા મિથાને મન દૃઢ પેડી.

થોડા વખતમાં મિથો શોની માંડો પડ્યો. દીલ્હીના સેઠ શાઉકારે તથા સોદામરેની તેને ખારણે ખુબ ધમાળ પડી. અંત મિથાની સેવા અતી બાવ ને શાઉચેતીથી કરતો હતો, તેથી તેણે પોતાના ધણીને સંધા મળવા આવનારાઓનો પ્યાર જીવ્યો. પાદશાહ જ્યારે આવ્યો ત્યારે અંતને જોઈ તેણે મિથાને પુછ્યું, ઓ કોણ ? તેના જવાબમાં મિથાથી અંત વીધે જણી પાદશાહ

તેને સારી નજરથી જોએછે, એટલામાં એક સાંપ માભમાંથી વીજળી માફક ઉછળીને પાદશાહને દંખ દેવાની તૈયારીમાં છે, તે ચંતને નજરે પડતાંજ કે વખાણવા લાયક જરૂર કરી તેણે ને શર્પને પુછડીમાંથી પકડી ખંખેરી નાખ્યો ! પળતા કાચમાં ચંતની પર્ખ એવી થયો રેહી કે તાંહાં આવેલી પાદશાહી કચેરી તેના ઝરાકમના બહુ વખાણુ કરત્ર લાગી. પાદશાહે પોતાના જન ઉગારનારને ન્યાય કરીને પોતા ઉપરના ઉપકારનો બદલો વાળવા માટે પોતાની અમુખ્ય વીઠી બખ્ખરી. આ બતાવ બન્યો તે તેના ઘણીની નજરમાં સદાના જળકાત માફક ઠસી રહ્યો. ચંતના નશીઆએ એવી ચારી કરી, કે તેના આવતા વખતની અતી ખીકટ ચાપરીએ તે પ્રતેહ ભરેલી રીતે ચઢો રહ્યો. મહુની નજરમાં ચંતનું પાણી ભારે ને કિંમતી ઠર્યું.

કલી અને મલી બે બનીશ લછણી પકાણી બેઠેનોમાં ભારે પ્રેમ ને સંપ રેહતો હતો. એક ભાગણે જમવુ, એક પકારીએ સુવુ, એક જાતના વસ્ત્ર પેહરવા, એક લઢનનાં કેમ યુઠવા, એકમમાન નખરાંદાર ચાલ ચાલવી, એકમમાન નેણ કમવાં અને એકજ જાતનો ભાવ રાખનારી આ સુંદર સતીએ, પોતાના બાપાના મંડવાડથી ચંતના દીઠામાં વારંવાર આવવા લાગીયો. કલીએ ચંતને જોતાંવારનેજ પારખ્યો કે આ સોની નથી, પણ ધોડાની લગામ પકડનાર છે. મલી તેની બેઠેન સાથ મળતી થયો. મલી ભોલી, સારી દીલીમાં આ જવાનનો જોસ્યો ભાગ્ય હશે. કલી તેની બેઠેન સાથ મળતી થયી. ચંત કલી ને મલીનાં, સ્વરૂપ જોતાંજ કે અજબ રેહ્યો કે આ બંધે પદ્મની તો આગળુમ માહરી ભાભીજીને કુલવંતીજ દીસેછે !! એવી મન ઉચાત માર્યું કે આ શું બિદ હશે ? જ્યારે મધો માનેા થયો ત્યારે તે તથા ચંતની રીસોઇ સાથ પરીસાય, તો કલી ને મલી અતી હર્ષ ભર ચંતને બત્રીશ વાણાનું ભાજન પીવળાના પાત્રાંની ગુડેલી અતી રમનીય પલાવળીમાં પર્યસે ? મધો તે જીએ, પણ તે વીસે કાંઇ મનમાં ના લાવે. બાપાનેા ભાવ ચંતપર દેખીને તથા જે લાડ તેઓ લડાવતા, તેમાંએ તેના વચે ન આવવાથી કલી ને મલીના મનમાં ભરતારની આશા ઝમકી. તેઓ ઘણી વેળા ચંતને સમજાવી સોફટાં રમવા લઇ જાય. તાંહાં રમતમાં જોયે તેમ તે પદ્મનીએ ચંતને બતાવે ! એક વખત આમુખા કલી મલી એઓએ સંપ કરી પોતાના સવા લાખના હાર તેડ્યા ને ચંતને હસીને બાપા પાસ ધસડી ગયાં, કે બાપા હમારા સવા લાખના હાર ચંતે તોડવા, તો હવે અમા શું પેઢયે ? ચંતે તરતજ પોતાના ગળામાંથી બે માળા કાઢી, તે દરેક સવા નવ નવ લાખની હતી. તેણે કલી ને મલી બંધેને તે નવાજીશ કરી !! મધો તે માળા જોઇ વીરમય થયો. એ માળાના એવી તો કરામત હતી કે દીલી શેઠેરમાં તે નમુના થઇ પડ્યા !! આ કોતુકથી કલી ને મલી સંધી બાખતમાં સદા સંપે વર્તનારીઓને ભરયાર પણ એકજ અને તે ચંત હોય તો કેમ ? એમ મન પ્રશ્ન થયા કરે, પણ કાંઇ નકી જવાબ ના વળે; કારણ બાપાએ પાદશાહને તેઓના વરરાજ તરીકે ઘણા આગળનો કબુલ રાખ્યાંછે, તે વચન કેમ મીચ્યા થાય !

કલી ને મલી પદ્મની હોવાથી મધ્ય રાત્રે સ્નાન કરતીયો. બાગમાં ચંદ્ર પ્રકાશી રહ્યોછે. અને વાવને મથાળે બને બેનો નહાઇ વસ્ત્ર પેઢાને નખરાં કરેછે; તેવામાં ચંત પ્રેમના ભાવે નીંદ્રા ન ભિટયાથી બાગમાં ધરવા નીકલેજો તે વાવને પેલે કાંડે પીથે અઢેલી ઉભોછે. તે ચંદ્રને જોએછે. અને તે ઉપરથી પસાર થતાં વાદળાંને, અને તેથી વખતે વખતે ચંદ્રના અજવાળાને બંધ થતાં જોઇને પોતાના જન્મને તે સાથ સરખાવેછે. જમીન ઉપર પોતે એક ખુબસુરત ચંદ્ર થઇને બોગના વાદળાંથી કેવો ઝાંખો થઇ રહ્યોછે, તે વાદળું ધણુ ધણુ દમ પર દમ વધુ

કાણું ને ત્રણ બારે ઘેરાયલું ને ઉપર પ્રાંતને તેને ઠાંકે છે, તે કાંઈ દી આ વાદળાં માંક કૂચી જઈને તેનું પોતાનું તેજ માંગ્યા દેશે? તેનો બારે વીચાર કરતો તે બોલ્યો. “કલી કલી મલી અરે સુદર પ્રેમસમ મીલીનીઆ તમે કેવાં સુખી છો કે માહરા વીલાપથી કેવળ બેખબરાં છો?”

આ સ્વર સાંભળતાંજ કલી મલીને કેહવાલાગી, બેન, ચંતનો અવાજ આવે છે, પેલે પારે વીથ કડી ટેકેલો જાંહાંજ તાંહાં ચંત છે. તોયે તે શું બોલે છે?

ચંત બોલ્યા, કે માહરા શોકનું પ્રસ્તક તમારું વાંચું હતે તો હું કોણ છું તે તમે જાણી લેતે. માહરા શોકના તમે અંગાતી યહને આંસુથી આંખો પેંહતી કરતે, પણ પદમનીઆ તમે કેવળ અખજાજતી છો. તમે બેખીમાન મારા જોવા ખીમાતવાળા માનવનો જામ સમજીને તે નવાનો, એ આશા માહરાગરે બુલા પડેલાને ડુંગર પેદા કરવા જોયી છે. આ કામીનીઆ માહરી દરેક પત્ત તમારાં ધ્યાણ વના નથી, પણ તમારું દરેક પણ કેવળ હા મજક ને જોખનના લાડ નાખતો. ઉંચરબાવ કરવામાં યુગરે છે. આ સળકતા આંદા તું દરેક કાળી જગો પોતાની ભેટ માંકજાને રૂપાનાં પાણી માંક સાંપ ને રળીઆમણી બનાવે છે, પણ ચંતની આશાની કાલામ ઉપર તહારી આંદની પડીને પ્રકત બલબલુએ નથી થતું. આહું છે કે પ્રકત ખપોઆ માંક એકવારે બલબલટ થાય તો તે પદમનીઆના જોવામાં કાંઈપણ આવે.

કલી ને મલી નીરવાસ નાખી તે આગળ દોડી ગયી. તેઓએ હસીને જવાર કસ્યા, ચંત તને જવાર છે કલી ને મલીના. આ મધ્યરાત્રે આ વાવની પારે કેમ આવેલાં છો? અંદ્રે તમારા વીલાપની કાલક મટાડી છે. આશાને બલકાવી છે, પણ તે વધુ કાળી ને બપનકર કરવા ખાતર. અમારું તમને સાંભળ્યું છે, અને જો અમારા હાથમાં તે બખશવાનું હતે તો આ વખતેજ તે તમને નવાજતે, પણ તેમ નથી. બાવાએ પાદશાહને વચન આપ્યું છે તેથી અમે તમારાં થનાર નથી, પણ સમજો તો બને તેમ છે. આપે પાદશાહનો જાન ઉધાસ્યો છે. આપ ઉપર પાદશાહ બહુ મહેરબાન રહે છે, તો અમાને તે પોતાના જતાનામાં લઈ જાય, તે આગળ હાંમ ખીડીને પાદશાહને આપનો પ્રેમ જણાવો. અમે અંતઃકરણથી તમાને આજી છેએ. તે નીચાનીમાં આ વીંટી લીધો. આ પાદશાહની આપેળી છે. તે જોતાંજ પાદશાહને કાંઈ સુદ આવશે કે આ અખજાઓ ઠાવકી હતે તો વીંટી ખીજને ન આપતે! જો કોઈ એવો અભાવ થતાં આપના અમે થૈશું; તો અમારો જન્મ સફલ જાણીશું.

વીંટી આપીને તેઓ બોલબોલતાં ગેપ થયી ગયાં! ચંત એખેલા તે રતનોને જોઈ રહ્યો. તે બે રતનો શું બગડે બે હજાર રતન કરતાં, કલી ને મલી એ બે રતન તેને મનસે આવી અમુખ્ય, પણ પતીવર્તનો ધર્મ મધ્યરાત્રે મરદપાસ ઉભું રહેવામાં કેવો હોય? મટે ચંતને સમજવાને કાંઈ મુશ્કેલ ના થયો પડ્યું. તે પ્રભાતકાલે પોતાના ઉતારાવર ગયો. હથ્યારબંદ થયીને પાદશાહપાસ જવાને તે મેઘા સોનીની આસા માંગવા આવ્યો. તેને જોતાંજ કે મેઘાની નજર ઠરી રહી. કે આ કોઈ હજો આસામી નથી, પણ જ્યાંહાં છે ત્યાંહાં કોઈ રાજામીજ જણાય છે. ચંત ઘેરેસ્વાર થયેલો એવોનો જોઈ દીધી રહ્યો હતો, કે મેઘાએ કત ઉડીને તેને શલામ બજાવી. ચંત હશ્યો કે હું આપનો નોકર ચંત છું અને પાદશાહ પાસ કામે જવા આહું છું. મેઘાને ખેવાર ચંતે ચેતવ્યો; પણ મેઘાએ તેને ચંતની પદવીનો લીધો નહી. તેની રાજમુરતી દીધી નીકળી હતી. તેનો અશલ પોશાગ તેની અશલ નીશાન ખતાવતો હતો.

પાદશાહ ને ચંતનો મેલાપ થયો. કચેરી ચંતનો હાઠ જોઈને જાંખી પડી. તેના સરસ હથ્યાર અને ઉંચ લોખનની કળીઆનું ચુંઠાપણું ખેરવું અંગકવચ તથા મસ્તકે લોખન તોપ,

મિથા તે કેવો જુદો હોયો જોખે, તે જાણી આવતો હતો. પાદશાહે તેને માન અકાંમથી સંહારન પાસ બેસાડ્યો. રાજ્ય રહી પ્રમાણે આવકાર કર્યો. ચંતે સંકારથી જે પદ્મનીશ્ચિની વીંટી પાદશાહેને આપી ! પાદશાહના તે જોતાંજ ડાળા ચઢી ગયા. કળી ને મળી વીણે તે ધબરાનો. મમલતયામાં તે ચંત સાથે દાખલ થયો, કે જ્યાં જવાન આ વીંટીમાં તો કળી મળી બેનોને માહરી આપેલી હતી. ચંત જોયો, તેમાંથી આજીવનથી તે પાદશાહ ઉપર માફનો છે. અને આ ત્રીજી આપે મને બહેલી પણ પાછી છે. પાદશાહ જોયો, એમ કેમ ? ચંત જોયો, જો આપ ઉપર મારો કંઈ ઉપકાર થયો છે એમ આપ સમજતા હો તો તેનો બદલો કલી મલી પદ્મનીશ્ચિની બહેલામાં સમજો. તે બેનો પણ મને માહરા પ્રેમ સમાનના પ્રેમથી આહે છે. પાદશાહ જોયો, કે તે કળી મળી વના હું જીવનાર નહી. ચંત જોયો, આપને તાંહાં તો કળી મળી જેવી કંઈક પડી છે તેમાં કળી મળી હોયો તો બળ, એમ છે. પાદશાહ ચોંટાવર થયો. તે જોયો હું તને તે હાલ આપી શકતો નથી. ચંત પાદશાહેને સંભળી દીલગીર માહ શલામ બજવી પોડેસ્વાર થઈ નીશ્ચયો, કે “જ્યાં જીવાની ને કુ-વાદારી કળી મળીમાં માહર” માત છે.” પાદશાહેને મનમાં કેહવા લાગો કે “હું તો મરીશ, પણ તને કળી મળી કોઈચીત પચવા દેનાર નહી.”

અપોરનો વખત થયો હતો અને મિથો પોતાની પુત્રીમાં સંગાતે ચંતની વાર જોતો બોલો હતો, કે તે આપે તો સાથ અપોરનું ભાજન લે. તેવામાં ચંતે નોકર લોકોને પોકાસ્યા, અને પોતે પોડેથી ઉતરી મિથાની હજીર આબો. તેના માહ ઉપર હીંગરોળ પ્રગટેલા હતો. તેના નેનમાં ખુનજ બળકતું હતું. તેના બદનમાં બળજ અખલતું હતું. તેની રંગોમાંથી લોહના વેહવાનો અનખનાટ આવતો હતો. રેમરેમ અનીઆળાં થઈને કમખની છીણ છીણ માફક ચળકતાં હતાં. તેની છાતી પ્રવત ઉપરથી તપકટા મરા માફક ઢપકટી હતી. સોંખન અંગરખ કાઢ્યું. શીરોધ ને હાલ ને બીર કામઠાં ખુને ફેંડ્યાં. કલી મલીના ચાર નેન સાથે પોતાના જે નેન ફરવીને તે મિથાના પગ ઉપર પડ્યો. ખમા ખમા માહરાજ આ તે શા ઢંગ, કલી કલી મલીએ ચંતને ઉડાડ્યા. મિથાએ માનપૂર્વક ચંતને પુછ્યું. ચંતના માહથી સુખ નીકળે નહી. માહકટીએ છેલે ચંતે તે જોયો, કે મિથાશા મને આપની પુત્રીમાં સાથ પરણાવો. મિથો ચંતનો ચેહરો ને કલી મલીની આતુર નીરખતી ચક્ષુ મિથી પામ્યો કે પરસ્પર રેનેહ ને પ્રેમ છે. પાદશાહ ને કલી મલી ને ચંત, દીસે છે કે ચારે કંઈ નવી જીનોમાં માહરી દેહ વીરાલશે ખરાં. તેટલામાં તો પાદશાહના શીપાઇઓ સાથે મેના મિથાના માહોલને દરવાજે આવી. આગેવાને મિથાને પાદશાહેનો કલી મલીને બોલાવ્યાનો ધરાદો જણાવ્યો. ચંતે સંભળતાંજ કકરાનીને એક લપડાક જારી કાઢો. શીપાઇઓ તલવાર બાજ ચંતપર ધસ્યા. ચંતે તેમની તલવાર કુટી બાજ તે વડેજ તેમના માયાં કલી મલીના દરવાજે પોતાના પ્રેમ ઉપર વધ્યાં!!

દેવપાશુરથી કુલવંતીએ જ્યારે ચંતની દીલ્હીમાં રહ્યાની ખબર જાણી. ત્યારે તે દેવપાશુરને બાંધે પોતાનાં બેન બનેવીના રાજમાં ગયી. પંખે ને જોખલદેએ તેઓનો ચારે સંકાર કર્યો. કુલવંતી જીવતી છે તે ખબરે જેટલી જોખલદે પેહલાં હરખી હતી, તે કરતાં દસધણો તેના મેલાપથી હરખી રહી, પણ દેવપાશુરની ડગબાજીથી તે સાથે ભીંચ માહ હતી. કુલવંતીએ જોખલદેને પોતાના સ્વામીપર નમ્ર થવા આગ્રહ કર્યો. પંખે પણ તેણીને એક મળતાં આ-વ્યાથી જોખલદેએ પોતાની ઢોઢાઈજરા કમતી કરી. દેવપાશુરે ચંતની વાત કાઢી કહ્યું, કે તે દીલ્હીમાં કલી મલીના આપને તાંહાં નોકર રહીને કાલ ગુમાવે છે, મોટો મહારો એવો વીચાર છે, કે આપણે માટી સેના સાથે દીલ્હીમાં દાખલ થાયે. મિથાને મનાવિયે, ને ચંતને કલી મલી

મંગાત લગ્ન કરા અપાળે. ઈશાપ્રથો કુલવંતીની વોટી ફરવાળે, કે તેથી આ ઝારછવની જગતમાં કેહણી રહી જાય. પંખે દેવાશુરને ધ્યાલુથી સાંભળ્યો. માખલદેને દેવર ઊપર ખજાં વહાલ હતું, અને તેણીની તાલથી તે કશી મલી ધેવા ગયો, તેમાં બનવી સમાય કરવાના હેતુએ માખલદે બેન બનેલી સાથ પંખને એક મળતાં થવાની જરૂર જણાવા લાગી. અંતે એક ભારી સેના લઈ પંખ ને દેવાશુર પોતાની ખતી વહાલી પ્રેમડાંઝી સાથ દીલી આજ્યા.

આ ખખર દીલીના પાદશાહને જાણ્યોએ કરો. તે વખતે અંતથી તેના શીપાહમાંને તેનું અપમાન થયલું તે કચેરીમાં સાંભળતો હતો. તેનાં માહનો રંગ શકિત માર્યો હતો. તેને પોતાના સેનાધીપતીને હોકમ કર્યો, કે ફોજ લઈ કોટખાહેર નીકરે. દીલી તળે ઉપર થયો રહી. એક તરફથી મધાના માહોલ ઉપર પાદશાહનો ફોજનો ધેરો ચઢ્યો. અને ખીજી તરફથી નવા આવતાં લશ્કર સામું તેનો સેનાધીપતી ફોજ સાથ આજ્યો. રણવાજીત કુંડાયાં. નાણાવડીઓ ને વેતારોએના માહ લેવાયાં. જખરોનો દંડા વાગતો હોય એમ પ્રજા ધુંજવા લાગી. પાદશાહ નાગી તલવાર સાથ મધાના માહલમાં પેટા. અંતે ઉડીને સલામ કરી. કહી મલીએ રૂદન ભરેલાં માહથી પાદશાહને કાલાવાલા કર્યા. મધાએ પોતા તરફનું નોરોદાષપણું કહી દેખાડાવ્યું. પાદશાહને પોતાના હરીફની જીવાની ઉપર મહરબાનો છુટી. તે બોલ્યો, 'અંત તેં માહરું અપમાન કર્યું.' 'ના પાદશાહ આપ જેટલું તે નથી.' 'શું?' 'ખરું' કહુંછે કે આપે માહરો મર્મ જાણ્યા પછે જે કર્યુંછે તે રજપૂત બચે સાંખે નહી.' 'તું કોણ છે?' 'હું કોણ છું તે જુદામાં જણાશે.' તેટલે સેનાધીપતીનો એક સ્વાર પેગાંમ લઈ પાદશાહની જનાબમાં દાખલ થયો. તે પેગાંમ ખાનગી હતો. અને આ વખતે પાદશાહે પોતે વાંચવા જોગ જાણ્યો, પણ વાંચી રહીને તે તરત તલવાર ફેંકી અંત પાસ ગયો, કે જે બજ્યા અંત રોકોડ, રાજધીરાજ પંખ રોકોડના ભાઈ, તે તમોજ કે? અંત પ્રસેવમાં ગરકાવ થયો રહ્યો. આ ખારીક ટકે તે કેમ ઝોળખાયો. તે જાણવાનો પ્રશ્ન પાદશાહને મુકવાને તેને દરસ્ત ભાર્યુ નહી. પાદશાહે તેને બગળગીરી કરી કે આપણે દોસ્ત છીએ. આ દેખાવનો સાક્ષો જાણ્યો સેનાધીપતી પાસ દોડ્યો, કે પાદશાહે રાજધીરાજ પંખના ભાઈને બગળગીરી કરીનેદોસ્ત કહ્યો! સેનાધીપતી ખુશ થયો. તેણે બંધે માહાન રાજાએના માન મર્યાદા સહીત દીલીમાં દાખલ કરવાનો આવકાર દીધો. તેટલામાં પાદશાહનો પરવાનગી આવી પોહોંચી. દીલીનો ઘડી ઘડીએ રંગ બદલાવા લાગો. કોઈને વીધામ નહી કે ખીજી પળે શું નીપજશે? પાદશાહના હોકમથી દીલી દીપકોથી જળજળ થયો રહીછે. જોર ઉપર પાદશાહી નગારાં લાઠી વાંગતાં આજ્યાં છે. હાથી ઉપર અંત રોકોડ ને કલી મલી પદ્મનીઆ રતનઝીત અમારીમાં ખીરાજમાંન છે. પાછળ માતીની જાલરથી સજેલા હાથી ઉપર માખલદે ને કુલવંતી બને પદ્મની બેઠેનો હારથ કરતો દોપી રહીછે. જોનારાઓ કલી મલી માખલદે ને કુલવંતી ચારના સમાન રૂપ ને ચેહરા જોઈ ત્રાય ત્રાય થાયછે. અંત પોતે વખતે વખતે જુળેછે કે કલી મલી ને માખલદે કુલવંતી ને કયો? પણ જુદો બેઠેલીઓ તથા પોશાગથોજ પરખાયછે. પાછળ પાદશાહની સ્વારોનો હાથી દેવાશુર ને પંખના ઘોડાના હણહણાત સાથ જુલેછે. રાજવંસીઓ પોતપોતાની પદવી માફક તે લગ્ન મહીમામાં સામીલ થયાંછે. દીલી તે મેલાવડાથી ગાજી રહીછે. લોક કીડી માફક ઉભાથી ગયુંછે. પાદશાહે પોતાના માહોલમાં તેઓની લગ્ન કીયા કરાવી અમુખ્ય નજરાણાની ભેટ કરી. કુલવંતી પછે ખાહેર આવી. અંતને ભાઈ માની લઈ રત્નલીલક કરીને નજરાણું પેઠાવ્યું. માખલદે દેવરજી પાસે આવી. પ્રેમથી મલી કલી મલીને રત્નોમાં પુરી દીધી. પંખે ભાઈને

રાજ એસ પેઢાવો. દેવાથુરે વીંટી કાઢી અંતને પેઢાવી, તો તે અંતે પોતાની ઝાળખી. દેવાથુરે જાણ્યો મારે તમને પેરામણી કરવા બદલે પેરામણી ભેળીએ! આ વીંટી બદલે મણેલી વીંટી મને પેઢાવો, તે માહરી સ્ત્રી કુલવંતીની છે. અંતે કુલવંતી જીવતી છે તે ચોક્કસ તો હમણાજ જાણ્યું, માટે ખબરથી ખુશ થઈ તેણે વીંટી આપી, કે કુલવંતી તે ધડીથી દેવાથુરની થયી. પાદશાહે કલી, મલી, અંત, પંખ, દેવાથુર, માખલડે ને કુલવંતી એમાંને તેમાંની સેના સાથે દીલ્હીમાં થોડા દિવસ મજામાં રહેવા માંગી લીધું. રામતને પણ તે મહીમાનો લાહવો મળ્યો. મેષો સોની દીલ્હીમાં આજ સુધી એટલે થયો. પાદશાહના મહેલથી તે છેક તેના મહેલ તજમ તેના જમાઈની પેરામણી આવી. દેવાથુરે તો કુલવંતીને નામે કલી મલીને રતોના બંડારોજ પેઢાવ્યા. સર્વમાં દેવાથુરની લાયકીની અત્યંત તારીફ થવા લાગી.

પંત્યાળાના રાજાને પોતાની કુવરી કુલવંતીની દાજ લાગી. તેણે જે ચાલ અજાણમાં ચલાવી હતી, તેનો બદલો આપવાના હેતુએ તે જીવે છે તે સાંભળતાંજ તે દેવનગર રાજમાં ગયો, પણ તાંહાંથી તેના દીલ્હી જવાના સમાંચાર મળવાથી તે આ અવસરને ટાળે દીલ્હીમાં દાખલ થયો. કલી મલી માખલડે ને કુલવંતી આરો પદમનીને એક સમાન રૂપરૂપ મુરતી જોઈ કુલવંતી કેઈ તે ઝાળખી શક્યો નહી. માખલડે પોતાના બાપને જોતાંજ ઉઠી હજુરમાં નમી. પંખ ને દેવાથુર અદખ બજવી ઉભા. પાદશાહ ઝાળખતો નહી, માટે પોતાને સોંહાસનેજ રહ્યો. કુલવંતી પોતાના બાપ પાસ તરત જઈ પડવાને તો આતુર, પણ હાંમ ચાલી નહી. માખલડે પોતાના બાપ ને બેનના મન પામી. તેણીએ બાપને કુલવંતી તરફ ઇસારત કરી, કે જુદા પંત્યાળા રાજપંથીરાજે તરત પોતાની અતી બહાણી કુલવંતીને બગળમાં ડાખી, અને પોતાના કાચ્યોનો અતી પસ્તાવો જણાવી ક્ષમા ચાલી, કે કુલવંતીની આખો નવધારા વેહી રહી. દેવાથુરે પોતાની પ્રેમડાના આશુઓ લોહ્યાં. પરસ્પર પ્રેમ જોતાંજ પંત્યાળાના રાજાને પોતાની ચાલનો વધુ એદ થયો. દેવાથુર પાસે તેણે ક્ષમા માંગી તેને અંતઃકરણથી આસીરવાદ દઈ રહ્યો. ધડીટ જવાબ વાળીને દેવાથુરે પોતાનો ભાવ રાજ તરફ બતાવ્યો. ધણુ દી ઉમંગ ભોગવી દીલ્હીપતાની રજા લઈ તે જન રાપ પંખરાજ રોકોડના રાજ તરફ ચાલી.

જતી વેળાએ શોડલશ વાણીએ જે અંત રોકોડનો દીલ્હી આવ્યા પછેનો મીત, તેને અંતે ન્યાલ કર્યો. તેની વહુને રત ગુંડલ કંચુકી ને મોતન શાલુસાથના દેવર દાખલનાં કપડાં કર્યા. ધરેણું તો એટલું કર્યું કે વાણીઆની વહુએ તેવું સ્વપનુંએ કોઈ દી જોએલું નહી. દીલ્હીપતીરાય જનને બાર કોસ વળાવા ગયો. તે રનહે ભાવથી પાછો વળ્યો. અંત આગળ ચાલતાં હરમટ ભવાનીના દેહડાંને માર્ગે જઈ લાગતાં તે મંડીરમાં પોતાની કલી મલી સાથે પૂજા કરી આવ્યો. કોટ કનોજમાં તે જન દાખલ થતાંજ કે રાજના હોકમની વાર જોવા ઠાને સંઘી પ્રજાએ કોટને દીરકોમાં શીગાર્યો. નવેસરથી અંત રાજકુમાર ને કલી મલીના વીવાહ પંખના મોહાળમાં થયા. મંગલકૂંગ કર્યા પછે દેવરજી બાબ્યા, માખલડે બાબીજી હું કલી મલી પદમની લાવ્યો, તો કૃપાકરી આસીર્વાડ દીએ કે આનંદથી જન્મસુધી સુખ પામું. હસ્ત મોહથી બાબીજી વારી જઈને દેવરજીને મોતી, રતન, માણુક વગેરેથી વધાવી લઈ કલી મલી સાથે તેમને મોટના તૈઆર કરેલા રાજમોહાલમાં વીદાય કર્યો; 'કે દેવરજી આજથી શ્યાણુ થઈને પદમનીઆ ભોગવજો.' કોટ કનોજની પ્રજાને આ વૈભવમાં માત્ર એકની છુટી પંખ-રાજથી મળવે તથા સર્વે વેરા બક્ષીશ થવાથી તાંહાં આર રંગ રાગ મજો મચી હતી.*

* આ કથા મેં રાજવાડાની કથા પ્રગટકર્તા મીં જમશેદજી પ્રથમજીને તે ગ્રંથમાં દાખલ કરવા માંગવાથી આપી હતી. એ વીધે વધુ ખુલાશા પ્રસ્તાવનામાં જોવા. રજપૂત વીરસ કથા કર્તા.

માળવાનો માહ વીર રીશાળુ.

માળવા રશનો માહ ચક્રવર્તી રાજ બિજબજ પોતાને પુત્ર નહીં હોવાથી સદા ઉદાસીમાં રહેલી રાજ્યથી બેદરકાર રહેતો હતો. તેની રાજદરબાર હોંડુસ્થાનમાં માહ બળવંત હોવા છતાં તે પોતાની નાવારસ હાલતના ખ્યાળમાં ઈંકાંત જેવા રાજ્ય કારોબારથી વેગળા રહેા સમ કાલ ગુજારતો હતો. પુત્ર વતની રથીતીથી તે બેદરકાર હાલતે પોતાની અતી પ્રીય રાણી માથ દીલગીરીનો સ્વાસ બેચેં છે, તે ચંદાબાનુ રાણીથી તામાથ નહીં થઈ ત્યારે તે ભાળી “પ્રાણનાથ આ ચાલ રાજધીરાજને છાજતી નથી. આજ નથી કાળ કોવા કાળ નથી આવતે વર્ષ ઇશ્વર આવણુને રાજપુત્ર આજશે. આવા માહાન ચક્રવર્તી રાજ થઈ, આ મોટા તખ્તના રખેવાળ થઈ, આ મારા જેવી ઉંચા કુલની સુંદરીના સ્વામી થઈ, આ ઢંગમાં ગીરજતાર રહેા ઈં મને ગમતી વાત નથી. સંપત્તી ને સેના વા સમાન ઈંકનો પળો તજી દઈ ખીજને પળે પડે છે. આજ રાજપાત છે કાળ નથી. આજ આ તખ્તને નેર છે કાળ તેનો સ્વપ્નો પલુ છે. ઉદાસી મરડને હોયજ કેમ ? સ્ત્રીને ઉદાસી વાહળી હોય છે.” રાજ પોતાની વાહળી રાણી તરફ લગાર જોઈ રહ્યા પછે ઉદાસીમાં જોળવા લાગો. “આ મારી લોચન ચંદા તને મારા મનની હાલત ખબર નથી. અરે સ્ત્રી તેં મને તારા સુખદથી રહુનો કર્યો. અરે આ મોટું માલવાનું બળવાન રાજ્ય, અરે આ ગોઝેલનો મોટો સૂરો વંસ, અરે આ હું ગુલુવાન સૂર બિજબજ ઈંક પુલ વના શું છે ? સ્ત્રી તને જુદી સમજાવવી, અને મારી સંગ ઠગઠગતી જવાળામાં ખાળી બજમ કરવી ખરાબર છે. ના મારા શોકમા મને સજગી મશાળ થઈ રહેવા દે. શું મારી શા પેહેડી તલગ ઉતરેલાં રાજ્યના વારસ મોટ માહરે ખ્યાળ કર્યો ન જોઈ ઈં ? અરે ભાલી માહીની તેં જો લગાર પલુ વીચાર કર્યો હતે તો મારા મનની રથીતીના સ્વરૂપને જોતે. અરે મારી વાહળી પતીવર્તા ચંદા જો મારા રાજની ગાદી મારી આ નેહેસ હખી સાથ મશાનમાં જળી જાય તો પછે હું મારા કુળમાં મારું કુળ દુખાડનારો કાળ પ્રગટ્યો નથી ઈંમ કોણુ ના કેહશે ? આ મારું દરવું માતીનું છત્ર, આ મારી જાતખંદ વરાવમાં જાય ઈંટલી સંપત્તી, મારી ગાદીના વારસ વના જોગીની ચલમ જેટલું પલુ મુળ પામે ઈં શક છે. વારસ વનાનો આ તખ્ત ને રાજકાજનો મહીમા કેવળ કાળો અગોર ગાર છે, જેમાં હું પળેપળ હાપદાય કરી તવજીશું. અરે હું ન્યારે આ પોડ છોડી જઈ ત્યારે હું આ મોટા દરજ્જા ઉપર છતાં કોણથી અગની પામીશ ? અરે મારી ચંદ્ર સમ ચંદાબાનું તું ઈંટલી રવાળી છે કે તું મારા માહોળમાં આવ્યા પછે મેં કોઈ વખત રાત્રીનું રૂપ પ્રગટ થયલું જાણું નથી, છતાં મારા મનમાં તેં કોઈ વખત મારી ઉમિદનો દીવસ પ્રગટ કર્યો નથી, તારા આવ્યા પછે મારા

મનમાંનો હુલસ તે મહન કરી લઇ તે એવોતો બ્યામનો અંધારો કાળો યુદ્ધ બનાવોછે કે તેમાંથી દરેક વેળા હુદાશીના નીસાસા ને નીરાશીની ચમકો પ્રકાશેછે !” રાણી બોળો આ સ્વચ્છંદના કીરતીમાન રજપુત રાજા ધીર ખમો, હાથર બજો, તમારા મનનો આંક સજળ થાય તે માટે સદાવર્ત આલુ કરો. રાજનીતી દાનધર્મ દયાથી આલુ રાજો, અને રાત્ર મન હચ્છા પરીપુર્ણ કરવાના ઇરાદાથી હરીના કીર્તનમાં મશયુજ રહેા. આજથી હું મનવર્ત લઉછું; ગીરી ઉપર અગ્ની કુંદ રચાઉછું, અને ત્યાંહાં અગ્નીમાં ખેસી ઇશ્વર દયાલુમાં એવી ગરક જાઉછું કે ઇશ્વરને જોયે તો મને ભભક કરે કે જોયે તો મારા શૂરવીર સ્વામીના મનનો ઉમંગ પુર્ણ થાય.

માહરાજા બોલ્યાજી અંદા બાનું પતીવર્તાના કહા પ્રમાણે વરત સેવાની વાત પ્રધાનને કહી રાજપાત તેને સોંપી પોતે ગીરી ઉપર રાત્ર દીવસ પુલની ઇચ્છા પકડી હરીશ્મરણમાં યુદ્ધાવે, અને અંદાબાનુએ વાધાલુના દુષ્ઠથી પોતાને વદન સ્નાન કરી કનકવત્રીની પોતાને અંગ ખેસી ગરદનથી તે છેક પાટળો તલગ નખસીખ ધડાવેલી પેરણી પેઠી અંદનના રચાવેલા અગ્ની-કુંદમાં પ્રવેશ કરેયો !

માંસ ભભક થઇ રાજોતી થયા પછે એક સુદન સુગંધી બ્યાપી; પછે માંખી અંદણી સમાન એક સ્વરૂપ હવામાંએ ફરીને આસાઈપંદેવી નોદોશપણનો પાઠ ભજતી હોય એવા તેજશ્વી છાંયો પ્રગટયો. સરોવરમાં ખીલેલાં કમલ સમાન તે અગ્નીમાં બાનુવંતી ખીળી રેહી. નોદા તાંહાં તાબેદારીના શાસ એચી તે એકાગ્રહ ચીત પતિવર્ત છાંયને જોઇ રેહી. બિભાન તે સતી, જાણે આ સત પ્રાણ અમુખ્યતા સોભી રેહી એટલામાં જીવ હવામાં ધ્રુમતો જાણે મધુકર તે મધુમાં આવી ભરાયો હોય એવી વીચીત્ર હુદાસીન ઉત્પન્તા ખ્યાળતા સ્વચ્છ રાત્રમાં ચોલ એચાઈ તે અગ્ની થંડી પડી કે મધ્યરેની પછેનો મધુરો ઠાર મોતીના વધાવાથી તે ભસ્મ થપલી અંદા બાનુ ઉપર વરસ્યો. જાણે ઇશ્વરની કોઇ અદભૂત શક્તી તે મોતીના વરસાતમાં તે થંડી ભસ્મ ઉપર પડી ને નવો અવતાર થઇ અંદા બાનુ અંદ્ર સમ વદન તેજ મારતી તે પ્રસંગે પ્રકાશી હોહી. ચાલીસ દીવસ એ કીરયામાં પોતાનું વદન તે અગ્નીને ભક્ષ થઇ તે કેવળ કપૂર સમ કોમળ કમળજ બની ગયો. ટલવળતી તે રાત્ર તે કોપળાનો સેજ ઉપર એક જીનું વસ્ત્ર વદનપર એચી વેરાગણ સમ પડી હતી, તેટલાં તેની પલકોમાં પલક લાગી જઇ તેની આંખો નોદાના નીસામાં યુમ બની. એક નુરાનીનો ગોળો તેની ચક્ષુમાં આવ્યો તે વેદશાસ્ત્ર સમ શ્લોકમાં બદળઇ જઇ હચ્છા વાની વંચાવતો અંદા બાનુને હચ્છીત બક્ષીશ દેતો યુમ અંધકારમાં દુખો. બોલજી સુંદર પટરાણી એક પળક ના ગયી કે જાગી હોહી ને પોતાને રાજમોહાલ પધારી. માહરાજા જળ ને પાતરાંનો સંહાર કરતા હતા તાંહાં જઈ તે શરદ રાત્રીના પુર્ણચંદ્ર કળાભરેલાં સ્વરૂપે બોળો, સ્વામીરાજ તે સૃષ્ટો રક્ષક આપણી હચ્છા પુરૂંછે અને સ્વપ્ન શ્લોકમાં વંચાવ્યુંછે કે એક પૃથ્વી પાળક સ્નાન થશે જે શૂરવીર રણક્ષેત્ર વીજથી કેહવાયી સૂર્યવંસી ગાદીનો માલક એ આણુ વર્તાવશે, પણ તે પુર્ણ શૃંગાર પૂત્ર ખાર વર્ષ સૂધી સૂર્ય કે અંદ્ર દેએ નહી એ વરદાન થયુંછે. વેરાગી જેવો બની રહેલો માહ પરાક્રમી બોલ્યાજી સૂર્ય સમ તેજ ને અજવાળું પાડીને પોતાની પ્રેમડાને પ્રેમથી આલીંગણ કરી તત્કાળ ઉઠયો. આ પછે પૂરી મુદત થયે એક તેજ કોમળ સ્વરૂપ પણ વજ્ર તદ્દયગાળો બળવાન પુત્ર પ્રસ્વ થયો. તે અંદ્રમૂખ વજ્રવદન પુલને સ્થ પતિવર્તા અંદા બાનુવંતી બોંપરામાં રેહી. તે બોંપરામાં બીમસેન જેવો ઉધરી અરજૂન જેવો સર્વ કળા ચાતૂર્ય ને રણશૂર દીપી નીકળ્યો. માતા હર્ષ બેર ને કોઠી કોઠી બાવથી પૂત્રને પૃથ્વી પ્રસન્ન થાય એવી કેલવણી દેતી અગ્યાર વર્ષ તલગ તે

બાંધરામાં સંભાતે રહી. એક દિવસ દશેરાની પ્રભાતે અમ્મો પુષ્પોના હાર પેદી રાજની પોડ્યાળામાંથી જેમ ઇંદ્રની સખામાંથી રંભામ્મો ગાનતાન કરી શૃંગાર પૂર વદાય થાય તેમ માહરાજની દ્રુષ્ટિએ પાડવાને બાહર કાઢવા છે. પોડ્યાળાનો વડો એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને સ્થાકો બાલાવતો આગળ ચલાવે છે. માર્ગ ચંદન ચેહના ઉજવાળાં જેવો સપ્રાઈદાર ચળકી રહે છે. ઉત્સવ હર્ષભર મરેરમાં પોતાનું દાઢ્યું આકાસથી આહરે એ ચંતો નીચે ઉતરી પડવાનો લાગ જોઈ તદ્દપ્ત થયે છે. આનંદ જ્યાંહાં ત્યાંહાં સુંદરીઓના હૈડાંમાં ઉછાળા કરી આવતી વેળાનો લાહવો લેવાને તલપ્યો છે. જગે જગે પ્રેમના પ્રભાત કામીનીઓ ઉચકેરાઈ ઉચકેરાઈ કમળ સમ હથેલીથી શૂરના આવભાવમાં નચાવી કોમળ કમરથી લચકી લચકી લાડ કરે છે. નાના પ્રકારના રંગ ને ઠાઠાટ મનને આશામાં આડા આવળા બૂલાવી દેહ સોભાયમાન છોકમાં છકાવે છે. તે વખતે નોખતોએ તે રંગ ને પધરામણીના સુમ્મણમાં ભરવને શૂરના દબદબા ને તાજના નજરાણા સાથ સામે મોકલ્યો છે, તે સાંભળતાં જ માલવાની પટરાણી ચંદ બાનુવંતીનું બવિષ્ય પ્રચૂં. તે સુંદરી તે આનંદમાં સ્વમૂ બૂળી. તરત બાયરાંથી ઉઠીને પોતાના પતિને તે આશિર્વાદ દેવાને બાહરે આવી. તે રાજના તખ્ત ખસી ગઈ. અને રાજ સામેથી આવતો જોઈ હર્ષભર બેઠી પડી. રાજ બહુ હર્ષ પામી બોળ્યા, કેમકે મારી પ્રાણ સમાન અર્ધાંગના વર્તની મુદત પુરી થયી? બાપુડી ચંદ બાનુને જ્ઞાન રહી નહી. તે સમજી કે વર્તની મુદત બાર વર્ષની તે પુરી જ થયી તેથી બોળી. હા. સ્વામીજી. રાજ બોળ્યા કે ત્યારે પુત્ર ક્યાંહાં છે? રાણી બોળી તે તો બાંધરામાં ઉંઘે છે. પછે મુદતે બેળાં થયલાં રાજરાણી દશેરાના સક્રુણમાં સાથ ગંજી રમવાને બેઠાં. ગાદી ઉપર તે જેમ હરણમાં રામ ને સીતા સોબતા તેમ સોભી રહ્યાં. આ સમે સૂર્યોદય થતાં જ કીર્ણ માહ તેજસ્વી શૃંગને દીપાયમાન કરી રેયતને રીજવતો આકાસનો શૃંગાર બન્યો. શિતારાના ઝવાહીરો આકાસના અંધેર પીછીરો સમાન ગલીઆ ઉપરથી ગૂમ થયાં. વીશાળ જગત તેજના માહશાગર સમ બની રહ્યું. તે વખતે બાયરામાં રાજપુત જંગી ઉઠ્યો તે પોતાની માતાને જોયા વના પઠારી મળી તેની જાણ કરતો બાયરાંથી બાહર નીચરે કે તેની અચરતીનો પાર રહેા નહી. આકાસ તે ઉપરના જળજળાટ કરતા સુર્યના તેજે જેમ માહશાગર નીરમળ નીરે ભરપૂર વહે તેમ ચમત્કાર જોઈ તે થોડી વેળા તપી ગયો. તે સુર્ય જોઈ મનમાં બોલ્યો અરે મારી જીવવાની રત્ન લખોડીઓ ને દડીઓ ઠાને આ તો બહુ મોટી ને જલેહવાળી છે! તે મોહોળનું વીશાળ દીવાનખાનું ને તખ્ત ને સખા બેઠક જોઈ જે અચરતી પામ્યો તેનો પાર હતો નહી. પોતાને ઉતમ કેલવણી મળી હતી અને તે રાજપુત પોતાની માની માતાથી શાસ્ત્રના બીકટ પાઠ પઢ્યો હતો. તે શૃંગી ને આકાસ ને ધ્રુવા, શીવ ને વીસ્ત્રુ ને બ્રહ્માંદનું શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન પામ્યો હતો, છતાં તેની બાળબુદ્ધી તે મહીમા જોઈ વીસ્મય થયો. તેનું અંતઃકરણ આ નવીન ફરફારના આનંદથી એટલું તો રીજી ગયું કે તે મા, વાહળો મા એ સ્વર ગજવતો જાણે કોઈ બુજો પડેલા પક્ષી ડાળે ડાળ પોતાના મળાને જોતો જાય તેમ બન્યો છે. તેનું આખું વદન માતાના બોગે વળ આતું કેવળ સુદ્ધ પ્રેમથી ભરપૂર છે. તે આ નવા ફરફારથી દરેક વસ્તુ ઉપર લોભાઈ લોભાઈ દીલ ગુમાવે છે પણ માતાના સ્વરૂપને ભરજોરમાં સંભારે છે. સ્વચ્છ રાજપુત તેટલાં દરબારમાં દાખલ થયો તો તાંહાં પોતાની માતાને હસ્તી ને રમતી જોઈ તે એવાતો આવીતો આવીતણ કરતો બાહાજ પડ્યો કે માહરાજ તે જોતાં જ શીરોઈ લેઈ ઉઠ્યો કે આ ભરજવાન પુરૂષ કોણ કનિષ્ઠ માનવી છે કે માહરી પતિવ્રતા પટરાણીને પ્રેમનો જુસો પાયે છે? પણ તેટલાં જ સુંદર ચંદ બાનુવંતી પોતાના પતિને દેખાડી બોળી

ઐ બળવાન પુત્ર આ ઇંદ્ર સમાન તાહરા બાપા માહરાજ ભોજબળને ચરણે પડ ને મંપૂર્ણ પ્રેમનો સરોપાવ દેહ આનંદ ભેટ કર. માહરાજ આ સાંભળી ઐવરો પુત્રાન પુત્ર જોઇ છક થઇ ગયો. રાજકુવર પોતાના બાપાને ઇંદ્રસમ તેજસ્વી જોઇ માતાના હોકમ પ્રમાણે ચરણે પડયો. પીતાઐ પુત્રને રીસાહ ગોપલ નામે ઉચકી હૈયામાં સમાવ્યો. આ બતાવનો આનંદ શહેર ને કીલામાં વાયુ સમ ફેલાયો. ઐક બાજુથી માહરાજની આખી શનાઐ ઐ વેળા મેદાનમાં નીકળી ઐત્સવ સમાન પોતાની ચતુરાઇ ને કળાના દાવપેજ દેખાડયા. મંડળે-સ્વરેઐ મોટી કીમતના નજરાણા લેઇ માહરાજને તે આનંદનો જ્ય ને આશીર્વાદ દીધો. રાજદરબારમાં આનંદ ને હરખતી હા હા મચી રહી. બાધૂર જણાઐ પ્રતિષ્ઠા ને પ્રેમ દાખવવા રાજપુત્રને સરોપાવ ને ઐવરોતો મોકળો આપ્યાં. સુસ્તી દુર થઇ આખું માળવા દેશ જગૃત થયું. રાજ્ય તેજ પ્રકાશી રાજકુવર પોતાના બાપાના પીતા સંગ વૃદ્ધ ને શ્યાણા રાજખટપટીઐ સાથે તે મેજ દસેરા દીવસના ધમધાકાર યતાં દાનકર્મના કામમાં સામીજ થયો. પૂંપની યતી વસ્તીમાં તે ચંદ્ર મુખ રીસાહુઐ કનક ને સનતા દાનથી અમર થશ મેળવ્યો. રતનાગર શાગરને કીનારે ઉભી કનકનુ નારીયજ ને કનક ને આદીના પુંપો અરપાણુ કરી તે મોટી સ્વારી સાથ રાજમોહોળમાં માતાના ભારી ઉમેદ ભરે યતાં વેળાવામાં દાખલ થયો. આ રાત્ર ધારા નગારી દીપકોના ઝળઝળાટ ફેંકતા બાગોના કુવારાથી જણે ઉમંગનું ઇંદ્રાસનજ હતું. રેયત પોતાના માહરાજના ઉમંગને દેવાલય ને દેવીઐના ચરણ ઉપર આશીર્વાદ સાથ પડીને અમરતા માંગતા હતા. ભાટ ને ચારણોના કવિતોના શૂંવીર પોકારો, માગણના હરખાવલાં હેડાંના કુહાઐ, ખદ્દાણોના વેદાંતી સ્લોકો ને વીદ્વાનોના અલંકારોથી તે ઐત્સવ તે બળવાન રાજ્યનો અમર જ્ય ફેળાવતો હોય ઐવો અજવાણુ દેતો રણિયામણો ધીકયો હતો. આ અવસરે નાયકણીઐ મધુરાં રાગ શાસ્ત્રના કોઇ પુત્ર કે પુત્રીના આવભાવ કરી જીવાનીના જીસાનું અંગી હવણુ કરતી હતીયો. મધુ મારલી દેવાલયમાં કોઇ નાયક બની અઠંગ તાનથી ગુમાવી દેહ નાયકાની શુદ્ધી ચહણુ કરી આ રંગને વધુ તેજ દેતો હતો. ઐ ઠાઠભરી ધારાનગરી પ્રેમ ને શૂરના ભિલશિલ ગરખરાટમાં મસ્ત હતી, પણ વધે ઐક બાકી રેહી ગયાથી રીસાહુ ગોપલને તે ભાવ દેતી હતી નહી. દરબાર માળવાના બળ્યા રાજપુત્રને દેખી આનંદમાં ખીરાજી હતી. માહરાજ આકાસ ઉપર સોભાયમાણ સૂર્ય કાણી તે દરબારમાં તેજસ્વી પ્રકાશી રેહ્યા. લડાઇમાં જીત ને જસ પામેલા વૃદ્ધઐ ભારી ટેક ને શુરાતનથી પોતાની પદવીઐ ખીરાજેલા હતા. રજપૂતો, જીવને માન ઉપર કુરબાન કરનારા પોતાની શીરોઇની મુઠ ઉપર કર મેળી જ્યાંહાં ત્યાંહાં ઉભા હતા. શુરા મંડળેસ્વરે આદરસકારથી મૃગટ મેલેળા જમની ને ડાખી બાજુ ખીરાજ્યા હતા. ભાટ ને રામાયણના ગગરાવનાગઐ મધ્ય રેહી મન માયા મન ચાહી ગર્જવતા હતા. ચારણો સિંહ-રૂપ ભોજબળના દાદાઐના દીવસની કંકોત્રી જણે ભિંપુરી કુકાયા સમ ઢપે ભોળતા હતા. શાસ્ત્રીઐ સ્લોક કેહી તે રૂડી અવસર માલવાને ધ્રુવવા આર્મિર્વાદ કેહતા હતા. ક્ષત્રી ક્ષત્રીને જોઇ તે પ્રતાપવાન ગાદી ને છત્રને જીવ નજર કરતા હતા. પરાક્રમી ને શૂરવિરોના વંશ તે છત્રપતી ઉપર પૂર આવભાવ દેખાડી મગ્ન હતા. માહરાજ ને માળવા જણે કોઇ પીયાને પ્રેમડા હોય ઐ રૂપ પ્રકાશ તે રાજ્યદરબાર દીવતી હતી, પ્રજા જ્યાંહાં ત્યાંહાં તે દરબાર આજુ બાજુ આવી ઈસી ઉભી હતી. તે વેળા ભોજ માહ આનંદમાં ગરક ગયો હતો. ઐક તો માહાન ઐત્સવ, બીજું તો કંઇક વર્ષોઐ પટરાણીનો મેલાપ અને લીજું તો પોતાના બળ્યા કુળના બળવાન પુત્રનો નેણમેલો ઐથી તે સૂર્યવંસી મૂગટધારી માહરાજઐ અવરમપારહરખમાં આવી

રાજ્ય જોશીને બોળાવી રાજપુતના લગન માટે કંકાત્રી ગોરને આવી દેશાવરમાં કોઇ અઠામ સ્વરૂપવાન દેવી સમાન રાજકન્યાની બાળમાં મોકલવાનું મૂર્ત જોવાડ્યું. હરખના આવેશમાં ચોકાર થયલા માહરાજાએ તે અવસરેજ પોતાના રાજ્યગોરને પૃથ્વી ઉપર પદ્મણી સોધવાને વીધાય કહ્યો.

શ્રીપાટણમાં શાળીવહાણનું માહ બળવાન રાજ્ય હતું, તે માહરાજાને એક પુત્રી ધાર પદમણી નામની ચંદ્ર પ્રકાશમાંથી કોરી કાઢેલીજ કેવળ ચંદ્ર વદન હતી. તે સુંદરીના બુવાં કોધાયમાન થયલી કાળી નાગણની ફેંણ જેવાં વાંકા ધનુષ્યાકાર ધેરાયલાં કાળા વાદળ સમ પ્રગટતું સ્વરૂપ હતું. તે પદમણીની ચક્ષુ કાળી પુતળીની માટે પ્રકાશિતા રત્ન તારાથી કેવળ સુકનો તારો અમ્બુણું સ્વરૂપ પ્રકાશમાન થઇ પ્રેમના આનુર્થ ને આજાની વીજળીજ હતી. પળકણની કોર કેવળ કાળાં મનિશ્વરરૂપી રત્નકણીની ઝળર ટીંગાપી હતી. ગાળ સુગંધી બસંતની નવ પળવ પુષ્પ સમ ખીળી મોહીતીનો અમૃત કંદ બન્યો હતો. નાસીકા ક્રોમળ કમળની કળી સમ મોતન નહણી શૃંગારમાંછી પ્રકૃતિત મોહીતીજ હતી. તે પુણું પદમણીનું બાળ કેવળ સૂર્ય-નારાયણના કીર્ણના સમાગમે બનેલા અમુખ્ય અલૌકિક પારમપાણુ હોયની એ અદભુત ને રમના દીવાવતું. તે સ્વચ્છ કિર્ણાદીક બાળ બાડીપર માણકનો તીલક તે સુદ્ધ કિર્ણાવતાર આંદીના સપાત તખતા ઉપર લાલ હીંગોબ ગોળાકાર ચંદ્રજ પ્રગટયો. તે સુંદરીના અદર અધીક લાલની ઘંડી સમ પ્રકાશ દેતા મુક્તા સમ દંતુદ્રિસી એવીતો વિચિત્ર અળંકાર સ્વરૂપ સોભતું હતું કે તે માટે અનમોળ લાલની વીજળીરૂપી વાઘ બોળતી જીભરૂપી મેના કેળાસે ઇંદ્રાસન માટે ભિરવી રાગણી સ્વરૂપ સમ આનંદ પામી રેહી હતી. આ ધાર પદમણી જ્યારે જરૂર પત કર લંબાવતી આળી જતી ત્યારે તે સાલુરી ઝપક વીજળી પ્રગટી અરેણે પૃથ્વીનું દ્વાર બોળ્યા સમ ઉબ્યાણું પાડી રેહતું હતું. જ્યારે તે પોતાના નેણ બોળી અદર હમતા જેવાથી ન્યાળતી ત્યારે તે જોઇ કામદેવની રતિ પોતાના પ્રાણનાથ માટે મંસપી થઇ ઇર્ષા સમ સ્વરૂપ થઇ રીસાળ દાખવતી. જ્યારે તે ડાબા જમની પોતાની રત્ન હંસ ડોક ઊળવી ચેહેરાને ચમકાવતી ત્યારે ચંદ્ર તો શીકીજ મારી જતી. શૂઠ તારો તો તેની પુટળોના કીર્ણથી લજ્જત થતો તેજરહિત ખીંડુ હોય એવો ઉજળ શક મારી જતો. કમળ તે સુંદરીની નાસીકાથી તુર્ત સરોવરમાં ગરી જતી. આ રાધા સમ ધાર પદમણી શૂરા ચક્રવર્તી માહરાજા શાળીવહાણની એકની એક દેવાંગ પુત્રી આખા બ્રહ્માદમાં મોહીતી દેવી નામે આચકારા હતી. આ બળવાન શાળી-વહાણની રાજ્યધાણીમાં માળવાનો રાજ્યગોર કેટલાએક ચમત્કારીક રાજમે શ્રી વળતો બસંત રતુમાં આવી ઉતરયો. તે શહેર કુરસતે જોતો તાંહાંના શૂરા ક્ષત્રીઓના શ્રેષ્ઠ ચેહરા ને હુદ્ધ ઝળતી પાષાણુ બાણુઓથી તે પાટણનો વાહાળ પામવા લાગો. તાંહાંની વીજળી સમ ઝળક ઝળક થતી આંખોની વાંએ ઊળતી આબમોર સમ શરતી ચક્ષુ જોતાંજ સુંદરતાની કીર્તિના શ્લોકથી લેહેરી થઇને તે ધોરી મારે શરેછે તેટલાંજ એક અપસસ સમાન દેવીરૂપ કનકમાંહે જડેલી રત્નમેનામાં આજીબાજી હથાર ખીડેલા શૂરાઓથી ચોકી પેહેરામાંહે આકાસે દેવતાના વીમાન સમાન ત્યાંહાંથી થઇ જાયછે. પ્રજા શેવા ને પ્રેમ ભાવથી ગુપચુપ માથું છેક નીચું વાળી નમી બાજી થઇ જાયછે. નાગી શીરોઇ સૂર્ય તેજ ગ્રહન કરી કેવળ દુષ્ટને કષ્ટ સમ ધુન્નવી ભાંયપર નાખતી ધૈર્યતા છે. શૂરાઓની આંખો રધીરના અમુખ્ય દાના સમ પ્રકાશતી આરે તરફ અતીયંત ચોકસીથી રક્ષણ રાખેછે. માળવાનો રાજ્યગોર આ અદભુત જોઇ આશ્ચર્ય થઇ રતબ્ધ એક બાજી ઉભો હતો. તે મેના જોઇ પોતાની પટરાણીની મેના ને સ્વામીનો બ્યાળ મનમાં સંભારતો મંપુણું શૃંગાર તે પાટણની મોહીતી સ્વામીનો છાપ જોતો હતો.

તેટલાં કાળુ અપાર વારણુ ખસી અંદ પુરણુ કળા તેજ પ્રકાશી નીકળી રેહ તેમ તે રતન મેનાનો
મીલીનો ખરદો જમાર અચકઆળા વામ્મે ખસેડવાથી પાટણુની પુનમ અંક સમ ધાર પદમણી
પુર તેજ પ્રકાશીને એક રણકમાં ફરી પરદો પાછો પડતાં ધનધોર પુમર મહુ. રાજ્યગોર આ
સ્વરૂપ જોઈ તાકાળ ચેત્યો કે 'પ્રહ્લાદ' મને માહરા રાજપુત્રની જોડી દેખાડી. આજ કહ માસ
યથા મને મારી મુસાફરી સમજું આ જગત હુયળ પાયળ કરાવતાં નીરાશ રાખી આનંદ માની
સેતી હતી તેમાંહે હાલ મને શે હેતુ યુગ હતો તે જણાયોછે. ભાગ્ય નીર્માન થયલી જોડ
વના ખીજો મેલો ગમે એવા કષ્ટ એંસતા ખનતો નથી એ ચોકશ જાણવાનો મારો અનુભવ
જે જાંખી મુક્ત જતાં જરા તરા લઠર્યો હતો; તે દહ ને પૂજ પાકા થયોછે. મને આ ચોકશ
અનુભવ મળ્યોછે કે ભાગ્ય વના કોઈ નર કોડી પામતો નથી તો દેવી સમાન માછીની શી રીતે
પામશે ? અરે સર્વ જાણતા ઇશ્વર હારી ખલિઆરી એજ ને અમૃત બંધન છે. છંચડો ના દેતાં
તડકો દીપેછે તે મર્મ પું પોતેજ એક પુણું ભાવ સમજેછે. અલ્પ બુદ્ધી માનવી જરીક જરીકમાં
ખરખડી મરનારો હારી સમપુણું શક્તી ને માયા કોઈપણ બુદ્ધી બળે જવ માલ પામે એ તો
હાજો ગર્વજ.

આ પ્રમાણે તે માળવા દેશનો રાજ્યગોર પોતાના મનમાં ખિઆળ કરતો શાલીવહાણના
મીલાપનો તોર રચતો આગલ આળ્યો. સપેત સંગેમરમરના અઠંગ તલાવ વચે ચાર મુક
અંદીના ધામ ઉપર બળિયા શાલીવહાણની રાજદરબારનો માહોલ હોસો સુર્ય તેજમાં તેજ
પાણી પાયલી તલવાર મીશાળે ચકચકીત થતો જોઈ ધડીભિર તે રાજ્યગોર 'પ્રહ્લદેવસ્થાન
સમજી સ્વપ્નજ હુમો રેહ્યો. શોભીતી તે રાજદરબારની હમારત છત્તલોકા મુનેરી મુખ્યજ્યા
જણે કોઈ તીખા લોખનનો ગઢ મલુને તરાસ પમાડતો હોય એની સોભા મારતી હતી. જ્યાંહાં
ત્યાંહાં લચકરની તુકડીઓ શક્તી ધરી ચોંકી કરવામાં રોકાયલી જોઈ ગોર પ્રતાપવાન શાલી-
વહાણુ સારી વીસ્મય થયો. દરવાજા આગલ એક હાથી મવાહેર મોટી ખાળી અમારી મેલેજો
આકરા સ્વભાવના માવતના કકડેલા ડોળાથી ફરી હુમો હતો. તેના મસ્તક ઉપર માલીતી કલગીર
લાલ રંગના માણુકમાં ભેલશિલ બળબળ થતી હતી. તે પાસ એક શૂરા રણધીર સમ પતલીઆ
ખાંધાનો મુગટધારી રંગીન મૂર્ગજાળાના શીકારી પોશાગમાં એક સાદા માનવી સમ હુમો હતો.
જે પાસ દુર દુર શ્રીમંતો ને પ્રધાનો વાંકા વળી કાંઈ કાંઈ બોળતા કર જોડી અરજદારે
સમાન આશાભિર માહ કરી રેહ્યા હતા. તે સાડા છ કરતાં પણ કાંઈક વધે એટલા ફીટને
હંમે અલૌકિક બળ ને શૂરનો તેજધી પણ સાદો રજપૂત તે હાથી ઉપર ચઢવા જાયછે, તેટલાં
તાંહાં તેને માળવાના રાજ્યગોરે આવી જવાર કચ્છા અને સ્થોક ને કુવાના આસિર્વાદમાં
વધાવ્યો. તે અંતે બોલ્યો કે માળવાના માહ રાજ્યના શૂરા છત્તપતિ માહરાજ ભોજબળનો
રાજ્યગોર શૂરા છત્તપતિ માહરાજ શાલીવહાણને આનંદ ઇચ્છેછે ને માળવાના પાટવી રાજકુમાર
રીશાળ માટે અલુહીલપૂરની રાજકુવરી પદ્મની ધારખાની વીવાહમાં માગણી કરેછે. બળિયા
શાલીવહાણે બળિયા ભોજબળના પાટવીકુવરને પોતાની રાજકુવરી દીધાની ઇચ્છા ને તજરાણુ
રાજ્યગોરને આપીને કહક દી પછે વદાય કચ્છો તે પોતાના માહરાજ પાસ વીવાહની પુથ વધાઈ
લેઈ આવ્યો. જવાર કરી તે પુનેમપુતલી ધારના વખાણુમાં દરબારને જોડી વેળા તે વીસ્મય કરી
રેહ્યો. પછે સુમવસરે માહરાજ ભોજે ડાહ્યા જોશી 'પ્રહ્લાદ' બોળાની અગન સુરત ડેડવું. તે
સમાચારની કંકુ છોટેલી કંકોતરી લેઈ બાટ ને બાહરેજ તે અલુહીલપૂરના પાટ
સાથ જવા માટે ભોજબળના ખીજા માહાન રાજાઓ તથા મંડળીક તથા બાપાતો જોડે તે

કાળના માળવાના માહરાજના પ્રખ્યાત જણો પાસે જઈ લાગ્યા. માળવાનો માહરાજ બળ તેમ મધ્યયુગમાં સમાન મોઢા પામેલા હતા, તેથી તેના બાટ ને આઘાણોથી તે સૂક્ષ્માક્ષર સંભળી માન પૂર્વક તે માહરાજનો જનમાં પ્રાપ્તિ થતો તેમની કર્તા સેજ દીવસમાં ધારા નગરીમાં આરે પાસથી હાથી, ઘોડા, રથ ને પુદાએઆથ રાજ્યમાં દાખલ થવા લાગ્યા. ઉંચ વરસમાં દેશદેશના ઇન્દ્રપતી માહરાજો, મંડળીકો, દીવાનો, સાહીકારો, નગરમેઠા તેમ હલકા કરણમાં બાટ, ચારણ, ધાંકણ, નાયક, નાયકણ, ભવાયા, વગેરે ગાલેટાલાં નગરમાં મળ્યાં. માહરાજ ભોજબળે તે સર્વેને લાયક આગળથી ઉતારાના મકાન તેમના કરાયાં હતાં; અને દેશ દેશના શૂરા સ્વતંત્ર ઇતરપતિઓ માટે મેદાનમાં મોટા જમીના તંજુ મુગટ લાયક સામગ્રીથી તેમના કર્યાં હતાં, તાંહા તે તમામ પ્રદેશનાઓ આવી ઠહ્યા. શેહેર બાહર નીકળવાને નકી ફરેલાં મુરતે જમી માળવા ઘોડે ખીરાજેલા માહાન ઇતરપતિ રાજ્યમાં અને હીરા મોતીના જડાવની અમારીના હાથીઓ ઉપર ખીરાજેલી રાણીઓ વગેરે તેમ સોના રૂપાની માથા ને રથમાં ખીરાજેલા મંડળીકા ને તેઓની રાણીઓ વગેરે રંગ બેરંગીન તરેહવાર વસ્ત્ર અલંકારો ભરેલી તે જન શેહેર બાહર નીકળી ઇતરપતિ માહ પ્રતાપવાન શાહીવાહાણની રાજ્યધાણી તરફ ચાલી.

માહરાજ શાહીવાહાણે પોતાના વેત્તઘ માહરાજ ભોજને ઉતારો દીધો તે માટે તે કાલના કવિઓ અદ્ભુત વર્ણન કરેછે તે પડું મેળીશું તો ચાલશે. આ માલ ભાણવાને બસ છે કે સ્વચ્છ આકાશ સમ રંગીન તે ગલીઆ ઉપર પુર્ણકળા પ્રકાશમાન અંદ્ર સમ રાજકુવરી પદ્મણી ધાર તેજસ્વી સુર્ય સમ રીમાણ પાસે પિરી કે તાંહાં સર્વ ખીજાં માનવી તારા સમાન ગ્રજાની તે મહીમાકેવળ કળપના સમાન ઇંદ્રાસન બન્યો હતો. હસ્ત મેળો થયા પછે વળતી રત્નરે પ્રભાત સમ તે માહાજ સીતળ મંપુર્ણ સોભા બનેલીમાંહે ગોરે સુર્ય સંદા સમ તે જોડાને મંગલ ફેરવવાની તેમની કરી તેટલાંજ સ્વપ્રમાંની મુદ્દતનુ બાકી વર્ષ કાળ સમ રીમાણને મસ્તક તલથી આવતાંજ પાટવીકુમાર તાંહાંથી વા સમાન દોડી હેડો ઉતર્યો અને પોતાના તેજ ગુશન સમાન ગુરૂપે સ્વાર થતોજ કે નગરથી વીજળી સમાન ગુમ થયી ગયો. માહરાજ ભોજ તથા માહરાજ શાહીવાહાણ આ બનાવથી દિલગીર થયા એટલુંજ નહી પણ લાજ ગથી એ સમજી સોકમાં ઉડી ગયા. રંગમાં ભંગ થતાં જન કોઈ અતરંગ મિલા સમાન વીખરાઈ ગયા. થોડી વેળમાં પાટણ સુમસાન થયું અને માહરાજ ભોજ પ્રકટ પાંચ સાયવતના સવારે સાથ કબક દીવસે પેરાગી સમાન સ્વરૂપે શ્રી ધારાનગરીમાં મધ્યરાત્રે રાજમહોલ ટલવલતી સંદાભાનુના અગ્ની પાસામાં પડી જળી ભસ્મ થયા સમ ગરરી ગયો.

શુરો રિમાણ ધાર પાસથી વીજળી સમ નીકળી ગયો એક વિશાળ રાત વટાવી વિદ્યા-અજ્ઞપ્રવત ઉપર આવ્યો. હાં તે તત્તવેતા લાલમલને મળ્યો. તેનો એલો થઈ તેણે શસ્ત્રવિદ્યા, અધવિદ્યા, પાશાવિદ્યા અને આત્મવિદ્યા પ્રાપ્ત કરી. પંચ એક સુસમે પોતાના ઉસ્તાદની આગ્રાથી તે પોતાને અધ આગળ વહ્યો ગયો. તે વિદ્યાઅજ્ઞ પ્રવત વટાવી છેક ઉતર તરફ ચાલ્યો અને પંજાબના બળિયા શુરસિંહની રાજ્યધાણીમાં ઉતર્યો. હાં ને દરેરાજ એકવાર એક ફેરો અગ્ની સમ અધપર શેહેરમાં ફરી આવી પોતાને ઉતારે વીચારમાં કાળ કાઢે. એક દીવસે માહરાજ શુરસિંહની દરબાર ભરાયલી હતી તાંહાંથી તેનું અધ ફેંકી યાહુમ ચારે પગે ઉડી જવું થતાં હાહાકાર થયા રેહ્યો, તેથી માહરાજ પોતાને સિંહાસનથી નગર તાણીને તેની સ્વારી કરવાની છટા જોઈ તાણુબ થયો. તેણે એક નોકરને હોકમ કરી તે સ્વારને બોળાવ્યો. રીમાણ તે બોમ અણુકાચા વના રાખેતા માષક ઘોડે પ્રરી કરી ઉતારે જઈ કાંઈ સુખડી ભોજન કરી ખ્યાળમાં ખેડો

હતો તેટલાંજ શુરશિંહના જમરા યુદ્ધ પોડરવાર તજ બોળતા આવ્યા તેમાંહેથી બે લાલ સ્વાશેઝી તલકાળ પોડેથી ઉતરી પડી તેને બંદીવાન બનવ્યો. બંદીવાન એ સખ્દ રીસાળુ કોઇ કાળ સીખ્યો હતો નહીં તેમ તે સખ્દ સાંભળવાને પણ તેને કોઈ કાળ બન્યું હતું નહીં તેથી તે સખ્દનો અર્થ કોઇ રાજદરબારી ખેતાવ્ય સમજી તેણે તે લેવા નાપાડી કેલું કે લડવૈયાઓ મને રાજચીન: મેળવવાની કસી હોંસ નથી. એ ખીતાવ્ય મને જોઈતો નથી. આ ભાલપણ કેટલાંક ગમે એ હો એમ સમજી તે પંજાબી સીપાઇઓ વધારે ચોકસ થયા અને તેનો ચેહરો ખુબ ન્યાળી પછે સસ્ત્ર કાઢી મુખ્ય બોલ્યો કે આ જવાન તું ગમે એ હોવ પણ અમારા માહરાજનો હોકમ થયાથી તને આ સાંકળમાં બાંધવાને આવ્યા છીએ, માટે આ અલંકાર સજો. રિસાળુએ સાંકળમાં કંઈકોને બોલ્યા અગ, તે હાલત તેને પસંદ નહીં તેટલાંજ માટે તે બોલ્યો કે મને આ સાંકળ બદલમાં નાખવી શા ખાતર જોયે? મારા બદલમાં સ્વચ્છ અમ્મી પીધેલું લોખંડ ક્વચ્છ છે. જે ઉપર સેંકડો મસ્તક વાહાડે તેવી શીરોઇ છે. વળી મારો સુર્ય કીર્ણ પી સદા શુરો કેશી રહેતો બાળો મારી બાજુના બંદ સાથ નાચતો રહેછે. તે પાસ મારી પીઠે બાન કોડરો સુદ્ધ ઝેર પી જીવતા રહેલા શુરાના ત્વદ્યે પેસી આત્મા ભક્ષ કરનારા સુહારૂપી બાનોથી કેવળ ગર્વજ તપેછે. તેવા સર્વ અલંકારવાળા મારા બદલ ઉપર આ વાદ્રને પશ્ચ સોભતી જડ સાંકળનું શું કામ છે? વળી મારી કમરે કશાર સુધ આવના સમાન ચક્રચક્રીત શુરાતનનુ તેજ દેખાડતી પોતાની ઝવેર ચાલુથી મારી કાંતી સોભાવેછે અને વખતે માહ વીરા હરીફ સામે મારા કરમાં જેમ કામનીના કમરમાં નાજુખ પુખ ચુનાઈ અમુખ્ય સુગંધીથી ત્વદ્યની હોંસને રનાન કરાવે તેમ ચાલુ બાહર માહરા કરમાં નીકળી આવી પોતાની ઝેરી તીક્ષણતાથી આ તૂલુ ત્વદ્યના શુરને તે હંચ રૂંધીરથી રનાન કરાવેછે. એ અલંકારો શું મને પુરતા નથી કે આ દેશને માહરાજ મને આ સાંકળનો અલંકાર ભેટ કરેછે? જાવ તમારા માહરાજને પુછો કે શું આ કનિષ્ઠ સાંકળનો સોભા મારા મેજ વદનને યોગ્ય છે? આ ભાષણ સાંભળી તે સીપાઇઓ પણ વિચારમાં ગરક ગયા. તેઓ આપસમાં બોલ્યા કે આ કેવળ નિરદોષ પણ કોઇ માહ વીર પ્રશ્ન દીસેછે તે સંગાતે અબજા કાંઈલાંબી ટુકી વાત થયી તો જન્મનો પક્ષાતપ પામિશું. એ મનસુમે કરી મુખ્ય બોલ્યો કે આ વીર સ્વરૂપ આનનું ભાષણ અમારા ધ્યાણમાં આવ્યું છે માટે માહરાજને મળી તમને જણાવિશું કે સાંકળ આપે મંજુર રાખવી કે કેમ? પણ તે વેળામાં અપ આ જોઈથી બાહર ના જાયો એ વચન દીધો. રિસાળુ બોલ્યો કે હું આજ લગભગ બે માસ થયા તમારાં સુંદર નગરમાં આનંદ ને એકાંત પામી રેહ્યો છું. મને આજકાળ એ નગર છોડી બીજી જગ્યા જવાની ઇચ્છા થયી નથી તો પછે તકામી વચન ને વખત ડેરવેલો એનું શું કામ છે? તમે જોયે ત્યારે આ મક્કનપર આવજો. એ આપનું જ છે. પ્રવત સમાન ધીર ને તેક સમાન સુભાષણકરુ એ ઢાછવવાળા જવાનને વધુ બોળીને કાયર કરવામાં દિશ્વદ્વિવાળા તે પંજાબી સ્વાશેઝી ઠીક ધાશ્યું નહીં અને એક ચપ્પરાક પંજાબી ગળીને નાંકે રીસાળુને નજરે નહીં પડે તેમ ચોકાસી માટે રાખી તથા તબકે તબકે તે માશક બીજા પંજાબી સ્વાશે મેળી મુખ્ય રાજ શુરશિંહ પાસે ગયો અને સર નમાવી તે જવાન યુદ્ધનું ભાષણ વર્ણન કર્યું. આ તાજુખ પૌઠતા જોઇ માહરાજે તે સલે પોતે જાતે ખાસ તપાસ કરવાના હેતુએ તે અબજા જવાનનો પીછાણ કરવાને વખત મુકરર કર્યો.

આ મધરાત્રે રાજપુત્રી સામળડે પોતાની સાહેલીઓ સંગાતે રનાન કરી તમામ શંગારમાં ગરક બાળેબાળ ભોતી પોયલી હાસ્ય કરતી નીરમલ નદીની સુગંધી વાહુના પટામણા આજંબોથી

હિળી નાચી નાચ્યાં કરી રેહતી લેહેરામાં સીતળ અંદણી ગોરતી કીનારે કીનારેથી રાજપમાણેલ તરફ ઉતર દસાએ આળી જતી હતી. તે સામે થોડક ખટકે એક શોકારના યેરાન પડેલા બાગમાં રીસાળુનો ઉતારો હતો. તે આ રાત્ર પોતાને નવીન વીટલા કોત્રુક—જે પેલી શાકળ—તેથી જમતો ને અંદરનો વાદળથી જરીક જરીકમાં ધેરાતો શોકારુર ગોળો જોઇ જીવતરના નીરજીવ-પણુ ઉપર યાન કરતો હતો. જીવાની ને સ્થાને સદા દુઃખમનીજ આલુછે. અને જેની વેળા ખીલકુલ આવી નથી તેવા આરાખામાં રિસાળુ બાગે વીસ બસંત વધેલો પોતાને હોમાવે નો તે ચોત્ર કેવું ગાડું પડે ? તેમ તે ગાડાં માજક જીવગાની જેમ કોઇ બાળક રતને રેતાનો દાનો જાણી જઈ તઈ ઉડારી કે ફેંકી દે તેમ તેનું સાર્થક કરવાને તત્પર છે, તેટલાંજ તે માંખી અંદનીમાં વાલુએ એક પટ હડી ત્યાંહાં કાંઈ બીન છાયાં પડતી તેણે જોઈ તે ચોંકી તે તરફ ખુબ તપાસ ને સાવચેતીથી જોયછે તો કોઈ અતી સુંદર સ્ત્રી નખસીખ શૃંગારમાં ગરક ગયલી ખીજી અર્ધ શૃંગારે હસી રમુજ કરતી શાહેલીએ સાથ કોટી શૃંગાર નખરામાં જેમ સરોવરમાં કમળ મંદ વાલુએ હીલે તેમ તે પૂર્ણ અંદનીમાં નાચતી ચાલેછે. તે સુંદરીના મારા સરીરમાંથી સુગંધી આવીછે તે ઉપર ભમરા ધું ધુંના સ્વરો કરતા ટોલે ટોળાં તે બાલેબાળ માતી પોયલી અંદા બાલવાળી પદમણી ઉપર જેમ કમળ ઉપર તલપે તેમ તલપતા બેસવા જાયછે. તાંહાં તેની શાહેલી હાસ્ય વાક્ય કેહી દેહી પ્રેમના ટોકા મેળી મેળી ગાડાં થયલા ભમરાએને હોંકેછે. પણ આ પ્રેમ ટોકાનોહાસ્ય રમુજનું મંડાણ થાયછે તે અરમામાં એક મીઠું વીકાળ મુખ ગગરાટજ તાંહાં ગાજતો આવી તે સુંદરી ઉપર પંખો ઉગાર્યો અને એક ચીસ વાદળ મિડતી તીક્ષણ નાગણી જેવી ધુમી. રાજકુવરી સામલડે તે જુપ્પા સિંહનો પંખો પોતાને મસ્તકે પડનાર જોતાંજ સુઠા પામી. તે તેમ તેની મખીએની આંખોમાં અંધકાર પંકારાઈ. જાણે આચીતો શૃષ્ટોનો અંતજ આબો એ ઢપેતે નાજુખ સરીરના સામ અંધ પડી ગયા, પણ સુંદર રાજ પુત્રી સામલડે સખ સમાન સૃષ્ટી ઉપર પડે તે આગલ તે સુંદરીને રિસાળુએ પેલા સિંહના પંખા ને મસ્તકનો પોતાની કટારીથી વડ કરતાંજ પોતાના પાસામાં ઢીલી લીધી. જેમ ધનુષ્યથી બાન ઉછળે તેમ તે કુદીને અંડોલ જેમ મધુર સ્વર કાઢે તેવા મધુરા સ્વરે તે સુંદરીને ધીરના વચનથી દેલાશો આપતાં જેમ સરોવરનું નીર કમળને ટકાવી અધર રાખે તેમ તેણે પોતાને કર રાખી. આ બનાવને થોડી વેળ ગયી નહી કે શૂરસીંહ રાહદારીના પેરવેસમાં તાંહાં આવ્યો. ચીસ તેણે સાબલી તે વીચારમાં પડ્યો હતો અને ને ઉપર પોતાના દીવાન ને આશ ચોકીદારના મૂખ્ય સાથ તાંહાં આવી લાગો હતો પણ જે બનાવની તે માહરાજાએ જન્મમાં લેસ વકી રાખેલી નહી તે પોતાની નજરો નજર જોયો કે તેનેથી તેનો યુસો તામોસ થયો નહી. તેણે જાત પોતાની સુંદર કુવરી ધરનાર પેલા જવાન પ્રદેશીને પીછાણી ઘાટો કાઢો કેલું કે “આ દુષ્ટ દેવ આ કમળ તર્ત છોડ નહીતર આતારી દેહ મારા બાને હોંડે નાખીજ.” આ મખ્દોથી સામલડે ને તેની મખીએ પણ મૂઠાંમાંથી લગાર બાનમાં આવીયો. રિસાલૂ અંગી હવણ સમ તપી જઈ ધનધોર વાદળ સમ પૌઠ ધેરાયો. તેણે સામલડેને ઠીક થઈ જોઈ કલું કે સ્ત્રી હું અધર્મ તો નથી આવ્યો ? મારી પ્રજા મેં બળવી તે માટે આ કોઈ તારા દેશનો શૂર સમાન દીસ્તો પણ અવિચારી માનવી મને ડરાવેછે તો જો કે પ્રદેશ હું કોઈ સાધો રોહ કે શીરોધના વેહવારમાં આવવા આહનો નથી છતાં જે જીપે નાલાયક મખ્દોના બાનથી માઈ દદ્ય જખમી કસ્યુંછે તે સાથ હું કેવી રીતે ચાલું ? આ બોલી તે સુંદરીને જમીન ઉપર જેમ કોઈ રક્ષણ કરતી અબલા કોઈ સક્રમાર બાલકને પાલણમાં મેલે તેમ તાંહાં બગીચામાં મેલી; અને પોતે પોતાને ડરાવ-

નારને મુદ્ધ તિરસ્કાર ખતાવી જેમ કુદીને આવ્યો હતો તેમજ કુદી પોતાને ઉતારે જઈ બેઠો. આ વખત કાંઈ નવી જુની બની જતે પણ તર્ત પારે મર્મ ભણી માહરાજ લજવાણો. દીવાન ડાહ્યો તે સખીઓની સારવારમાં પડ્યો. ચોક્કસરેના મૂખ્ય બાણે કાંઈ જરૂરતા કારણે જતો હોય તે ડાહ્યો જોતાંજ ગેય થઈ ગયો; એથી બન્યું એમ કે માહરાજ પોતાની સુંદર પુત્રીને જેમ માલણ કૂંચોની તોકરી ખોલામાં ઉઠાવી ને મગન મન દોડી જાય તેમ પોતાના કરમાં જાંચકી પીતા પ્રેમ બોલિયોનો વરસાત વરસાવતાં માહોલમાં પેડો. જ્યારે કંઈક ધડી વીટીને સાંતી પામ્યા ત્યારે પોતાની અંદ મૂખ્ય પુત્રીથી તે ખતાવ સાંભલી તે પ્રદેશી જવાનતા બલ તેમ અગ્રાણુ વિષે તેણે અતી જાણે વિચાર બાધ્યો.

આ ખતાવ વિષયને સેજ દીવસ ગુજર્યા પછે રિસાલૂની ખોલ કરનારા માલવા દેશના રાજ્ય જનસુસો પંજાબ આવ્યા. તેઓને માહરાજએ પોતાની દરબારમાં બોલાવ્યા અને અછો આવકાર દઈ આવવાનું કારણ પૂછીજા. તે સાંભલી તેઓ પોણ્યા “આજ કંઈ વર્ષો થયા માલવાના પાટની કુવરની સોધમાં દેશ દેશ ને નગર નગર અમા પ્રયે છેવે પણ તે ખોલમાં જય મલતો નથી.” માહરાજ બોણ્યા, તમને જય મલે એવો આ સંયોગ છે કે મારી રાજદેવરી સામિના મકાનમાં એક તૂણ શૂરવીર આવી ઉતરયોછે; તે કોઈ રાજકુમાર સમાન દેખાઈ છેક છટામાં રણસીંહ જણાયછે. આ ખબર પામી માલવાના રાજયગૌરે તે રાજનો હોકમ લેઈ તાંહાં આવ્યા.

રીસાલૂ આજ દીને શાકાતુર યુદ્ધ કવચ ને હથોડીમાં ગરક પોતાને તુરૂ સ્વાર થતાં હીમાલા પ્રવત તરફ જવાને જોઈતો સામણ તથા ખોરાક બાંધી ધીમી ચાલે જાયછે. તેના તીખ્યા બભકદાર કવચે સૂર્ય નારાયણના કીર્ણ લજજીત થઈ રેહ્યાંછે. તેની ડાબી બાજુ માંકલમાં પોવાયલા મસ બાલાથી આકાસના દૃઢ્યને તરાસ પડયોછે. સાંખાશી તેના ધોડાની પુછ માથ બંધાઈ નપૂષક જેવી ખપીછે. સાટાંગ નમસ્કાર તેના નીરમલસે નીરમલ રૂપીરાં નેણો સામે કોઈ કંગાલ અરજદાર જેવો પડયોછે. તે શૂરી કમરે નખરાં કરતી સ્વચ્છ કનક ખાણુ પેદેલી સાક્ષાત ખૂનના યસમાં ધરાઈ જીવનારી અનખાલ ઝેરી પાનીવાલી શીરોઈ જેમ કોઈ અકલ્પતો માહરાજને અલૌકિક સુંદર અબજરા બાઠ ખીડી એકી તગર નેણોએ નેણુ પ્રેમ જીલતી તલવી જલી રેહતી હોય તેમ તેના પાસમાં બરપ્રેમ તેની બાજુના આઘા ઉમંગ ખેલાવતી બટકી છે. માલવા રહીશો તે રાજકુમારને આ રણ ભીર સ્થિતીમાં જોતાંજ તેના તપતા ત્રાસથી ડચ્ચા પણ બગાર પાસ જતાંજ તેઓએ નમસ્કાર કરીને માહરાજ બોજબલનો હોકમ કહ્યો, સ્વપ્ર પ્રમાણે અંદ્રાબાનૂ ના આઘ્યાથી રીસાલૂ પોતાના પીતાના હોકમ કે પીતાના માનને ભૂંધ્યો હતો અને તે હાલ કોઈ હથરી ન્યમથી તે સ્વપ્ન ના માન્ય રાખ્યાની શીક્ષા હતી, તેમ તે શૂરો રાજકુમાર પીતાના હોકમને પાવાણુ જેમ પવનને સમજે તેમજ સમજ્યો. તે બોજબલ ને હોજ હજ એ સમજી માલવાના કવી રાજયગૌરેને કોઈ ખેતર ખેડનારા કુતખી સમજીનેજ કોઈ બક્ષીશ દેતોજ સાવજ જેવો આગલ આઘ્યો. આશા તેના જવાન દીલને કોઈએ શીખવી હતી નહી અને વિનતી તો તેની કેલવણીના પોઠાઓમાં કોઈ ઠેકાણે તેણે બાંધી કે જોઈ હતી નહી. તેથી તે રાત્ર સમ બનધોર પણ તોફાનસમ ખેપરવા શૂરસીંહના રાજ્ય મેહલના દરવાજા પાસથી જેમ રાહુના મઠકથી માહ હંદ્ર ઉડ્યો જાય તેમ પોતાને ધોડે પેઢો આવ્યો. તાંહાં તે માહોલને જરૂરે રાજપુત્રી શામલડે બાલેબાલ માતી ને બાલે રતોનો. અંદા પેઢી સૂર્ય તેજ ગ્રહી પોતાની અંદા આકૃતી ઓર પણ તેજસ્વી કરતી પોતાના શૂરા ખ્યાવનારને ખ્યાલ કરતી ઉભી મનમાંહે આ પ્રેમ બાવાણુ ખોલતી હતી. “મધ્ય રાતની અંદ્રણીની ઘટામ

ઓ શૂરા તેં મને ત્હારા મરત મરેરમા જીતી અને ત્હારા સીંહ મમ આગ્ની બાપા ચક્રચૂર શૂરથી તેં મને બચાવી લીધી. કરડા ત્હારા ડોલાના નાગને શાલ પડે એવા ચમકારાથી માહરા દૃઢપને વીંધ્યું. ત્હારા સીરપેજ વગરના ચંદ્રામ મન્ત્રકથી મ્હારા ધૂંજી મૂર્છા પામતાં વનમાં પ્રેમ વીજલી પડી. મ્હારી મોતનની માલાઓએ ઠંકાયલી જોબનવાલી છાતીમાં તે વીજલીની એવી અમર થપી કે મને ત્હારી સૂરતનું એટક લાગૂં છે. પ્રેમના બાનથી હું વીંધાઈ છું. તે પ્રેમનું બાન અન્યાલાં વાકાં રૂંધીરા ચક્રચક્રીત પારમપાનના નેણ ઉપરની ભૂમતીની ધનુષથી બેંચાયું છે. અરે તે બેંચનારે કોણ છે? અરે તે પ્રાણહરન પંચો મ્હારું તન સીંહથી બચાવી મ્હારું મન વસ લેઈ ગયો છે. તે પ્રાણહરણકાર વીના હું જેમ ચંદા વગર રેની હોપ તેમ છું. અરે તે વીના રતનના નંગ વગરના સોનાના છલતાં સમાન હું છું. અરે હું તે વીના જેમ દાન વગર દાતા છે તેમ છું. માન વગરના જોગી સમાન હું તે પ્રાણ જીવનાર વના છું, માન વગરના પરાના મમ યા ચુના વગરના પાન સમાન હું તે પ્રાણ બચાવનાર વના છું. જેમ દીપક વગર દીવાન બાનું, જેમ જોબન વગર જીવાની તેમ તે પ્રાણ વસ લેનાર વના હું નીરબલ નાચીજ છું.” આ સોચનામાહે શ્યાણી મામલડે પોતાના પ્રેમ પામનારને કેવલ શૂર સ્વરૂપ વા સ્વરૂપ તૂરી ઉપર જતો જોઈ જરૂરથી ઉડી. અરે જો આ વખત રીસાલુ આગ્ની સમાન આકાશ ગરમ થયેલા ધોરો ક્રુદાવતો દરવાજો ઓલંગી રાજ-મોહાલ આગણે જતાં શામલોને ઝોલી લેતે નહી તે તે રાજપૂત્રી સેજે તાંહાં મૂરડું થઈ પડતે. શામલડે પણ મૃત્યુ કે મીલાપ એજ નેમ રાખી જંગલીપણું ને ઓ ચીડ વાપરેલી જણાઈ કારણ જ્યારે તે વક્ત્રની પોતાના પ્રાણ રક્ષક પાસામાં ઠરી ત્યારે બસ આ મજ્જજ બોલી કે “ઓ શૂરા માનરી મને હેડે સમાવ”. પંખબપતી શૂરસીંહે પોતાને મોહાલથી આ બનાવ લગોલગ સંધેલા નોયો તેથી તર્ત લગ્ન તૈઆરી કરી તે માલવાના રાજકુમારને પોતાની પૂત્રી દેવાને રાજી થયો. હાંધ પણ સ્વપ્ન આડે આવ્યું અને લગ્નમાં ભંગ પડી. મંગલ ફેરા શરતી વેલા કોઈ વીકાલ ભૂત મમ રીસાલુ ઓચીંતો ઉઠ્યો અને ધોડે નેમ કેહેર ભરેલી આગ્ની સેજમાં સર્વ બાલી રાખ આક કરે તેમ તે ઉમંગ બાલતોજ ગુમ થઈ ગયો, પણ સામલડે રીસાલુએ એક બી વાળ્યું; એ જોઈ બોલી કે “આત્મા મમ સ્વામી હું આ બીને વૃક્ષ કરવાના પતનમાં રહી આપણા પ્રેમને બજીશ.

પંખબપતીનો મંડપ તજી રીસાલુ હીમાલા તરફ ચાલ્યો. કંઈક દીવસે કીહાંધ કીહાંધ મકાન કરી ઠાક ખાતાં ને આસાએમ લેતાં તે તે માહાન પ્રવતને શીખરે કોઈ અદ્ભૂત રાજ્ય કર્તા માહ રાક્ષસ (બલિયો રાજ) ને નગર આવી પોહોંચ્યો. આ નગર ઉજડ અને તાંહાંના મકાન સર્વ હાથરી કોપથી સુમસાન હતાં. ત્યાંહાં રાજ્ય મોહાલમાં દાખલ થયો. તો તેને આવકાર દેવા એક દેવાગના સુંદર સ્વરૂપ પર જોબન શાલ શીંગાર સજેલી સામે આવી ઉભા. તે બોલી “શૂરવીર આપને આ મકાનનો કેમ પતો લાગો? હાં મરકી ને રાગબાવી હાથરી કોપ મમ ગજબ વરસી નગરીનો હાલ ખરાબ થાય છે. હાં જીજ વસતી છે, તે પણ કોઈને જણાવી નથી. મ્હારો ખાપ માહ રાક્ષસ આ કોપને કોઈ દુષ્ટનું વેર ને જાદુ મમજે છે. તે આપને દેખશે તો ખચીત કોઈ દુશ્મનનો દૂત છે એમ વેહેમ લાવી નાશ કરશે. રીસાલુ બોલ્યો હું શરતો શરતો હાં આબોધું. કોઈ વેર કે દુશ્મની કે દુષ્ટાઈ કે કપત રચી હું આબોધ નથી. અને કોઈ આશા કે હોંસ કે અરજ નથી. મુસાશર જેવો આબોધું તે થોડા દી રેહી મુસાશર મોશક પાછો શરીશ. રાક્ષસ કુવરી બોલી એ જવાન આપ સુમે રહો પણ મારા બાપાના વેહેમનો

મલાજ નથી અને હોનેહારી સ્વચ્છ આકાસે કે કાલા ગુણમાં હો તો પણ ખનશિજ. એ સંવાદ થતાંમાંજ માહ રાક્ષસ આવ્યો, તે કોઈ શૂરો પૂત્ર ન રજપૂત જોઈ વેહેમ ખાઈ પડ્યો. તેણે તર્તજ પોતાના ભાજાનો ધા રિસાલૂની છાતીપર કર્યો. તે ઝીંચીતો સ્વાતો જોતાંજ રિસાલૂએ યુદ્ધ પ્રકૃતિત થઈ પોતાની રીસાઈ જેમ આકાસમાં વીજલી પ્રગટે તેમ પ્રગટ કરતાં એવો તો એક સાથ હાથ તે રાક્ષસ ઉપર માર્યો કે તે વેહેમી છત્રપાત સર્ગધામ પામ્યાં. આ બલ ને ત્રાસ જોઈ રાક્ષસ કુવરીએ પોતાના પીતાને અગ્નિ દેવાડી અને રિસાલૂને કહ્યું કે “ઓ પશુમાન રજપૂત મહારા બાપાએ મને અગાડીયાજ કહી મેલેલું હતું કે “જે મને મારશે તે તને વરસે” મારે હું આપની દાસી છું. મારા દેશના રીવાજ મારક મારી સાથ લગ્ન કરી આ રાજ ભાગવો. રિસાલૂ તે કબુલ થયો પણ મંગલ ફેરા ફરતાં વલી સ્વમૂ તેને આડે આવ્યું કે તે અર્ધ લગ્ન ક્રિયામાંથી ઉઠ્યો તે હીમાલા ઉપરથી ઘોડો નખાવતો આવ્યો. તે કંઈક દીવસે પુતી નગરના મરસાંહ રાજની નગરીમાં આવ્યો, આ રાજને એક પુત્રી પુત્રમ અંદમાના તેજની હતી. તે સાથ કોઈ પણ પ્રદેશી આવે તેને સોમઠાં રમાડવાનું કેહી બાજી મારેછે અને કબુલાત કરેછે. “જીતેતો કુવરી પરણાવેને હારેતો મુડી વાહાડે.” કુવરી સાથ રમનારે તેની પુત્રમ મૂરતી જોઈ મોહી જાય ને સોમઠાં રમવામાં ગણલત પામે અને એ રીતે હારી જઈ મુડી ખાઈ. એમ તે રાજએ હજારો રાજપુત્રો ને પ્રદેશી શૂરવીરો મારી નાખ્યા હતા. રિસાલૂને પણ તે હાલતે રાજએ ખોલાવ્યો પણ તે માનવી ન્યારે હતો તેથી કુવરીનો દાવ જીત્યો અને રાજ જતો પડ્યો, પણ પુત્રો નાહતી છે કેહી લગ્ન કરી પોતાના નગરમાં મદા રાખવાને બંધણુ કર્યું, એ લગ્ન થયાં સખખ જે સ્વપ્નની રીક્ષા થવી જાયે તે પુરી થઈ ચોઘડ્યું મીટ્યું હતું. ફૂલનડે પોતાના પતીને સાહવામાં ખોડડ હતી. તે વલી અનમમજૂ ને પ્રેમ ભાવથી વેગલી હોવાથી પતી ઢાને મૂગલો પાલેલો હતો તે સાથ રાજ અંગવીટ કરતી હતી. રિસાલૂ આ નગરમાં કોઈ વેલા પોતાની પ્રેમરહીત પ્રેમડા સામે ખેડો ગઈ ગૂજરી સંભારીને સોચ કરતો તો કોઈ વેલા શેકારે જઈ મન રીજવતો હતો. એક દીવસ શેકારેથી આવી તે જોયછે તો ફૂલનડે ને મૂગલો સંગાતે ખેબાન ભર ઊંઘમાં મૂતાંછે. મૂગલાના એ પગ ફૂલનડેના ગલા આસેપાસે વીટલાયાછે. તે જોતાંજ રિસાલૂએ ફરેધે કરીને એક સાબક ફૂલનડેને ના લાગતાં મૂગલાને કીક શીક્ષા થાય એવી માઉચેતાથી માર્યો તેથી મૂગલો ચીસપાડતો તાંહાંથી ઊઠી નોડો. સાબકો મારનારે રિસાલૂને જાણી મૂગલો ખારે ગયો થઈને વેર લેવા ખાતર પાસેના નગર-પતી હથીસંગના મોહોલના ચાગાનમાં પેડો. તે હજાર જાતના સાલા કરી હથીસંગના ઝાડ પાન ને બાગ બગીચો બગાડવા લાગ્યા કે જો તે ચોડાઈ જાય તો તે હથ્થાર લેઈ તે પાછલ લાગે તો તેને દોડવતો પોતાના સૂત્ર રિસાલૂના મોહોલમાં લાવી ફૂલનડેને દેખાડે અને એ નેણ મેલો થતાં દેવજોગે રિસાલૂ ને હથી લડાઈ કરે તો યુદ્ધમાં રિસાલૂ પાટલાં બાધાથી હાર ખાઈ હોડા પડે તો તેનું વેર વળે, આ યુક્તિમાં તે ફાળ્યો. હથીસંગ હથ્થાર લેતાંજ તે મસ મૂગલા પાછલ ધાયો અને તે મૂગલો દાવપેજે નાહામતો ફૂલનડેના બાગમાં પેડો ત્યારે તે રાજપૂત્ર પૂંખોમાં પતંગને પકડવાને તલપતી હથી તઈ બાલક મારક દોડતી કુદતી હતી. તે હથીસંગને જોઈ શલ ખાઈ પડી. પાપલ ગયી કે નેણ ચઢવી ને સુંદરી ખોલી કોણુછો ? હથીસંગ પોતા લાયક બાપડીની બાલ કરી ઢાકેલો આ સુંદરીને જોઈ પોતાના પ્રાલબ્ધને ઉદય થયલું જોઈ ખુશ થયો. તેણે જેમ ગરડ કબનને ઉઠાવી આકાસમાં ફરે તેમ ફૂલનડેને ઉઠાવી પોતાને નગર ફર્યો અને તાહાં પોતાના રાજ્ય જોષો પાસ મૂર્ત જોવાડી વીવાહ કરી પોતા પાસ રાખી.

કૂલનદે પણ તેથી રાજી પણ રીસાલૂની શીરોઈ આ નજા પતીનીથી બેવડી લાંબી સમજી મનમાં ડરી હતી. રિસાલૂ જ્યારે શેકારથી આવ્યો ત્યારે કૂલનડે તેને સામે લેવા આવી નહી તેથી તે તેને ઝાલતો માહિલમાં ગયો. ખુનેખુને ઝાલી તે બાગ કરી વળ્યો પણ તે પાછ નહી તેથી મનમાં સમજ્યો કે તે ચાલા કરી બાલક છે મટિ ક્યાંક ભરાઈ બેઠી હશે કીંવા પોતાના બાપને માહિલ ગયા હશે. આ વીચારે તે નચોત સૂતો હતો પણ બે ત્રણ દીવસ જતાં પણ તે માલમ પડી નહી તેથી રાજીને મળ્યો. જ્યારે રાજીથી કૂલનડે મટિ કંઈ ખબર પામ્યો નહી ત્યારે વીરમય થતો ડરી પોતાના બાગમાં આવ્યો તો આ વખત તેને મૃગલો સામે મળ્યો અને ઝાખરે ખાખાર નાખી શોક કરતો હોય એવો આકાર કરી ગેહો. તે અપરુકલુ જોઈ રિસાલૂ તે જાણ આંધ્ર ઉગામી દોડ્યો તે જોતાંજ તેના જનનો તરફો થયેલો તે મૃગલો હરીસંગના માહિલને દરવાજો પોતા પાછલ દોડાવતો લાવ્યો. અને જે ધોધાંટ થયો, તે હરીસંગ બાંઠ બાંડી બોકી સેટી કૂલનડે સાથ જોયા જરૂએ બાહરે માહ કરી જોતાંજ રિસાલૂને તેની નજર એક થઈ પણ તેને પેલનો વીલંબ ન થાય તેટલાંતો એકતીર ખનક કરતો આવી તેના મસતકે લાગો અને તે કૂલનડેની બાઠમાંજ બાંધ ઉપર પડ્યો, બીજી પલે રિસાલૂ માહિલમાં દાખલ થયો. તેણે રડતાં ને વીલંબ કરતી કૂલનડેને હયાં આવ્યાનું કારણ પૂછ્યું. અને તે બોલી તે કરતાં વધારે સમજી પોતાનાં મનમાં વીચાર કર્યો કે ચુનામલાં પૂંપ સમ આ કૂલનડે હવે મને ચોખ્ય નથી તેથી તત્કાલ વધુ અરાખી કરવે વેગલો રેહીજ તે બોલ્યો કે “આ બાલા તે તારો સ્વામી હયોસંગને કસ્યોછે તો તે તને પ્રલો. આ તાર કોઈ ઝેરી કે અનર્થ કરનારો નથી, તેથી થોડીવારમાં તે ઉડી ઉભો થશે. હું તારી નગરીને તજી મારે દેશ જાગીશું.” તે ત્યાંથી વળતોજ કે પોતે પોતાને અશ્વ સ્વાર થઈ ધાર પદ્મમનીના દેશ તરફ આવ્યો. તેણે મનમાં વીચાર કર્યો. હું અજાણો રેહી જોવું કે તે ધાર પદ્મનીએ પોતાની દેહ પતિવર્ત્ત રાખીછે ? જ્યારે તે દેશ પોહ્યો ત્યારે શાલીવાહાણ પોતાનાં સારી દરબાર સાથ સામે લેવા આવ્યો અને બાકી મંગલ ફરવી ધાર્યા તેને હવાલે કાઢી અને રાજ માહિલ શીગારેલામાહે સુવર્ણ સામણ ભેલેલા દીવાનખાને રીસાલૂ ને ધાર પ્રસપર પ્રેમથી હસી બોલી કાલ કાલ્યાં લાગ્યાં.

સતી પદ્મની ધારએ પોતાના અર્ધ કીચ્ચા થયેલા પતીને ડરી મલયાની આશા મેલી રાજપુત ધીરસીંહ જે તેના કાકાને છેાકરો તે સાથ પ્રીતી બાંધી હતી અને ગાનધર્વ વીવાહ કરી રંગભોગ કરતી હતી. તે આ ભોગ લાગ્યાં જાણી રિસાલૂ તેના વદનને કર ના લગાડે તેરી તાલમેલથી દુરની દુર રેહી હોલીમાં ચાન દેખાડતી હતી અને સમજતી હતી કે રિસાલૂ તેની આ બાજુથી અજાણ્યો છે. રિસાલૂ પોતાની પ્રેમડાની હીલચાલથી તર્ત પામ્યો અને રાવ સેજ વાત કરતાં નિંદ્રાવસ થઈ ગયો. તે જોઈ ધાર શૃંગાર સજી પોતાના ગાંધર્વ લગ્ન કરેલા પતી પાસ જઈ સૂતી. પણ હાસ્ય વીનોદ કરતાં જપ લાગી તે પ્રભાત શટું ને આંખ ઉઘડી. તેથી સોચ કરી ખુબ વમાસન કરતાં પોતે પોતાના પગની પાટલી સમાન લાંબા કેસ વીઠપર વીખેરી સૂર્ય પ્રગટી કીર્ણ જલજલાટ થયા વચે પોતાને માહિલ આવી. તે વખતે ધીરસીંહે આપેલા મરદના પોશાગમાં, હાથમાં ધાલ ને કમર તલવાર લટકતી હતી. પણ કપાલે આંડેલો રેહી ગયો હતો. આ વખતે રીસાલૂ દાતાલુ કરતો હતો, તેણે જોતાંજ હસી કેહું કે પ્રાણ સમાનને ધાર મલી આ મરદના પોશાગમાં કેમ જાયછે ? તને અરે સતી ધાર કાણે મરદનો પોશાગ પેઠાવ્યો ? ધાર લજવઈ માહિલમાં ગયો અને રિસાલૂએ પુરૂ કવચ પેઢી પોડે સ્વાર થતોજ કે ધારને જરૂએ બોલાવી કેહું કે જેને તે પોતાનો સ્વામી કસ્યો છે તે

જંગાતે સુખી થા. ત્હારા બાપા બાલિયા શાલીવાહાણને ખુલાશો કરજે. મેં તને ત્હારા ગાન-ધર્મ વિવાહ કરવાવાળા સ્વામીને બક્ષાં છું. આ કેહીને પોતે તાંહાંથી શામલડેના નગર તરફ પોડો ચલાવ્યો. શામલડેને તે ખબર ગથી કે શુરવીર રીસાલૂ આવ્યા. શામલડે જોલી કે જો મ્હારા પ્રાણ પતી રીસાલુ હશે તો જાડળી એકજ પાંખડી હલાવશે તેમાં મગલાં ફૂલ પાડશે. રાજ્યમે એ તેની પરીક્ષા કરીઆથી રીસાળ સેજેજ એલખાયો. રાજ્યમે પોતાનું રાજપાત ને કુવરી તેને સોંપી. તાંહાં કાંઈક દીવસ રેહા પછે તે પોતાની પતીવત્તા સ્ત્રી સાથે લઈ પોતાના બલવાન રાજ્યમાં આવી માત પીતાને મલી પોતાનો ભવ આનંદમાં યુગ્ગરવા લાગો, પણ પેલી માહ રાક્ષસ પુત્રીને માહ તેનાં મનમાં યુગ્મ યુગ્મતો હતો.

શામલદે એકાંત મોહોલમાં પતી સાથે બેઠીછે, અને ગદ્ય યુગ્ગરીની કાહાણીમાં રીસાળને રીજવેછે, એવામાં તેની આંખોમાંથી આસુની ધાર ચાલી રેહી ! તેના મોહનો રંગ શ્રીફો માસ્યો. તે વિયોગને યાદ કરીને રુપ રહ્યો ! શામલદે આ બતાવથી આચંબિ પામીને પુછવા લાગી, સ્વામીરાજ આવડો શોક શા ખાતર ? જ્યારે સંધી આપતોથી ટલી આપણને સુખ ચેનથી જનમ ભોગવવા તાજ શાવ્યો ત્યારે એવી કેમ દીલગીરી આ પ્રેમને જાંખો પાડેછે ?

હમ આહવત હે કઈ કઈ, તુમ આહવત હે ક્યુ ઝોર;

ધીઃક પરો વા પ્રીતમે, એક ચીત દો ડોર !

રીસાળ જોલ્યો વાહળી શામલદે તું મને આ શોકનું કારણ ના પુછ. જે પ્રેમ ને જ્ઞાનથી હું તાહરો છું, તે ભોગવ. બોળવામાં માલ નથી. બોળે તે બે ખામ્મે !

જન દીન કેશર ખીછર રહી, ખાદલ ગરજે મન મોરા !

મુદ્ધ જુદ્ધ સખ જળ બપી, તારાયત જાંખે નેન મોરા !

ખરખા રત સમ જુદ્ધ જરનનઈ, જુરન રહ્યો જોખન મોરા !

પત્ની લગી પ્રીત તન મઈ, રોમ રોમ જુધું હે જવાલા !

શામલદે એ દીવસથી રીસાળ સાથે, જોગી સાથે જેમ જોગન વસી શહડા કાઢતી હોય, તેમ શાદા પોશાગ ને પાકા પેઆરમાં રાજમોહોલમાં રેહવા લાગી. રીસાળ જ્યારે જ્યારે ખુશ મીનજમાં આવે ત્યારે ત્યારે શામલદે તેના સાસુ જોતી બોળે કે—

કાંડુસે પ્રીત ન કીજુએ, ડરીએ પ્યારે ઇંચ જુગમે—

ઇંચ જુગમે જીવન યોરો, કાયકુ જુરાઈ મર લીજુએ,

અપની ના કહીએ, આરકા ના સુનીએ, ખીન આહે વાકો

નામ ન દીજુએ—ભલા ઇંચ જુગમે કાંડુસે પ્રીત ન કીજુએ.

એ સાંભળીને રીસાળ જ્યારે ત્યારે દીલગીર થઈને તેણીની પામથી પ્રરતો. પોતાના મનમાં જે અઘાગ શોક તેમાં શામલદેની નારાજીનું કારણ બિખાયાથી તે આર દીન પર દીન મુકાતો ચાલ્યો. આગલી રણવીર ચાલ ને ચપલતા અસ્ત થઈને તે એક પ્રમખીડાયલો દયા ઉપજવા જોગ પ્રાણી થઈ અવાચક કોઈ વખત દરબાર કે બગીચામાં પ્રે ને ઘણા કાલ ઢાળા ખ્યાળોમાં યુમાવે.

આ તરફ રીસાલુ જે ખાતર બેચેન રેહતો હતો, તે રાક્ષસકુવરી પોતાના પતીને નીકળી ગયલો જોતાંજ કે વીલાપમાં પડી હતી. તેણીએ ગાયનશાસ્ત્રની અછી તાલીમ લીધી હતી તેથી નાપકણીના અવતારે દેસ દેસ પ્રતી ધારાનગરીમાં દાખલ થયી, દેસ દેસના ગજ સનાઓની દરબારમાં ગાયન કર્યાં હતાં પણ જાતે રીઅલ હતી, રૂપમાં કસી મના નહી, છતાં જે કોઈ તે

કુવરીને જોવા તે તેની માહિનીમાં આવે ભાડાતો કે તેણીને આદરભાવથી માહવાને તત્પર થતો. તેણીના દાખલ થવાથી આખી નગરીમાં ચરચા ચાલી રહી કે, આકાશમાંથી કોઈએક અબજરાત્રિ, આવી આપણો ભુમી ઉપર ઉતારે લાધાં છે. તેનું બદન ચંદન જેવું સાફ સુગંધી છે. તેની ચક્ષુ તારા જેવી ચલકે છે. કાંટી કામના મૃત્યુ પેલાની શોકાતુર રતી સમાન દીપે છે. તેના શરદથી ઇંદ્રની સભામાં નાચનારીઓ દંગ રહે છે ! સમયે તે આ નગરમાં પ્રવા નીકળે છે ત્યારે રાજમાહિલ તરફથી જ્યારે તેની મેના જાય છે ત્યારે તેની આંખો ભીંજાયેલી રહે છે. જ્યાંહાં છે ત્યાંહાં દેવાંગ દીસે છે. ક્રોધ શંકા ઉપજે છે કે તે કુખના તોશનમાં ગરક હશે, માટે મૃત્યુ લોકમાં ભાલામને રીજવાને આવી હશે. કાંતો ઇંદ્રના કોષમાં, જીતસ્થાથી તે શરાપ પામી હશે. ધારાનગરીમાં આ ચરચા ઐટલી ફેલાઈ કે, તે છેક ઉડતી ઉડતી રાજમંડળમાં ચરવવા લાગી. છેલ્લે તે રીસાળુને જાહેર પડી, તેથી તેવી રૂપાળી સુંદરને જોવા તથા તેનો સ્વર સાંભળી પોતાનો શોક વીસરવાને એક સુપરે તે નાયકણીને માહલામાં નોતરી. મલાવડામાં અમીર ઉમરાવો સેઠ સાઉકારે ને વીદ્વાનો હતા. વૃદ્ધ ને તણુ અરસ પરસ પ્રેમથી મલી તે સુધડીનો આનંદ પામવાની લેહરમાં હતા, તેવામાં અચીતો ચાલદારે પોકાર માચ્યો ને માહ રાક્ષસકુવરી માહટા નમનથી શરકાર હજુરમાં આવી ઉભી. દાસીઓએ તરત રતન જડીત રચાળ લાવી પાંકરી કે તે ઉપરના માતી હીરા માણકના મારલોકા તક્રીએ અંકીગી નહણી ઉપર ડાબો કર ફેરવીને દરબાર તરફ તેણે નેજરે નાખ્યોજ કે તેણીના અંગમાં વીજલી ઉતરી. એક ખુનામાં રાજકુમાર રીસાળુને શોકના ધેરામાં રાજગાદો ઉપર પડેલા જોઈને તે બેવશ ઉપર તેને દયા આવી. જ્યારે તેની નજર સાથ નજર એક થઈ ત્યારે ધાયળ છતાં વધુ ધાયળ થયલી તે અદબથી બેઠી. જાહેરમાં તો તે એક ગાનારી છે, અને તે પેશા થાજ આ માહટી સભામાં તે ખીરાજી છે, માટે તેણીએ પોતાનો કોમળ સ્વર અચીઓ. પેહલોજ દોહો તે બોલી કે:-

સજન સખ યુન સરસ હે, જખ લગ પરો ન કામ;

હેમ ઉતાસન પરખ લે, પીતલ નીકશે શાંમ.

રીસાળુ બેભાન જેવો તે મુરતી ઉપર ધ્યાણ ધરવા લાગો. તે દોહાનો અલાપ યુમી રહ્યો, કે વચમાં તેણે પોતાની વીટી કાઢો તે ઉઠ્યો. તેણે તે રતન જડીત કાળમાં ફૂકી. સભા શરકાર સાહેબના આ દગથો ઝાચઝા પામી રહી.

રાક્ષસ કુવરીએ તે વીટી જોઈ તો પોતાની પીછાણી, અને હવે એજ રીસાળુ, એમાં તો શક નથી જાણી તરત ઉઠીને આદરભાવથી તે પાછી આવી “માહરાજ મને એવી વરતુનો ક્રમ” ખપ નથી. આ બેમુલ રતન આપનેજ લાયક છે. આ સબ્દો સાંભળતાંજ રીસાળુના નેત્ર ભરાયાં. નાયકણી તે જોઈ ગાનુ ગાય લાગી.

સજન તુમ દરસન ખીના, શુકે શીકલ સરીર;

પ્રેમી નેન છુપે નહી, સો ભરભર આવત નીર !

કારી ખાન કરતાં આ કુહો રીસાળુના કાળજમાં કારી પેઠો. તેની મુરતી ઉપર ફેરશર આવવા લાગો. અમીર ઉમરાવો સેઠ સાઉકારે તો ગાયનના તાન ઉપર તાન લેવાતાંમાં વાહવા કરી રેહાં છે. વીદ્વાનો ગાનારીનું રૂપ જોઈ તેને રીજવવામાં પાડયાં છે, પણ રીસાળુ ને નાયકણી બંને એક ખીજને જોવા શીવાય ખીજ તમામ રંગદંડથી બેખબર છે. હાય હાય આ તો માહરી પેલી પ્યારીજ જણાય છે. રીસાળુ તે બહુલ કરી કે તેણીને વાચ્છેનેહાન પું મુકી

નીશરો. આ કલપાંતથો રીસાળ તરફ રેછે તે સમજીને નાયકણીએ વળી દોહો ફેંક્યો. સખા વાહવા કરી રહી. જ્યેષ્ઠપરોગી બલા જાણે. અમીર ઉમરાવો મનસે જાણે કે અમા ગાનારીને ઉતેજન આપિયેછ તે ઠીક કસ્યેછે તો પણ અંદરખાને તેમાં કેટલું ધાન વલેછ તે તેઓ રેસ જાણતા નથી. તે કુહો આ:—

સજન તુમ ખીછરો પડો, અંતર ખીછરો નાય;

દીલ દરપણ ખીચ દેખ્યે, તો મજન દીસે માય.

ધડી તલગ આ કુહો ઉલટ મુલટ તાન અલાપ સાથ ધુમી રહ્યો. તે દરમીઆન ભગવો રમાલ હવામાં ધુમીને નાચનારીનો શોક ને સમજવાને રાજી હોય તેને બધાન જણાવતો. તે રમાલ, રીસાળએ મંગળ ફેરા શરતી વખતે કનક સીંદાસન ઉપર મુકેલો, તે હતો. આ નીશાન રીસાળને અનીઆલા બાલા કાની છાલીમાં લાગી. તે ગભરાતમાં પડ્યો કે આ ગાનારો નાયકણી નથી પણ ગજબ કરનારો માછીની છે. અરે મારી પયારો માછીની તું આ ધડી કાંદાંઈ? આ સવાલ તો તેના હૃદયમાં હતો, પણ પેલી પ્રેમીનો ભાવ પામીને તાઉજ ઉપર આંગલી અલાવતી આ દોહો બોલી કે:—

સજન ભેટ મીલાપકી, મેં બેજુન કીનકી સાત;

નેના ખીચ અંતર પડો, પ્રાણ તુમારી પાસ.

વાહવા, વાહવા, વાહવાના વરસાત વરસી રેહ્યાંછે. નાયકણી નમી નમી અદા કરી રેહીછે. રીસાળું જ્યેષ્ઠમી મૃગળા માશક આમથી તેમ અંકીગણુ કરેછે. મોરના મુખમાંથી તાઉજનો નીકળેલો તાર નાયકણીની રતનોમાં ગરક અંગુલીથી ખેંચાતાં જાણે મોરની ગરદન લચકતી હોય તેમ નાયકણી રમી રહીછે. નેન તેના રાયણી માશક જ્યારે પણ પડેછ ત્યારે રીસાળુ ઉપરજ. આ કુહાની અંશર એટલી થઇ કે સખાએ રતનોનો વરસાત વરસાવ્યો, પણ પેલાને મનસે ધુળારું ઉડ્યું. જ્યારે સખા પોતાનો ભાવ બતાવી નરમ પડી ત્યારે રીસાળુ પોતે ઉઠ્યો, તે જોઇ તે પણ ઉઠીને સામે જઇ નમી ઉભી. તેની લાંમખી સરેવર જેવી એક સરખી કાઠી અને રતન જેવું ચક્રચક્રીત એકશાંન જોખન નોઢને તે નો આ વખત ભરી સખાનો અંદાજો ન કરે તો કંઈ ઝોર બની જાય, પણ રીસાળુ જેને માટમાટી આપતો સોસેલી, તે ધીરે થયો. તેણે આ વેળા ગજાનો રાજહાર નાયકણીને પેઢાવ્યો. જેવો તે હાર પેઢાવેછ કે નાયકણીએ માન પુર્વક તે પાછો આપ્યો કે માહરાજ એ આપનેજ લાયક છે! રીસાળુ નાયકણીના આ નવીન પોઢપણાથી આનંદ પામ્યો. તે મનમાં પુછવાલાગો, કે એવી તે આ માહાન રૂપાલી ગાયનકાર કોણુ હશે? આવભાવ ઉપરથી તેના મનની વૃત્તી પામીગયા. સખામાં પાછું તેજ પંકરાયુ, ને પેહલેજ તાને આ દોહો સાંજ્યો.

સજન તુમારે દેશમે, ને કાગદ કે લીધુ કલામ,

ચીત તુમારો કાંદાં ગયો, બુલે હમારો નામ!

રીસાળુનો ચેહરો આ દુહાથી ઊજલો ફક માસ્યો, કે એ અરેજ માહ રાક્ષસ પુત્રી છે કે કોઇ ભલતુજ. તેવામાં ગાયન આગલ સાંજ્યું. ઉલટ મુલટ તાનપર તાન ને અલાપમાજ,

જા સંગ પ્રીત પુરાની હે મુખ પ્રીતકે ખીઆંમ,

તા સંગ લેન દેન બાની હે, પલ ખીછરેદ્રે હંગામ,

જબ આએ ખીછર ખીરાની હે, શીકલ શરીર ના શીકલ રયાંમ;

એકલકી એક તું ઈદાનો હે, ગયાં ચુજરી પ્રીતકે ગાંમ.

હવે કરવું શું ? આ મવાલ રીસાણુએ વારંવાર પોતાને પુછ્યો, પણ કોઈ વળ એવે આવિયો નહોતો તેના નીકાલ થાય. તેટલામાં રાત પોહાર બે યુગરોને અમીર, ઉમરાવ, શેઠ માફકારો, શલામ બનવી પોતાને મકાન ચાલતાં થયા. છેલે રીસાણુ ને માહ રાક્ષસ કુવરી બંધે પોતાના આસ ફરમાબરદારોમાં રેહ્યાં. નીચું માહ રાખી તેણીએ ધુરપતો મચાવી. ગાનાનો વખતજ રાતનો પાછલો ભાગ એટલે એક તરફથી આકાશમાં ચંદ્ર ખીજ્યો. ચંદ્રની ભુમી ઉપર પંદરાઈ છે. સીતળતા મંધે વ્યાપી સુંઘડી સાથ પસરે છે. તે ઠંડા પોરે શરોદ પણ મીથાસમાં નાચતો કુદતો આતુરના તાબામાં મળ્યો કરી રહે છે. તે જેટલી મંજલ કાપે છે તે કરતા ત્રણ ગણો વધતી જરફ ખતાપે છે. ગાનાર, સાબલનાર અને ગાનાથી શાજતું દેવાનખાંતું ત્રણે એક ખીજનને માન લાયક ભાવ પમાડે છે. તેમ નાયકણીનો કંઠ વધ્યો. રીસાણુ લેહરી થઈ પડ્યો. સ્વરે એવી મચાવી કે છેક રાણી સામલદેના કંથુરામાં તેનો માહ પડ્યો. સામળદે આ શરોદથી રીસાણુને જોગનના પોશાગમાજ પોતાના રાજ્ય પોશાગના સ્વામીગજ પાસ જવા આતુર થઈ; તેણીએ કનકદીપ પોતાના કરમાં ધરી. તે મગનમન થમલી પોત શું કરે છે તેની તેને કસી ભાન નથી.

હવે દીવાનખાનામાં કોઈ પારકું નથી. શમેઓ જાંખી થઈ ગઈ છે. સઉ જન નીંદ્રાવસ થઈ પડ્યું છે. ખીજુ ઘડીથી એક પછે એક શમે પોતાની નોકરી બજાવી બુજાવી જાય છે. છેલે એક હતી તે આખર થઈ. આકાશે ચંદ્ર ને દેવાનખાને રાક્ષસ પત્રી બે ચમકી રેહ્યાં છે. અંધિરામાં રાક્ષસપુત્રોના શનગાર દીપીને જે અજવાલું પડે છે તે હજારો શમે કરતાં કંઠ ઓર છે. તેવાં અતી ભાવ ઉપજવતાં સમયે રીસાણુ નાયકણીના જાલામાં મસતક મુકી તેણી જે નીચે માહ ગાયન કરે છે તેનો લાહવો લેતાં તથા તેના હાથ સાથ રમતાંજ કે ચમક્યો. તે બંધરક આલાગણુ કરી ચુમ્બન લઈ રહ્યો, કે આ મહારી પ્રેમડા ! કે તેજ વખત સામલદે કનક દીપ લઈ હાં દાખલ થયી. તે આ કૌતુક જોઈને ચીસ પાડી પડી. તે પ્રેમાધીન થમલા રીસાણુના ખોલે પડી. રાક્ષસ કુમારીકાના ખોલે રીસાણુ ને રીસાણુના ખોલે સામલદે, એ પ્રમાણે તાહા ચીત્ર થયો રહ્યું છે, અને પ્રેમે પોતાના નીશામાં તેઓને મસતક કર્યાં છે. દીપ ઉલટાઈ છે તે ભાંન નથી સામલદેને, તો પછે પેલાં બે અંજાણાં કાંઠાંથી જાણે ! તે નીચેની શલગતી ચામર પંદરાઈ. પ્રેમની અગ્ની કરતાં કેઈ અગ્ની વધારે છે કે તેઓને ખીજુ અગ્નીની ભાન આવે ? તે ચારે ખુને પસરતી ચાલી. છેલે તે ચેહ સમાનમાં પેલાં ત્રણ જણ પોતા આસ નોકરો સાથ સલગે છે. સામલદે સમજતી નથી, તેથી પુછે છે સ્વામીરાજ આ અબધરા જે આપણને બાળો આક કરે છે તે કોણ છે ? “મારી પમારી આ મારા શોકનું મુલકારણ રાક્ષસ પુત્રી મારી પોતાની પટરાણી, પણ તું પેહલી ને એ પછે.” આ સાંભળી રાક્ષસ પુત્રીએ શામલદે ને રીસાણુ બંનેને આલાગ કર્યું. હવે આગ વધો તે છેક તેમની અરોઅર આવીલાગી, રાજ મોહોલ તમામ જલી ગયો હતો, અને તેજ દીવાનખાનું ઉભું હતું તે હવે કરકર થવા લાગ્યું, પણ તે પડે તે આગળ તે લણ સરસ માહીના શીકણ શરૂ જલી ભડમ થયાં. છેલે એક કરાકા સાથ સ્થંભ પડ્યો. ધારાનગરી ત્રાપ ત્રાપ થઈ. સઉ બચ્યાં ! પણ રીસાણુ, રાક્ષસ પુત્રી (નાયકણી) અને સામલદે તે અગ્નીના ભાગ થયાં. જેવી આતુર હતી તેવીજ રાક્ષસ પુત્રી જલી, તેવાજ રીસાણુ ને જોગન બનેલી સામલદે ! પ્રેમને પ્રાલબ્ધ નથી આ શોકાતુર વાંચનાર.*

* આ કથામાં આવેલાં ૮૯થી૯૨ પાનાનું લખાણ રાજવાડાનો કથા પ્રગટકર્તાએ પોતાની રીસાણુને બુલથી જોડી નાખ્યું તે માટે વધુ ખુલાશા પ્રસ્તાવનામાં જોવો. રજપૂત વીરરસ કથા.

ગુજરાતનો છેલો રાજા જયશિખર ચૌરા.

પૂર્વકાલે ગુજરાતની ઉતરે વઢ્યાર પરગણામાં પંચાસરનો જખરો ગઢ હતો. તે ગઢને ખાર કોઠ ને ચોતીસ જખરા લોખનના મસ દરવાજા આસેપાસે દમનગંગાના પાણીએ ભરાયલા પાતાલ ચરે વીટાયલા હતા. ભાગોલે ભાગોલ ત્રણ ત્રણ તૂણ યુદ્ધ ચોકી પેહીરા માટે ઘોડેચાર થઈ ઉભા રહેતા હતા, ત્યાંહા વીસ્તીર્ણ મેદાનમાંહી દુર દુર સેનાની ઊવણીએ પડેલી રેહતી હતી. યુદ્ધમારોની કવાયદ અને સેનાઓની કુચ તપાસ માટે આ જો રણભુમી નામે રાજાએ પોતાનાં ગઢથી જુદીજ પાડી લશકરી વહીવતદાર પ્રધાનને સ્વ ધીન આપી હતી, તેથી ત્યાંહાં દરરોજ હજારો જુવાન રજપૂત સીપાઈઓ પોતાના સરદારની અછી યુદ્ધ તાલીમમાં કેળવાઈ પાકા થતા હતા. વળી તે ગઢની એક ખાજી મસ ડુંગર આવેલો હતો, ત્યાંહાં દસ હજાર લશકરનું તે કાળને સોભતું મઠક આવ્યું હતું. આ ડુંગરની સ્વચ્છ હવામાં સેનાધીપતીનો સંગેમરમરનો શોભાયમાન મોહોલ આવ્યો હતો. ખીજા નાહતા સરદારોની પણ અછી હવેલીઓ આ પાસે બંધાઈ જઈ તે ડુંગર જાણે કોઈ મહાન ખાગ હોય એવો દેખાવ થઈ રહ્યો હતો. એ રમણીય ડુંગરઉપર છેક શીખરે રાજાનો ચાંદીનો મોતી મેહલ સૂર્યના કીરણે અગનીકુંદ સમાન દીપાયમાન ઝલકી તપતો હતો. જાણે પાપાણનું રણસંગ્રામ બંધાવી ત્યાંહાં ખસ રૂધીર ને શસ્ત્ર ને શૂર અરસ પરસ અચંખો પમાડતી મૂર્તિઓ ખેળવાને ખડી થાવાનું કોઈ કોતૂક રચાયું હોયની એ ભાસ થતો હતો. ત્યાંહાં રાજાનો શસ્ત્ર ભંડારનો પાતાળ તળીએથી ખાંધેલો સુધ કાળો ગઢ ખાહીરથી યુદ્ધ સંગાર સજ્જલા અડંગ સુરા પેહરેગીરોથી જાણે ગાનધર્વોથી ઇંદ્રાસન દેખરેખમાં રહેતું હોય તે પ્રમાણે ખચાવમાં રેહ્યા સમ દેખાવ થઈ રહ્યો હતો. ત્યાંહાં એક પણ વૃક્ષ હતું નહી, એક પણ સાદા માણુચની હવેળી કે સ્ત્રીનો પગદંડો હતો નહીં. એક પણ રમત ગમત કે હાસ્ય મશકરીની તોજતપા ત્યાંહાં ખીલકુલ થતી હતી નહીં. આ જગો કેવળ વીક્રાળ, તેકેળ, સ્વાર્થ ને સાહસીક યુદ્ધનેજ પ્રગટવામાટે ખનેલી હતી અને શસ્ત્ર ને રૂધીરનાં વેરની કેળવણીથી યુવાન હૈડાં સંપૂર્ણ પાઠ ભજી સાક્ષાત શૂરમૂર્ત થઈ અર્ધ આ ને અર્ધ તે જગતના રહીશ થઈ સ્વાન નીદ્રાવસ હાલતે કાલ ગુજરતા હતા. તે ગઢને એકસો ખત્રીસ ગોળાકાર લોખણ ગુમખજે ઉપલ્યા ભાગે ભાલાની તોચ માફક અણીદાર થયલા અડંગ દેવો સમ સત્રુને સતાવતા ખજ્યાં સ્વરૂપે આકાશ લગી ઉઠ્યા હતા. તે ગુમખજના પેતામાં દસમની વેળા દસ દસ શત્રુ ઉપર ખાનવસ્તી કરનારા યુદ્ધાઓની અછીપેરે ગુપ્ત ઉભા રેહવાની જગો કરેલી હતી. આ ગઢ સાથે એક નગર ત્રણ લાખ પ્રજાથી વસેલું સેંકડો દેવાલય, ખાગ ખગીચા, ચૌરા, ઇમારતો, મોહોલો, જૂવારા, તલાવો, નાટકશાળા વગેરે શો-

ભાયમાન ધાટ ને રરતા ને જાહેર ગમતખાનાથી પૃથ્વી ઉપર ખીજા સેંકડો રાજ રજવાડા ઉપર કીર્તી ને સરસાઈ ભોગવનાર સરજ્યું હતું. એ નગરમાં વેપારીઓની દોઝતનો રોખ તેઓના મોટા રસાલાથી બેહદ ધીકતો હતો. પંચાસર શૂર ને સત ને આખાદી ને દોલતમાં પારવનાનું આખા ભરતખંડમાં દીવી નીકળ્યું હતું.

આ અતી ચઢતી હાલત વેળાએ વીશાલ ગુજરાત રાજ્ય, આ પ્રસિદ્ધ રાજધાણીમાં માહાશુરવીર જસરાજ ચૌરા મહાન તેજ ને જસથી ન્યાય ને દયાથી ચલાવતો હતો. જેમ મહાન હીમાલય ઉપર સીંહની આણ; જેમ આ મહાન આકાસ ઉપર સૂર્ય ચંદની આણ, જેમ પવિત્ર ગંગામાં કાલી નાગરાજની આણ. જેમ રણસંગ્રામમાં અરજુન ને ભીમની આણ, તેમ તે યુદ્ધથી રાજાની આણ શ્રીગુર્જર ને તે આસ પાસ અઘી વરતાઈ રહી હતી. તેની ફોજ જ્યાં જ્યાં શેહર કે કીલા ઉપર ચઢાઈ કરતી ત્યાં ત્યાં જસ ને જય લઈ ચૌરા કાસીદો તેની દરખાસ્ત હજુરમાં પેરતા અને શૂરવીરોને શોભિતાં લક્ષણોનાં નજરાના પામીને સ્વદેશનો મુગત મુગત ધારીઓ ઉપર શ્રેષ્ઠ કેહેવાડતા. મહારાજાધીરાજ જયશિખર મહાન પ્રતાપવાન રાજા હતો.

જે વેલા શુરો ચૌરા રાજા જયશિખર ગુજરાતની ઉતરે વઢ્યાર પરગણામાં રાજધાણી આસરમાં આખાદ ગુર્જર દેશનું મહાન રાજ્ય પોતાના વંસને શોભાવતી રૂઢીએ સંપૂર્ણ જે ચલાવતો હતો, તેવેળા દક્ષીણ માહારાષ્ટ્રમાં માહાપ્રતાપવાન ભૂવડ સોલંકી, હાલમાં દોલતાખાદ છે ત્યાંહાંજ તે કાલે કલિઆણી નામે પ્રસિદ્ધ રાજધાણી નગરમાં રાજ્ય ચલાવતો. આ પણ ખલવાન ને વીજથી, ભતખંડમાં પોતાના અઘાગ લશકર ને ખજાણાથી મનમાં આવી યુદ્ધમાં ઝીપલાવી દેતો અને સુકા ખાખ મેદાનને રૂંધીરનો સાગર ખનાવી દેઈ જસ કીર્તિ કીર્તિ અપકીર્તમાં પોતાના અમલના તેજ દેતો. તે જે યુદ્ધમાં જતો તે તે યુદ્ધમાં યસ મેલવતો, રાજાઓનાં મુગત ખુંચી લેતો અને તેઓની કંઈક કાલથી સંગ્રહ થયેલી ભંડારની લક્ષ્મી લુટી ભતખંડનાં મહાન રાજાધીરાજોમાને એક કેહવાતો હતો. તેની ખલવાન સેના તે કાલે સર્વે રાજાધીરાજોથી સરસ ને વધુ હોયીને તેનાં તાખામાં માહા અજીત યુદ્ધાઓ સેનાધીપતીના ઓઢા ભોગવતા હતા. વળી તે મહાન રાજા વીદ્યાનેનો આશ્રય ને વીદ્યાનો શોખીલો ને મુરંગી હતો. તેના માહારાષ્ટ્ર રાજની પણ જસરાજનાં ગુર્જર રાજ્ય જેવી ખલી આણ જ્યાંહાં ત્યાંહાં બોલાઈ રેહી હતી. આ રીતે એ બંધા ભૂવડસોલંકી ને બંધા જસરાજ ચૌરા એક ખીજાના ખુદરતી હરીફ કરી ભવિષ્યમાં કોઈ યુદ્ધનો પૃથ્વીકંપ અખાડો કરવાને નીમીત કર્યું હોય એ આગલ ખનેલા ખનાવ ઉપરથી સેજેજ બાણ પડેછે.

મધુરી પ્રભાત મધુરી વાણીમાં મોહીની સ્વરૂપ કામીનીઓથી ગવાઈ ભજઈ ગુર્જરની રાજધાણી પંચાસરનો અમલ આખાદીમાં પ્રમાણિકપણે ગજવેછે અને સૂર્યના ચક્રચકિત કિર્ણુમાલી તે ગુર્જર નગરીની સક્તી ચીત્રેછે. જઈ તઈ રાજચીતઃ ધારણ કરેલા સુરવીરો ઘોડે-રવાર થઈ આપખળ દાખવતા સરસાઈમાં ટૂંકગતા જાયછે. તે પ્રભાત ઉજ્યાળે ગુજરાતનો કરી સંકર સૂર્યના કીર્ણુને નમન કરતો ભાગોલનો દરવાજો પસાર કરી શેહરમાં પેઢા અને પેહેલી અવસરે ખલિયા જસરાજની દરખાસ્તમાં પોતાનું નામ ટૂંકાવતા પોતાના ચેલાઓ સાથે માહ દખદખાથી દાખલ થયો. તેણે આવતાંજ માહ ગર્વિષ્ટ ચેહેરે ને ગોસાખાજ ડોલાએ પોતાની મૂશાકરીના ખયાનમાં દક્ષિણનાં રાજાધીરાજ માહખલિયા ભૂવડની વાત છેડી. લાલ હીંગોલ થઈ તેણે પોતાની તલવાર ખાહેર કાઢી. તે બોળ્યો કે ગુર્જર હીમત ને શૂરાતનથી ભતખંડમાં શ્રેષ્ઠ ને પંડાયલું છે. વીજથી જસરાજનું નામ દેવાને કોણ રાક્ષસને પણ

તાકાત છે. ગૂર્જરપતી જયશિખર ગંભીરાઈથી બોલ્યો એ રાજ્યકવી આપને વવાનો સખખ મને જાણ કરે. સંકર બોલ્યો કે મેં મારી ભત્રખંડની મુશાફર. દરબારોના કવીઓ જીત્યા. મેં મહારાજનાં મહારાજ જીવડની રાજધાણીમાં એક માર. કચ્છો હતો. મેં તે દક્ષણી દરબારના રાજ્ય કવી કામરાજને જીત્યો, તેનાં નજરાણા ને સરો. પામી તે રાજની લાયક સ્તુતી કરી મારા બળવંત મહારાજની વખાણથી તેનો મેં ગર્વ હેડો. નાખ્યો. જેવો હું પીંગલ શાસ્ત્ર ને કવિત વીધામાં નીપૂણ છું તેવોજ તે મારો રાજધીરાજ મહારાજ જયશિખર ભત્રખંડમાં અજીત છે. તેની આણ બોહોલી ફરેછે. તેની યુદ્ધકલા આ કાલને સોભનારી નવીન શોધ છે. ગૂર્જર રાજધીરાજ સમાન આજ સારી બ્રહ્માંડમાં કોઈ પ્રતાપી યુદ્ધથી નથી. સ્વર્ગસમ પંચાસર આજ આ પૃથ્વી ઉપર અલૌકિક તે અને ગૂર્જરપતીરાજ પાસ મહારાજની રાજધાણી કલ્યાણી અને કલ્યાણીપતીરાજ કેવલ પ્રવત પાસ રજ પાષાણુ સમ છે. જયશિખર ખંચાલોમાં ગરક ગયલો ગંભીરાઈથી બોલ્યો કે “રાજકવિ આપે આ ગર્વિષ્ઠ વાણી એચરી મારી વખાણ કરવાથી હું નારાજ છું.” સંકર બોલ્યો “મહારાજ તે દક્ષણી રાજપતીએ મને સંધેસો આપી આપ તરફ જલદીથી રવાના કચ્છોછે કે આપે યુદ્ધની તઈઆરી કરવી. મેં તે સંધેસો માહ ઉમંગથી સ્વીકાર્યો. પ્રતાપી શૂરવીર જયશિખર મહારાજ પાસ તે જીવડ જેમ સૂર્ય પાસ ધ્રુવર તેમ છે. આ મારી શીરોઈ અને આ માં જખાન યુદ્ધ રણસંગ્રામમાં ખલિયા મારા ગૂર્જરોની સહાયતા ને શૂર થઈ જ્યાંહાં ત્યાંહાં માર આ વૃદ્ધ દેહને યુવાન ધપે અમી સમાન દીપાવરો.”

પસ એક સખ્દ જાદા નહી. થયું તે ઠીકજ થયું છે. એ ગૂર્જર તું આવા યુદ્ધમાં રોલઈ અને તહારા પતી સાથ તહારી સીકલ લાલ લોહીલવાન કર. અરે આજસૂધી કોઈની તાકાત નહી કે ગૂર્જર ઉપર સેના ખેંચે! આજે જીવડ આવે ને ગૂર્જર યુદ્ધાગ્રેને પોતાના દક્ષીણીઓનાં લોહીમાં સ્નાન કરતા બુમી ઉપર સુવાડે તો તેમાં રસાલ ગૂર્જર બુમીને શા કાયદો સંકર? પ્રાલબ્ધ પલમાં ભિક્ષુતને બૂપતી ને બૂપતીને ભિક્ષુત કરવાના દાવ માંડયુંજ ચાલે છે. તે દાવ આજ મારાં મરતક ઉપર તેણે તને પોતાનું હથ્યાર ખનાવી કરી માંડ્યો છે. હવે એનો સાર જે આવે તે દાર જીત જસ અપજસવાળો બવનો સરવાળો નફી થનાર છે. સવા લાખ મારી શૂરી સેના મારો માહજૂરો સેનાપતી શૂરપાલ લઈ તે શૂરી દક્ષણી ફોજ સામે થઈ જસ ખાતસે, પણ અંધસ્વદેશાભિમાની સંકર તેં મારી આશા, મારી જીવાની ને મારી પલાયલી પ્રજા ને મારાં સૂચારૂ સ્વદેશનું હીનભાગ્ય કચ્છું છે. હું યુદ્ધથી ડરતો નથી. હું દક્ષણી યુદ્ધાગ્રેથી ડરતો નથી, હું ખુદરતના કોઈ ઢરેલા આવી વરસતા કોપથી ડરતો નથી, પણ જે અવીચારીપણે પરદરબારમાં સ્વરાજ ને સ્વરાજની તારીફ કચ્છાનું નાલાયક ખામીનું કામ કરેછે, જે મીવતાના મસ્તસંખંધમાં શત્રુતાના મસ્ત શૂર જગાડે છે ને ખરાબી કરનારા જીસા જોયાવના યાહુમ પોતાનાઓની કીર્તિનાં તુરંગો ગગરાવે છે તેથી હું બહુજ ડરું. તેં મને ચેતવ્યો તે ઠાને તે યુદ્ધ લાવતો મને ઓચીંતો ચીંતામાં સપડાવતે તે ઠીક હતું. પણ એ નામાંકીત દરબારીઓ ને સ્વદેશાભિમાનીઓ ઉઠા ને યુદ્ધની તઈઆરી કરે. આજથી ગૂર્જરની આખાદીને ગૂર્જરની ખરખાદીમાં ખદલી નાખો ને પસ રૂધીર રૂધીર રૂધીર એ પોકારા સાથ હવામાં સમશેર ધુમાવતા દુશમીનો ઉપર તમારા તરાસદાયક થયલા ડોલાઓના ચમકારા ફેંકા ને તેઓને ઢોલી પાડી ને તેઓ સાથ શૂરમા વીટલાઈ બુમી ઉપર પડી આકાસે ચઢવામાં રાજી થાઓ.

આ વખતથી કાત પંચાસર શૂર ગૂર્જરોથી બરપૂર થઈ ગયો અને દક્ષણી મહોટી ફોજ તેનાં

સાથ આવીને ખાહર મેદાન છાવણી કરી પડી. એ લાખ લશ્કરની ધમાલકમ દેખતો રેહ કે તેવાં ખલ્યાં લશ્કરની ઉડતી ધૂલનાં અઢાગ ધુલારાથી સૂર્ય ઘનધોર અંધકાર થઈ ગઈ. જાણે કોઈ ઈશ્વરી કોપનો અંધારો મેઘ સીંછાઈ સમસતો હોયતો અને તે કાલી કીલ્ચાન કાલાસીમાં પંચાસર સમ્રાટ કાલું મારી ગયું હોય એ પ્રમાણે દક્ષણી અગણીત ફોજો ઘેરાઈ પૃથ્વીને અંત આબો હોય, એવો ગજબ થઈને સમ્રાટ ગૂર્જર ને દક્ષણી શૂરાઓ પોતાની શીરોઈ ને ખાનસાથે વીકાલ રાક્ષસો ખતી ફક્ત હોકમના તરસા ઉભા. રણસંગ્રામ રૂઢીર પી તે પલેજ તૂટ થતે પણ ગૂર્જર સેનાપતીએ દક્ષણી સેનાનો અછો ધાણ કાઢવાની કલા રચી જયશિખરને કોતમાં રાખી. તેનેથી થતી નીશાને યુદ્ધમાં ઝીપલાવવાનું નક્કી કરીને તે પાછલે ગુપ્ત દ્વારે અર્ધ લક્ષ લશ્કર સાથે ગુપચુપ રાતમાં નીકલી ગયો. યુદ્ધનો સમો અનુકૂલ નથી એવો ભાસ આપ્યાથી દક્ષણી સેનાપતીએ પોતાના લશ્કરને સેજ આશાએક્ષ લેવાની રજા આપી. જનસુસોએ આ હાલત શૂરપાલ ને ઉલટી બાજુ થઈ વીજલી સમ ઝરફે સેનાસાથે ચાલ્યો આવતો હતો તેને જાણ કરી કે બૂખા સિંહસમ શૂરપાલે દક્ષણીઓ ઉપર પોતાની સેના સંગાતે ફાલ ભરી. એક તરફથી તેની ને તેનાં શુરાઓની શીરોઈ ધુમીને એક એક ધાએ દસ દસ દક્ષણી મસતકો વાહાડી નાખતી આગલ જાણે વીજલીજ દોડતી હતી અને ખીજ તરફથી જયશિખરને જાણ થવાની નીશાનો હવામાં ઉડતી હતી, તે નીશાનો પામીને તે માહશૂરો રાજા ખીજ બાજુથી સેનાસાથ કેવલ સાક્ષાત યુદ્ધ સમ ખીજ્યો. જેમ પાનખર રતુ ઝાડના પાનેપાન ખેરવી ખોડે ખોડું કરી નાખે તેમ તે તે દક્ષણી સેના ઉપર પશ્ચિમ તરફથી તુડી પડ્યો, કે ધયધય કતલ ખરાડા મારતી આકાશ વીધે એવા ઘાટાં પાડી રહી. હા: હા: અરે યુદ્ધ ગજબ જોનારો કોઈ એવો ખલિયો હતો નહી કે તે યુદ્ધ જોઈ પલપણ ઠરી શકે ! દક્ષણી છાવણીમાં અધોર અંધારૂ થઈને તલવારની વીજલીના ઘોત ચાલ્યા જતા હોય અને તેમાંએ શૂરા માનવીઓ વીટલાઈ તણાઈ જતા હોય, એવો ઓચંખાકાર નાશ પ્રગટ્યો. એક બાજુ શૂરપાલ અને ખીજ બાજુ જયશિખર અને ત્રીજ બાજુ તે મહારાજાના શૂરા શુરવીરો અને ચોઠી બાજુ તેનું વીરસીંહપણવાડું લશ્કર એથી દક્ષણીઓની સમૂલી કાપણી થઈ ગઈ. શંકરનાં શુરવીર સ્ત્રોતકા સાથ ગૂર્જરની નશોના ફરવાની હોહર જારી થઈને ગૂર્જર સેનાનું બળ અજીત થયું ને જસ પામ્યું. થોડા સેનાપતી અને દક્ષણી સેનાધીપતી શીવાય સમૂલી દક્ષણી સેના આ ગૂર્જર કલાની યુદ્ધમાં રોલાયી. ગૂર્જરે મહારાજાને ઢોલી પાડ્યું. ગૂર્જરીએ ઉમંગમાં કેવળ આનંદ સ્વરૂપ ખતી સૂવાણું મુકતા શૃંગાર સજી મંગળગાતી સારી પંચાસરને આ માહાન જય ને જસનો નીશો કરાવતી રીજ્યો.

પણ જયશિખર ને શૂરપાલ આ જયને જય નહી પણ કાલ સમજતા હતા. તેઓ જાણતા કે આ હાર પછે જે યુદ્ધ મંડાસે તેજ માહયુદ્ધ ગણશે ! તેઓ રાજ્યધીરાજો હોયાથીજ રાજ્યપતીઓના ઉસકેરાયલા જુસાઓને સમજતા હતા, તેથી તેઓએ જે અતકલો કીધો, અતકલો શું જે જોશે તો ખરાખર ગણત્રી કરી કે હવે બૂવડ સ્વતા પોતે જખરી સેના સાથ અને તે પણ તણાવણી સેનાથી ગૂર્જર દેશની ખેપ કરશે અને તેમાં રૂઢીર ને શૂર ને જશ ને દેશ પ્રાપ્ત કરશે. ગૂર્જરપતી આ ગણત્રી શૂરપાલને ફેલતો હતો તેટલાંજ જસસો દરબારમાં આવી નમસ્કાર કરી પડ્યા અને બૂવડની જખરી સ્વારીનું અલૌકિક વર્ણન કરીને જયશિખર ને શૂરપાલના ડોલાનો ઝલકાટ કેવલ રૂઢીર સ્વરૂપ કરી દીધો. દીવાલો ઓતસવે ગર્જર જય ને જસમાં આપાદ થઈ ઉમંગ ને શૂરમાં ખીલી હતી. હોલીઓતસવે

રૂધીરની માણુષ શરીર પિચકારીએ ઉડી ગૂર્જરદેશ રંગમાં રાલાવાને જૂવડ સ્વતંત્ર
સમલક્ષ લશકર અને અતી અછી તરતીય સાથે તે રાજ્યની હદના ગામ ને કસ-
લુટી ખાલી ભજમ કરતો જાણે ખલવંતો વંદોલ્ય યા કોઈ અતી કોપાયમાન દૈત્ય આગ્યો
તેમ તેની સેના તીડપક્ષીના ટોલેટોલાંસમાન આવી પંચાસર ઉપર ઉભાથી ગધી ને ગૂર્જરપત
પોતાના રાજને સેજમાં ઉઘડ થવાની અગમચેતી જોઈ. તરત તેણે ગૂર્જર શૂરાઓ
સેનાને તઈઆર થઈ ઝટ યુદ્ધમાં નીકલવાને હોકમ કહ્યો પણ આ ઠરાવ ખોલવાને ચૂક્યો
નહી કે જેઓને યુદ્ધમાં જન દઈ શૂર દાખવવાનો ભાવ હોય નહિ તેવા મારાં કોઈ લશ્કર
કે સેનાપતીએ શુભેથી આરામમાં પોતાને રહેવું. 'રણ જોઈ રજપૂત છુપે નહી'
તેમ જખર ચૌરા કોજે આ ગુર્જરપતીનાં સબ્દો માહખેદયુક્ત થઈ સાંભલ્યા, પણ તેના ઉ-
તરમાં તેઓ તો તત્કાલ લોખન કવચ અંગમાં નાખી કરી ખું ખું કરતાં પોતાના તુરી-
ઓની પીઠ ચઢી ખેઠા અને વીચારે તેમ કારયે કેશીચ્છા થઈ આ જૂમી ઠાને તે જૂમીના
રહીશ જોવા દેખાવા લાગા. શૂર તેઓની નસોમાં ખલખલી સઘળું હાડધુંજીને એક એક વીરો
ગૂર્જર સીપાઈખ્યો દસ દસ જીવતા દક્ષણીઓના જખરા નડા પીસી રૂધીર ચૂસી. પીયે
એવા શુરાતનમાં ખીલી તપી ગયા.

રાજા જયશિખર તરત સભા વીખેરી પોતાની યુદ્ધશાળાના ઓરડામાં પેઠા, તે
ખલિયા યુદ્ધસ્ત્રીએ સઘળાં ખખતરો તપાસ્યાં અને એક સુદ્ધ પોલાદનું શસ્ત્રના ધાથી રૂ-
ધા કરનારનો વધ કરે એવું ખખતર કાઢી અંગમાં પેઠ્યું. તે ઉપર પોલાદની કરી-

કવચ પેઠી તેણે સીર ઉપર ઝલકતું પોલાદનું તોપ મુક્યું અને અતી
નારાં શસ્ત્ર પોતાને ખદન ભેરી તે પોતાની પ્રેમસ્વરૂપ સુંદરીનાં
પાસે વંદોળ્યા ઝૂકતા સમ ગઢ પંચાસર જૂવડથી ઘેરાયલો તે દરમ્યાનન

૫૬ સૃગારમાં જયશિખર જાણે કોઈ દૈત્ય, માહાન શત્રુ

એકાંત ધ્યાણ ધરવા શૂર કલપનામાં એકાગ્રચિત

૫૭ રાણી તર્ત ભેરી પડી. જોમ જીવને

ની દમ તેને પોતામાંહે ગતી

૧૧. જ્યારે તેણે પોતાની શૂરી ઔરા રજપૂત સેનાને ન્યાલી ત્યારે તે બાળ્યો
રા વીર શૂર સેના જેઓને પોતાના યુદ્ધ ઠાને જીવતી પ્રિત હોય તેઓ મુખે પોતાના
જઈ મળે ને આનંદથી ધરમાં રેહ. તેના જવાબમાં તેની શૂરી ઔરા સેનાએ જ-
૧ દીધો. “અમે આપ સંગાતે યુદ્ધમાં પડ્યા રાજી છે. રણસંગ્રામ વના રણશૂરને શું
તૂં બહાળું છે? લૂણહરામી અતી દુષ્ટ છે પણ રણમાર રજપૂતને તેના સ્વામી મહારાજ
તરફની લૂણહરામી સાથે નર્મની શીક્ષા સાથ મુખમાં પછે ના મસાન જલાવે કે કાળા કાગ
માંસ ખાવે. આ હીન કર્મ લાયક અમે દુષ્ટ નથી. અમારી શીરોઈ અમારા સ્વદેશના
શત્રુઓના સર વાહાડી આનંદમય અમારી રાજ્ય ન કલહમાં અરપણ કરશે એ નીશ્ચય જાણો.

જયશિખર પંચાસર કાટ રેડી ને બૂવડ પંચાસર ખાહેર યુદ્ધ ચલાવતા ખાવન દિવસો
નીકલી ગયા પણ એ યુદ્ધનો છેડો લાગો નહી. બૂવડના સેનાધીપતીએ જયશિખરના સે-
નાધીપતી શુરપાલને પોતાનો કરવા માટેનો કાગલ લખ્યો તે તેણે વાંચી શીતકારનો જ-
વાબ મોકલ્યો કે “એ કનિષ્ઠ કામ કરાવનારા માહ પાત્રી, ત્રેલોકના રાજ્યની લાલચથી પણ
હું મારા મહારાજ જયશિખરથી રજ આપહીન થનાર નથી. બ્રહ્મ, જયશિખર ને હું કેવળ
એક છીએ. પરાક્રમથી તો તું ને તારો રાજ સંકડો વર્ષે કાં ના ગૂર્જર આસપાસે રૂધિરે તૃપ્ત
થનારા વરે માફક ભટકતાં પણ લેશ યસ ખાતનાર નથી, પણ એક સામે દસ લાવ્યાથી
ય પ્રાલબ્ધ પાતાલમાં જઈ વસે કિંવા રતબ્ધ થઈ આકાસ ઉડે તો તે માહાલ નથી.”

૧૨. બૂવડ ને તેના સેનાધીપતીએ જાણ્યું કે અછા અમ વના લેશ ગુર્જર હાલનાર
બૂવડનો સઘલો પ્રતાપ જોસમાં આવ્યો, તેના ખલિયા સ્વભાવે યશ

એકપાસે આગુ જવાને નફી કર્યું અને હવેની દક્ષણી તૈયારી
૧. યુદ્ધોમાં જયશિખરનું નવું લશ્કર વહાઈ કપાઈને ઘડી જઈ છેક ની-
બૂવડને તો દનપરદન નથી નવી જવાન શૂરી દક્ષણી ફોજ

હતું તેથી દક્ષણી ફોજ જેટલી ને તેટલીજ રણમાં

૧. શીતે તકાવ કરે માટે હવે તેની ચીંતા

૧. જમાં પણ દસ ધણો વધારે

